

Національний університет «Острозька академія»
Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ.

НАРИСИ, СПОГАДИ, ІНТЕРВ'Ю

Частина перша

Автор-упорядник Ірина Матяш

Проект реалізовано за підтримки Фонду Ганнса Зайделя в Україні

**Фонд
Ганнса
Зайделя**

М34 Жіноче обличчя української дипломатії. Нариси, спогади, інтерв'ю / Автор-упоряд. Ірина Матяш; Національний університет «Острозька академія», Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. Частин перша. Житомир: ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», 2024. 288 с.
ISBN 978-617-560-086-3

Видання присвячено ролі жінок у розвитку української дипломатії від часу формування української дипломатичної служби за доби державотворення в 1917-1921 рр. до часу боротьби за державність з російською агресією у зв'язку з широкомасштабним вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Цей том складає першу частину видання матеріалів проєкту «Жіноче обличчя української дипломатії»/ «Жінка в дипломатії: виклик чи місія?», започаткованого Науковим товариством історії дипломатії та міжнародних відносин 2019 р. за сприяння МЗС України і підтримки Фонду Ганнса Зайделя в Україні. Героїнями видання стали історичні постаті та учасниці проєкту. Жінки в дипломатії представлені особами кар'єрних дипломаток, дружин дипломатів, діячок публічної дипломатії. Частина спогадів, інтерв'ю написана на початку проєкту (2019-2021) і була опублікована у часописах «Зовнішні справи», «Київ Дипломатичний», «Політика і культура», які є інформаційними партнерами проєкту. Статті, спогади, інтерв'ю супроводжуються фотографіями, що надані авторками та героїнями інтерв'ю, а також архівними документами.

Для дипломатів, науковців, студентів і аспірантів, а також всіх, хто цікавиться гендерними студіями і історією дипломатії.

УДК 341.462.1-055.2(477)(091)

Рекомендовано до друку

Вченою радою Національного університету «Острозька академія» (протокол № 12 від 30 травня 2024 р.) та Експертною радою Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин (протокол № 1 від 24 червня 2024 р.).

Рецензенти:

Алла Атаманенко, доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин, директор Інституту української діаспори Національного університету «Острозька академія»,

Наталка Земзюліна, доктор історичних наук, професор, директор Науково-навчального інституту міжнародних відносин, історії і філософії Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

© Матяш Ірина, автор-упорядник, 2024

© Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин, 2024

© Національний університет «Острозька академія», 2024

© ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», видання, 2024

© ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», макет, 2024

© ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», дизайн обкладинки, 2024

ISBN 978-617-560-086-3

ЗМІСТ

Ірина Матяш. ВСТУПНЕ СЛОВО.....	5
------------------------------------	---

ЖІНКА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Ірина Матяш. НАДІЯ СУРОВЦОВА. ПЕРША ЖІНКА НА КЕРІВНІЙ ПОСАДІ В УКРАЇНСЬКІЙ ДИПЛОМАТИЧНІЙ СЛУЖБІ	10
Ірина Матяш. ГАННА ЧИКАЛЕНКО-КЕЛЛЕР. ПЕРША УКРАЇНСЬКА ЖІНКА-ДИПЛОМАТ — УЧАСНИЦЯ МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ ..	32
Ірина Матяш. МАРІЯ ДОНЦОВА. ЖІНКА НА ДИПЛОМАТИЧНІЙ ПОСАДІ І ДРУЖИНА СПІВРОБІТНИКА ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ ...	48
Ірина Матяш. ВАЛЕРІЯ О'КОННОР-ВІЛІНСЬКА. ДРУЖИНА КОНСУЛА — АВТОРКА РОМАНУ ПРО УКРАЇНСЬКИХ ДИПЛОМАТІВ	56

ЖІНКА НА ДИПЛОМАТИЧНІЙ СЛУЖБІ

Спогади

Ніна Ковальська. ВСЕ БУЛО Б ПРОСТО, ЯКБИ ТАК СКАЗАВ КОЖНИЙ.....	72
Наталія Зарудна. «МИ ВІДЧУВАЛИ СВОЮ ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ВАЖЛИВИХ ЗМІН...» ...	83
Любов Непоп. СИМВОЛІЧНИЙ 2021 РІК.....	105
Ольга Діброва. У ПОШУКАХ СТРАТЕГІЧНОЇ ГЛИБИНИ ДЛЯ УКРАЇНИ	111
Євгенія Габер. ДИПЛОМАТІЯ — ЦЕ НЕ ПРОСТО РОБОТА. ЦЕ МИСТЕЦТВО, ХИСТ І СТИЛЬ ЖИТТЯ.....	120

Інтерв'ю

Любов Абравітова, <i>Надзвичайний і Повноважний Посол України в ПАР, у Республіці Ботсвана та Республіці Мозамбік (за сумісництвом)</i>	126
Тетяна Іжевська, <i>Надзвичайний і Повноважний Посол</i>	132

Марина Михайленко, <i>Надзвичайний і Повноважний Посол України у Португалії.</i>	139
Ірина Тибінка, <i>Генеральний консул України в Гамбурзі.</i>	148
Анна Тертична, <i>радник Посольства України в Болгарії</i>	159
Олена Ялова, <i>директор Департаменту державного протоколу МЗС України</i>	171
Ірина Яремчук, <i>віцеконсул Генерального консульства України в Кракові</i>	176

ДРУЖИНА ДИПЛОМАТА

Оксана Врублевська. <i>УКРАЇНСЬКИЙ СЛІД В КРАЇНІ ВЕЛИКОГО СТЕПУ.</i>	186
Ірина Гаман. <i>МІЙ ДАЛЕКИЙ БЛИЗЬКИЙ В'ЄТНАМ</i>	199
Марина Гримич. <i>ДРУЖИНА ПОСЛА УКРАЇНИ В ЛІВАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В ЧАСИ ВІЙНИ</i>	209
Ніна Кирилич. <i>ДРУЖИНА ПОСЛА — ЦЕ МІСІЯ</i>	218
Олеся Костюк. <i>ТВОРЧІСТЬ, ВИСТАВКИ, ПРОЄКТИ.</i>	223
Олена Кулінич. <i>«М'ЯКА» СИЛА ТА «МІЦНЕ ПЛЕЧЕ»</i>	232
Світлана Мельник. <i>ПРО СИЛУ ЖІНОЧОЇ ДИПЛОМАТІЇ, АБО ЯК ПОДРУЖЖЯ ПОСЛІВ МОЖУТЬ ВПЛИВАТИ НА ІСТОРІЮ</i>	242
Тетяна Шкурова. <i>ПРО ПОЧАТОК...</i>	262

Інтерв'ю

Вікторія Зварич, <i>дружина Надзвичайного і Повноважного Посла України у Польщі (2022-2024)</i>	270
Людмила Недільська, <i>дружина Генерального консула України в Стамбулі</i>	277

В історії української дипломатичної служби гендерне питання має особливий інтерес, оскільки в сучасній історіографії ця проблема не належить до всебічно досліджених. Досить детально аналізувалася діяльність жінок у контексті шлюбної дипломатії (М. Волощук, М. Гаврилишин, О. Ясинецька¹ та ін.). Натомість у численних працях українських і зарубіжних дослідників, присвячених створенню та розвитку зовнішньополітичного відомства УНР у час державотворення за доби Української революції 1917-1921 рр., переважно висвітлювалася діяльність Генерального секретарства справ міжнародних УНР і Міністерства закордонних справ Української Держави/УНР, українських дипломатичних місій, іноземних представництв у Києві та Одесі; внесок Олександра Шульгина, Дмитра Дорошенка, В'ячеслава Липинського, Олександра Лотоцького, Яна Токаржевського-Карашевича, Миколи Галагана, Василя Сікевича, Василя Оренчука, Івана Красковського, Михайла Тишкевича, Андрія Ніковського та інших дипломатів у розбудову дипломатичної та консульської служби УНР. При цьому постаті жінок-співробітниць центрального апарату зовнішньополітичного відомства і перших українських дипломатичних місій досі залишаються «в тіні», хоч Надія Суровцова, Оксана Лотоцька, Ірена Добродієва, Оксана Храпко-Драгоманова, Ганна Чикаленко-Келлер, Марія Донцова та інші представниці дипломатичного жіноцтва, дружини перших послів залишили помітний слід у формуванні організаційних засад і традицій української дипломатії, а також закладали підвалини публічної дипломатії. За радянського часу керівні посади в зовнішньополітичному відомстві (тим паче — посади послів) українські жінки не обіймали, тому їхня діяльність не

¹ Ясинецька О.А. *Три покоління благовірності: Інгігерда Шведська, Анна Київська, Едігна Баварська (XI — поч. XII ст.)*. Дніпро, 2021. 152 с. Гаврилишин Марія Романівна. *Політичні і шлюбні зв'язки британських династій з Рюриковичами у IX-XI ст.* Дис. кандидата історичних наук, 07.00.02 — всесвітня історія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 206 с.; Волощук Мирослав. *До питання присутності русинів при дворі княгині Агафії Святославівни (між 1207/1209-1247/1248) — дружини мазовецького князя Конрада. Inter Regnum et Ducatum. Studia ofiarowane Profesorowi Janowi Tęgowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin* / [red. Piotr Guzowski, Marzena Liedke i Krzysztof Boroda]. Białystok, 2018. S. 633-657.

цікавила науковців. Уже після відновлення державної Незалежності вперше на посаду посла була призначена Ніна Климівна Ковальська, Наталя Миколаївна Зарудна стала першою жінкою в керівництві МЗС України на посаді заступниці Державного секретаря МЗС, згодом послом-резидентом у Ватикані і першим Послом України при Мальтійському Ордені стала Тетяна Іванівна Іжевська. Досвід, знання і мудрість українських дипломаток, а також дружин дипломатів є найкращим підручником для молоді як у сфері офіційної, так і публічної дипломатії.

Відтак з метою висвітлення ролі жінки в розвитку дипломатичної служби через постаті кар'єрних дипломаток і дружин дипломатів наприкінці 2019 р. Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин ініціювало проєкт «Жіноче обличчя української дипломатії». Розпочалися системні дослідження діяльності перших жінок в українській дипломатичній та консульській службі 1918-1924 рр., записи інтерв'ю і спогадів. Спогади жінок на посадах послів у сучасній Україні, керівниць структурних підрозділів зовнішньополітичного відомства, молодих дипломаток, дружин амбасадорів з'явилися в межах проєкту на сторінках київських часописів «Зовнішні справи», «Київ дипломатичний», електронного журналу «ПіК» («Політика і Культура»), які стали інформаційними партнерами проєкту. Було записано і передано на державне зберігання до Центрального державного архіву аудіовізуальних та електронних документів відеоінтерв'ю з Надзвичайним і Повноважним Послом, відомою українською дипломаткою Наталією Зарудною. Почали з'являтися спроби тематичних публікацій загального характеру² та звіти за результатами міжнародних проєктів³. Слід зауважити, що інтерес до проблеми жінок у дипломатії виявляли студенти, а свої стислі публікації подавали часто у співавторстві з науковими керівниками. Спільною рисою всіх публікацій стали увага до зарубіжного досвіду, кількісних показників, використання офіційних біограм. Відтак засигналізована тема потребувала наукового дослідження і вивчення практичного досвіду жінок у дипломатії.

Відбувалися зміни під впливом світових тенденцій у діяльності МЗС України: 2019 р. було вперше проведено гендерний аудит забезпе-

² Окладна М., Менькова Л. Жінка на дипломатичній службі: історія, проблеми та перспективи. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). С. 40-43; Бондар І. Культурна дипломатія Першої леді України. *Вісник СНТ Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2020. Вип. 12. Т. 2. С. 26-31.

³ Захарова О., Марценюк Т. *Гендерні особливості дипломатичної служби в Україні та світі*. Київ: Міжнародний центр правових досліджень, 2015. 35 с.; Габер Є., Шелест Г. *Чи готова Україна до феміністичної зовнішньої політики?* Київ, 2023. 28 с.

чення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків, мета якого декларувалася як забезпечення впровадження гендерної рівності на рівні міністерства. 2020 р. Європейська Комісія затвердила Стратегію гендерної рівності на 2020-2025 роки⁴. А 20 червня 2022 р. Організація Об'єднаних Націй визнала, що жінки в дипломатії зробили значний внесок в існуючу багатосторонню систему, і згідно з Резолюцією, ухваленою Генеральною Асамблеєю (A/RES/76/269), встановила Міжнародний день жінок у дипломатії — 24 червня. Та між останніми датами було 24 лютого 2022 р., коли Росія розпочала широкомасштабне вторгнення в Україну, брутально прикрите вівіскою «спеціальна операція». Однак продовження досліджень, які на підставі історичних джерел доводять власний історичний шлях розвитку України та з перших уст показують досягнення української дипломатії, що народилася в часи боротьби за державність як державний інститут, набули значення інформаційного спротиву в російсько-українській війні.

До проєкту додалися постаті жінок у публічній дипломатії, він вийшов за межі України, а титул розширився підтитлом «Жінка в дипломатії: виклик чи місія?». Проєкт розвивався за підтримки Міністерства закордонних справ України та Фонду Ганнса Зайделя в Україні в партнерстві з Платформою «Подружжя українських дипломатів», Національним університетом «Острозька академія», Центром Східноєвропейських досліджень Варшавського університету. Інтерес до проєкту і загалом теми жінок у дипломатії засвідчувало збільшення кола партнерів: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Львівський національний університет імені Івана Франка, Школа молодого українського дипломата при Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, всеукраїнські громадські організації «Союз Українок» і «Територія жінок».

Упродовж 2023-2024 рр. за підтримки фонду Ганнса Зайделя в Україні відбулися онлайн-зустрічі з героїнями проєкту. Перша зустріч наживо у формі Міжнародної наукової конференції «Жінки в дипломатії: виклик чи місія?» відбулася 16-17 листопада 2023 р. у Варшавському університеті та Університеті Казимира Великого в Бидгощі. Учасниці зустрічі обговорили питання, чи достатньо жінок на дипломатичній службі, чи відрізняється «жіноча дипломатія» від професійної дипломатичної діяльності чоловіків, якою є місія дружин послів під час перебування їхніх чоловіків на посаді посла, як публічна дипломатія

⁴ Gender equality strategy Achievements and key areas for action. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en (доступ 28.06.2024).

допомагає офіційній дипломатії, як змінюється інструментарій публічної дипломатії під час війни, яку Росія розв'язала проти України та всього цивілізованого світу. Конференція проходила під почесним патронатом Надзвичайного і Повноважного Посла України в Польщі Василя Зварича, Воєводи Куявсько-Поморського воєводства Миколая Богдановича, ректора Університету ім. Казімежа Великого, професора Яцека Возного та директора Центру східноєвропейських досліджень Варшавського університету Яна Маліцького.

Пропонований увазі шановних Читачів і Читачок том присвячено ролі жінок у розвитку української дипломатії від часу формування української дипломатичної служби за доби державотворення в 1917-1921 рр. до часу боротьби за державність з російською агресією у зв'язку з широкомасштабним вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Він включає нариси, написані за результатами наукових досліджень упорядниці, та спогади й інтерв'ю, записані впродовж 2021-2024 рр., і складає першу частину видання матеріалів проєкту «Жіноче обличчя української дипломатії»/ «Жінка в дипломатії: виклик чи місія». Героїнями видання стали історичні постаті та учасниці проєкту, кожна з яких — не лише представниця дипломатії, це цілий всесвіт талантів і здібностей: мистецьких, наукових, перекладацьких, літературних, креативна і неповторна, водночас співчутлива, контактна і сильна.

Висловлюємо щиру подяку за безпосередню участь у підготовці видання співзасновниці Платформи «Подружжя українських дипломатів» Тетяні Сибізі, за сприяння в архівних пошуках — директорці ЦДАВО України, професору Ларисі Левченко та директорці ЦДАМЛМ України Олені Чижовій, за надані для публікації дві унікальні фотографії Ганни Чикаленко — хранительці фондів Музею-архіву імені Дмитра Антоновича УВАН у США Тамарі Скрипці, всім авторкам — героїням проєкту та МЗС України за сприяння і Фонду Ганнса Зайделя за підтримку в виданні цього тому.

Розділ 1

ЖІНКА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Надія Суровцова. ПЕРША ЖІНКА НА КЕРІВНІЙ ПОСАДІ В УКРАЇНСЬКІЙ ДИПЛОМАТИЧНІЙ СЛУЖБІ

Ірина Матяш

Зі столітньої ретроспективи історії української дипломатичної служби в найбільш наближеній до сучасної формі інтерес має діяльність Надії Суровцової (1896-1985) — першої жінки на керівній посаді в зовнішньополітичному відомстві УНР, історикіні, журналістці, громадської діячки. Завдяки її детальним спогадам, документальним публікаціям та біографічним дослідженням (Л. Падун-Лук'янової, І. Кривошеї, Л. Якименко, О. Рубльова, П. Синицького та ін.)⁵ постать нескореної українки нині широко відома. Будинок в Умані, де Н. Суровцова провела останні роки життя, став місцем пам'яті української дипломатії. Меморіальна дошка на будинку і квіти на її могилі в Умані засвідчують, що Надію українці пам'ятають і шанують. При цьому інформація про її діяльність у дипломатичних установах досить фрагментарно відтворена в історіографії, переважно за її спогадами. Авторці вдалося систематизувати цю інформацію і реконструювати діяльність Надії Суровцової на підставі архівних документів, що зберігаються переважно в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ф. № 2592 «Народне міністерство закордонних справ Української Народної Республіки, 1917-1918 рр.», ф. № 3766 «Міністерство закордонних справ Української Держави, 1918 р.», ф. № 3696 «Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки,

⁵ Якименко, Людмила; Кривошея, Ігор. *Надія Суровцова (1896-1985): у пошуках втраченого часу*. Умань: Сочінський М.М., 2016. 279 с.; Рубльов, О.С.: Синицький, П.Е. До історії вітчизняного советофільства початку 1920-х років: співробітництво Н. Суровцової у часописі «Нова Громада» (1923-1924). *Проблеми історії України XIX — початку XX ст.* Київ, 2007. Вип. 13. С. 197-219; Плющ, Л. Пам'яті Надії Суровцової: спогади. *Сучасність*. 1985. № 12. С. 84-90; Роженко, М. Надія Суровцова в справах «УНЦ» та «УВО». *Українське слово*. 1996. 7 берез. (Чис. 10). С. 12; Кривошея, І. Якименко, Л. Участь Надії Суровцової в Українській національно-демократичній революції (1917-1921 рр.). *Київські історичні студії: зб. наук. пр.* 2016. № 1. С. 78-86 та ін.

1918-1924 рр.», ф. № 4 «Управління уповноваженого Народного Комісаріату Закордонних справ СРСР на Україні, м. Харків», Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ф. № 302 «Суровцева (Суровцова) і Калюжний — українські літературні діячі: Суровцева (Суровцова) Надія Віталіївна (1896-1985), письменниця, перекладач і краєзнавець; Калюжний Дмитро Пилипович (1943 р.н.), журналіст і краєзнавець») та Центральному державному архіві громадських об'єднань і українців (ф. № 1 «Центральний комітет Комуністичної партії України (ЦК КПУ), м. Київ (1918-1991)»). Результати цієї реконструкції вже частково опубліковані⁶.

Надія Суровцова народилася 5 березня 1896 р.⁷ у Києві, на Подолі, й була охрещена в старовинній Десятинній церкві, зведеній на Старокиївській горі в 989-996 рр. і відомій ще як Церква Успіння Пресвятої Богородиці. Дівчинці дісталася зросійщене прізвище, хоч її прадід Трифон, що належав до поміщицького роду з містечка Гельмязева на Полтавщині, називався по-козацькому — Сирівець. Його син Петро змінив це прізвище на Суровцов. Як жартувала Надія, дід у такий спосіб хотів забезпечити собі «справжній панський вигляд»⁸. Петро Суровцов здобув освіту на правничому факультеті Університету св. Володимира й служив колезьким реєстратором. У тому ж університеті навчався батько Надії — Віталій Суровцов. Після закінчення навчання він отримав посаду помічника присяжного повіреного, а потім працював у окружному суді.

З боку мами — Ганни Говердовської — Надія мала польське коріння за чоловічою лінією. Мама була вчителькою в київській Фундуклеївській гімназії, працювала також у недільній школі. Від неї та від гувернанток здібна дівчинка рано навчилася французької і німецької мов, з дитинства вчилася малювати. Суровцова згадувала, що в дитячому віці через зайнятість батьків «увесь час була сама», «жила самотньо»⁹, а її заняття впродовж дня чергувалися за суворим розкладом, укладеним мамою.

⁶ Матяш, Ірина. Перша жінка на керівній посаді у зовнішньополітичному відомстві Української Народної Республіки. *Зовнішні справи*. 2021. № 3-4. С. 42-47; Matiasz Iryna. *Służba dyplomatyczna Nadii Surowcowej. Pierwsza kobieta na kierowniczym stanowisku w MSZ Ukrainy*, w „Historię swą piszcie same. Polityka, historiografia i muzealne narracje z perspektywy kobiet” Warszawa: IH PAN, Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, 2023. S. 138-156.

⁷ Дати до 25 лютого 1918 р. вказано за юліанським календарем. Перехід на григоріанський календар в Україні відбувся відповідно до Закону «Про заведення на Україні числення часу по новому стилю і перевод годинників на середньоєвропейський час», ухваленого Центральною Радою 25 (12) лютого 1918 року. На його виконання наступним за чинним тоді календарем 15 лютого ставало 1 березня.

⁸ Суровцова Надія. *Спогади*. Київ: Видавництво ім. О. Теліги, 1996. С. 31.

⁹ Там само. С. 12.

Від 1903 р. родина мешкала в Умані, на Черкащині, де батько дістав адвокатську практику. Тут Надія знайшла друзів і подруг, найближчою з яких була полька Марта Невяровська, опанувала польську мову, навчилася грі на піаніно та випалюванню по дереву, багато читала і їздила верхи. З уманськими приятелями вона долучилася до громадської діяльності, вперше побувала на могилі Тараса Шевченка на Чернечій горі. 1912 р. Надія закінчила з відзнакою семирічну школу і, склавши екстерном іспити в Уманській чоловічій гімназії на так звану «чоловічу» матуру, що передбачала іспит з латини і грецької мови, поїхала здобувати вищу освіту до Петербургу. Хоч батько допомагав дівчині у підготовці до іспиту з латини, від'їзд відбувся попри його волю, бо він наполягав на навчанні дівчини в Києві, в Університеті св. Володимира. Це була своєрідна форма протесту проти обмеження її права на прийняття життєво важливих рішень.

У Петербурзі вона вступила на історико-філологічний факультет Бестужевських вищих жіночих курсів. Тоді це був провідний жіночий університет Російської імперії, де навчалось багато українок, а кафедру історії очолювала Олександра Єфименко. Росіянка, яка, одружившись з українцем, усім серцем полюбила Україну, ця історикиня стала видатною дослідницею української історії і культури, була першою серед жінок обрана почесним доктором історії в Харківському університеті. Під її керівництвом Надія вивчала «Акты Юго-Западной Руси», знайомилася «зі старовинною мовою документів». У семінарі висланого з Києва знаного історика професора Євгена Тарле дівчина досліджувала творчість Адама Міцкевича. Знання польської мови їй відкривало нові можливості. Під час навчання вона співпрацювала з очолюваним професоркою Єфименко українським земляцтвом, Українською студентською громадою, що діяла у 1898-1916 рр. у Петербурзі, та Українською громадою Петербургу, долучилася до політичної діяльності. Тут познайомилася з майбутніми колегами по зовнішньополітичному відомству — Миколою Чечелем, Валентином Садовським, майбутнім міністром шляхів УНР — Пилипом Пилипчуком. Іноді дівчина бувала в Українському клубі, де зустрічалася на імпрезах з майбутніми державними діячами, членами Центральної Ради і дипломатами — Олександром Лотоцьким (невдовзі — генеральним писарем Генерального Секретаріату УНР, а згодом — послом УНР у Османській імперії), Костем Лоським (за рік — своїм шефом у зовнішньополітичному відомстві і майбутнім очільником дипломатичної місії УНР до скандинавських країн), Павлом Зайцевим (шевченкознавцем, з вересня 1917 р. — керівником канцелярії Генерального секретаря у справах освіти, а згодом — співробітником і коротко головою

дипломатичної місії в Польщі), мовознавцем Дмитром Ганцовим, істориком Панасом Феденком та ін.

Про початок Першої світової війни дівчина дізналася в Умані, куди приїхала до батьків на канікули. Вона одразу вступила на курси сестер-жалібниць, які відкрилися при місцевій земській лікарні. Однак вчитися не було коли, бо поранених почали привозити дуже швидко. Опановувати секрети сестринської справи довелося ночами. Повернувшись на навчання до Петербургу, Надія працювала старшою медичною сестрою у відкритому на кошти української громади госпіталі на Тучковій набережній в районі Василівського острова¹⁰. Від поранених вояків вона дістала брошуру Дмитра Донцова і збірничок стрілецьких пісень з текстами «Чуєш, брате мій», «Червона калина», «Шалійте, шалійте» та ін., листівки з портретами отаманів і січових стрільців.

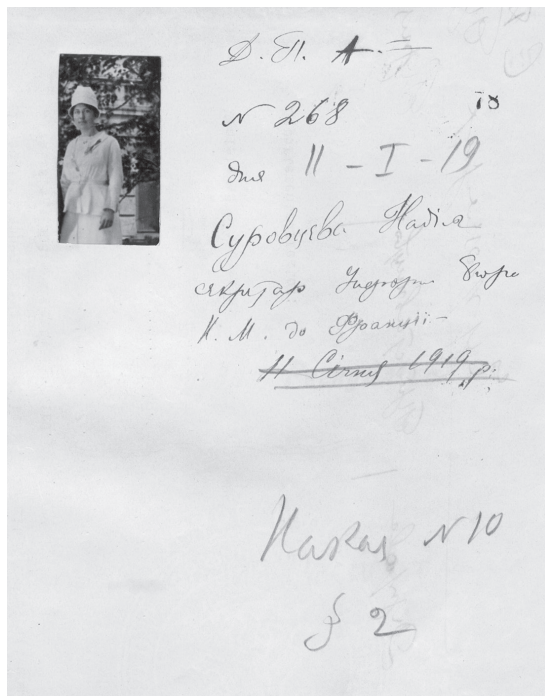
З початком антицарських та антиурядових протестів Надія долучилася до політичної діяльності. Пізніше вона згадувала, як у Петербурзі вперше шила з друзями жовто-блакитні прапори — «смуги золотого, як жито, шовку та синього, як небо нашої далекої батьківщини»¹¹. Збираючись відвідати рідних в Умані на канікулах у часі Великодня, Надія Суровцова дістала доручення студентського «революційного комітету» — зустрітися з очільником Центральної Ради Михайлом Грушевським і повідомити, що «двісті українських студентів чекають його вказівок і питають, чи потрібні вони урядові»¹². Зустріч відбулася, згоду було отримано, і невдовзі українські студенти поїхали в Україну для підтримки боротьби своєї батьківщини за незалежність. А Надія вирушила до Умані вже як інструктор Центральної Ради. Перед від'їздом зустрілася з майбутнім міністром закордонних справ Миколою Любинським та майбутнім послом у Німеччині Олександром Севрюком. До створення першого українського зовнішньополітичного відомства залишалося кілька місяців.

Попри те, що Надії Суровцовій не вдалося скласти випускні державні іспити через від'їзд, вона вирішила не повертатися до Петербургу, тим більше Бестужевські курси було реорганізовано й долучено до Петроградського університету (знову перейменованого). Деякий час дівчина провела в Умані: займалася політичною діяльністю, виступала на мітингах, а також працювала репетитором, збираючи кошти на закінчення освіти, щоб фінансово не залежати від

¹⁰ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 48.

¹¹ Там само. С. 62.

¹² Там само. С. 63.

Дипломатичний паспорт Надії Суровцової.
З фондів ЦДАВО України

родини. У вересні 1917 р. Надія вступила на останній (четвертий) курс історичного та юридичного факультетів Київського університету. Водночас, щоб довести свою самостійність і мати кошти на навчання, вона шукала працевлаштування в Києві.

Про дипломатичну кар'єру Надія Суровцова тоді не замислювалася. Знаковою в її долі стала випадкова зустріч з Ігорем Лоським, знайомим їй з Петербургу. Вони іноді зустрічалися там у книгарні, обговорювали нові видання, Ігор дослухався до порад дівчини щодо вибору

видань з української літератури¹³. Юнак також починав новий етап життя. Він склав вступні іспити до 2-ї української гімназії імені Кирило-Мефодіївського товариства, де всі предмети викладалися виключно українською мовою. Родина Лоських навесні 1917 р. переїхала до Києва. Кость Володимирович брав участь в організації роботи Центральної Ради, а з 24 травня працював на посаді комісара Тимчасового уряду в Бучачі на Тернопільщині. Обласний комісаріат Галичини та Буковини з Тернопільською та Чернівецькою губерніями в складі, перейменованій рішенням Тимчасового уряду з Галицько-Буковинського генерал-губернаторства, очолював майбутній міністр закордонних справ Дмитро Дорошенко. Невдовзі Кость Лоський став помічником Тернопільського комісара Івана Красковського (майбутнього радника міністра закордонних справ Української Держави і голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР на Кавказі). На початку вересня 1917 р. Іван Красковський виїхав до Києва, де обійняв посаду заступника генерального секретаря внутрішніх справ. До 30 січня 1918 р. Раду Народних Міністрів УНР і одночасно з 15 червня 1917 р. по 11 січня 1918 р. Генеральне секретарство внутрішніх справ

¹³ Там само. С. 71.

очолював Володимир Винниченко. 20 вересня 1917 р. за сприяння свого нещодавнього керівника призначення на посаду керівника Відділу еміграції, біженців і в'язнів у Генеральному секретаріаті внутрішніх справ отримав Кость Лоський.

До цього підрозділу він, на прохання сина і пригадавши зустрічі в Українському клубі в Петербурзі, прийняв на роботу діловодом-друкаркою Надію Суровцову. Тобто до штату зовнішньополітичного відомства вона потрапила випадково. Пріоритетом у доборі кадрів до новоствореного дипломатичного відомства було знання іноземних мов, а вона вільно володіла французькою і німецькою мовами, знала польську. Питання про гендерні квоти ще не мало актуальності. Її переваги перед іншими претендентами полягали, крім знання мов, в комунікативних навичках, умінні опановувати нові напрями діяльності й швидко вчитися, володінні технікою машинопису.

Але коло посадових обов'язків виявилось ширшим. Урядовцю Суровцовій довелося долучитися до організації допомоги біженцям з Холмщини і Галичини, організації центрів захисту і опіки громадян, розроблення «Тимчасових правил з управління справами допомоги біженцям в Україні», підготовки засідань у листопаді 1917 р. виконавчого комітету Крайової наради в справах біженців при Генеральному Секретаріаті УНР, яку очолив Кость Лоський. Відділ отримував з Державної скарбниці цільові кошти й асигнував біженецьким організаціям відповідно до поданих і затверджених рахунків. Виконком вирішував питання про виділення коштів, одягу, помешкань, складання кошторисів, встановлював норми харчування, визначав механізми отримання виділених коштів. Усі рішення протоколювалися. Цим займалася Надія.

В робочий і позаробочий час Надія ближче познайомилась з колегами-галичанами. Вони викликали повагу дівчини українською мовою («тою мовою, що нею вони не тільки розмовляли, але й училися, думали, відчували, хоч поза нею знали мови польську та німецьку») та європейськими манерами¹⁴. Разом з ними вона відвідувала принагідно лекції в Українському народному університеті і планувала скласти іспит з грецької мови, яку на Бестужевських курсах не викладали. Та часу на повноцінне навчання в університеті Надії бракувало.

6 грудня 1917 р. Кость Лоський очолив канцелярію Генерального секретарства міжнаціональних справ. 3 липня 1917 р. посаду генерального секретаря обіймав Олександр Шульгин. Компетенція державного органу поширювалася не лише на внутрішні міжнаціональні

¹⁴ Там само. С. 72.

питання, а й на забезпечення взаємодії з іноземними представниками, що залишалися в Києві з часів Російської імперії: Бельгії (Яків Гретер), Великої Британії (Джон Дуглас), Греції (Перикл Гріпарі), Іспанії та Португалії (Стеліо Василіаді), Італії (Карл Фішман), Норвегії (Віктор Мозерт), Швейцарії (Гавриїл Енні), Франції (Даниїл Балаховський), Персії (Ісаак Вітенберг), Данії (Григорій Гуревич). У структурі Генерального секретарства діяли два підрозділи: департамент і канцелярія з консульським, загальним, міжфедеративним, внутрішнім, літературним відділом та політичною секцією в її складі. Пріоритетне завдання консульського відділу полягало в розробленні правових засад діяльності консульств та налагодження контактів із іноземними консулами. Разом зі своїм керівником перейшла в Генеральне секретарство міжнаціональних справ Надія Суровцова.

А за два тижні вона опинилася в статусі діловода в Генеральному секретарстві міжнародних справ, створеному шляхом реорганізації 22 грудня 1917 р. з Генерального секретарства міжнаціональних справ. Співробітниками відомства були переважно молоді чоловіки, віком від 20 до 40 років. Суровцова, не вагаючись, прийняла запрошення свого керівника на роботу в зовнішньополітичному відомстві. Відчуття причетності «до самого джерела політики, міжнародних справ» стало потужним мотивом у кар'єрному просуванні дівчини¹⁵. В спогадах вона з гордістю наголошувала, що «з діловода біженецьких справ стала начальником загального відділу міністерства закордонних справ»¹⁶. Втім, пам'ять дещо підводила її під час написання спогадів щодо назв підрозділів, де їй довелося працювати. Спершу Надія Суровцова, як і Йосип Суховерський та Василь Оренчук, обіймала посаду діловода. Колеги були практично однолітками й ровесниками Надії, мали юридичну освіту і досвід практичної роботи в сфері юриспруденції та в громадській діяльності. Зовнішньополітичне відомство деякий час базувалося на Хрещатику, 38 у готелі «Савой». Як згадувала Надія, «ми на Хрещатику були по горло зайняті своїми справами, вимірювали міру незалежності Генерального секретаріату, захоплювалися тими діями, які обстоювали принципи дедалі більшого унезалежнення від Росії, з її безлюддям, і обурювалися тими, хто тупцював на автономічних позиціях»¹⁷.

З ухвалою Центральною Радою 9 (22) січня 1918 р. IV Універсалу, яким УНР проголошувалася «самостійною, ні від кого незалежною, вільною суверенною державою українського народу», Генеральний

¹⁵ Там само. С. 75.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

секретаріат було перейменовано на Раду народних міністрів, а Генеральне секретарство міжнародних справ — на Народне міністерство закордонних справ. У новому статусі зовнішньополітичне відомство продовжило діяльність у сфері «відання політичних зносин УНР з іншими державами» та охорони «інтересів українських громадян в чужоземних державах і чужоземних підданих в межах УНР»¹⁸. Усі служби зовнішньополітичного відомства розташувалися в будинку знаного цукропромисловця, колекціонера й мецената Федора Терещенка на вулиці Терещенківській, 9. «Помешкання було дуже показне, чудово умебльоване, але воно зовсім не надавалося для канцелярій», — згадував згодом міністр закордонних справ у гетьманському уряді Дмитро Дорошенко¹⁹. Кабінет міністра розташували в колишній спальні, робоче місце діловодів обладнали «в невеличкому кабінеті (колишньому будуарі жінки Терещенка), чудесній кімнаті з гобеленами, білим мармуровим каміном та широкими дверима»²⁰. В цій кімнаті працювала Надія Суровцова і згодом підпорядкований їй співробітник Олександр Полюга-Шуберт. Інтер'єр кабінету («мій столик стояв біля вікна, за мною стіл Полюги, а навкруги — кілька столів інших співробітників»²¹) зберігся на єдиному вцілілому її фото того часу.

«Широкі двері» вели до кабінету ще одного діловода, а незабаром — завідувача юридичного відділу Василя Оренчука²². Загалом для потреб Генерального секретаріату міжнародних справ було надано 10 кімнат, три передпокої, кухню і дві кімнати для технічного персоналу. Робочий день співробітників спершу розпочинався о 10-й годині ранку і закінчувався о 3-й годині дня. «Ми приходили щодня на роботу, полагоджували біжучі справи і не знали доладу, що саме діється на світі, — писала Надія Суровцова. — Знали тільки, що представники большевиків у Центральній Раді стояли в опозиції, а у Харкові їх угруповання були сильніші, ніж у Києві»²³. У цей момент більшовицькі війська впритул наблизилися до Києва, відтак державні органи було евакуйовано до Житомира.

Проте робота міністерства в Києві не припинялася. Надія Суровцова і Ольга Рачинська приходили на роботу з дому, інші співробітниці через обстріли і небезпеку пересування київськими вулицями

¹⁸ *Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917-1924 рр.): документи і матеріали* [авт. передм., упоряд.: І.Б. Матяш та ін.] Київ: Вид-во гуманіт. л-ри, 2010. С. 107.

¹⁹ Дорошенко Дмитро. *Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 роки)*: Науково-популярне видання. Київ: Темпора, 2007. С. 261.

²⁰ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 75.

²¹ Там само.

²² ЦДАВО України. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 19.

²³ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 75.

залишалися навіть вночі в будинку міністерства на Терещенківській. Траплялося ночувати в робочому кабінеті також Надії. На такі випадки дівчата мали для вечері «запас шкоринок» (бо з хлібом у Києві було сутужно), які для своєї скромної вечері розмочували в окропі. А зранку починали виконання своїх службових обов'язків: готувати офіційні листи, протоколювати переговори, забезпечувати документами візитерів.

Українська дипломатична служба, що народжувалася як державний інститут у буремні революційні роки, потребувала кваліфікованих фахівців не лише для відповідних підрозділів центрального апарату зовнішньополітичного відомства, але й для закордонних установ, передусім консульств. Відтак уже з перших днів діяльності Генерального секретарства міжнародних справ постало питання про започаткування підготовки майбутніх дипломатів, насамперед для роботи в консульських установах. Спершу зовнішньополітичне відомство попри нагальну потребу не мало можливості організувати теоретичну підготовку претендентів на консульські посади. На заваді започаткуванню спеціальної освіти працівників новостворюваної дипломатичної служби ставали як об'єктивні причини (брак висококваліфікованих викладачів, компетентних у сфері консульських зносин, та матеріальних ресурсів), зумовлені новизною поставленої проблеми, так і причини непереборної сили, незалежні від волі виконавців (наступ більшовиків на Київ і у зв'язку з цим тимчасовий переїзд уряду в Житомир). Надія Суровцова залишилася в захопленому більшовиками Києві, як вона писала, «на нелегальному становищі» — з паспортом на чуже ім'я, й вірила в повернення уряду. З її колег у місті залишався лише Юліан Гржимала-Маринович. Вони разом вчили грецьку мову (цього іспиту Надії бракувало для завершення курсу в Київському університеті) й стежили за новинами з Берестя, де делегація Центральної Ради УНР проводила переговори з Центральними державами та зрештою підписала 9 лютого 1918 р. Берестейський мирний договір. Звернення українців після його підписання до народів Центральних держав із проханням про військову допомогу проти більшовицької агресії давало надію на повернення в столицю та відновлення нормального життя. Панування більшовиків у Києві тривало до 2 березня 1918 року. 28 лютого Київська міська дума отримала від С. Петлюри телеграму, що він скоро вступить зі своїм відділом у Київ. Це сталося 1 березня, а наступного дня до міста увійшли німецькі війська. І почали відновлювати роботу українські державні органи.

Після повернення Центральної Ради до Києва в березні 1918 р. було відновлено роботу МЗС і контакти з іноземними представництвами, досягнуто домовленості про заснування при Українському

науковому товаристві економістів Консульських курсів, покликаних у стислий термін дати необхідні фахові знання тим, хто невдовзі мав обстоювати економічні інтереси молодої незалежної держави на міжнародній арені та захищати права українських громадян у зарубіжних країнах. Термін навчання передбачався двомісячний, а вимоги до освіти претендентів на проходження курсу були досить високі: «знати українську мову і яку-небудь чужоземну, мати вищу юридичну або економічну освіту»²⁴.

Тим часом наказом № 11 від 29 березня 1918 р. на посаду завідувача консульського відділу було призначено старшого урядовця для особливих доручень Йосипа Суховерського, а на посаду завідувача юридичного відділу — діловода Василя Оренчука. Завдання консульського відділу визначалися як «охорона інтересів українських підданих, проживаючих за границею, а також охорона чужоземних підданих, проживаючих на Україні», листування з консулами, видача в разі потреби посвідчень громадянам на в'їзд і виїзд з України. На посаді діловода в складі цього відділу деякий час залишалася Надія Суровцова, працювали канцеляристи 1 розряду (Ольга Рачинська, Роман Винявський, Юліан Гржимала-Маринович, Володимир Даньківський) та канцеляристи 2 розряду (Софія Вольська, Аделаїда Давидова, Єлизавета Слабневич).

Єдина серед усіх співробітників відділу Надія Суровцова була рекомендована для навчання на Консульських курсах. До середини квітня 1918 р. на навчання зголосилося 75 осіб, котрі мали відповідну освіту і знання мов. Це були переважно випускниці інститутів шляхетних дівчат із знанням французької, англійської і німецької мов та володінням друкарськими навичками; випускники юридичних, історичних, історико-філологічних та філологічних факультетів зарубіжних університетів зі знанням 3-7 іноземних мов; державні службовці або військовики, що втратили роботу, з досвідом роботи в сфері зовнішніх зносин та знанням іноземних мов; представники шляхетних родів, які знали мови та володіли питаннями етикету в силу свого виховання; особи, які закінчили бухгалтерські курси. Отримавши фахові знання на Консульських курсах, такі слухачі могли скласти професійний фундамент кадрового складу консульської й дипломатичної служби. Не випадково Надія Суровцова в своїх спогадах називала цей перший навчальний заклад з підготовки дипломатів «Консульською академією». Прийом на курси відбувався без іспитів, шляхом перевірки документів та співбесіди українською мовою.

²⁴ ЦДАВО України. Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 17. Арк. 32.

*Надія Суровцова в робочому кабінеті.
З фондів ЦДАМЛМ України*

За результатами співбесіди 17 квітня 1918 р. претендентів розподілили на три групи: дійсні слухачі — 28 осіб; вільні слухачі — 4 особи; кандидати на слухачі — 39 осіб. Категорію вільних слухачів складали співробітники різних міністерств, які потребували кваліфікованих фахівців у сфері зовнішніх зносин.

Рекомендована від МЗС на навчання Надія Суровцова

потрапила до другої групи. Тоді вона вже отримала 16 квітня призначення на посаду керівника самостійного підрозділу — політичного відділу в складі департаменту МЗС²⁵ і мала двох підпорядкованих їй співробітників на посадах урядовців — Олександра Шуберта-Полюгу і Юліана Гржималу-Мариновича. Навчання на консульських курсах розпочалося 20 квітня 1918 року. Його тривалість передбачалася 10 тижнів замість попередньо планованих двох місяців, однак реалізувати план не вдалося через зміну влади.

29 квітня 1918 р. до влади прийшов Павло Скоропадський як гетьман Української Держави. Не маючи жодних вказівок і розпоряджень вищого керівництва щодо діяльності МЗС, стривожений Кость Лоський спорядив Надію Суровцову до Михайла Грушевського з пропозицією прийняти диктатуру. До приміщення Центральної Ради вона потрапити вже не змогла — його охороняла гетьманська варта. Відтак Надія звернулася до німецького посла барона Мумма з проханням дати на деякий час посольський автомобіль. Відповідь посла була позитивною, а розрахунок виявився вдалим: з німецьким водієм вдалося дістатися до місця проведення наради під керівництвом Володимира Винниченка і до місця перебування голови Центральної Ради. Однак Михайло Грушевський пропозицію прийняти диктатуру, переказану Надією Суровцовою, рішуче відхилив²⁶.

2 травня 1918 р. розпочав роботу гетьманський уряд. Міністерство закордонних справ Української Держави з 5 по 20 травня 1918 р. очолював відомий вчений, правник, державний діяч і педагог вищої школи, професор Микола Василенко, одночасно обіймаючи посаду

²⁵ ЦДАВО України. Ф.3766. Оп.2. Спр.2Б. Арк. 37.

²⁶ Суровцова, Надія. *Спогади*. С. 80.

міністра народної освіти. Тимчасовий керівник двох міністерств (який, крім того, з 2 до 7 травня тимчасово виконував ще й обов'язки Голови Ради Міністрів Української Держави)²⁷. Частина співробітників з попереднього складу продовжила роботу на своїх посадах, зокрема Кость Лоський, Надія Суровцова, Василь Оренчук. «Я сиділа у тому самому кабінеті з гобеленами на стінах та мармуровим каміном... за вікном був той самий сквер, а далі Ботанічний сад, де йшли бої з більшовиками. Через цей самий кабінет ходили до міністра та Лоського представники Антанти, Польської сили збройної, консули, і після Берестейського миру, представники Німеччини, Австрії, Туреччини, Болгарії... Обставини мінялися, а кабінет і я лишались ті самі», — згадувала Надія Суровцова²⁸.

В нових умовах їй довелося на деякий час повернутися до репетиторства, але не зі студентами, а з заступником міністра закордонних справ Олександром Палтовим — особою, близькою до гетьмана. За визначенням Дмитра Дорошенка, це була «розумна, здібна і енергійна людина, яка уміла знайти в усяких обставинах і поводитися з великим тактом»²⁹. Призначений 3 травня на посаду заступника міністра закордонних справ, він тимчасово виконував обов'язки помічника Державного Секретаря і одразу відчув потребу вивчення української мови, володіння якою йому бракувало на високих посадах. Олександр Палтов попросив Надію навчити його української мови і здивував свою вчительку серйозним ставленням до навчання. «Палтов учився, насправді вчився і працював, — згадувала Н. Суровцова. — Це була не наша людина, але вона викликала до себе повагу. Не кажучи вже про те, що він насправді розумівся на дипломатії, принаймні з тим її обсягом, який я зустрічала до того часу»³⁰. Зі свого боку Олександр Палтов допоміг Надії опанувати процедурні тонкощі дипломатичного листування. МЗС скеровувало численні ноти німецьким представникам через конфлікти українського населення з німецьким військом, безпідставні арешти українців тощо. За підготовку дипломатичних документів і документів внутрішнього службового користування в МЗС відповідали радники, але якось О. Палтов доручив написати вербальну ноту Надії й принести на заняття з мови. Перший

²⁷ Пиріг Р.Я. *Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2016. С. 74-75.

²⁸ Суровцова, Надія. *Спогади*. С. 81.

²⁹ Державний вісник. 1918, 18 травня. № 2. С. 2; Дорошенко Дмитро. *Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 роки...* С. 263, іл.; Гай-Нижник П. «Сірий кардинал» гетьмана П. Скоропадського (Нариси до політичного портрету О.О. Палтова). Людина і політика. 2004. № 3. С.147-151.

³⁰ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 82.

варіант підготовленої Надією ноти виявився зовсім невдалим, заступник міністра цілком перекреслив усе написане, другий — кращим, зрештою завдяки поясненням і виправленням помилок Надія навчилася писати всі види нот. Ці навички їй згодилися під час навчання на Консульських курсах.

Призначений 20 травня 1918 р. керівником гетьманського МЗС історик, громадський і державний діяч Дмитро Дорошенко поновив на посаді старшого радника міністерства професорської колегії Консульських курсів професора Оттона Ейхельмана — улюбленого університетського викладача батька Надії. Відтак було відновлено роботу курсів. Навчання відбувалося в вечірній час, що дозволяло слухачам не відволікатися від основної праці. Курси давали також добру нагоду слухачам поліпшити знання іноземних мов. Через різні причини (зміни в лекторському складі, скорочення курсу тощо) кількість запланованих годин скоротилася до 189, але результат виправдав очікування: «...слухачі і слухачки виховувались на ідеї української державності, на поглядах економічних інтересів України в момент сучасного життя»³¹. Серед випускників, які першими отримали профільну освіту, була Надія Суровцова. Ця подія була справді визначною в її житті. По-перше, тому, що іспити з міжнародного права приймав професор Ейхельман. По-друге, тому, що «для жінок того часу це було новиною»³². По-третє, тому, що під час навчання на Консульських курсах вона отримала необхідні для дипломатичної служби знання, а сертифікат про закінчення навчання давав право займати керівні дипломатичні посади.

16 липня Надія Суровцова очолила відділ преси³³ у складі Департаменту міністерства й «перейшла до величезної зали, різьбленої дубової їдальні Терещенків з розсувними дверима до парадної білої зали»³⁴. В її підпорядкуванні у відділі працювали Олександр Полюга, Теодозій Ставничий (звільнився 1 червня 1918 р.), Роман Винявський, Ірена Добродієва та Петро Сосенко³⁵. На чолі консульського і юридичного відділів залишалися Йосип Суховерський і Василь Оренчук, що мали також і функції радників міністра; загальним відділом керував Володимир Дьяконенко, бухгалтерсько-господарчим — Петро Рибка.

³¹ ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. І. Спр. 53. Арк. 23.

³² Суровцова, Надія. *Спогади*. С. 82.

³³ ЦДАВО України, ф. 3766, щп. 2, спр. 5, арк. 13.

³⁴ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 82.

³⁵ *Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917-1924 рр.)...* С. 161.

Для поширення правдивої інформації про Україну в світі відділ преси почав видавати задумані ще Олександром Шульгиним місячники «Ukrainisch Nachrichten» (німецькою мовою) та «Ukraine» (французькою мовою). Франкомовним виданням займався колишній секретар Центральної Ради Микола Чечель, давній знайомий Надії Суровцової по Петербургу. Він працював редактором підпорядкованого їй відділу. Підготовлену Миколою Чечелем брошуру з загальними відомостями про Україну французькою мовою вдалося видати лише як перше число часопису. Редактором німецькомовного видання став бібліотекар Університету св. Володимира Веніамін Кордт.

Повсякденна робота передбачала письмове, а іноді особисте спілкування з іноземними представниками, виконання доручень міністра, участь у громадському житті. Як громадська активістка і керівниця самостійного підрозділу Надія Суровцова потрапила разом із Федором Слісаренком до міжвідомчого страйкового комітету, який мав забезпечити спротив переведенню діловодства міністерств на російську мову. Оскільки діловодство зовнішньополітичного відомства велося українською або тодішньою мовою дипломатії — французькою, організовуваний Софією Русовою страйк мало стосувався діяльності дипломатів. Однак вони пішли до міністра, щоб повідомити про солідарність співробітників міністерства з протестантами. Та з кабінету міністра Суровцова вийшла з усвідомленням необхідності продовжити виконання обов'язків і «негайно відіслати до австрійців ноту протесту», оскільки в ній йшлося про життя людей. Зафіксувала для себе думку, що діяльність дипломата завжди підпорядкована не особистим інтересам, а інтересам держави. Надія особисто повезла документ на міністерському «Мерседесі» австрійському представникові графу Фюрстенбергу³⁶. Вміння керувати автомобілем додавало жінці-дипломату впевненості, в разі потреба вона могла обійтися без водія.

Поразка Центральних держав у війні, криза Гетьманату і початок антигетьманського повстання в листопаді 1918 р. принципово змінили ситуацію в Києві. Надія підтримувала зв'язок з повстанцями, передаючи інформацію, яка могла б їм пригодитися, через друкарку МЗС Ніну Онацьку — дружину члена Центральної Ради Євгена Онацького, який незабаром увійшов до складу української делегації на Паризьку мирну конференцію. Проте продовжувала працювати в міністерстві, вже під орудою нового міністра Григорія Афанасьєва.

Співробітники очолюваного Надією Суровцовою підрозділу забезпечували контакти міністра «прямим дротом» із закордонними

³⁶ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 85.

абонентами. До обов'язків начальниці відділу входило контролювання публікацій київської преси з міжнародної тематики, які могли з'явитися в закордонній пресі, та контакти з журналістами, які прагнули отримати інтерв'ю міністра. «Представники газет не раз приходили по інтерв'ю до Афанасьєва, ще частіш їх цікавість з його доручення задовольняла я», — писала Надія Суровцова³⁷. Як офіційний представник зовнішньополітичного відомства за дорученням міністра вона взяла участь у прес-конференції, яку було вирішено провести для журналістів. Разом з представниками військового командування та міністерства внутрішніх справ, які інформували пресу про становище в столиці та справи в уряді, вона за погодженням з міністром подавала відомості про міжнародні справи. Таким чином, Надія Суровцова по суті стала першим речником МЗС.

Як вправну співробітницю, та ще з профільною освітою, її запросив до штату місії у Франції Олександр Палтов, котрий збирався до Парижу у статусі посла. Та вже 14 грудня 1918 р. гетьман Павло Скоропадський зрікся влади, було відновлено Українську Народну Республіку під керівництвом Директорії на чолі з Володимиром Винниченком. Надія Суровцова залишилася на своїй посаді в міністерстві. Його очолив за сумісництвом посад Голова Ради міністрів УНР Володимир Чехівський. Від кінця грудня 1918 р. до початку лютого 1919 р. поспіль із посольствами, які продовжили діяльність у Німеччині, Австрії, Болгарії, Туреччині та Фінляндії, було засновано дипломатичні місії у Великій Британії, США, Бельгії, Ватикані, Греції, Данії, країнах Балтії (Латвії, Литві, Естонії) та Кавказу (Азербайджані, Вірменії, Грузії), Італії, Нідерландах, Норвегії, Польщі, Румунії, Угорщині, Чехословаччині, Швеції, Швейцарії.

Надія вдруге отримала пропозицію виїхати у закордонне відрядження до Франції. Її включили до складу урядової делегації до Парижу для участі в Мирній конференції делегацій держав-переможців у Світовій війні та їхніх союзників на чолі з Григорієм Сидоренком. Назавдання делегації полягало в досягненні визнання незалежності УНР державами-учасниками міжнародного форуму. В складі делегації створювалася найбільша секція журналістів та інформаційне бюро, передбачалося функціонування української бібліотеки чи принаймні полиці українських книжок для створення позитивного уявлення учасників конференції про Україну. Пропозиція дуже втішила Надію. Для неї Париж був «центром світової політики, осідком найвизначніших дипломатів», а місія «мала вперше представляти Україну

³⁷ Там само. С. 86.

в країні Антанти»³⁸. Трудність полягала в тому, що переможені держави — Німеччина та її союзниці, до участі в роботі конференції не запрошувались, відтак українські дипломати могли розраховувати лише на переговори в кулуарах. До того ж у Парижі активізувалася антиукраїнська пропаганда росіян. Не маючи формального запрошення до участі в конференції, члени делегації шукали способів привернути увагу її учасників до українського питання. Надія Суровцова збиралася в Париж як секретар інформаційного бюро та секретар бібліотеки³⁹. Вона зібрала необхідні документи, видання для формування бібліотеки та організації книжкових виставок про Україну, етнографічний матеріал для декорування приміщення. Через презентацію української літератури і демонстрацію національних традицій вона планувала розповідати світу про Україну, використовуючи засоби, які через багато років будуть визнані інструментами культурної дипломатії.

До складу делегації увійшли Олександр Шульгин, очільник Української телеграфної агенції Дмитро Донцов та інші досвідчені і менш досвідчені в державній службі та дипломатичній діяльності постаті⁴⁰. Проте дорогу до Парижу подолали не всі. З великим труднощами Надії Суровцовій та кільком іншим членам делегації завдяки виданам швейцарським консулом у Києві Гавриїлом Єнні візам вдалося дістатися Швейцарії.

У Берні вона контактувала з посольством і українським жіноцтвом, лідеркою якого була Марія Грушевська як голова Української національної жіночої ради. Згодом їхніми зусиллями було засновано в Берні Українську секцію Міжнародної жіночої ліги за мир та свободу як всеукраїнську організацію з підпорядкованими їй філіями⁴¹. Надія Суровцова активно долучилася до діяльності секції. «Надзвичайно весела, дотепна, проста людина», — згадувала донька Михайла Грушевського Катерина⁴². Однак невдовзі надійшла інформація про вихід наказу про повернення членів місії, які не доїхали до місця призначення.

Надія Суровцова не виконала наказу і на початку 1919 р. виїхала до Відня з надією з'ясувати своє службове становище в посольстві. Як член дипломатичної місії (оскільки офіційного звільнення не мала) вона звернулася до керівництва МЗС УНР за дозволом використати

³⁸ Там само. С. 89.

³⁹ Там само. С. 91.

⁴⁰ *Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені...* С. 293-295.

⁴¹ ЦДАВО України. Ф. 3543. Оп.1. Спр. 14. Арк.49-49 зв.

⁴² Там само. Арк. 55 зв.

*Надія Суровцова.
З фондів ЦДАМЛМ України*

час перебування у Відні для закінчення навчання⁴³ — й дістала позитивну відповідь. Відтак Суровцова вступила до Віденського університету, а згодом захистила дисертацію «Богдан Хмельницький і українська державна ідея» і отримала диплом доктора філософії. Практично одночасно з нею подібний шлях пройшла Олена Степанів, яка 1919 р. прибула до Відня з дипломатичною делегацією після роботи на посаді референтки преси в Державному секретаріаті закордонних справ ЗУНР та пресової референтки МЗС УНР у Кам'янці-Подільському. В 1921 р. вона захистила дисертацію «Розподіл і розвиток суспільства в старій Русі до половини XIII ст.».

Під час навчання Надія брала активну участь у громадській діяльності. У складі української делегації з 20 осіб під керівництвом Валерії О'Коннор-Вілінської вона взяла участь у Віденському конгресі Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу 1921 року. Тоді українську секцію було прийнято повноправним членом Ліги. Крім того, Марію Грушевську обрали Генеральним секретарем Національної ради жінок у Парижі. Марія Сильвестрівна прийняла цей вибір тимчасово з огляду на те, що «треба було підпису голови на мандатах делегаток на міжнародний з'їзд»⁴⁴. Відтоді Надія Суровцова активно співпрацювала з цією міжнародною жіночою організацією, брала участь у конгресах Ліги в Дрездені (1923) та Вашингтоні (1924).

В цей час українці, які перебували у Відні, гуртувалися задля взаємодопомоги і допомоги тим, хто залишився в Україні, змученій голодом. З ініціативи української секції Ліги за активною участю Надії Суровцової вдалося заснувати Комітет допомоги голодним в Україні. Ініціювали створення такого комітету разом з нею Ольга Галаган — дружина першого голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Будапешті Миколи Галагана, та колишня співробітниця Генерального

⁴³ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 105.

⁴⁴ Там само. Арк. 50.

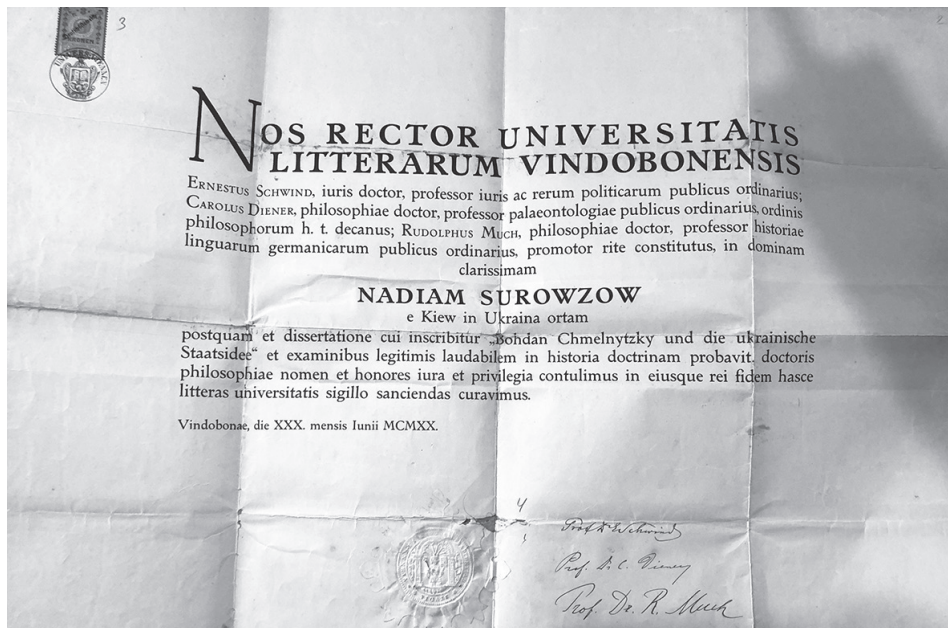
консульства УНР у Петербурзі, юридичного відділу МЗС УНР Оксана Храпко-Драгоманова, яка теж була включена до складу дипмісії на Паризьку мирну конференцію і в подібний до Суровцової спосіб потрапила до Відня. Вони підготували і розіслали звернення до всіх секцій-членів Ліги з проханням про допомогу українцям. Невдовзі пожертви надіслали німецька, норвезька, угорська і шведська секції. Австрійська секція влаштувала благодійну театральну виставу легендарної авторки, першої жінки-лауреатки Нобелівської премії миру Берти фон Зуттнер, кошти від якої передала на користь голодуючим українцям⁴⁵. За допомогою австрійської секції комітет також провів у найпрестижнішому місці Відня — резиденції імператорів Австрії Гофбург — українську виставку і концерт за участі оперних співаків, випускників Музичної Академії у Відні Софії Коренець і Олександра Нижанківського. Перлиною заходу став показ українських строїв⁴⁶. Засоби, які зараз кваліфікують як інструменти культурної дипломатії, давали результати: отримані кошти скеровувалися для матеріальної підтримки науковців, письменників, митців, діячів культури і мистецтва, а також ширших кіл інтелігенції, робітників, селян. А українське дипломатичне жіноцтво — співробітниці місії і дружини послів — по суті започатковували публічну дипломатію.

Спершу Комітет допомоги голодним в Україні очолювала Надія Суровцова. Невдовзі вона передала керівництво комітетом колишньому голові Центральної Ради, визначному історику Михайлу Грушевському, а сама залишилася секретарем. До діяльності комітету долучилися Олександр Олесь, Юрій Тищенко-Сірий, Іван Коссак, Олександр Полюга. Катерина Грушевська готувала і поширювала звернення «До земляків» в Європі і Америці з проханням про надання коштів для підтримки голодних. Найбільше пожертв надходило від американських українців. Крім того, комітет співпрацював у пошуках фінансової підтримки голодним українцям з Повноважним представництвом УРСР.

Більшовицька місія розпочала свою діяльність 15 березня 1922 р. на чолі з повноважним представником (повпредом) Юрієм Коцюбинським — сином видатного українського письменника Михайла Коцюбинського і зятем «полум'яної революціонерки», першого народного секретаря внутрішніх справ УРСР Євгенії Бош. Тоді ще радянський уряд довіряв Юрію Коцюбинському, який з юності присвятив себе боротьбі за більшовицькі ідеали й від часу створення

⁴⁵ ЦДАВО України. Ф. 3963. Оп. 2. Спр. 7. Арк. 4-5.

⁴⁶ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 109.

Диплом Надії Суровцової.
З фондів ЦДАМЛМ України

першого радянського уряду в Україні перебував на керівних посадах у різних відомствах, а з 8 липня 1920 р. був представником УРСР у Народному комісаріаті у справах національностей РРФСР⁴⁷. Робота повпредства спершу зводилась до виготовлення двома мовами (українською і німецькою) формулярів і анкет для осіб, які бажали виїхати додому; анкет для громадян, які бажали зберегти українське громадянство; інструкції для осіб, що виїхали з дозволу і поверталися назад; надання дипломатичних віз. Однак дипмісія мала насамперед політичне призначення — проводити радянську пропагандистську роботу серед політичної еміграції і сприяти поверненню в УРСР авторитетних українських діячів. На той час із найяскравіших представників цієї «категорії» в Австрії — професор Михайло Грушевський з родиною. За інформацією повпредства «Вісті ВУЦВК» анонсували: «У Відню утворилася «група Грушівського» — прихильників Радянської влади на Україні... Грушівський в найближчий час виїздить до Києва»⁴⁸. Мотив співпраці повпредства з цією «групою» визначався поставленим керівництвом завданням. Простіше повпред вирішував питання щодо дрібних урядовців міністерств УНР. Однією з таких осіб стала Надія Суровцова.

⁴⁷ Див.: Веденєєв Д.В., Будков Д.В. Юність української дипломатії. Становлення зовнішньополітичної служби Української держави. 1917 — 1923 роки. Київ: «КІС», 2006. С. 207.

⁴⁸ «Група Грушівського». Вісті ВУЦВК. 1922, 16 травня. № 108.

Особисте знайомство з повпредом здалося їй справжньою дружбаю. Під впливом довіри до «світлої людини» Коцюбинського і систематичних контактів у повпредстві вона почала змінювати свої переконання, цікавитися комуністичним рухом. Безмежно довірившись повпреду, писала для нього списки відомих українців, які проживали в Відні. Водночас почала набувати нових контактів серед австрійських і німецьких комуністичних діячів, провела за їхнього сприяння тур Німеччиною, де читала лекції в різних містах, збираючи кошти для голодних українців. Брала участь у конгресі профспілок у Амстердамі під гаслом «Війна — війні». Вступила до комуністичної партії Австрії і Товариства «Єдність», співпрацювала в культурній і редакційній комісії, стала віцепрезидентом Союзу журналістів робітничої преси у Відні⁴⁹. Згодом дістала запрошення на лекторську подорож містами США.

Навесні 1925 р. Надія Суровцова виїхала з Відня до Харкова, через Москву. «Передо мною знов стелилося життя, нове, невідоме, прекрасне, якому я мала віддати свої молоді сили. Отже, не марні роки навчання, тяжкий досвід еміграції, всі думки, шукання — ось він, мій шлях, задля якого я порвала з товаришами минулого, що не хотіли, не зрозуміли того, до чого прийшла я. Вони лишилися по той бік, не схотіли взяти участь в активному будівництві своєї батьківщини»⁵⁰. Насамперед пішла до мавзолею з Леніним і кремля для зустрічі з Кларою Цеткін. Приїхала додому вже як «добре вихований ідеологічний пролетар».

В Харкові вона спробувала повернутися в професію. Одразу отримала запрошення до редакційного відділу («редакторату») Всеукраїнського фотокіноуправління, яким на той час керував старший редактор Олесь Досвітній. Її перше завдання полягало в рецензуванні кіносценаріїв. Перевага надавалася сценаріям, у яких оспівувалася радянська дійсність. Друге завдання торкалося перегляду на предмет «змісту, художності і рентабельності» закордонних фільмів, які передбачалися до закупівлі і перекладу титрів до закуплених фільмів⁵¹. Освічена, розумна жінка з досвідом дипломатичної праці стала жертвою підступної радянської пропаганди за кордоном і, повернувшись додому, цілком свідомо «будувала нове життя». В колі її спілкування були юні Микола Бажан і Юрій Яновський, майбутній видатний режисер Олександр Довженко, отаман і актор фільму «ПКП» Юрко Тютюнник, геніальний режисер Лесь Курбас, інші видатні постаті з України і з-за кордону — Канади, США, Німеччини, Австрії, до прорадянських видань у цих країнах вона систематично дописувала свої нариси, фейлетони,

⁴⁹ ЦДАВО України. Ф. 166. Оп.12. Спр. 7476. Арк. 2.

⁵⁰ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 159.

⁵¹ Там само.

оповідання. Крім того, займалася громадською роботою як керівниця жіночої ради в Товаристві «Змичка» при ВУФКУ.

Серед інших знайомих Надія найтісніше контактувала з керівником відділу преси Наркомінсправ УРСР Грицем Петренком. На його запрошення вона перейшла до відділу преси НКІС УРСР на посаду редактора-референта, займалася щоденним реферуванням англomовної та емігрантської преси для наркома Олександра Шліхтера, підготовкою щомісячних бюлетенів про закордонну пресу для всіх наркомів і перекладала для іноземних гостей НКІС УРСР під час їхніх візитів до Харкова. В той час у Харкові перебували генеральні консульства Німеччини і Польщі. Надії Суровцовій доводилося бувати на прийняттях у консульствах, а з генконсулом Польщі Константи Заремба-Скшинським вона інколи зустрічалася і в театрі чи на культурних заходах. Вони мали багато тем для розмов: генконсул народився на Поділлі, довго жив у Києві, де закінчив приватну гімназію і отримав правничу освіту в Університеті св. Володимира, в 1921-1923 рр. працював на різних посадах у змішаній російсько-українсько-польській комісії в справах репатріації у Варшаві, був начальником Східного відділу МЗС Польщі⁵². Людина з різнобічними інтересами, зацікавлена літературою та досвідом роботи в журналістиці, К. Заремба-Скшинський запровадив в приміщенні консульства проведення журфіксів, на які збиралася харківська інтелігенція: адвокати, лікарі, викладачі й студенти, під час гастролей в Харкові бував оперний співак Михайло Голинський, котрий в той час співпрацював з Поморською оперою в Бидгощі. На такі зустрічі генконсул запрошував колег з німецького генконсульства і представників Управління Уповноваженого НКЗС СРСР при РНК УРСР. Останні одразу після відвідин генконсульства писали керівництву детальні звіти з грифом «цілком таємно» про поведінку господаря вечірок та іноземних дипломатів і викладали свої підозри. Не випадково у зв'язку з цим професійна діяльність К. Заремби-Скшинського потрапила під прискіпливу увагу ГПУ УРСР і навіть спеціально розглядалася на засіданні політбюро ЦК КП(б)У 9 травня 1927 року⁵³. Рішення цього засідання містили доручення ГПУ зібрати матеріали, які компрометують польського консула, та категоричну заборону всім керівникам державних установ приймати іноземних і дипломатичних представників, вступати з ними в будь-які відносини⁵⁴. Постійними учасниками журфіксів у польському генконсульстві були

⁵² Kaczmarek Z. Skrzyński Konstanty. *Polski Słownik Biograficzny. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1997-1998*. Т. XXXVIII/3. S. 463-465.

⁵³ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 6. Спр. 123. Арк. 76-78.

⁵⁴ Там само. Арк. 76.

Григорій Петренко, котрий на той час був керівником Бюро з обслуговування іноземців, та Надія Суровцова.

1926 р. вона вступила до аспірантури Науково-дослідної кафедри історії української культури Харківського інституту народної освіти, очолюваної видатним істориком, професором Дмитром Багалієм⁵⁵. За порадою наукового керівника розпочала дослідження революційного руху в Україні на початку XIX ст., зокрема діяльності графа Густава Олізара. Та вже восени 1927 р. вона разом з Григорієм Петренком була заарештована за підозрою в шпигунстві. Під час допитів вони обоє розповіли про зацікавленість К. Заремби-Скшинського українською літературою та театром, відвідання ним 5-6 серпня 1927 р. разом із німецьким консулом Карлом Граапом Дніпрельстану, що не характеризувало діяльність польського консула як ворожу радянській Україні⁵⁶. Проте обом арештованим інкримінували шпигунство на користь Польщі й засудили 28 травня 1928 р. відповідно до десяти і п'яти років таборів⁵⁷, а генеральний консул К. Заремба-Скшинський 18 червня 1928 р. був відкликаний і повернувся до Варшави. Тоді Надія усвідомила підступність радянської пропаганди. «Я йшла в одинку того режиму, в ім'я якого я порвала з багатьма соратниками своєї юності, оточенням, роботою, полум'яно вірячи в справедливність цього режиму», — писала вона про перші відчуття у в'язниці⁵⁸. Їй довелося пройти всі кола пекла ГУЛАГу, щоб повернутися до себе.

Після звільнення з заслання 1954 р. і реабілітації 1957 р. Суровцова мешкала в Умані, займалася громадською діяльністю, писала літературні твори і мемуари. В своїх спогадах вона відверто визнавала, якою трагічною помилкою стала її співпраця з радянською владою, і розповідала, який гіркий шлях советських концтаборів їй довелося здолати для прозріння. Тільки на засланні вона зрозуміла цинічність та безжальність режиму, який знищував навіть своїх прихильників. Натомість її діяльність на дипломатичних посадах у 1918-1920 рр. залишалася взірцем відповідальності, принциповості і патріотизму, а життя після звільнення з концтабору було присвячено намаганням розповісти правду про радянський тоталітаризм як потенційну загрозу демократичному світу.

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ *Україна і Польща 1920-1939 рр.: З історії дипломатичних відносин УССР з Другою Річчю Посполитою: Документи і матеріали*. НАН України. Інститут історії України; упорядкування, коментарі, вступна стаття: Н.С. Рубльова, О.С. Рубльов. К.: Дух і літера, 2012. С. 45.

⁵⁷ *Синицький П.Е.* «Справа Суровцевої — Петренка 1927-1928 рр.: опрацювання моделі масових репресій проти вітчизняної інтелігенції кінця 1920-х — початку 1930-х рр. *Історія України: Маловідомі імена, факти, події*: 36. стат. Київ, 2006. Вип. 33. С. 166-185.

⁵⁸ Суровцова Надія. *Спогади*. С. 227.

Ганна Чикаленко-Келлер. ПЕРША УКРАЇНСЬКА ЖІНКА-ДИПЛОМАТ — УЧАСНИЦЯ МІЖНАРОДНОГО КОНГРЕСУ

Ірина Матяш

Серед перших жінок в українській дипломатичній службі досить помітна постать Ганни (Галини) Чикаленко-Келлер (1884-1964) — громадської діячки, перекладачки, публіцистки, активної учасниці міжнародного жіночого руху 1920-1930-х років. Вона першою серед співробітниць українських дипломатичних місій (і в цілому — серед українського жіноцтва) була запрошена до виступу з промовою на міжнародному конгресі. Ганна Чикаленко походила з родини двох відомих громадських діячів: засновника і видавця перших щоденних українських газет Наддніпрянщини «Громадська Думка» (1906) і «Рада» (1906-1914), публіциста, благодійника Євгена Чикаленка і співзасновниці Жіночої громади у Києві Марії Чикаленко (з дому — Садик). Життю та діяльності Євгена Чикаленка і частково членам його родини присвячено праці київської дослідниці Інни Старовойтенко, неодноразово перевидавалися спогади Євгена Чикаленка, згадки про Ганну Чикаленко є також у працях, присвячених жіночому рухові⁵⁹. Втім підстави для реконструкції діяльності Ганни Чикаленко на дипломатичних посадах дають насамперед архівні документи, які збереглися в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України у фондах зовнішньополітичного відомства (ф. 3766, ф. 3696). Найціннішим джерелом вивчення її життя і діяльності є особисті архіви Ганни і Євгена Чикаленків. Ці документальні зібрання Г. Чикаленко передала наприкінці життя

⁵⁹ Старовойтенко Інна. Родина Чикаленків у громадсько культурному житті України. *Українська біографістика: зб. наук. праць*. 2010. Вип. 7. С. 263-278; Чикаленко Євген. *Спогади. 1861 — 1907* / В. Шевчук (передм.). Київ: Темпора, 2003. 415 с.; Євген Чикаленко. *Щоденник. 1919-1920*. Київ — Нью-Йорк, 2005. 639 с. Дорошенко Д. *Євген Чикаленко. Його життя і громадська діяльність (1861-1929)*. Прага: Вид. фонду Є. Чикаленка при Українському Академічному Комітеті, 1934. 100 с.

політичному діячеві, історику і видавцю Панасу Феденку, від якого вони потрапили до Музею-Архіву ім. Д. Антоновича Української вільної академії наук у США, де зберігаються донині.

Народилася Ганна Чикаленко 11 жовтня 1884 р. у родинному маєтку у селі Перешори Ананьївського повіту Херсонської губернії (нині — село Куяльницької сільської громади в Подільському районі Одеської області). З «родового гнізда» на все життя винесла любов до рідної української мови і повагу до національних традицій. У 1894 р. Чикаленки переїхали до Одеси, щоб дати дітям належну освіту. Окрім Ганни, в родині було ще четверо дітей, троє з яких мали розпочинати навчання. Ганна стала ученицею Одеської приватної дівочої гімназії С. Віденської, Тут працювали члени Одеської української громади, зокрема вчитель історії Леонід Смоленський — засновник громади і пропагандист ідей Михайла Драгоманова, та член громади, етнограф і археолог Хрисанф Ящуржинський. До цієї громадської організації вступив і батько Ганни Євген Чикаленко. Усвідомлюючи загрозу русифікації, яка в Одесі була дуже відчутною, він заохочував дітей читати твори українських письменників, навчатися музиці й співати українські пісні, передплачував дитячий український журнал «Дзвінок» (Львів), а згодом залучав до читання «дорослих» місячників «Зоря» та «Літературно-науковий вістник». Діти Чикаленків приятелювали переважно з однокласниками і однокласницями з українських родин.

Від 1901 р. родина мешкала в Києві. Дякуючи рішенням батьків продовжити музичну освіту дітей, Ганна мала чудову можливість навчатися музиці у видатного українського композитора Миколи Лисенка. Після закінчення гімназії вона продовжила навчання за кордоном відповідно до настанов батька про те, що вчитися треба за кордоном, а працювати в Україні. Надзвичайно популярною серед молоді Російської імперії тоді була Швейцарія, де можна було уникнути русифікації, від якої застерігав батько. Спершу Ганна вступила до Лозаннського університету, вивчала природознавство, пройшла практику асистенткою біології й отримала по закінченню навчання звання бакалавра природознавства. Після Швейцарії було навчання у Франції і Шотландії. Дівчина прослухала в Парижі курс літератури, історії і філософії, вивчала літературу й філософію у Единбурзькому університеті.

Перебуваючи за кордоном, Ганна удосконалювала знання іноземних мов. Уже під час навчання в Единбурзі вона почала перекладати твори європейських авторів з французької та англійської мов на українську, отримала перший досвід в жанрі публіцистики: надрукувала в українській газеті «Рада» ґрунтовні статті про національний

рух в Ірландії та Шотландії. Единбург відіграв значну роль також у її особистому житті. Тут вона познайомилася з Кристал Макміллан (Jessie Chrystal Macmillan), з якою за кілька років її пов'язала громадська діяльність в царині жіночого руху. У 1912 р. дівчина вийшла заміж за Зигмунда Георга Келлера, згодом відомого німецького мовознавця, який тоді також навчався в Единбурзькому університеті.

На початку Першої світової війни молоде подружжя приїхало в Україну і перебувало в маєтку Є. Чикаленка в села Кононівка (тоді — Полтавська губернія, Пирятинський повіт, нині — Черкаська область, Драбівський район). Для чоловіка Ганни це була ще й можливість ближче познайомитися з Україною, він цікавився народнопоетичною творчістю, проводив свої дослідження на Київщині, відвідав Полтаву і Херсон. Така діяльність у сфері наукової дипломатії закінчилася для майбутнього члена кураторії Українського наукового інституту в Берліні, професора славістики Вюрцбурзького університету і директора університетської бібліотеки висилкою згідно з рішенням російської імперської влади, за звинуваченнями у шпигунстві на користь Німеччини, до Пермської губернії. На засланні він продовжував наукову і викладацьку роботу, вивчав славістику в Вологді і викладав англійську і французьку мови в Гірничому інституті в Єкатеринбурзі. Виїхати до Німеччини йому вдалося лише 1919 року.

Дружина повернулася в Україну в 1917 році. Вона сподівалася знайти посаду за одним із фахів, які дістала після закінчення навчання — вчителя іноземних мов, географії і природознавства, історії та історії західної літератури. У 1918 р. почала-таки працювати викладачем французької мови в українсько-російській гімназії в місті Бориспіль під Києвом.

Однак невдовзі досконале володіння іноземними мовами та перекладацькі здібності привели Ганну на державну службу в Українській Народній Республіці. Вона перекладала з української мови на французьку та англійську офіційні документи державного значення, переважно для іноземних журналістів, які висвітлювали події в УНР. Від початку діяльності Центральної Ради в Києві побували журналісти з різних країн. Зокрема й ті, що залишили своєю діяльністю слід в історії. Чи не найвизначнішим з них був представник французького посла в Росії Жозефа Нуланса журналіст Жан Пеліс'є⁶⁰. Він кілька разів відвідав Київ, встановив контакти з генеральним секретарем військових справ Симоном Петлюрою і генеральним секретарем міжнаціональних справ Олександром Шульгиним. Його цікавили проблеми

⁶⁰ Косик В.М. *Симон Петлюра*/ Перекл. з фр. Я. Кравець. Львів: НТШ, 2000. С. 18.

українізації армії, розвиток національно-визвольної боротьби, позиція в ній українських лідерів. На підставі великого за обсягом зібраного матеріалу Ж. Пеліс'є подав послу Ж. Нулансу аналітичний звіт, який сприяв формуванню погляду французів на Україну як на «нову силу на Сході»⁶¹. Після Берестейських мирних переговорів для активізації постачання Україною «харчових запасів» нову форму представництва запровадила австрійська сторона, скерувавши до Києва військового журналіста Йозефа Германа як керівника українського відділу військово-пресового бюро Австро-Угорської імперії. Він мав забезпечувати поширення пресових бюлетенів австрійського військового командування, публікацію відповідних матеріалів в українських газетах, організовувати фотовиставки та покази фільмів, виступи австрійських артистів⁶². Тож співпраця українських перекладачів із закордонними журналістами була важлива також для української сторони задля забезпечення донесення для зарубіжної аудиторії правильного змісту документів.

З приходом до влади 29 квітня 1918 р. Павла Скоропадського як гетьмана Української Держави Ганна Чикаленко-Келлер майже випадково опинилася на дипломатичній службі. Гетьман був достатньо мотивований до активізації діяльності зовнішньополітичного відомства, оскільки диспозиція основних сил на міжнародній арені та досягнення визнання незалежності Української Держави зарубіжними країнами багато в чому зумовлювали перспективи розбудови державності.

Важливим при цьому було відкриття нових дипломатичних представництв. Для організації дипломатичного представництва Української Держави в Швейцарії гетьманський уряд відрядив до Берна Євмена Лукасевича⁶³. Він був відомим громадським діячем, заступником голови Всеукраїнської спілки лікарів, належав до організаторів медично-санітарної служби УНР та Українського Комітету Червоного Хреста, редагував часопис «Українські медичні вісті», упродовж січня — квітня 1918 р. очолював Департамент охорони здоров'я — перший державний орган УНР у сфері медицини. Призначення відомого лікаря на дипломатичну посаду пояснювалося тим, що він здобував освіту в Цюриху та мав у Швейцарії широке коло контактів. Враховувалася

⁶¹ Головченко В.І., Солдатенко В.Ф. *Українське питання в роки Першої світової війни*. Київ: Парламентське видання, 2009. С. 152.

⁶² Бачинська Олесь. *Розвиток видовищних форм мистецтва в Українській Державі гетьмана Павла Скоропадського: історичний аспект*: Дис... канд. істор. наук. Кам'янець-Подільський, 2016. С. 72.

⁶³ Матяш Ірина. Українсько-швейцарські відносини в 1918-1926 рр.: особливості дипломатичної присутності. *Український історичний журнал*. 2020. № 2. С. 94-106.

також співпраця Є. Лукасевича як одного з керівників УЧХ із Міжнародним комітетом Червоного Хреста в Женеві. Новопризначений керівник запросив до штату дипмісії Ганну Чикаленко-Келлер. Запрошення було не випадковим. Євген Лукасевич добре знав Євгена Чикаленка і цінував знання його донькою іноземних мов, її закордонну освіту та розгалужені контакти в різних країнах, зокрема в Швейцарії.

Закон про заснування посольства 2-го розряду Української Держави в Швейцарії Рада Міністрів ухвалила 10 жовтня 1918 року. «Представництво в Швейцарії, де сходилися нитки міжнародних зносин, де можна було зустрітися з представниками Entente'и, мало для нас дуже велике значення»⁶⁴, — писав згодом Д. Дорошенко. Штат місії формувався до кінця жовтня. До нього, відповідно до наказу МЗС, увійшли генеральний хорунжий Левко (Леонтій) Дроздовський як військовий агент при посольстві Української Держави⁶⁵, Апостол Миколаїв — драгоман, Віктор Якубовський — секретар посольства, Юрій Білець — дипломатичний кур'єр, позаштатний урядовець — Олександр Ван дер Бріген, з 10 жовтня без платні було призначено художника Сергія Мако⁶⁶. Решту персоналу призначив безпосередньо посол. Наказом № 1 від 31 жовтня 1918 р. до штатного складу посольства було прийнято урядовцями Ганну Чикаленко-Келлер, Марію Захарченко та Миколу Захарченка із заробітною платою 500 франків на місяць, починаючи з 15 жовтня⁶⁷.

На активність, компетентність, зв'язки Ганни Чикаленко-Келлер покладались великі сподівання. Серед її повноважень були переклади на іноземні мови матеріалів про Україну для реалізації одного з основних завдань посольства, що полягало у формуванні позитивного іміджу Української Держави серед швейцарців. 2 листопада Євмен Лукасевич був де-факто визнаний українським представником у Швейцарії, а дипломатичне представництво — «офіційною місією». В Берні Г. Чикаленко проживала неподалік помешкання, де розташувався брат О. Шульгина — Микола. Та представляти гетьманський уряд посольству Української Держави довелося недовго.

Наказом Директорії від 24 січня 1919 р. посольство було перейменовано на Надзвичайну дипломатичну місію УНР в Швейцарії з

⁶⁴ Дорошенко Дмитро. *Мої спомини про недавнє минуле (1914-1920 роки)*: Науково-популярне видання. Київ, 2007. С. 273.

⁶⁵ ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 124. Арк. 13.

⁶⁶ ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 100, 106.

⁶⁷ Там само. Арк. 18.

наданням статусу посольства першого розряду, а Євмена Лукасевича перезатверджено на посаді глави місії. В штаті дипустанови, окрім очільника, залишалося 9 співробітників (радник Є. Сокович, що очолював консульський відділ; старші секретарі: О. Гладишовський, О. Ван дер Бріген і В. Якубовський, перекладач Г. Чикаленко-Келлер, старші канцеляристи Д. Андрієвський та В. Соколовський, бухгалтер М. Захарченко, молодший канцелярист М. Шульгин та два позаштатних працівники — Оксана Косач-Шимановська, сестра Лесі Українки, музикантка і викладачка з французької мови, яка працювала в Швейцарії перекладачем ще в Російській царській дипломатичній місії, та Іванна, дружина О. Гладишовського)⁶⁸.

В цей час до Швейцарії прибула Лідія Шишманова-Драгоманова — донька Михайла Драгоманова і дружина першого посла Болгарії в Україні Івана Шишманова, письменниця і журналістка, перекладачка й активістка жіночого руху. Посол Болгарського Царства в Українській Державі Іван Шишманов відправив туди дружину з Києва на деякий час, залишившись для погодження службових питань у Вінниці, куди іноземні представники виїхали разом з українськими державними органами із захопленого більшовиками Києва. Швейцарію Лідія Шишманова вважала своєю другою батьківщиною, бо там виросла, отримала освіту, навчалася музиці і співу. Вона поселилася неподалік помешкання Г. Чикаленко-Келлер, що сприяло їхньому ближчому спілкуванню. Жінки мали багато спільного, зокрема заангажованість у громадських справах і захоплення музичною творчістю Миколи Лисенка. Саме Л. Шишманова-Драгоманова залучила згодом Г. Чикаленко-Келлер до міжнародної співпраці жінок, зокрема до діяльності в складі Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу⁶⁹. Л. Шишманова-Драгоманова очолила болгарську секцію цієї міжнародної жіночої організації.

Цінним поповненням штату місії стало прибуття до Берну Дмитра Донцова. Він виїхав у складі української делегації на Паризьку мирну конференцію, однак затримався в Відні аж до виходу наказу про повернення членів місії, які не доїхали до місця призначення. Там отримав телеграму від Є. Лукасевича з пропозицією очолити пресове бюро НДМ УНР у Швейцарії. Прес-бюро створювалося насамперед для працевлаштування такого діяча. Ганну Чикаленко-Келлер було переведено до нового підрозділу зі штатом у складі

⁶⁸ ЦДАВО України. Ф. 4211. Оп. 1. Спр. 25. Арк. 4.

⁶⁹ Богачевська-Хомяк М. *Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884-1939*. Київ: Либідь, 1995. С. 309.

чотирьох співробітників. Окрім керівника і Ганни Чикаленко, котра не лише перекладала, але й готувала тексти з заробітною платнею 600 фр. на місяць, в прес-бюро працювали дві швейцарки-друкарки з заробітною 550 франків. Тобто, основне навантаження покладалося на Ганну, але різниця в заробітній платні не була суттєвою.

11 липня 1919 р. у Берні з'явився новий очільник української місії — Микола Василько. Вже за десять днів він вручив вірчі грамоти міністру-президенту Швейцарії Ф. Калондеру та подякував йому від імені С. Петлюри за прихильність Швейцарії до українців і гостинність для «працівників розумової праці», наголосивши, що насамперед це «зобов'язує його нічого не робити всупереч намірам уряду Швейцарії»⁷⁰.

Після зміни керівника диппредставництва написав заяву про звільнення драгоман Апостол Миколаїв. Відтак Ганна Чикаленко-Келлер залишилася єдиним перекладачем місії, формально працюючи у складі прес-бюро. Новий посол вважав за необхідне її та Миколу Шульгина і Всеволода Соколовського залишити на займаних посадах.

У жовтні 1919 р. місія організовувала гастролі у Швейцарії Української Республіканської Капели під керівництвом Олександра Кошиця. Дізнавшись, що, перебуваючи в Відні, капела довго не могла отримати візи до Франції, М. Василько забезпечив українським артистам візи до Швейцарії. Вже 10 жовтня 1919 р. у залі базельського «Stadt Casino» відбувся перший концерт капели. Разом з іншими співробітниками дипломатичної місії Ганна Чикаленко була присутня на цьому знаковому концерті. До 1 листопада українська пісня лунала в Берні, Цюриху, Женеві й Лозанні⁷¹. Мистецький захід якнайкраще демонстрував культуру України та відкривав її світу. З Берна артисти виїхали до Франції.

Та вже 15 листопада 1919 р. Директорія УНР ухвалила рішення про скорочення штатів дипломатичних представництв та видатків на їх утримання. В швейцарській місії з 1 грудня мали залишитися 7 штатних співробітників (голова, радник, секретар, аташе, бухгалтер, старший та молодший урядовець)⁷². Проте прилюдну урочисту обітницю урядовця про службу УНР та її Верховній владі 26 листопада склали всі співробітники місії, серед них і перекладачка Ганна Чикаленко-Келлер⁷³.

⁷⁰ Там само. Арк. 35.

⁷¹ ЦДАВО України. Ф. 3965. Оп. 2. Спр. 46. Арк. 7-10.

⁷² ЦДАВО України. Ф. 3512. Оп. 2. Спр. 5. Арк. 11.

⁷³ ЦДАВО України. Ф. 4211. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 23.

Ганна Чикаленко (сидить перша ліворуч) серед Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Швейцарії. По центру сидить голова місії Євмен Лукасевич. З фондів архіву Осередку української освіти і культури у Вінніпегу

Поряд із дипломатичною службою вона займалася громадською роботою, співпрацювала з колом українських жінок, які гуртувалися в Берні навколо Марії Грушевської, й стала однією з ініціаторок заснування Української жіночої національної ради, її секретарем і автором статуту, активно просувала ідею започаткування співпраці українок з міжнародними жіночими організаціями.

Та початок 1920 р. був невтішним для усвідомлення перспектив диппредставництва. Фінансування місії відбувалося фактично лише коштом посла. Тоді ж повноваження М. Василька були поширені на Німеччину та Італію з зобов'язанням надавати допомогу надзвичайній дипломатичній місії в Угорщині. В його руках повністю зосередилося фінансування дипломатичних представництв УНР. Напружена праця М. Василька позначилася на його здоров'ї: у нього почала розвиватися важка форма астми. Він змушений був вдатися до скорочення штату і видатків на заробітну плату практично вдвічі. Штат прес-бюро скорочувався до однієї посади. Її обіймала Ганна Чикаленко, оскільки Дмитро Донцов принципово не погоджувався працювати за умови скорочення його заробітної платні.

До середини 1920 р. становище місії було дуже непевним. Про це Ганна писала батькові 30 травня 1920 р.: «Наша місія живе з місяця на місяць, і кожен раз лякають тим, що востаннє дають платню, досить неприємна така непевність, бо якби толком сказали, що закриють за

браком коштів, то знав би, що робить»⁷⁴. Вона залишалася в штаті диппредставництва, оскільки М. Василько високо цінував її працю і поважав родину Чикаленків.

У таких умовах дипломатія УНР використовувала всі можливості та майданчики для пропаганди української ідеї. Проведення в Швейцарії численних різноманітних міжнародних заходів і зустрічей сприяло реалізації цього завдання. Важливою подією стала зокрема участь Ганни Чикаленко-Келлер як співробітниці місії на Міжнародному конгресі Союзу для виборчих прав жінок, що відбувся 6-12 червня 1920 р. у Женеві. Водночас вона представляла на форумі українську жіночу організацію. Участь у конгресі Ганна Чикаленко-Келлер вважала необхідною для виходу на міжнародний рівень спілкування і донесення до світу українського питання. Добиваючись можливості запрошення українських жінок на конгрес, Ганна Чикаленко-Келлер заснувала Товариство оборони прав української жінки⁷⁵. Така формальність відкривала шлях до співпраці з Міжнародним союзом суфражисток, який щорічно, починаючи з 1904 р., скликав ці жіночі конгреси.

Про формування складу української делегації на Женевський конгрес жіночий гурток українок у Берні, що мав трансформуватися в Українську секцію Міжнародної жіночої ліги за мир та свободу, оголосив ще в квітні. Звернення надійшли до інших українських жіночих організацій у Парижі, Римі, Чикаго, Празі, Львові і Кам'янці. Але зголосилися лише представниці Львова і Кам'янця. Відтак до складу української делегації увійшли Ганна Чикаленко-Келлер, Марія Лозинська і Олена Савченко.

Ганну Чикаленко-Келлер уповноважив на участь у женевському конгресі телеграмою уряд УНР як співробітницю дипломатичної місії та Союз українок у Львові як громадську діячку. Але через труднощі поштової комунікації обидві телеграми спізнилися. На перешкоді участі було й те, що досі українські організації не входили до Міжнародного союзу жінок. Ганна заручилася підтримкою своєї доброї знайомої часів навчання в Единбурзькому університеті — британської політикині, активістки руху за мир, однієї з засновниць Міжнародної жіночої ліги за мир і свободу, суфражистки Кристал Макміллан для отримання запрошення на участь у конгресі для української делегації. Попри всі формальні перешкоди, Ганна Чикаленко-Келлер була прийнята на конгресі, але як делегатка «братньої організації», тобто без права вирішального голосу. Найважливішим моментом її участі

⁷⁴ Чикаленко Є. *Щоденник. (1919-1920)* / Упор. І. Старовойтенко. Київ: Темпора. 2011. С. 371.

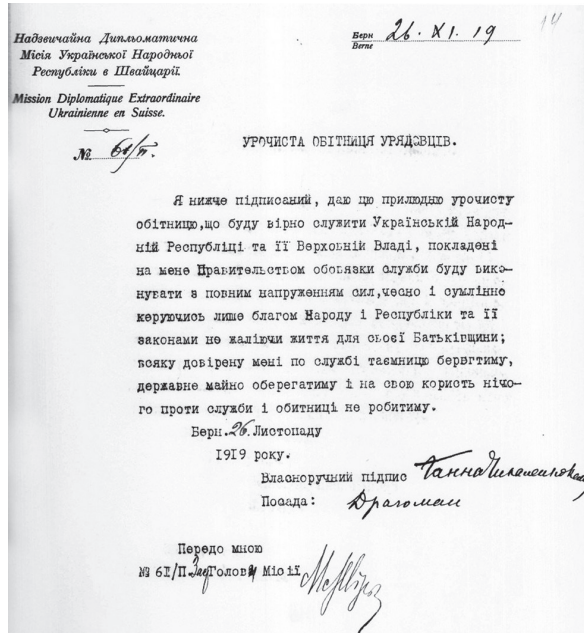
⁷⁵ Богачевська-Хомяк М. *Білим по білому*. С. 310.

була можливість виступу з заявою на пленарному засіданні конгресу 7 червня. Попри те, що їй дали для промови лише три хвилини, вона стала першою українською жінкою на дипломатичній посаді, яка дістала запрошення виступити на заході такого рівня і привернула увагу представниць різних країн до українських проблем.

Програма конгресу передбачала обговорення питань правової та економічної рівності чоловіків і жінок, допомоги позашлюбним дітям та

ліквідацію проституції. Українські делегатки активно використовували кулуари конгресу для популяризації української справи, поширення матеріалів про Україну, встановлення нових контактів. Вони брали участь у засіданні секції за участю жінок з країн, де жінки мають виборче право: Великої Британії, Австралії, Канади, Нової Зеландії, Данії, Ісландії, Швеції, Фінляндії, Нідерландів, Німеччини й України. Ганна Чикаленко-Келлер не мала змоги виголосити підготовлену доповідь, тому поширила текст виступу серед учасниць конгресу. Готувати той текст їй довелося в екстремальних умовах, послуговуючись лише доступними їй на місці джерелами, бо не дістала з України, попри неодноразові звернення, ніякої статистичної інформації. У своєму стислому виступі Ганна Чикаленко наголосила на тому, що українські жінки у спільній боротьбі з чоловіками виборюють свою державність, беруть участь у державному управлінні, мають право обиратися до парламенту і муніципальних органів, а в Центральній Раді працює 9 жінок, і найголовніше, що лише в спільній міжнародній співпраці можна досягнути успіху в боротьбі за спільні ідеали⁷⁶.

Їй вдалося зробити також заяву про бажання Союзу українок вступити в Союз національних рад жінок (Міжнародну жіночу раду) і взяти

Урочиста обітниця урядовця
Ганни Чикаленко-Келлер.
З фондів ЦДАВО України

⁷⁶ ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр.369. Арк. 9-11.

участь у наступному конгресі в Парижі в 1922 році⁷⁷. Таке членство мало відкрити перед українськими жінками перспективу співробітництва з Лігою Націй і широких міжнародних контактів. Ганна Чикаленко-Келлер вважала надзвичайно важливим встановлення міжнародних контактів українських жіночих організацій («Хоч одна з наших жіночих організацій мусить вступити до Союзу за виборчі права жінок»⁷⁸, «Найбільш цікавим для нас... є Інтернаціональний союз жінок-парламентарів»⁷⁹). Усвідомлюючи, що не всі володіють іноземними мовами, що часом існують перешкоди в поштових зносинах, вона брала на себе місію посередника між українськими жіночими організаціями і закордонними. Водночас жінки радянської України такого бажання не виявляли. Місію формування позитивного образу України взяли на себе співробітниці дипломатичних місій УНР, які ще залишалися за кордоном, і українські жіночі емігрантські організації, закладаючи підґрунтя публічної дипломатії і формуючи її інструментарій. «Для нас, Українок, не так важні чисто феміністичні завдання, — вважала Г. Чикаленко-Келлер, — як те, що ми можемо зробити для нашого краю через порозуміння з жінками-парламентарями з інших країн: в міжнародній політиці, в напрямі допомоги дітям, санітарної допомоги і т.д.»⁸⁰.

Задоволення результатами участі в конгресі, Ганна писала батькові: «Врешті все, що могла одна душа зробити, то я зробила, я напишу справоздання до «Нашої мети» і також пошлю Черняхівській (вона президент «Союзу українок»), і її попрошу в газетах умістити»⁸¹. Ці публікації насправді невдовзі з'явилися. Водночас детальний звіт з додатком тексту промови і фотографіями Ганна Чикаленко-Келлер відправила міністру закордонних справ УНР Андрію Ніковському.

Підтвердженням результативності зусиль Г. Чикаленко-Келлер під час участі в конгресі стало надання урядом УНР їй та Марії Зархі офіційних повноважень на участь у конференції Союзу національних жіночих рад (Міжнародної жіночої ради), що відбулася в Християнії (Осло) 8-13 вересня 1920 року. Напередодні, в червні, Марія Зархі побувала в Кам'янці з метою формування складу делегації для участі в конференції та його погодження з головою Української жіночої ради Софією Русовою. Делегатками стали Софія Русова, Людмила Старицька-Черняхівська і Надія Суровцова. Фінансове забезпечення поїздки обіцяв надати Голова Директорії Симон Петлюра, який

⁷⁷ Там само. Арк. 9-11.

⁷⁸ ЦДАВО України. Ф. 3963. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 1 зв.

⁷⁹ Там само. Арк. 1.

⁸⁰ ЦДАВО України. Ф. 3963. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 1.

⁸¹ Старовойтенко Інна. *Родина Чикаленків у громадсько-культурному житті України*. С. 269.

добре розумів значення культурної і публічної дипломатії в цих умовах⁸². Однак кошти отримати не вдалося, а С. Русова і Л. Старицька-Черняхівська не змогли виїхати. Звернення до міністра закордонних справ А. Ніковського не допомогло, оскільки він не мав повноважень виділяти кошти на громадську жіночу організацію. Зрештою на конференцію поїхали власним коштом Марія Зархі як представниця Української жіночої ради і Ганна Чикаленко як представниця уряду УНР. Їхнє завдання полягало насамперед в реалізації ініціативи вступу українок до Міжнародної жіночої ради. Вони провели під час конференції велику інформаційну роботу, розповідали про становище жінок в Україні, наголошували на потребі загальної медичної допомоги українцям і зокрема — дітям.

Ганна Чикаленко надавала велике значення подібним заходам для популяризації інформації про Україну, бо писала у листі до батька: «Що не казати, але інформаційна робота наших місій в пресі і в загальному освідженні про Україну зробила великий крок наперед. [...] те, що записано в історію нашого народу за цих 3 роки, не можна буде викреслити, і слідуючим поколінням значно легше буде боротись, не дивлячись на руїну економічну і, може, і політичне фіаско»⁸³. Розмови в кулуарах сприяли тому, що Комітет Червоного Хреста ініціював вивчення нагальних потреб українців щодо медичної та іншої допомоги.

Разом з іншими учасницями конференції Ганна Чикаленко і Марія Зархі взяли участь в урочистому прийнятті для учасниць конференції від імені Короля і Королеви Норвегії та міністра закордонних справ. Ганна Чикаленко викликала зацікавленість українками, проголосивши «дуже гарну промову на тему політичної мудрості жіноцтва», яке досягло визнання, тоді як чоловіки «ще вагаються»⁸⁴. В кулуарах вона мала розмову з міністром Христіаном Фредеріком Мікелетом та послом Швеції у Норвегії бароном Румелем. Відповідаючи на щире зацікавлення дипломатів Україною, вона розповіла про політичну систему, культурні традиції, організацію сільського господарства в Україні. Завдяки її зусиллям Українська жіноча рада була прийнята до Міжнародної ради жінок і отримала 12 місць на конференції. На почесну голову організації планувалася дружина Голови Директорії Симона Петлюри — Ольга⁸⁵. Ганна Чикаленко-Келлер писала, що їй тоді дуже допомогла Л. Шишманова-Драгоманова. Крім того, результатом кулуарної дипломатії стала пропозиція данської жіночої ради про створення дитячого притулку для українських

⁸² ЦДАВО України. Ф. 3963. Оп. 1. спр. 15. Арк. 2 зв.

⁸³ Чикаленко Є. *Щоденник (1919-1920)*. С. 371.

⁸⁴ ЦДАВО України. Ф. 3963. Оп. 1. спр. 15.

⁸⁵ ЦДАВО України. Ф. 3963. Оп. 1. спр. 17. Арк. 3.

Ганна Чикаленко-Келлер.
З фондів Музею-Архіву ім. Д. Антоновича
Української вільної академії наук у США

Honorable President, Ladies and Gentlemen,

It is for the first time that a Ukrainian woman speaks at the International Congress.

I am very happy to tell now that women in the Ukraine have the right of vote on equal terms with men, and that we have the same political rights as men have.

We have obtained the right of vote as result of the Revolution of 1917 and also because for a long time Ukrainian women have worked side by side with men in the struggle for the national freedom, against the autocratic regime of the Russian Empire.

Thus Ukrainian women conquered a place equal to that of men in the new state created by their common efforts.

Though our Constitution is not yet settled we are certain to have our rights assured as long as our National Government is at power.

In the first Ukrainian parliament, the so called "Central Rada", there were 9 women members.

Ukrainian women have taken part at the elections for the Constit. Assembly and also for the Municipal Councils and there were several women candidates.

I cannot give you exact figures because the conditions of our unhappy country do not permit to have reliable statistics, but as far as I know several women have been elected members of Municipal Councils.

All posts in the civil service are accessible to women and we have

the same pay as men have.

In the Ministry of Public Education and other Ministries several women occupy responsible and important posts.

The result obtained in the Ukraine must not be attributed to the efforts of Ukrainian women alone, it is one of these conquests the credit of which must be given to all women who have worked for our common ideal.

Текст доповіді Ганни Чикаленко-Келлер.
З фондів ЦДАВО України

дітей у сільській місцевості. До переговорів з цього питання були залучені Надзвичайна дипломатична місія УНР у Копенгагені та батько Ганни. Євген Чикаленко запропонував створення такої дитячої колонії в його родинному маєтку в Перешорах і поставив кілька умов щодо створення притулку: навчання дітей мало б відбуватися українською мовою, особлива увага мала звертатися на молочарство і вирощування українського сірого скота, в разі ліквідації установи все майно перейшло б до місцевого земства, до оргкомітету інституції мав увійти представник родини, а установа — носити ім'я Чикаленків⁸⁶.

Наприкінці вересня 1920 р. посол Микола Василько перевів Ганну Чикаленко з місії в Берні до Посольства в Берліні, де посаду радника отримав її батько⁸⁷. В Німеччині вона продовжила займатися громадською діяльністю: разом з головою Української жіночої ради (Національної

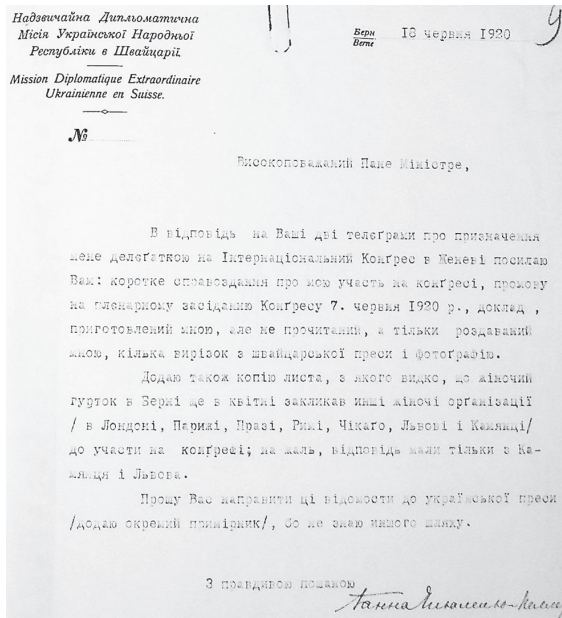
⁸⁶ ЦДАВО України. Ф. 3963. Оп. 1. спр. 15. Арк. 6.

⁸⁷ Українські дипломатичні представництва в Німеччині (1918-1922): документи і матеріали/Упоряд. Василь Даниленко, Наталія Кравець. Київ: «Смолоскип», 2012. С. 323.

Ради Українських Жінок) Софією Русовою вона взяла участь у Міжнародному жіночому конгресі в Копенгагені (21-28 травня 1924 р.) як секретар ради, з метою привернення уваги до українського жіночого руху ініціювала підготовку інформаційної брошури «До жінок культурного світу» про українське жіноцтво, видану англійською, французькою, італійською та німецькою мовами. Зважаючи на підготовку до проведення в Осло в 1924 р. конгресу Міжнародної федерації жінок з університетською освітою, в жовтні 1924 р. Ганна Чикаленко-Келлер разом з Оленою Охримович-Залізняк ініціювала створення у Львові Українського товариства жінок з вищою освітою. Дві випускниці західноєвропейських вишів поставили за мету в діяльності громадської організації відкрити «ще одне вікно в світ» через Міжнародну федерацію жінок з університетською освітою⁸⁸, планували створити інформаційну службу та стипендіальний фонд для заохочення до продовження навчання жінок із середньою освітою. Через налагодження контактів з українськими жінками-науковцями в різних країнах та іноземними науковцями членкині товариства поширювали інформацію про українські традиції, видатних українців, історію України та її боротьбу за державність. До складу організації зголосилися увійти дружини державних діячів і дипломатів: Зінаїда Мірна, Оксана Храпко-Драгоманова, Олена Левицька, дипломатка Надія Суровцова⁸⁹. У такий спосіб по суті робилися перші кроки в сфері, яка згодом була кваліфікована як науково-освітня дипломатія, один з напрямів публічної дипломатії.

У травні 1925 р. Ганна Чикаленко взяла участь у роботі конгресу Міжнародної жіночої ради у Вашингтоні (травень 1925 р.). Цей її приїзд до Вашингтону і повернення в 1926 р. сприяли створенню в

Лист Ганни Чикаленко-Келлер до Андрія Ніковського. З фондів ЦДАВО України

⁸⁸ Товариство існувало до травня 1928 р.

⁸⁹ ЦДАВО України. Ф. 3963. Оп. 2. спр. 20. Арк.45.

Північній Америці українських жіночих організацій, зокрема об'єднання існуючих жіночих товариств у США до Союзу Українок Америки⁹⁰.

Наприкінці 1920-х рр. Ганна Чикаленко-Келлер повернулася в Женеву і активно співпрацювала з міжнародними організаціями при Лізі Націй: зокрема, з Міжнародною Унією Товариств Ліги Націй. Брала участь і в заходах Українського клубу Женеви (найстарішої української емігрантської організації), зокрема у відзначенні 35-ліття смерті М. Драгоманова (1930), Шевченківських роковин, тощо. Постійно переймалася пошуком матеріальної підтримки українцям: студентам, хворим, неповнолітнім, тим, хто опинився у складних життєвих обставинах. З цією метою налагоджувала контакти з благодійними і християнськими організаціями.

17 березня 1930 р. вона взяла участь у зборах Міжнародного Дорадчого комітету при Високому Комісарі Ліги Націй, представляла український Допомоговий комітет у Румунії. До Дорадчого комітету входили представники емігрантських організацій та благодійних установ. Разом з іншими українськими емігрантами Ганна інформувала міжнародні організації в Женеві про становище радянської України: репресії більшовицької влади проти релігійних та культурних діячів, процес СБУ, трагедію Голодомору 1932-1933 рр., збирала підписи під протестами міжнародної спільноти та друкувала їх у пресі. Мала контакти у Женеві з Міжнародним союзом допомоги дітям, Міжнародним бюро праці, Міжнародною комісією у справах біженців для допомоги українським емігрантам. У 1930 р. листувалась із письменником Роменом Ролланом у справі пом'якшення вироків українцям, засудженим у справі Спілки Визволення України. Її дописи часто з'являлися на сторінках популярних часописів для жіноцтва: «Жінка», «Жіноча доля», «Наше життя». Вона знайомила читачів з подіями міжнародного жіночого руху, писала про видатних жінок, подавала огляди творів відомих письменниць.

1934 р. Ганна Чикаленко-Келлер стала членкинею Світового союзу українок, очолила його комітет зовнішніх зв'язків. Тут надався її дипломатичний досвід. Як делегатка жіночого Конгресу у Станіславо-ві (червень 1934 р.), вона виступила із доповіддю про правове становище жінок у Західній Європі та складні взаємини між феміністичним рухом і демократією.

Ще починаючи від 1929 р. вона відновила перекладацьку працю: з англійської мови на українську переклала твори В. Єйтса (1917), Г. Веллса, Г. Честертона (1928), В. Каталя (1929), А. Беннета (1930), Дж. Голсуорсі (1930), Д. Решеля (1932) та ін., друкувала переклади зокрема в «Літературно-Науковому Віснику». У такий спосіб вона продовжувала діяльність у сфері публічної дипломатії, знайомлячи Україну зі світовою

⁹⁰ Богачевська-Хом'як Марта. *Білим по білому*. С. 298.

класикою, а світ — з Україною. Найдорожчим для неї перекладом з української мови на англійську став текст «Історії України» Дмитра Дорошенка. Переклад було завершено на початку Другої світової війни і видано українцями Канади з передмовою канадського історика-славіста й архівіста, професора та почесного доктора права Саскачеванського університету Джорджа Сімпсона. Він був особисто знайомий з гетьманом Павлом Скоропадським, прихильно ставився до українців, першим серед канадських науковців вивчив українську мову, підтримував тісні контакти з українськими вченими, зокрема Дмитром Дорошенком, Зеноном Кузелею, Романом Смаль-Стоцьким та іншими, популяризував україністику в Канаді, належав до фундаторів Канадської асоціації славістів. Учений радо погодився редагувати переклад та написати передмову до видання. Перекладачка змогла отримати примірник дорогого для неї видання наприкінці 1940 р. завдяки допомозі Мар'яни Мельник, яка переслала книгу через США, Японію, Китай і Сибір, «оминаючи кордони війни»⁹¹.

У цей час, від 1931 р. Ганна Чикаленко-Келлер проживала в старовинному німецькому місті Тюбінгені, у власному будинку з видом на гори та річку. Її місцем праці стала бібліотека Тюбінгенського університету Еберхарда Карла. У зібраннях бібліотеки вона виявила один з двох відомих першодруків Юрія Дрогобича. Останні 10 років життя були випробовуванням: через тяжку хворобу вона потребувала допомоги доглядальниці, але продовжувала спілкуватися з колегами і студентами й писати. Щасливе піднесення незадовго до смерті викликало у неї відкриття пам'ятника Тараса Шевченка у Вашингтоні, створеного скульптором українського походження Леонідом Молодожаніном. Вона тішилася, що дожила до того моменту, коли величний пам'ятник українському Кобзарю постав у США.

Упродовж всього життя Ганна Чикаленко-Келлер боролася за незалежність України, працювала для популяризації України, її впізнаності в світі, залишила помітний слід в офіційній та публічній дипломатії. Попри те, що вона не обіймала високих посад у дипломатичних місіях, вона залишалася незамінною і досить помітною дипломаткою. На міжнародних заходах дипломатка встановлювала контакти з відомими учасниками світового жіночого руху, у виступах пропагувала українське питання, знайомила світову громадськість з національними організаціями за кордоном, становищем українців Галичини. Ганна Чикаленко-Келлер була по суті першою жінкою, якій вдалося поєднати офіційні дипломатичні обов'язки з функціями публічної дипломатії, залучити громадські жіночі організації до активного використання інструментів публічної дипломатії.

⁹¹ Мельник Мар'яна. Пам'яті Ганни Чикаленко. *Наше життя*. 1985, травень. С. 4.

Марія Донцова. ЖІНКА НА ДИПЛОМАТИЧНІЙ ПОСАДІ І ДРУЖИНА СПІВРОБІТНИКА ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ

Ірина Матяш

Громадська діячка і журналістка Марія Донцова (з дому — Бачинська, 1891-1978) увійшла в історію української дипломатичної служби як дружина керівника прес-бюро Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Швейцарії, визначного державного і політичного діяча Дмитра Донцова, а також як одна з представниць жіноцтва в складі закордонних дипломатичних установ УНР. Вона народилася у містечку Сможе (Сможе Долішне/Нижнє) Турчанського повіту (нині с. Сможе Сколівського району Львівської області) 26 липня 1891 р. у родині священника Михайла Сас-Бачинського, що походив з давнього шляхетського роду Драго-Сасів, та його дружини Ольги — доньки священника зі знаного роду Устияновичів. В юності дівчина не мріяла ні про дипломатію, ні про журналістику. Освіту здобула в ліцеї при Руському інституті для дівчат у Перемишлі, де навчалися переважно юні представниці відомих священницьких родин та родин світської галицької інтелігенції. Там познайомилася й подружилася з Ольгою Левицькою (майбутньою розвідницею і дипломаткою Ольгою Басараб) та долучилася до діяльності молодіжної організації «Пласт». А згодом серед її друзів-пластунів з'явився ще один представник української дипломатії — Євген Слабченко (Ежен Деслав) — організатор скаутського руху на Київщині, майбутній аташе Надзвичайної дипломатичної місії УНР до США, автор першої «Дипломатичної історії України» і фундатор Українського дипломатичного архіву. Після закінчення 1909 р. Марія та Ольга вступили на однорічний «Abiturientenkurs» Академії торгівлі у Відні.

В австрійській столиці Марія Бачинська познайомилася зі студентом факультету правничих і суспільно-політичних наук Віденського

університету Дмитром Донцовим⁹². Він після закінчення юридичного факультету Санкт-Петербурзького університету вирушив здобувати освіту в Австро-Угорській імперії, активно займався громадською діяльністю. Спільні цінності та усвідомлення необхідності боротьби за них зближало його з талановитою красунею Марією. В серпні-вересні 1910 р. дівчина пройшла практику як слухачка торговельної академії в Задатковому товаристві «Народний дім» у Дрогобичі⁹³, а в грудні стажувалася з діловодства і бухгалтерської справи в Крайовому кредитному союзі у Львові⁹⁴. Після отримання посвідки про закінчення однорічного навчання у Відні Марія Бачинська повернулася до Львова і працювала там бухгалтером на Електротехнічній фабриці «Сокольницький та Вішнівський» (Fabryka elektrotechniczna «Sokolnicki & Wiśniewski» we Lwowie)⁹⁵ (грудень 1910 р. — травень 1911 р.) та Крайовому союзі для збуту худоби (квітень 1911 — травень 1912 рр.), виконуючи свої обов'язки «з гідною точністю, солідністю і пильністю»⁹⁶. Водночас брала активну участь у діяльності товариств «Просвіта», «Пласт», «Сокіл», була активною в громадському житті, в діяльності пластунів зблизилася з Оленою Степанів — майбутньою першою в світі жінкою, офіційно зарахованою на військову службу в званні офіцерки. А тоді вона щойно закінчила жіночу учительську семінарію Українського педагогічного товариства, була членкинею організації «Пласт» і готувалася до вступу в університет.

Портрет Марії Донцової.
Худ. Ю. Магалеvський.
З відкритих джерел

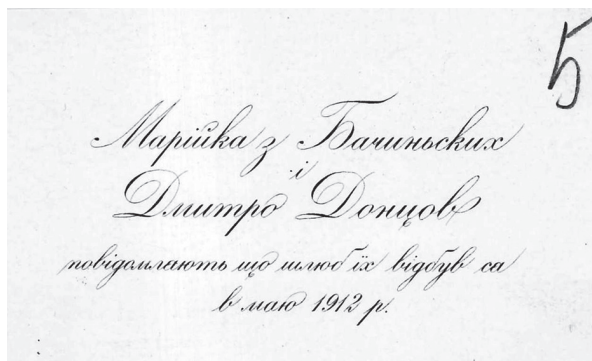
⁹² Див.: Сварник Галина. Архів Дмитра Донцова в Національній бібліотеці у Варшаві. *Наше слово*. Варшава, 1994, 15 травня. Ч. 20. С. 3; Вона ж. Доля архіву Дмитра Донцова. *Пам'ятки України*. 1994. Ч. 3-6. С. 122-128; Вона ж. Кілька документів до біографії Дмитра Донцова. *Записки НТШ*. Львів, 1995. Т. ССХІV. Пр. історико-філософської секції. С. 488-497 та ін.

⁹³ ЦДАВО України. Ф. 3849. Оп.1. Спр. 9. Арк. 2.

⁹⁴ Там само. Арк. 3.

⁹⁵ Там само. Арк. 4.

⁹⁶ Там само. Арк. 7.

Повідомлення про шлюб Марії Бачинської і Дмитра Донцова. З фондів ЦДАВО України

1911 р. до Львова приїхав і Дмитро Донцов для продовження навчання на відділі права і політичних наук Львівського університету. 27 травня 1912 р. Марія і Дмитро попри категоричну незгоду батька дівчини на їхній шлюб побралися у Львові після його передчасної смерті⁹⁷.

Відтоді як дружина політичного і громадського діяча Марія Донцова допомагала чоловікові в його справах і сама демонструвала активну громадянську позицію, вступивши до організованої Оленою Степанів жіночої чоти товариства «Січові Стрільці-II»⁹⁸. В цей час Дмитро Донцов порвав на національному ґрунті з УСДРП і очолив створений 4 серпня 1914 р. Союз визволення України, мета якого полягала в проголошенні самостійності і соборності України. Через вимушене у зв'язку з наближенням російської армії до Львова перенесення осідку СВУ до Відня він спершу виїхав до австрійської столиці, а згодом на пропозицію представників українського парламентського представництва у Відні Миколи Василька і Костя Левицького — до Берліна для організації Української інформаційної служби. Там проводив політичну роботу і керував українським пресовим бюро, видавав тижневик німецькою мовою «Korrespondenz», в якому публікував інформацію про українське суспільно-політичне життя для європейської публіки.

Марія також виїхала до чоловіка в Берлін, де допомагала йому в організації роботи і перекладах, опановуючи нову сферу діяльності й удосконалюючи знання іноземних мов. З 1916 р. подружжя мешкало в Швейцарії, продовжуючи свою політичну та інформаційну діяльність (на запрошення Володимира Степанківського Дмитро Донцов видавав у Берні часопис «Korrespondenz der Nationalitäten Russlands»).

На початку 1918 р. Донцови вирушили до Києва, де виборювала-ся їхня мрія про незалежність України. Дмитро Донцов очолив Українську Телеграфну Агенцію УНР та продовжив діяльність у цій сфері після приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського як керівник

⁹⁷ Там само. Арк. 5.

⁹⁸ Див.: Байдак Мар'яна. Втеча і повернення: українки в лавах Січових стрільців, URL: <https://uamoderna.com/md/baidak-women-and-war> (доступ: 23.06.2023).

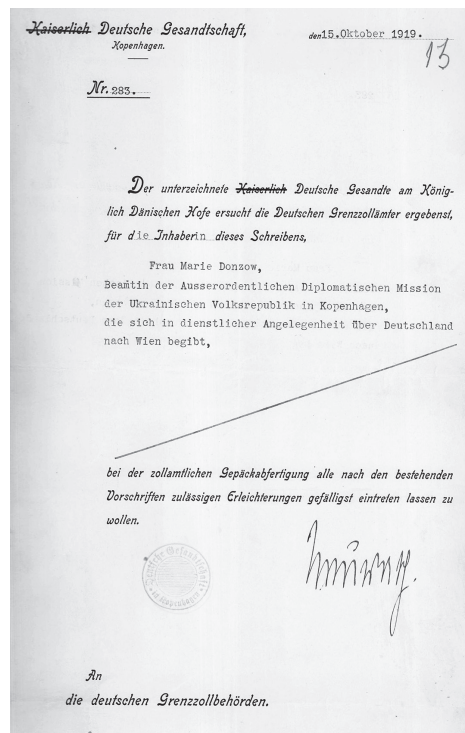
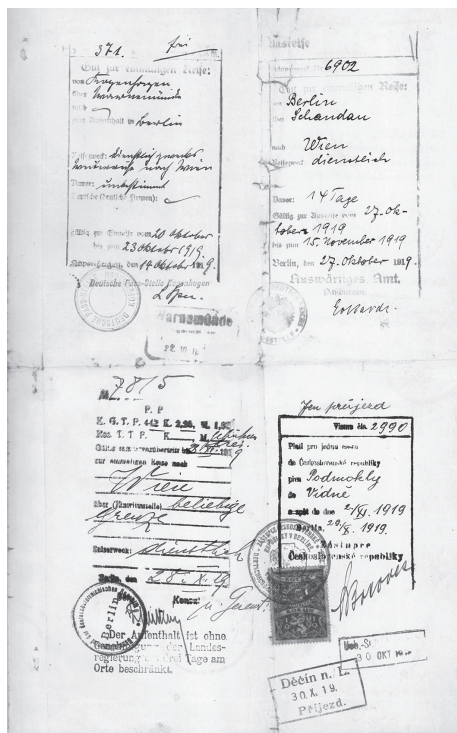
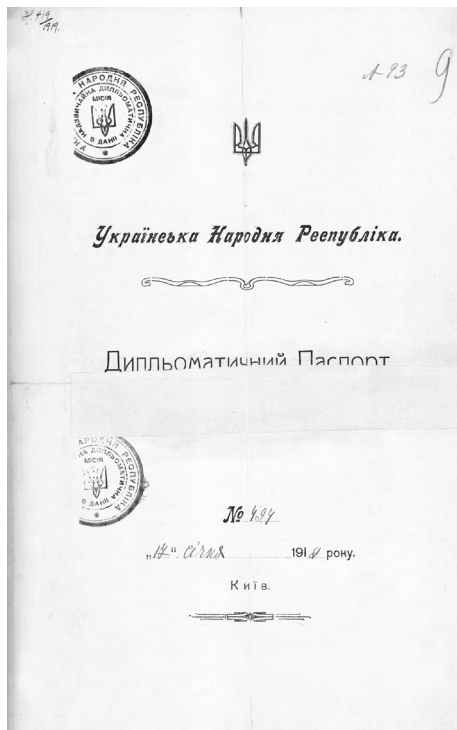
Бюро преси при Міністерстві внутрішніх справ Української Держави. Завдання пресового органу полягали в об'єктивному висвітленні всіх найважливіших подій громадсько-політичного і соціально-економічного характеру, що відбувалися в Україні та за кордоном. Марія займалася громадською діяльністю та перекладами.

З приходом до влади Директорії і відновленням Української Народної Республіки в середині грудня 1918 р. молода держава поставала перед проблемою складності геополітичної ситуації, в якій необхідно доводити світу важливість української ідеї, право на існування незалежної держави та здатність знайти правильний шлях її розвитку. Багато в чому вирішення цих завдань залежало від української дипломатії. Тому Директорія негайно почала ухвалювати рішення про спорядження нових дипломатичних місій.

До штату Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Данії на чолі з Дмитром Левицьким у січні 1919 р. було включено Марію Донцову. Місія виїжджала до Копенгагена задля досягнення визнання УНР данським урядом, поширення інформації про протистояння України більшовикам та отримання допомоги українським біженцям і військовополоненим. Для цього досвід в організації товарообміну, інформаційної роботи і знання мов, та ще й бухгалтерії і діловодства урядовця місії Марії Донцової був неоціненним. Її чоловік одночасно виїздив до Парижу в складі делегації УНР-ЗУНР для участі в Мирній

Марія Донцова (сидить друга ліворуч) серед співробітників Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Данії. З фондів Архіву Осередку української освіти і культури у Вінніпегу

Дипломатичний паспорт Марії Донцової.
З фондів ЦДАВО України

конференції делегацій держав-переможців у Світовій війні та їхніх союзників. Представникам УНР, що не мали офіційного запрошення до участі в роботі конференції як представники держави-союзниці Німеччини, належало досягти визнання державної незалежності УНР державами-учасниками міжнародного форуму або хоча б привернути увагу учасників конференції до українського питання. Відтак надзвичайно важливою була участь у складі делегації досвідченого в питаннях міжнародної інформації Дмитра Донцова⁹⁹.

Натомість у штаті НДМ УНР у Данії роль його дружини в роботі торговельного відділу місії зумовлювалася її торговельно-економічною освітою і досвідом роботи в інформаційній сфері. До Копенгагена посланці УНР прибули 2 березня 1919 року. Країни Скандинавії не визнали УНР де-юре, однак українська місія в Копенгагені була визнана де-факто і користувалася всіма дипломатичними привілеями. Дмитру Левицькому за підтримки данського уряду вдалося розквартирувати українських військовополонених при зразкових господарствах і молочарнях та розпочати вивчення питання про встановлення торговельних відносин. До цієї роботи долучалася урядовець місії Марія Донцова. Водночас дипломатичним місіям до США і Великої Британії, співробітники яких очікували в'їзних віз, довелося надовго затриматися в Копенгагені. Опікувалося ними представництво в Данії. 1 травня 1919 р. у Копенгагені відбулася нарада голів місій у Данії, Норвегії та Швейцарії, Англії та США щодо створення інформаційного бюро в Копенгагені з повноваженнями на ці країни. На важливості цього підрозділу наголошував очільник місії Дмитро Левицький у звіті до МЗС УНР: «Доперва в послідних часах ми зуміли зискати симпатії закордонної демократії, за нас почали багато писати, і видається мені, що тепере вже і в урядових колах антантських держав дозріває думка визнати нас. На всякий випадок тепере належить нашім закордонним місіям доложити найбільш праці. Рік 1919 був для нас роком підготовляючим, в році 1920 мусимо напружити вже наші сили в роботі дипломатичній»¹⁰⁰.

В цій сфері важливі були зусилля і досвід Марії Донцової. У березні 1920 р. місії УНР у Данії, Норвегії і Швеції було об'єднано в одну місію у Скандинавії під керівництвом Дмитра Левицького.

А Марія Донцова була виведена за штат і вирушила до Швейцарії, де на посаду голови прес-бюро Надзвичайної дипломатичної місії УНР отримав запрошення Дмитро Донцов. Виїхавши в складі української

⁹⁹ *Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені... С. 293-295.*

¹⁰⁰ ЦДАВО України. Ф. 3542. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 20.

делегатії на Паризьку мирну конференцію, він затримався в Відні аж до виходу наказу про повернення членів місії, які не доїхали до місця призначення¹⁰¹. Там отримав телеграму від Євмена Лукасевича з пропозицією очолити пресове бюро НДМ УНР у Швейцарії. У Берні Марія Донцова долучилася до діяльності жіночої організації, що створювалася з метою інкорпорації об'єднання українського жіноцтва в міжнародні організації. До складу заснованої в Берні Української секції Міжнародної жіночої ліги для миру і свободи як всеукраїнської організації з підпорядкованими їй філіями¹⁰² увійшли Марія Грушевська, Валерія О'Коннор-Вілінська, Оксана Храпко-Драгоманова, Надія Суровцова та ін. Це була нова форма громадської дипломатії, через яку українське жіноцтво намагалося донести світові правду про Україну. Разом із членкинями організації «маленька щупленька білява жіночка, трохи манірна» (за визначенням Надії Суровцової) брала участь в організованих секцією заходах і віденському конгресі Міжнародної жіночої ліги для миру і свободи у червні 1921 року¹⁰³.

1922 р. Донцови повернулися до Львова. Марія допомагала чоловікові у виданні «Літературно-наукового вістника», почала публікувати свої дописи, переважно на тему ролі жінки в розвитку культури, на сторінках галицьких часописів «Жіночий вістник», «Жіноча доля», брала участь у роботі Українського товариства допомоги емігрантам з Великої України тощо. Розпочату в Берні і Відні участь у жіночому русі Марія перенесла на львівський ґрунт: стала членкинею Управи Союзу українок¹⁰⁴ й мала представляти західноукраїнське жіноцтво на конгресі Міжнародної жіночої ліги для миру і свободи в Дрездені 1923 р. Однак їй не вдалося отримати дозволу польського уряду на виїзд, бо в її виступі передбачалася обґрунтована критика польської політики щодо українців, «яка намагалася зробити життя нестерпним для молоді української інтелігенції»¹⁰⁵. Її приїзд був небажаним ще й тому, що на конгресі планувалося прийняти в члени Ліги польську організацію.

Бухгалтером Союзу українок працювала Ольга Басараб, яка так само, як її подруга Марія, встигла набути дипломатичного досвіду і проводила підпільну діяльність. У лютому 1924 р. дівчину арештувала польська поліція за звинуваченням в участі в діяльності підпільної Української військової організації, а невдовзі її знайшли мертвою.

¹⁰¹ Донцов Д. *Рік 1918*/Обкладинка Н. Геркен-Русової. Торонто: Накладом видавництва «Гомін України», 1954. С. 103, 109.

¹⁰² ЦДАВО України. Ф. 3543. Оп.1. Спр. 14. Арк. 49-49 зв.

¹⁰³ Суровцова Надія. *Спогади*. Київ, 1996. С. 146.

¹⁰⁴ Упродовж 1926-1927 рр. Марія Донцова очолювала Союз українок.

¹⁰⁵ Богачевська-Хом'як Марта. *Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884-1939*. Київ: Либідь, 1995. С. 317.

Марія Донцова першою повідомила подругам про смерть героїні, й Союз українок розпочав акцію протесту, яку підхопили інші жіночі осередки Галичини й емігрантські групи.

Поспіл з політичною роботою Марія Донцова започатковувала акції, які згодом набули значення інструменту культурної дипломатії. Так, 1931 р. в Станіславі під час Першого Жіночого Конгресу вона за підтримки кооперативу «Українське народне мистецтво» та часопису «Нова хата» започаткувала покази українських строїв і сама демонструвала народний одяг.

На той час вести видавничі справи ставало все важче, а після припинення виходу ЛНВ 1932 р. — практично боротися за його відновлення. Для організації друку журналу Марія Донцова іноді заставляла особисті речі¹⁰⁶. До того ж, її шлюб із Дмитром Донцовим все менше виглядав щасливим. З початком Другої світової війни подружжя роз'їхалося в різні країни: Марія з братом Володимиром до Кракова, Дмитро — до Бухареста.

Подальша доля Марії Донцової була пов'язана з Прагою і Німеччиною, де вона продовжувала роботу в жіночих організаціях, редагувала часопис «Громадянка», а від 1950 р. — зі Сполученими Штатами Америки і участю в діяльності Союзу українок Америки. Вона пережила свого геніального чоловіка на 5 років і пішла в вічність у Нью-Йорку 30 грудня 1978 року. Її постать не потонула в тіні Дмитра Донцова й почала привертати увагу українських дослідників після відновлення державної незалежності України¹⁰⁷. Заслуговує на увагу діяльність Марії Донцової в сфері офіційної та культурної дипломатії і в контексті досліджень ролі жіноцтва у становленні української дипломатичної служби.

*Марія Донцова під час демонстрації народного одягу.
З відкритих джерел*

¹⁰⁶ Див.: Сосновський М. Дмитро Донцов — політичний портрет: з історії розвитку українського націоналізму. Нью-Йорк; Торонто, 1974. С. 181.

¹⁰⁷ Передерій В. Бачинськ-Донцова Марія Михайлівна. *Українська журналістика в іменах. Матеріали до енциклопедичного словника/За ред. М.М. Романюка. Львів, 1996. Вип. III. С. 19-21; Шліхта Ірина Василівна. Штрихи до портрета Марії Донцової. Український археографічний щорічник. Нова серія. Вип. 8/9. Укр. археограф. зб. Т. 11/12. Вид-во М.П. Коць, Київ -Нью-Йорк, 2004. С. 681-685 та ін.*

Валерія О'Коннор-Вілінська. ДРУЖИНА КОНСУЛА — АВТОРКА РОМАНУ ПРО УКРАЇНСЬКИХ ДИПЛОМАТІВ

Ірина Матяш

З дипломатичною службою України доби боротьби за державність у 1917-1921 рр. пов'язана доля письменниці, перекладачки, громадської діячки Валерії О'Коннор-Вілінської. Вона не мала дипломатичної посади, але була дружиною першого українського генерального консула в Цюриху і стала авторкою першого роману про будні дипломатії Української Народної Республіки, прагнення і невдачі офіційних представників молодого держави. За визначенням Катерини Антонович, це була «високо інтелегентна, доброї чутливої душі Українка, чиста патріотка»¹⁰⁸. Створений «з натури» роман «На еміграції» став своєрідною відповіддю на заклик Головного Отамана Військ УНР і Голови Директорії УНР Симона Петлюри про написання спогадів учасниками подій доби державотворення 1917-1921 років. Не обіймаючи високих посад в дипломатичних установах, але перебуваючи в гущі подій як дружина очільника української консульської установи, співробітника посольства, письменниця обрала форму літературного твору для своєї розповіді.

Особливість роману полягає в тому, що в його основу було покладено дійсну історію українського Генерального консульства в Цюриху, власний життєвий досвід дружини генерального консула як безпосередньої учасниці відтворених подій, погляд зсередини на ставлення до представників української дипломатії в Швейцарії, відчуття пережитого болю і радощів, сумнівів і сподівань. «Роман написано з дійсного життя української еміграції недавнього часу, — застерігала авторка. — Через те у читача може скластися думка, що в

¹⁰⁸ Антонович К. *Смерть і життя В. О'Коннор-Вілінської*. ЦДАВО України. Ф. 4368. Оп. 1. Спр. 17. Арк. 9.

романі списані дійсні особи, які брали тоді участь в тодішніх подіях. Попереджую, що нікого не тільки не зображувала, а й замасковано не виводила цілком в романі. Є типи і типові події»¹⁰⁹. Підтвердження цього можна побачити в близькості образів роману «На еміграції» та п'єси «Кухарка дипломата», в поведінці та мисленні яких авторка відтворила притаманні молодій дипломатії проблеми браку кадрів, ізоляваності в країні призначення від центрального керівництва, недостатнього фінансування, відсутності офіційного визнання, негативної комунікації в середині колективу місії. Проте в «типових образах» посла Пармена Корнійовича, його дружини — «багатої київської купчихи», співробітників місії «панни Юльці» та секретаря посольства учасники вгадували знайомих осіб з реального життя. За вигаданими образами головних героїв роману простежувалися документальні, біографічні, автобіографічні елементи, які, за зауваженням київської дослідниці Ніни Бернацької, знайшли згодом відображення в жанрових пошуках українських романістів¹¹⁰.

Роман з'явився 2005 р. у львівському видавництві «Світ», через 75 років після смерті авторки. 2003 р. переписаний чужою рукою текст твору з авторськими правками виявив у Вроцлаві в архівному зібранні Національної бібліотеки імені Оссолінських (Zakład Narodowy imienia Ossolińskich) Генеральний консул України в Кракові Олександр Медовніков. До фондів польської установи текст потрапив у складі «українського архіву» з Варшави, куди його 1945 р. переправили енкавеєсівці, як дослідив дипломат, зачищаючи в Німеччині місця, де зберігалися культурні цінності після відступу німців¹¹¹. Збірку, вивезену німцями разом з архівом НТШ у Львові ще на початку Другої світової війни, було знайдено серед кинутих архівів неподалік пруського міста Легниця, зайнятого радянською Червоною Армією та польською Армією Людовою під час Нижньо-Сілезької операції. Майже на сорок років там отримав дислокацію штаб Північної групи військ СРСР.

Рукопис роману «На еміграції» опинився в цьому документальному зібранні не випадково. Публікацію уривків ще не закінченого твору В. О'Коннор-Вілінська розпочала в пражському еміграційному часопису «Нова Україна», що виходив у 1922-1928 роках. Письменниця співпрацювала також з заснованим 1925 р. в Парижі з

¹⁰⁹ О'Коннор-Вілінська В. *На еміграції: роман-хроніка*. Львів, 2005. С. 14.

¹¹⁰ Бернацька Н. Новітній український роман: жанрові пошуки. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. nr 8, 2020, s. 207-215.

¹¹¹ Медовніков О. «Скарби України розкидані по всьому світу», <https://day.kyiv.ua/uk/article/intervyu/tini-zabutih-diplomativ> [доступ 23.06.2024].

українська буржуазна націоналістичка - шовіністичка, політична і літературно-видавнича організація існує і працює в Україні.

Ручеи

T.

Пані Крицька йшла поволі вічною доріжкою
високими лісами і мимувалася гар-
ним їм.

Так, змуденнієсто була і неправда. Але марилося і вірилося, що перетвориться на краєц.

Працювали щиро, хоч може і наївно під проводом учителя сестриних дітей. Щирили, по до-
зі, освіту, лікували, допомагали. Та й, мамі за те гірку дають середо свого суєнієства. До них поста-

ініціативи Симона Петлюри часописом «Тризуб», львівським «Українським словом» та іншими виданнями, які підтримали заклик Симона Петлюри до побратимів — безпосередніх творців і учасників подій Української революції 1917-1921 рр. та процесу формування дипломатичної і консульської служби щодо збереження відомостей про їхні героїчні дії для історії шляхом написання спогадів і почали друкувати «дипломатичні» мемуари. Закінчений у квітні 1927 р. роман авторка скерувала до видавничої кооперативи «Червона калина» у Львові, де від 1921 р. видавалися щорічні «Історичні календарі-альманахи Червоної калини», друкувалися окремі видання, 1929 р. почав виходити історико-мистецький щомісячний журнал «Червона калина». В львівському видавництві В. О'Коннор-Вілінська планувала опублікувати роман повністю.

Однак сталося інакше. Наступного року авторка пішла з життя. Рукопис на тривалий час затримався в редакції. Спеціально висвітленню діяльності дипломатичних представництв УНР, подій міжнародного значення та публікації спогадів дипломатів присвячувався випуск «Історичного календаря-альманаха Червоної калини» за 1939 р. — «Україна на дипломатичному фронті». В ньому було опубліковано спогади співробітників українських дипломатичних установ: Миколи Троцького (підписані псевдонімом М. Данько) «Від «Союзу визволення України» до української дипломатії», Пантелеймона Коваліва «Дипломатична діяльність за часів української держави», Дмитра Левицького «З дипломатичних спогадів», Ілька Борщака «Як була організована Мiroва конференція 1919 р.», Михайла Рудницького «Париж 1919: Притяжке становище української делегації на Мирову Конференцію», Юліана Налисника «Перше посольство української держави в Болгарії (спогад зперед 20-х років)» та ін¹¹². У вересні того самого року архів «Червоної калини» конфіскували органи НКВС СРСР. У його складі примірник роману «На еміграції» після карколомної «одісеї» потрапив до Оссолінеуму у Вроцлаві.

Тим часом ще один примірник рукопису обсягом 164 аркуші зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України у справі 7 фонду 4368 «О'Коннор-Вілінська Валерія Олександрівна — українська емігрантка, голова літературно-видавничого відділу Міністерства освіти УНР, письменниця». Документи особового походження, пов'язані з життям і діяльністю В. О'Коннор-Вілінської, повернулися в Київ у складі української частини так званого «Празького Російського Архіву». Чехословацький

¹¹² Історичний календар-альманах «Червоної калини» на 1939 рік, *Україна на дипломатичному фронті*. Львів, 1937. 189 с.

уряд передав його до УРСР відповідно до «дарчого акту» від 30 серпня 1945 р. із умовою, що він зберігатиметься в державному архіві в Києві як самостійний відділ з назвою «Празький український архів». У його складі були документи дипломатичного відділу Музею визвольної боротьби України в Празі та Українського історичного кабінету (1925-1948), зокрема документи дипломатичних і консульських установ, інших державних установ Української Держави/УНР, що припинили своє існування, приватні колекції українських дипломатичних і консульських працівників. Під час опрацювання документального зібрання письменниці радянські архівісти сформували фонд № 4368 з промовистою назвою тих часів: «О'Коннор-Вілінська Валерія Олександрівна — українська буржуазна націоналістка — емігрантка, голова літературно-видавничого відділу в Міністерстві освіти УНР, письменниця». Нині його перейменовано. Документи генконсульства, яке очолював її чоловік, увійшли до фонду № 4455 «Українське генеральне консульство в Цюриху (Швейцарія)». Серед документів ф. 4368 зберігся також опублікований у журналі «Нова Україна» за липень-серпень 1923 р. фрагмент рукопису роману, ідентифікований як «стаття» «Автомобіль» (спр. 1), та рукопис ще одного твору на дипломатичну тему — п'єси-фарсу «Кухарка дипломата» (спр. 11). Відтворені в комедії образи близькі до образів героїв роману. Збереглися також у фонді рукописи спогадів «Леся Українка» (спр. 12), «Старицькі і Лисенки» (спр. 3), п'єс «Павлусь Савченко», «Весна», «Скарб» (спр. 2, 10, 13), переклади з французької творів Альфреда де Мюссе, П'єра-Жана де Беранже та інших авторів (спр. 9). Документи Празького українського архіву за радянського часу зберігалися в режимі обмеженого доступу і лише 1992 р. були передані на загальне зберігання та відкриті для наукових пошуків.

Проте світ побачив саме «вроцлавський» примірник роману «На еміграції», отриманий для підготовки до друку Олександром Медовніковим за сприяння директора Осолінеума Адольфа Юзвенка і переданий в Україну письменнику, першому Надзвичайному і Повноважному Послу України в Чеській і Словацькій Федеративній Республіці та Чеській Республіці Роману Лубківському для оприлюднення на батьківщині авторки. Завдяки цьому небайдужому державному і громадському діячеві за час його посольської каденції було повернуто в Україну архів Олександра Олеся, а 2005 р. для роману В. О'Коннор-Вілінської знайшовся видавець. На відміну від свого твору авторка так і не повернулася на батьківщину.

Валерія О'Коннор-Вілінська потрапила до Цюриху як член родини новопризначеного генерального консула Української Держави в

Цюріху восени 1918 року. Це був для неї другий приїзд до прекрасної країни, яку вони з Лесиком (чоловіком — Олександром Валер'яновичем Вілінським) дуже любили. Але цього разу вони відчували надзвичайно високу відповідальність — вони їхали як представники незалежної держави для того, щоб розповісти про героїчний спротив українців більшовикам і отримати допомогу, встановити торговельні відносини, допомагати українцям, які опинилися на чужині. Своє розуміння дипломатичної місії українських посланців авторка роману вклала до першої промови посла: «Ми приїхали до Європи, щоб засвідчити перед нею державні здібності України, зачарувати тутешніх людей цвітом невідомої їм української культури, показати українську інтелігенцію, здобути довір'я до кращих сил, бажання мати нас в складі європейської сім'ї»¹¹³.

Валерія народилася 22 грудня 1866 р. на Полтавщині, в селі Миколаївці Кременчуцького повіту. Її батько мав ірландське коріння, а мама — родинні стосунки з сімейством Лисенків, що мешкали по сусідству. Близьким родичом О'Коннорів був письменник, театральний і культурний діяч Михайло Старицький. Оточення, в якому виростала дівчинка у батьківському маєтку, справило помітний вплив на формування її світогляду. Вона назавжди запам'ятала лист видатного українського композитора Миколи Лисенка (чоловіка її рідної сестри Ольги), адресований їй, дев'ятирічній дівчинці, про необхідність усвідомлення того, що вона українка, «що мусить любити свій народ і працювати для нього, коли виросте»¹¹⁴.

Освіту Валерія О'Коннор отримала в Києві, в Приватній жіночій гімназії Віри Ващенко-Захарченко — першій серед приватних жіночих шкіл у Російській імперії, яким було надано статус гімназії. Тут викладали професори Київського університету Св. Володимира. Серед обов'язкових предметів були англійська мова, природознавство, анатомія та фізіологія людини, математика, фізика, географія. Заклад мав чудову бібліотеку, кабінети фізики та природознавства. Випускні роботи дівчина написала втім з історії — «Ідеал удільно вічного князя» та педагогіки — «Жан-Жак Руссо і його теорія виховання». Найближчими її подругами в гімназійні часи були доньки Михайла Старицького — Людмила (майбутня письменниця, перекладачка, громадська діячка) і Марія (майбутня акторка і режисерка, театральна педагогиня). В Києві навколо родин Старицьких і Лисенків гуртувалася свідома українська інтелігенція. Тут Валерія спілкувалася

¹¹³ О'Коннор-Вілінська В. *На еміграції*. С. 9.

¹¹⁴ Галаган О. *Валерія О'Коннор-Вілінська. Реферат. Машинопис*. ЦДАВО України. Ф. 4368. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 1.

з письменницею і громадською діячкою, сестрою Михайла Драгоманова Оленою Пчілкою та її донькою — майбутньою геніальною поетесою Лесею Українкою; правником Сергієм Шелухиним, невдовзі — генеральним суддею УНР і очільником української делегації на мирних переговорах з радянською Росією в Києві; громадсько-політичним діячем, поетом і перекладачем Максимом Славинським, котрий за доби Гетьманату очолив Міністерство праці Української Держави, а з приходом до влади Директорії УНР — Надзвичайну дипломатичну місію УНР у Чехословаччині; майбутнім генеральним секретарем освіти — Іваном Стешенком.

Уже тоді вона почала писати перші твори, зайнялася громадською роботою. В рідному селі Миколаївці дівчина нелегально влаштувала українську школу, через що потрапила під нагляд поліції. Новим захопленням дівчини став театр, в якому брала участь місцева молодь і харківські студенти. Її зусилля в цій сфері високо оцінив сам Марко Кропивницький, назвавши театр «першим українським дійсно народним театром»¹¹⁵. Похвала одного з творців українського професійного театру, драматурга, театрального режисера і актора мала для Валерії важливе значення.

Невдовзі помер батько, статки родини значно погіршилися, відтак Валерія вирішила заробляти на життя самостійно й виїхала до Харкова, де отримала посаду вчительки арифметики і географії в місцевому єпархіальному училищі. Окрім викладацької роботи, вона розпочала співпрацю з видавництвом Харківського товариства грамотності (Харківського товариства поширення в народі письменності), готувала науково-популярні брошури, одна з яких (про Японію) була віднесена критиками до найкращих праць російською мовою про країни Далекого Сходу.

Активним громадським діячем у товаристві був Олександр Валер'янович Вілінський (1872-1928) — випускник механічного факультету Харківського технологічного інституту, племінник української письменниці і перекладачки Марії Вілінської (Марка Вовчка). Після закінчення 1897 р. навчання він працював на залізниці начальником технічного відділу служби тяги і займався громадською роботою. Там Валерія і Олександр познайомилися. Це було кохання всього життя.

1899 р. вони одружилися. На весілля молодята отримали від Михайла Старицького унікальний подарунок — присвяту їхньому шлюбу п'єси «Остання ніч»¹¹⁶. Відтоді щасливе подружжя практично не

¹¹⁵ Антонович К. *Смерть і життя В. О'Коннор-Вілінської*. Арк. 6.

¹¹⁶ Галаган О. *Валерія О'Коннор-Вілінська*. Арк. 1.

розлучалося. Молодий інженер прагнув продовжити освіту за кордоном. Він виїхав з дружиною спершу до Варшави, потім — до Німеччини, де в Берлінському технічному університеті в Шарлоттенбурзі Олександр студіював спеціальний курс, згодом — до Швейцарії, де він слухав курс лекцій з вентиляції та опалення, а потім служив на заводах Деко. Як зрілий фахівець він залишив пам'ять про себе в реалізованих інженерних проєктах у Цюриху й Давосі. Дружина займалася літературною творчістю, перекладами, громадською роботою — допомагала дітям. Перебування за кордоном сприяло удосконаленню володіння Валерією французькою і німецькою мовами, однак нашкодило здоров'ю: вона заразилася від хлопчика, яким опікувалася, туберкульозом.

1907 р. через її хворобу Вілінські повернулися до Києва. Молода жінка поринула в громадське життя: активно долучалася до життя Українського клубу «Родина», публікувала свої твори в «Літературно-науковому вістнику», на прохання Миколи Лисенка організувала концерт старовинної музики. Разом з І. Стешенком як спершу неофіційним головним редактором та його дружиною Оксаною, її сестрами Л. Старицькою-Черняхівською і М. Старицькою В. О'Коннор-Вілінська 1913 р. почала редагувати літературно-мистецький журнал «Сяйво», заснований Павлом Комендантом і Василем Васильком. Її запросив П. Комендант до редакційної команди за «природжений письменницький зуд¹¹⁷» та зі сподіваннями на фінансову допомогу в організації видавництва О. Вілінського. Чоловік Валерії долучився-таки до видання часопису, починаючи з шостого числа, й увійшов до складу редколегії. В. О'Коннор-Вілінська разом з В. Борецьким і В. Верховинцем опікувалася музичним відділом редакції.

Тим часом чоловік Валерії активно займався громадською роботою і від 1908 р. викладав у Київському політехнічному інституті. Подружжя набуло членства в Товаристві українських поступовців. 1916 р. О. Вілінський отримав призначення на посаду директора майстерень Всеросійського союзу міст. Його інтелігентність і повага до підлеглих невдовзі допомогла Вілінським зберегти життя. У березні 1917 р. інженер Вілінський став одним із засновників Українського технічно-агрономічного товариства «Праця». Як представник товариства був делегований до складу Центральної Ради. Членкинею першого українського Парламенту стала і Валерія Олександрівна. Олександр Вілінський очолив департамент професійної освіти Генерального Секретаріату Центральної Ради.

¹¹⁷ Комендант П. *Перший український ілюстрований журнал «Сяйво»*, https://drive.google.com/file/d/17aR_rz2IBGcZr0EIWzmDGI0BjdqUcrzL/view (доступ 23.06.2024).

На початку 1918 р. радянська Росія, котра не могла миритися з прагненням українців до створення своєї суверенної держави, розпочала військовий наступ на Київ. Перед вступом більшовиків до міста подружжя Вілінських не встигли виїхати зі столиці й ледве не загинули. Олександра Вілінського як члена уряду УНР разом з дружиною заарештували більшовики і вже вели на розстріл. Серед охоронців був один із його колишніх співробітників у майстернях Всеросійського союзу міст. Впізнавши інженера, він урятував їх — взяв під свою опіку і вивіз з помешкання. Після повернення уряду УНР до Києва Олександр Валер'янович очолював департамент технічної освіти в Міністерстві народної освіти, Валерія Олександрівна працювала в літературно-видавничому відділ разом з М. Старицькою, яка керувала театральним відділом.

З приходом до влади гетьмана Павла Скоропадського життя родини Вілінських принципово змінилося: вони знову поїхали до Швейцарії, але вже з дипломатичними паспортами. З ними вирушила племінниця Олександра Валер'яновича Харитя Кононенко, над якою подружжя взяло опіку після смерті її батьків. Розташована в Центральній Європі одна з найбагатших країн світу (хоч і дещо послаблена економічною кризою, спричиненою Першою світовою війною), з демократичним устроєм та нейтральною позицією у світових конфліктах, де було засновано Міжнародний Комітет Червоного Хреста, мала для Української Держави надзвичайний інтерес.

Для налагодження контакту з урядом Швейцарії і з'ясування можливості започаткування офіційних відносин до Берну було скеровано радника МЗС Євмена Лукасевича — громадського діяча, заступника голови Всеукраїнської спілки лікарів. За результатами поїздки Є. Лукасевича передбачалося вислати в Швейцарію постійне дипломатичне представництво. Закон про заснування посольства 2-го розряду Української Держави в Швейцарії Рада Міністрів ухвалила 10 жовтня 1918 року. Саме Євмен Лукасевич очолив дипломатичну місію.

Одночасно було створено консульські представництва в Цюриху і Женеві. Правові підстави для заснування українських консульств виникли з ухваленням Радою Міністрів Української Держави 4 липня 1918 р. закону *«Про заклад генеральних консульств і консульських агентств за кордоном»*, після ухвалення якого перелік консульських установ у зарубіжних країнах неодноразово змінювався відповідними актами. Процедура призначення консула передбачала обговорення його кандидатури комісією «в цілях намічення кандидатів на консульські посади»¹¹⁸. 7 жовтня 1918 р. тимчасовим виконувачем

¹¹⁸ ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 1.

обов'язки генерального консула в Цюріху Дмитро Дорошенко призначив Олександра Вілінського. Секретарем генконсульства став Олександр Дем'яненко. Він після закінчення технічного вишу в Україні спеціалізувався в Бельгії і Швейцарії, але перервав освіту з початком Світової війни і пішов добровольцем до французької армії¹¹⁹.

Новопризначений консул їхав до Цюріху зі сподіваннями на налагодження українсько-швейцарських економічних зв'язків (за його спостереженнями, «всі швейцарці на перший план ставлять торговельні справи, а не політичні») та задумами нових проєктів¹²⁰. З цією метою він збирався влаштувати Музей зразків товарів і виробів з України. Готуючись до виїзду, Олександр Вілінський домовився про надання експонатів для такої виставки з міністром промислу і торгівлі Іваном Фещенко-Чопівським, з головою кустарно-промислового відділу Міністерства народної освіти Антоном Середою, контактував із представниками Дніпросоюзу, Українобанку, Товариством цукроварів. Дружина усвідомлювала велику відповідальність чоловіка-генконсула, понадто — першого в Швейцарії, і готувалася в усьому йому допомагати.

Однак на місці, куди генеральний консул разом із дружиною, племінницею та секретарем дісталися 29 жовтня 1918 р., з'ясувалося, що швейцарський уряд не мав наміру офіційно визнавати його повноваження. В своєму нелегальному становищі О. Вілінський небезпідставно звинуватив Є. Лукасевича, який, на його думку, взяв на себе організацію торговельних зносин, але не виявляв у цій сфері професіоналізму. Він застерігав генконсула від передчасних (до офіційного визнання) контактів з українськими громадянами з консульських питань. Невизнаний генеральний консул утім винайняв у Цюріху помешкання для консульства на Universitatstrasse, 8 і почав приймати українських громадян. Йому вдалося встановити деякі контакти з місцевими підприємцями, зокрема з представниками фірми «Брати Куоні»; з виробниками взуття, тканини тощо. Генконсул зумів навіть відправити в Одесу замовлені українським керівництвом товари на 2 млн карбованців. Секретар генерального консульства Олександр Дем'яненко довго на посаді не втримався. У нього не склалися стосунки з головою місії, а повернутися в Україну він уже не міг. Упродовж 1919-1920 рр. він працював у Дипломатичній місії США в Швейцарії¹²¹.

Тим часом дипломатичне представництво організовувало свою роботу в Берні у готелі «Беренгоф» на Марктгассе, 39. 2 листопада 1918 р.

¹¹⁹ ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 138. Арк. 102.

¹²⁰ ЦДАВО України. Ф. 4455. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 64.

¹²¹ ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 138. Арк. 103.

Євмен Лукасевич був де-факто визнаний українським представником у Швейцарській Конфедерації, а дипломатичне представництво — «офіційною місією», однак про юридичне визнання також не йшлося.

З відновленням Української Народної Республіки наказом Директорії від 24 січня 1919 р. посольство було перейменовано на Надзвичайну дипломатичну місію УНР в Швейцарії зі статусом посольства першого розряду. Звернення Директорії про призначення Є. Лукасевича надійшло до швейцарського міністерства закордонних справ і отримало погодження. Натомість наказом МЗС УНР від 12 лютого 1919 р. було офіційно скасовано генеральне консульство у Цюріху разом із консульством у Женеві, оскільки швейцарський уряд їх не визнав. Генконсульство в Цюріху на чолі з О. Вілінським деякий час продовжувало працювати. Процес ліквідації настільки затягнувся, що 16 січня 1920 р. міністр закордонних справ УНР видав ще один наказ про посаду генерального консула в Цюріху відповідно до наказу МЗС УНР від 15 листопада 1919 р. у зв'язку зі скороченням штатів та зменшенням видатків дипломатичних місій УНР¹²².

Після припинення діяльності консульства О. Вілінський отримав у Надзвичайній дипломатичній місії УНР у Швейцарії посаду референта «в справах допомоги»¹²³. Разом з дружиною та Харитею він переїхав до Берна. Тоді місією керував уже барон Микола Василько. Завдяки його зусиллям і підтримці у Швейцарії відбулися гастролі Української Республіканської Капели під керівництвом Олександра Кошиця. Дізнавшись, що, перебуваючи в Відні, капела довго не могла отримати візи до Франції, посол Василько забезпечив українським артистам візи до Швейцарії. Перший концерт капели відбувся 10 жовтня 1919 р. у залі базельського «Stadt Casino». Українські співаки виступили також у Берні, Цюріху, Женеві й Лозанні. З Берна артисти виїхали до Франції. Враження від отриманих під час концертів емоцій В. О'Коннор-Вілінська висловила через героїню свого роману.

В швейцарській столиці вирізнялося активністю українське жіноцтво, яке гуртувалося біля Марії Грушевської як голови Української національної жіночої ради, й відбувалася підготовча робота щодо створення за кордоном жіночої організації та інкорпорації її в міжнародні організації. Валерія Вілінська розпочала тісну співпрацю з новоствореною організацією, до складу якої увійшли дружини дипломатів: Марія Донцова, Оксана Храпко-Драгоманова, Івга Лоська, Ольга Галаган, Олена Залізник, Оксана Лотоцька; дипломатка Надія Суровцова та ін.

¹²² ЦДАВО України. Ф. 4455. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 76.

¹²³ Там само. Арк. 70.

Валерія О'Коннор-Вілінська (перший ряд, по центру) серед учасниць Міжнародного жіночого конгресу у Відні 11 червня 1921 року. 1-й ряд: зліва Мілена Рудницька-Лисяк, Оксана Храпко-Драгоманова, Валерія О'Коннор-Вілінська, Надія Суровцова, Христина Кононенко; 2-й ряд: зліва Олександра Піснячевська, Оксана Лотоцька, Е. Лоська, Безкровна (в шапці), Ів. Левицька (в капелюшці), Олена Залізняк, Ол. Левицька, О. Галаган, Табокар. З фондів ЦДАМЛМ України

Але невдовзі Вілінські змушені були залишити Швейцарію і переїхати до Відня «без всяких засобів до життя»¹²⁴, оскільки Директорія УНР постійно ухвалювала рішення про скорочення штатів дипломатичних представництв та видатків на їх утримання. В цих умовах Валерія Олександрівна вражала колеганок — дружин українських дипломатів «силою волі, культурністю, тонким розумінням людської душі»¹²⁵. Хвора на туберкульоз і подагру, вона не втрачала оптимізму в найскладніших умовах. Лежачи в ліжку під час хвороби, Валерія Олександрівна робила переклади з французької творів Альфреда де Мюссе, Едмона Ростана, Жана де Лафонтена, Шарля Орлеана, Віктора Гюго, Поля Верлена та інших поетів і письменників для різних видавництв. Перекладами заробляла на життя.

Тут вже й вона офіційно долучилася до дипломатії, громадської. Валерія О'Коннор-Вілінська очолила Українську секцію Міжнародної ліги для миру і свободи. 11 червня 1921 р. вона взяла участь у Міжнародному жіночому конгресі у Відні, де разом з іншими делегатками добилася прийняття українок до складу ліги як рівноправних членів. За свіжими враженнями від пережитого в

¹²⁴ ЦДАВО України. Ф. 4368. Оп. 1. Спр. 18. Арк. 7.

¹²⁵ Там само.

Швейцарії Валерія Олександрівна почала писати у Відні роман «На еміграції».

1922 р. Вілінські переїхали до чеського містечка Подебради, де отримали можливість розпочати викладацьку діяльність в Українській господарській академії. Олександр Валер'янович, розпочавши працю лектором на матуральних курсах, згодом став доцентом, а потім — професором і проректором академії. Валерія О'Коннор-Вілінська ініціювала 1924 р. створення Союзу українок-християнок задля моральної та культурної праці серед української еміграції, що діяв в сфері благодійній, культурно-просвітницькій, освітній, господарській. Для українських дітей, що перебували в Подебрадах з батьками, заснували клуб задля їхнього національного виховання. Разом з колишнім головою Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Греції Модестом Левицьким вона влаштовувала для дітей вистави, концерти. Діти займалися фізкультурою, співали, майстрували, влаштовували вистави. Інформацію про заходи вона подавала до української преси. Зокрема, до журналу «Тризуб». У листопадовому числі часопису за 1925 р. В. О'Коннор-Вілінська поділилася враженнями від виступу вихованців танцювальної школи хореографа Василя Авраменка, який здобув славу «батька українського танцю». Разом подружжя викладало також в українській гімназії: Олександр — математику, Валерія — Закон Божий. Вони, як завжди, були нерозлучні.

Поступово в Подебрадах продовжувалася робота над романом «На еміграції». Виникла ідея написати кілька томів. Написані частини твору друкувалися в пражському журналі «Нова Україна». Доля керівників місій, «що висилалися українським урядом за кордон, починаючи з кінця 1918 р., щоб засвідчити перед Європою існування нової відродженої України, похвалитися її багатствами, здібностями, високим громадянством і здобути собі прихильність старих держав», завершувалася, як писала авторка, тим, що «всі похапцем розбігалися до нових країн. Головним чином, до Чехів, де закладалася вже Українська Господарська Академія...»¹²⁶.

Тут, в Українській господарській академії, здобула атестат доктора права Харитя. А 12 грудня 1928 р. під час лекції раптово помер Олександр Валер'янович. Без коханого чоловіка життя на еміграції для Валерії Олександрівни втратило сенс. Роботу над романом вона зупинила. Почала думати про самогубство. Жити без найдорожчої людини їй було несила. 19 грудня 1930 р. В. О'Коннор-Вілінська заподіяла собі смерть з думкою про зустріч в іншому світі зі своїм найкращим другом, поклавши

¹²⁶ О'Коннор-Вілінська В. *На еміграції: роман-хроніка*. Львів, 2005. С. 12.

Валерія О'Коннор-Вілінська серед членів термінологічної комісії Української господарської академії в Подєбрадах. Перший ряд: Борис Лисянський, Модест Левицький, Євген Чикаленко; другий ряд: Василь Королів, Олександр Вілінський. Фото з відкритих джерел

голову на рейки. Прах подружжя покоїться разом у колумбарії цвинтаря в Подєбрадах (сектор 573), спорудженому 1933 р. на кошти викладачів і студентів академії. На стелі викарбовано напис: «Ukrájinští emigranti, jimž osud nedopřál návratu do své Vlasti» («Українським емігрантам, яким не судилося повернутися на свою Батьківщину»). Тут спочили також історик мистецтва Дмитро Антонович та його син Марко Антонович (перепохований 2005 р.), дипломат Кость Мацієвич, подружжя правника Григорія і Марії Шиянівих, меценат Євген Чикаленко та інші українські державні і громадські діячі, педагоги, науковці.

Письменниця Валерія О'Коннор-Вілінська повернулася в Україну лише завдяки дипломатам Олександру Медовнікову і Роману Лубківському своїм твором як перша жінка — дружина генерального консула, що зважилася написати іронічний роман про початок становлення української дипломатичної і консульської служби. Її твір забезпечив своїй авторці особливе місце як і в історії української дипломатії, так і в історії української літератури як спроба прибрати в літературну форму роздуми патріотки про роль дипломатії в боротьбі за державність і важливість достойної презентації своєї країни за кордоном та досвід дружини дипломата в організації діяльності місії.

Розділ 2

ЖІНКА НА ДИПЛОМАТИЧНІЙ СЛУЖБІ

Ніна Ковальська

*Надзвичайний і Повноважний Посол
(1999)*

Закінчила Київський державний університет ім. Тараса Шевченка (1960), романо-германське відділення філологічного факультету. Дипломатичну службу почала 1970 р. на посаді аташе відділу преси. З 1973 р. брала участь у міжнародних форумах, конференціях, сесіях Генеральної Асамблеї ООН, була представником України в Комісії ООН зі становища жінок. З 1996 по 1998 рр. — радник, заступник Постійного Представника України при Відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. З 24 лютого 1998 р. по 14 червня 2000 р. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Швейцарській Конфедерації, та з 20 жовтня 1998 р. по 14 червня 2000 р. — у Князівстві Ліхтенштейн за сумісництвом, з 9 вересня 1998 р. по червень 2003 р. у Ватикані (до 2000 р. за сумісництвом). Володіє французькою та англійською мовами.

ВСЕ БУЛО Б ПРОСТО, ЯКБИ ТАК СКАЗАВ КОЖНИЙ...

Для кожної людини колись настає час, коли вона підбиває підсумки пройденого шляху і задається запитанням, чи вірно він був обраний, той шлях. Моя відповідь ствердна, хоча я не належу до тих, хто робить свій вибір з дитинства. Після закінчення середньої школи вступила на романо-германське відділення філологічного факультету Київського університету імені Т.Г. Шевченка. Тоді мені було невідомо про існування факультету міжнародних відносин. Але навіть якби я знала про це, вступ на цей факультет мені не загрожував. Не

* Автор портретного фото Юлія Новицька, з публікації в журналі «Київ Дипломатичний», 2021, №15.

допомогла б і шкільна медаль, бо довгий час доступ до цього Київського Афону для дівчат був закритий.

Працюючи в «Інтуристі» після закінчення навчання в університеті, вдосконалила розмовну англійську мову. Працювала в Європейській Економічній Комісії при міжнародних організаціях у Женеві, вдосконалила знання французької мови. В 1970 р. мені було запропоновано роботу в МЗС на посаді аташе відділу преси. Застала в міністерстві трьох жінок на дипломатичних посадах.

Робота у відділі преси була для мене цікавою і корисною. За специфікою службових обов'язків постійно користувалася закритим фондом бібліотеки. А там — праці зарубіжних політологів і політиків, література історичного спрямування, зокрема, праці Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, література «розстріляного відродження», зарубіжна періодика. Було чим заповнювати лакуни радянської освіти. Акумулювався досвід участі в роботі органів ООН та в міжнародних конференціях. Проте через якийсь десяток років я звернулася до заступника міністра з проханням перевести мене до іншого відділу. Він відповів жартома: «Занадто добре працюєш. Ніким замінити. Завали роботу, тоді перейдеш до іншого відділу».

Перелом у моїй професійній діяльності стався у 1991 році. Тоді я була представником України в Комісії ООН з питань становища жінок. За ротацією, від Східно-Європейської регіональної групи Головою сесії Комісії було обрано депутата Парламенту Німецької Демократичної Республіки. Але країна як така припинила своє існування, і необхідно було обрати нового Голову. За рекомендацією нашої регіональної групи, Головою 35-ї сесії Комісії було обрано мене, першого секретаря, представника України. Склалася курйозна ситуація, коли на сесії головував перший секретар, а його заступники залишилися в попередньому складі — посол і заступник міністра.

Реакція в міністерстві була миттєвою — мене підвищили до посади радника, і невдовзі я очолила щойно створений відділ прав людини. Через якийсь час стала радником Постійного Представництва України при міжнародних організаціях у Женеві, заступником постпреда, а у 1998 р. мене було призначено Надзвичайним і Повноважним Послом України у Швейцарській Конфедерації.

На перших етапах існування нашої незалежної держави про неї мало знали в Європі і зокрема у Швейцарії. Тому Посольство надавало першорядну увагу питанням інформування урядових і бізнесових кіл та громадськості країни про Україну — її внутрішнє життя, економіку, зовнішню політику, проблеми та особливості становлення держави.

Чим цікава нам Швейцарія? Вона цікава як успішна країна з розвинутими технологіями, високими соціальними стандартами, конфедеративним устроєм, що забезпечує широкі права кантонам, країна успішної прямої демократії з бездоганною судовою системою і невідкупною поліцією, з високим рівнем суспільної свідомості і моралі, успішною мовною політикою. І цей перелік можна продовжувати до безкінечності.

Але якщо коротко, то Швейцарія — класичний приклад країни, упродовж століть випестованої «суворою» протестантською церквою. Здається, що церква Кальвіна вакцинувала швейцарців на віки вічні від пандемії корупції, хабарництва, крадіжок, «дружби» з офшорами, бідності, наркоманії, алкоголізму та інших соціальних недуг, від яких потерпає людство.

Навіть пандемія коронавірусу обійшла Швейцарію стороною. Як, до речі, і Данію, Норвегію, Швецію, Фінляндію, Ісландію та інші країни з протестантською релігією. І це не конспірологія. Це легко перевіряється статистикою. В країні — жодних протестів, страйків, невдоволення. В усьому толерантність, ощадливість, впевненість і порядок — все працює, як надійний швейцарський годинник. Мабуть, ще й тому, що ніхто тут не купує одразу п'ять таких годинників. Достаток і розкіш також стримані і помірковані.

Тут усі приймають швейцарський спосіб життя: французький філософ, громадянин Женев, Жан-Жак Руссо, який бачив порятунок

*У супроводі протокольної служби перед врученням
вірчих грамот Президенту Швейцарії*

людської природи від руйнівного впливу суспільства у всебічному розвитку освіти, і саркастичний Вольтер, який висміював всіх і все, і Володимир Ленін, засновник першої і останньої атеїстичної держави. І один лише французький філософ Жан Кальвін, відлучений від церкви і вигнаний з Франції, спочатку вигнаний також і женевською владою за його «занадто суворі моральні постулати», був потім запрошений до Женеви розбудовувати свою церкву і виховувати швейцарців так, як він розумів Святе Письмо.

*Президент Швейцарії був таким
люб'язним завжди*

Звичайно, хотілося зачерпнути якомога більше досвіду від цієї країни в різних галузях суспільного життя. Серед основних завдань посольства було передусім забезпечення співробітництва у сфері торговельно-економічних відносин — через реалізацію уже запроваджених проєктів та пошук нових зв'язків між діловими колами Швейцарії та українськими підприємцями. При цьому враховувалася специфіка країни — її конфедеративний устрій і роль кантонів у вирішенні питань життєдіяльності суспільства. Встановлювалися зв'язки з мерами міст, кантональними торговельними палатами. Ділові кола кантонів запрошувалися до участі в бізнес-семінарах у рамках двосторонньої економічної комісії. Українські фахівці брали активну участь у проєктах трирічної урядової програми Швейцарії з питань сприяння проведенню соціально орієнтованих економічних реформ у країнах Східної Європи. Швейцарський уряд фінансував проєкти консультативної допомоги, приміром, проєкт реабілітації гідроенергетики України.

Враховувалася й інша специфіка Швейцарії як одного з європейських центрів міжнародного життя. Надавалося сприяння участі українських представників у міжнародних заходах, які проводилися у Швейцарії. Пригадується перша міжнародна виставка країн з перехідною економікою в Женеві у 1999 р. з метою залучення інвестицій у ці країни. Делегація КМДА запропонувала тоді рекордну кількість інвестиційних проєктів — понад 400. Наступні пропозиції не були такими численними і були більш продуманими та реалістичними.

Найбільш успішною, за оцінкою швейцарської сторони, була співпраця у правовій галузі. За такими напрямками як реформування сфери юстиції України, вдосконалення пенітенціарної системи, боротьба зі злочинністю, зокрема економічною злочинністю. Проводилися семінари, консультації, здійснювалася експертиза законопроектів. Проте коли оцінюєш результати цієї роботи сьогодні, через чверть віку, хотілося б, щоб вони були більш відчутними. Хоча... крапля камінь точить.

Наукове співробітництво здійснювалося за 25 проектами в різних галузях суспільних і природничих наук. Було запроваджено кілька програм у гуманітарній сфері. Приміром, програма «Охорона здоров'я матерів та дітей», за якою до України було відправлено спеціальне медичне обладнання на значну суму. Урядом Швейцарії щорічно виділялися кошти на подолання наслідків аварії на ЧАЕС. Надавалася урядова допомога населенню Закарпаття, що постраждало від повені. Проводилися зустрічі з громадськими та релігійними організаціями, передусім з тими, які приймали на відпочинок дітей, що проживали в зоні забруднення внаслідок чорнобильської катастрофи. Не пригадую бодай одного випадку, коли б звернення посольства до уряду Швейцарії, було залишене поза увагою.

В жодному разі не применшуючи значення для України співпраці зі Швейцарією, хотілося б розповісти й про друге моє призначення Надзвичайним і Повноважним Послом України при Ватикані. Ця місія була унікальною, тому що унікальною є держава акредитації. Єдина

Приїзд на вручення вірчих грамот

держава церкви, найменша за територією (44 га), до голосу якої прислухаються мільйони людей в усьому світі.

Унікальним був і час мого призначення у рік 2000-ліття християнства. Це чи не найліпша нагода поділитися враженнями про відзначення цієї історичної події, поміркувати над значенням християнської віри для творення Європейської цивілізації, роллю церкви у цьому процесі, поглянути в історичній ретроспективі на державно-церковні відносини.

Отже, Рим у 2000 році. Безперервні потоки туристів і паломників (того року Рим прийняв близько 25 млн гостей), ювілейні заходи (їх було 3400) створювали якусь особливу атмосферу єднання цього древнього міста з цілим світом, злиття сьогодення з сивою давниною. Навіть щорічне Великоднє послання папи «Urbi et Orbi» («Місту і Світу»), сприймалося якось по-особливому, перегукуючись зі словами латинського поета перших років християнської ери Овідія: «Romanae spatium est urbis et orbis edem» («Протяжність Рима й світу однакова»). Саме так уявляли собі римляни світ, прокладаючи дороги на теренах Західної Європи, запроваджуючи римське право в підмурки молодих держав «варварських» народів Європи, об'єднуючи їх через навернення у християнську віру. Християнство проникало на європейську територію Римської імперії ще в II-III століттях. Процес прискорився у IV ст., коли християнство стало державною релігією імперії.

Вся життєдіяльність Ватикану в 2000 р. проходила під знаком ювілею. Виступаючи в січні перед акредитованими при Ватикані послами, Папа Іван Павло II проголосив 2000 рік роком Солідарності. Паломницькі подорожі понтифіка були безпосередньо присвячені цій історичній події. В березні відбулась його подорож до Святої Землі. Він відвідав Йорданію, Ізраїль, Палестину, Єрусалим. То була його 91-а подорож, найважливіша і найскладніша, про яку він, за його словами, мріяв 22 роки його служіння у Ватикані. Під час подорожі до Єгипту Папа звернувся до християнських церков світу із закликом докласти всіх зусиль для пришвидшення процесу об'єднання, щоб у III тисячолітті досягнути повної єдності. Преса нагадувала, як Іван Павло II, невтомний

*Нове знайомство.
Люцерн, Швейцарія*

прихильник діалогу та порозуміння між релігіями, 15 років тому вперше в історії Ватикану переступив поріг синагоги у Римі.

В рамках ювілейних заходів у базиліці св. Петра був проведений День покаяння. Від свого імені Іван Павло II визнав провину церкви за походи хрестоносців, інквізицію, переслідування. Було оголошено реабілітацію Галілео Галілея, Джордано Бруно, Яна Гуса. Імена, знайомі зі шкільних підручників історії, нагадують про тривалі релігійні війни і революції в Західній Європі XVI століття. Це був масовий релігійний і суспільно-політичний рух за переосмислення ролі церкви і духовенства у суспільстві, за реформування церкви і реорганізацію церковного життя. Серед вимог була і відмова від верховенства папи.

Католицька церква не прийняла тоді жодної з вимог реформаторів. В результаті розколу католицької церкви виникла третя гілка християнства — протестантська. До питання реформування католицької церкви повернулася в XX столітті. Впродовж 4 років (1962-1965) II Ватиканський собор розглядав питання всебічної модернізації церкви в умовах секуляризації, глобалізації, поширення споживацької психології (реформування церкви, активізація її участі в соціально-політичному житті суспільства, діалог з навколишнім світом).

Реформація XVI ст. в Західній Європі мала вплив на країни Східної Європи, в тому числі й на Україну. Діяльність митрополита Петра Могили була спрямована на розбудову церковного і культурного життя країни через запровадження реформ церкви і освіти. Проте в Україні не було масового руху за оновлення. Гальмом була відсутність статусу незалежної держави та розкол церкви і відсутність у неї канонічності.

Попри відмінності в організації церковного життя і деякі ідеологічні розбіжності, церкви всіх трьох конфесій — католицької, православної і протестантської — поділяють одні християнські цінності і сприяють їх поширенню і закріпленню в суспільній свідомості, підвищенню рівня суспільної моралі.

Ранній етап розвитку європейської цивілізації позначився суперництвом між Папою і монархами за право домінувати над християнством. Реформами папи Григорія VII втручання світської влади в церковні справи було обмежене. Германські королі до XVI ст. висвячувалися на імператорський трон Папою Римським.

Історія зберегла наочний приклад впливовості папи в XI столітті. Германський імператор Генріх IV був відлучений від церкви за неприйняття реформи папи Григорія VII. Три дні чекав він прощення від папи як грішник у покаянні — босоніж з непокритою головою — у невеликому італійському містечку Каносса. У мові зберігся фразеологічний вислів «ходити до Каносси» (припинюватися перед супротивником).

Особа імператора Генріха IV цікава нам ще й тим, що його дружиною була київська княжна Євпраксія, сестра Володимира Мономаха. Шлюб був нетривалий і нещасливий. Виступивши перед 30 тис. єпископів папського синоду у місті П'яченца, Євпраксія викрила імператора в аморальності, за що він був удруге відлучений від церкви і зрештою зрікся трону, а Євпраксія безпечно повернулася до Києва.

Є і приклад «неприборканих» Папою королів. Англійський король Генріх VIII (XVI ст.), не отримавши дозволу на розлучення від папи Климента VIII, відмовився від авторитету папи і «Актом верховенства» утвердив себе главою церкви і в такий спосіб став засновником англіканської церкви. Статус глави англіканської церкви і донині зберігається за королівським подружжям Великобританії.

У ювілейному році увага посольства України була зосереджена на підготовці офіційного візиту папи Івана Павла II до України. На початкових етапах виникло багато проблем через позицію Росії. Річ у тім, що Папа раніше отримав запрошення від М. Горбачова, підтверджене запрошенням Б. Єльцина. Але такі візити розглядаються у Ватикані як паломницькі подорожі, і для їх здійснення необхідно мати запрошення і від глави церкви. Патріарх РПЦ Алексій II такого запрошення не дав, а в Москві ніяк не могли допустити, щоб візит до України відбувся раніше, ніж до Росії. Спеціально для обговорення цього питання Ватикан відвідав прем'єр-міністр М. Касьянов. Йшлося про те, що навіть якщо візити відбудуться одночасно, то для

*Прощальна аудієнція з Іваном Павлом II у зв'язку із завершенням акредитації.
Квітень 2003 року*

України це, мовляв, міг би бути візит у скороченому режимі — зупинка на 1-2 дні після відвідання Росії. Проте Папа відвідав Україну. Це сталося в червні 2001 року. І це був дуже успішний, повноцінний 5-денний візит.

Упродовж усього ювілейного року посольством надавалося сприяння українським журналістам в організації їх перебування в Римі для підготовки інформаційних матеріалів про Ватикан. З іншого боку, посольство допомагало італійським журналістам домовлятися про інтерв'ю з політичними, державними і громадськими діячами для ознайомлення італійської громадськості з життям України. В контексті підготовки до візиту проводилися конференції, зустрічі, надавалися численні інтерв'ю радіо, телебаченню, газетам Італії. Серед цих заходів конференція, присвячена 10-річчю незалежності України, за участю науковців з України, Італії, Франції, США; конференція з питань сучасного релігійного життя в Україні, зустрічі зі студентами та викладачами університетів Рима.

Центральною подією, як перший крок назустріч Україні, стала проведена посольством в аулі Павла VI (зала для проведення важливих заходів) зустріч солідарності з дітьми Чорнобиля, головним елементом якої була аудієнція Святійшого Отця. У заході брали участь родини та представники благодійних організацій, що опікуються оздоровленням чорнобильських дітей — близько 2 тис. людей з різних районів Італії і сусідніх країн — Франції, Швейцарії. Були присутні послы, акредитовані при Святому Престолі. Завдяки налагодженню телетрансляції на Італію та Україну цю зустріч дивилися жителі обох країн. Візиту Папи в Україну був присвячений благодійний концерт, проведений посольством спільно з Вікаріатом Рима за участю хорових колективів італійських університетів та артистів з України. Серед присутніх були депутати італійського парламенту, керівники дипломатичних місій, діячі культури і мистецтва, журналісти.

За час підготовки та проведення і за результатами візиту Івана Павла II до України було розповсюджено величезний обсяг інформації про Україну, адже це був перший візит глави католицької церкви до Києва, історичного серця християнства східних слов'ян. За майже чверть століття, що минуло після візиту, не трапилося жодної такої яскравої, позитивної події, яка привернула б до України стільки уваги з боку міжнародних ЗМІ, і навряд чи найближчим часом з'явиться. Візит підтвердив історичну європейськість України, надав підтримку її сучасному курсу на інтеграцію з Європейським Союзом, її прагненню повернутися в сім'ю християнських народів Європи.

В аулі Павла VI — «Крок назустріч Україні»

Упродовж двох тисячоліть на європейському континенті суспільно-політичні формації приходили на зміну одна одній, змінювались стосунки між людьми, між церквою і світською владою, між державами. Незмінною залишалася тільки Вічна Книга і закарбовані в ній високі духовні орієнтири, які по-різному сприймалися на різних етапах розвитку суспільства, відповідно до рівня суспільної свідомості. Поступово сила Закону витіснила закон сили, за яким суспільство жило на початкових етапах свого розвитку. Утвердження сили Закону в суспільстві верховенства права та рівності громадян перед Законом, створення громадянського суспільства — вище досягнення Європейської християнської цивілізації. Законодавчо врегульовано і державно-церковні відносини.

Скільки часу для цього знадобилося? Контури громадянського суспільства окреслив ще Аристотель у IV ст. до н.е.: «Необхідно встановити контроль громадян над урядом і навчити громадян, як це робити». Цю думку розвинув Джон Локк (XVII ст.): «Суспільство — вільний контракт, що поважає природні права людини». У XVIII ст. Монтеск'є виклав своє бачення цього питання: «Для забезпечення прав людини необхідно мати 3 влади: законодавчу, виконавчу і судову». «Habeas Corpus Act» (1679): перший документ, прийнятий парламентом Великої Британії, що гарантує захист індивідуальних прав людини. «Декларація прав короля і парламенту» (1689), прийнята парламентом Великої Британії, відкрила шлях до переходу від абсолютної монархії «Божественного права» до конституційної монархії.

У країнах Західної Європи філософські роздуми стали реальністю. В першу чергу це стосується країн Північної Європи. Реформаторський рух XVI ст. до мовного кордону між романською і германською Європою додав ще й релігійний кордон між католицькою та протестантською Європою. Сталося так, що країни Північної Європи, у яких переважає протестантська релігія, стали авангардом прогресу, взірцем, гідним наслідування.

У наш час християнські цінності сприймаються як загальнолюдські. Настільки «загально», що навіть Рада Європи, розробляючи проєкт Конституції Європи впродовж більш як 20 останніх років, забула згадати про участь церкви у творенні Європейської християнської цивілізації. Ватикан мусив втрутитися, щоб нагадати про це. Якимось у тіні залишаються зусилля церкви, її роль у суспільстві. Церква, мовляв, інституція особлива. Вона стосується «невидимого» світу. Зрештою, вона відокремлена від держави... Вивчаючи досвід європейських країн, наприклад, у галузі судочинства або організації поліцейської служби, чи замислюємося ми над тим, як було досягнуто успіхів у цих сферах? Чи достатньо тут зусиль тільки з боку держави? Скільки поколінь швейцарських чи німецьких пасторів трудилися, щоб виховати майбутнього суддю, аби той розумів суть звертання до нього «Ваша честь», або майбутнього поліцейського, аби він став непідкупним вартовим Закону і Порядку?

Що робити нам, щоб оздоровити наше заструплене корупцією і хабарництвом суспільство, щоб повернути країні втрачені християнські чесноти? Потрібні спільні зусилля держави і церкви для впровадження реформ швидко і одночасно на всіх напрямках. Церква відокремлена від держави, але не від суспільства. Часто цитується висловлення Авраама Лінкольна: «Я почуваюся добре, коли роблю добро, а коли роблю зло, почуваюся зле. Це і є моя релігія». Здається, все так просто. Все було б просто, якби так сказав кожний...

Наталія Зарудна

*Надзвичайний і Повноважний Посол
(2008)*

Закінчила Київський державний університет ім. Тараса Шевченка (1973), за фахом філолог, викладач англійської та іспанської мов. Дипломатичну службу розпочала з посади другого секретаря МЗС України (1992). В 1999-2000 рр. — начальниця 4-го територіального управління МЗС України. З жовтня 2002 р. по вересень 2003 р. — заступниця Державного секретаря МЗС України. Надзвичайний та Повноважний Посол України в Королівстві Данія (2004-2008), у Федеративній Республіці Німеччина (2008-2011); керівник програм ОБСЄ в Астані (2012-2015). Володіє англійською та іспанською мовами.

«МИ ВІДЧУВАЛИ СВОЮ ПРИЧЕТНІСТЬ ДО ВАЖЛИВИХ ЗМІН...»

Кажуть, що життя — це не дні, що минули, а ті, що запам'яталися... На щастя, за майже чверть століття дипломатичного життя в моїй пам'яті закарбувалося чимало важливих подій, вагомих здобутків, знаменних зустрічей і незабутніх вражень. Дипломатія навчила мене розсувати обрії пізнання, визначати власну позицію і відчувати відповідальність за долю нашої країни. Передусім, в пам'яті оживає день 1 серпня 1991 р., коли, супроводжуючи як перекладач дружину Президента США в ході його візиту, я опинилася у вирі подій, що вплинули на майбутнє України і на мою долю. Слухаючи у Верховній Раді сумнозвісний виступ Президента Джорджа Буша, я була вражена не так його словами про «самогубний націоналізм», як бурхливою незгодою багатьох народних депутатів з його закликами зберегти

СРСР. Вочевидь, незалежність України ставала лише питанням часу, і нам всім належало зробити свій вибір.

З проголошенням незалежності прийшло усвідомлення того, що саме нам випав історичний шанс побудувати вільну демократичну процвітаючу та сильну країну, про яку здавна мріяли і за яку боролися покоління українців. Суспільство охопили настрої революційної романтики й оптимізму, хоча навряд чи ми уявляли, наскільки складним, звивистим і навіть трагічним буде наш шлях до омріяної мети. Але ми вірили у свої сили та здатність успішно протистояти численним викликам і загрозам. Після грудневого референдуму розпочався бурхливий процес міжнародного визнання нашої незалежності. В Києві відкривалися іноземні посольства. Перший і дуже цікавий дипломатичний досвід я отримала у представництві Великої Британії, яке започаткувало свою діяльність у листопаді 1991 року. Після відкриття британського посольства у січні 1992 р. я отримала пропозицію перейти на роботу до Міністерства закордонних справ, з огляду на мій фах і досвід.

25 лютого 1992 р. стало для мене першим робочим днем у МЗС, де тоді працювало близько 100 дипломатів. Я стала п'ятою жінкою на дипломатичній посаді і дуже швидко зрозуміла, що опинилася у чоловічій професії з усіма відповідними наслідками. Призначаючи мене на посаду другого, а не першого (як це передбачалося) секретаря, один з керівників МЗС виявив обережність, мовляв, з жінками завжди клопіт (плітки, сльози, діти), а отже — це завжди ризик. Довелося відповідати на цей виклик і доводити свою професійну придатність і працездатність. Вже за півроку я стала першим секретарем, а у лютому 1993 р. — в.о. начальника Відділу інформації, одного з 8 структурних підрозділів МЗС.

За це я маю дякувати також моїм колегам, котрі допомогли мені оволодіти мистецтвом практичної дипломатії, насамперед, начальнику відділу Володимиру Лазаровичу Чорному, Андрію Веселовському, Юрію Ярмілку та Ігорю Долгову. У пригоді стало й навчання на курсах при Інституті міжнародних відносин — прообразі Дипакадемії. А вже у травні, коли розпочався активний прийом нових співробітників, новачки першого набору вважалися мало не ветеранами і самі почали наставляти, умовно кажучи, молоді кадри, серед яких було багато яскравих особистостей з багатим професійним і життєвим досвідом.

Тоді все відбувалося дуже швидко, адже масштабні завдання і розбудова дипломатичної мережі вимагали від нас оперативності, компетентності, творчого підходу, а часом нестандартних рішень.

Так, наприклад, аналізуючи публікації наших журналістів на нову для них міжнародну тематику, ми помітили багато фактичних помилок і перекручень. Щоб допомогти їм, ми вирішили готувати детальні прес-релізи до брифінгів. Та це було непростим завданням, адже довідки про заплановані події доводилося збирати по всьому МЗС. Але справа була варта ризику: прес-релізи користувалися популярністю й активно цитувалися в ЗМІ.

Після об'єднання з Прес-центром в Управління інформації виникла потреба залучити досвід інших країн у сфері інформаційної політики. За ініціативи тодішнього керівника Управління Юрія Сергеева, ми налагодили консультації з МЗС Румунії, Угорщини, Польщі, Франції, Бельгії, КНР і РФ. Мені пощастило детально вивчити особливості інформаційної роботи на курсах при МЗС Швеції і під час стажування в уряді Канади. Набутий нами досвід допоміг удосконалити зв'язки МЗС з громадськістю та систематизувати роботу зі ЗМІ в Україні та в ході закордонних поїздок, зокрема на сесії ПА Ради Європи, до штаб-квартири НАТО та в рамках візитів високих посадовців України.

Особливо запам'ятався візит Міністра Геннадія Удовенка до Республіки Корея. Після прибуття до Сеулу Міністр розкритикував «порожню» програму перебування, зокрема через рівень деяких зустрічей і відсутність спільних прес-заходів. На щастя, я відвідала цю

Знайомство з Х. Клінтон в ході державного візиту Президента США, м. Київ

країну у 1991 р. з делегацією ділових кіл і мала багато цікавої для журналістів інформації. Вдалося також організувати спільні підходи до преси і надати достатньо матеріалів про результати переговорів. Після завершення візиту з'явилося багато позитивних публікацій, а експерти віднесли його до найбільш вдалих зовнішньополітичних подій 1995 року.

Ще однією яскравою подією стала підготовка до першого державного візиту до України. Я увійшла до складу робочої групи з розробки протоколу та програми перебування Президента США Білла Клінтона з дружиною в Києві, що стали стандартом для подальших візитів такого рівня. Травневий візит 1995 р. був успішним і добре організованим, а я мала змогу познайомитися з Гіларі Клінтон на зустрічі з групою жінок-професіоналів та активістів. Надалі я налагодила співпрацю з офісом Першої Леді у Вашингтоні та неодноразово зустрічалася з пані Клінтон на різних заходах.

Робота в МЗС у 1992-93 рр. була надзвичайно цікавою та різноманітною. Ми відчували свою причетність до важливих змін, знали один одного, неформально спілкувалися та вирішували питання без зайвої бюрократії. Глибоко шанований мною Міністр Анатолій Зленко по черзі зустрічався з усіма підрозділами, щоб почути наші пропозиції або дати дружні настанови. Подекуди нас запрошували на зустрічі з видатними діячами, що відвідували Київ, як, наприклад, Зигмундом Бжезінським, з котрим пізніше ми плідно співпрацювали у США. Така доброзичлива атмосфера сприяла командній взаємодії та ефективній роботі, попри певні незручності, нестачу комп'ютерів, оргтехніки і навіть стільців.

З переїздом на Михайлівську площу МЗС розрослося й «підорослішало», а дух романтизму і фанатичної відданості роботі був заведений у структуровані рамки. Менше стало ідеалізму, більше прагматизму та професіоналізму. Багато колег вже пройшли випробування роботою за кордоном, збагатилися досвідом і новими ідеями. Жінки-дипломати перестали бути екзотикою. Але виникла проблема їхніх чоловіків, які не бажали їхати за кордон як «домогосподарі». Влаштувати ж подружжя на роботу до дипустанов, навіть якщо вони мали відповідну освіту та досвід, не дозволяли радянські традиції і застарілі інструкції.

Все ж нам вдалося за підтримки керівництва МЗС, Міністерства зовнішньої торгівлі та тодішнього Посла у США Юрія Щербака успішно розрубати цей гордіїв вузол, створивши важливий прецедент. Тож 29 квітня 1996 р. ми всією сім'єю прибули на роботу до Посольства у Вашингтоні, де в той час працював по-справжньому «зірковий»

склад дипломатів. Я стала першою жінкою на посаді радника з широким спектром відповідальності у гуманітарній та інформаційній сферах, а мій чоловік був призначений до торгово-економічної місії.

Ми розпочали роботу у сприятливий для українсько-американських взаємин час, коли зародилося стратегічне партнерство та започаткувала роботу двостороння Комісія Кучма-Гор. Вашингтон став майже Меккою для українських політиків та урядовців, які мало не щотижня відвідували США з різноманітними місіями, включно для переговорів з міжнародними фінансовими інституціями. Щорічно ми готували та проводили по декілька зустрічей на найвищому рівні. Найбільш інтенсивним став 1997 р., коли відбулося шість самітів. Символами того часу стали старт з космодрому Канаверал шатла «Колумбія» з Леонідом Каденюком на борту, візит українських військових кораблів на базу ВМС у Норфолку, залучення України до проєкту «Морський старт» та організація у співпраці з Галереєю мистецтв Уолтерів масштабної виставки «Золото скіфів. Скарби стародавньої України» у Балтіморі, Сан-Антоніо, Лос-Анджелесі, Нью-Йорку та Канзасі.

Інтенсивний діалог привертав увагу американської преси, яка часом була занадто критичною щодо України. Ми налагодили розгалужені контакти з редакторами і журналістами провідних ЗМІ (чому сприяло моє членство в Національному прес-клубі), проводили прес-конференції, організовували інтерв'ю з українськими посадовцями та допомагали нашим журналістам у США. Посольство першим з українських дипустанов за кордоном заснувало свій веб-сайт і для його підтримки залучило інтернів з числа студентів українського походження за рахунок стипендій об'єднань української громади.

Звичайно ж, ми реагували на упереджені матеріали, але, як свідчить досвід, листи до редакції або статті на правах реклами мають не дуже суттєвий ефект. Відтак ми намагалися дивитися в корінь проблеми та обертати критичні матеріали на нашу користь з далекосяжними позитивними наслідками.

Так, коли в ході візиту до України Перша Леді Гіларі Клінтон заявила про багато тисяч українських жінок, які стали жертвами торгівлі людьми, цю тему активно підхопили американські ЗМІ. Я звернулася до голови офісу Першої Леді Мелані Вервір, українки за походженням і нашого доброго партнера, з проханням обговорити цю заяву. Після мозкового штурму з експертом Держдепартаменту А. Ботті за участю Мелані Вервір ми запропонували реалізувати за підтримки США проєкт в Україні, що включав би інформаційну кампанію, правову допомогу жертвам і надання мікрокредитів жінкам з групи ризику для запуску малого бізнесу. Після погодження з Києвом цей проєкт

запрацював, а вже у 1998 р. Президент Білл Клінтон у зверненні з нагоди Міжнародного жіночого дня назвав його зразковим і прикладом для інших країн. Питання взаємодії у боротьбі з цим злом було розглянуто на засіданні робочої групи правоохоронних органів у рамках Комісії Кучма-Гор, що надалі сприяло визнанню торгівлі людьми злочином і внесенню відповідної статті до Кримінального кодексу України у 2001 році. А можна було б обмежитися листом до редакції...

Інший приклад стосувався проблеми будівництва на території закритого єврейського цвинтаря у Львові, що спровокувало хвилю обурення в єврейській громаді Америки та зливу звернень до Посольства від конгресменів і сенаторів з приводу осквернення місць поховань в Україні. Звичайно, ми зробили запит до МЗС, але, з огляду на загрозу роздмухування скандалу в пресі, треба було діяти швидко та нестандартно. Тут став у пригоді досвід роботи Посла Юрія Щербака в Ізраїлі. Ми обговорили в Посольстві з представниками єврейських організацій шляхи врегулювання конфлікту. Проблема виявилася складнішою, ніж здавалася, адже українське законодавство про поховання, прийняте ще на початку 1920-х рр., містило норми, що, по суті, порушували права віруючих. Після консультацій з МЗС і Держдепартаментом було вирішено у розвиток українсько-американської угоди про охорону та збереження культурної спадщини утворити двосторонню Комісію з питань збереження культурної спадщини, що становить інтерес для кожної зі сторін на території іншої сторони, а також порушити питання про підготовку нового закону про поховання. До першого засідання Комісії у листопаді 1998 р. сторони підготували переліки об'єктів культурної спадщини, що потребують збереження, зокрема спадщини української громади у США. У протоколі за результатами засідання було зафіксовано конкретні домовленості, зокрема й щодо внесення змін до законодавства. Приємно, що Закон України про поховання та похоронну справу, схвалений майже одноставно у 2003 р., суттєво поліпшив ситуацію у цій чутливій сфері в інтересах, насамперед, українського народу.

На жаль, багато важливих подій залишаються за рамками цієї статті. Втім, не можу обійти увагою латиноамериканський напрямок роботи Посольства. Завдяки вільному володінню іспанською мовою та знанню регіону, саме мені довелося чи, радше, пощастило опікуватися контактами з країнами-членами Організації американських держав як заступнику Постійного спостерігача при ОАД. Загалом в рамках чотирьох сесій Генеральної Асамблеї ОАД проведено майже 50 зустрічей з главами зовнішньополітичних відомств країн-членів. Крім розгляду двосторонніх питань, значні зусилля докладалися для

просування кандидатури Геннадія Удовенка на посаду головуючого Генеральної Асамблеї ООН та кандидатури України до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН. Цей унікальний досвід приніс мені чимало задоволення від добре виконаної роботи і дозволив відчути смак двосторонньої дипломатії повною мірою.

У червні 1996 р. разом з Послом Юрієм Щербаком як Постійним спостерігачем ми отримали завдання в рамках ГА ОАД в Панамі провести низку зустрічей з главами зовнішньополітичних відомств країн-членів, зокрема обговорити з Міністром закордонних справ Мексики можливість організації державного візиту Президента України. Складність завдання полягала в тому, що на той час наші взаємини з Мексикою були практично заморожені. Неформальна атмосфера Генасамблеї дозволила мені виловити мексиканського міністра в кулуарах і представити йому Юрія Миколайовича як можливого Посла в Мексиці. Хосе Анхель Гуррія цілком доброзичливо сприйняв наші прохання і пообіцяв своє сприяння.

Окрилені успіхом, ми вирішили готувати першу поїздку українського дипломата до Мексики, але відповідь з Мехіко була ухильною. За сприяння посольства Мексики у США було організовано зустрічі в різних міністерствах, окрім МЗС. Ми офіційно повідомили мексиканським колегам дати прибуття представника Посольства і запросили зустріч в Директораті Європи. Відповідальна за зв'язки з Україною дипломатка підтвердила готовність організувати таку зустріч. Сповнена планів і надій, я приїхала на початку листопада до Мексики, яку я неодноразово відвідувала, у тому числі під час гастролей Народного хору ім. Г. Верьовки. Несподівано мені відмовили у зустрічі в Директораті МЗС на будь-якому рівні. Порадившись з Посольством, я провела заплановані зустрічі щодо укладення низки важливих угод, дипломатично висловлюючи співрозмовникам здивування позицією МЗС, глава якого особисто обіцяв сприяти розвитку контактів з Україною.

Така тактика спрацювала: мені подзвонили з МЗС і запросили на зустріч з самим директором Ченом. Після розмови з ним крига скресла, відносини були розблоковані, і ми отримали зелене світло на початок переговорів щодо підготовки візиту Президента України. Щоб не дати розслабитися мексиканській стороні, наступні поїздки дипломатів МЗС України і Посольства відбулися у лютому та квітні 1997 року. Був досягнутий певний прогрес, але ми все ще не мали відповіді щодо візиту Президента. Відтак, у червні на сесії ГА ОАД у Лімі я сама зустрілася з Міністром Анхелем Гуррією і в дружній формі поскаржилася на вічне латиноамериканське «завтра». Наступного

дня він підтвердив згоду мексиканської сторони на державний візит нашого президента. У серпні в Мехіко відбулося узгодження двосторонніх документів, що планувалося підписати в ході візиту. А 10 вересня під склепінням президентського палацу в центрі Мехіко вперше пролунав наш гімн з нагоди вручення Послом України вірчих грамот. Мені пощастило взяти участь у зустрічі з Президентом Ернесто Седільо, в ході якої Анхель Гурріа з гумором розповідав, як я умовила мексиканців порушити принцип «завтра», задіявши «таємну зброю української дипломатії».

Державний візит Президента Леоніда Кучми 24-26 вересня 1997 р., підготовлений у рекордно короткі терміни, виявився напрочуд вдалим і створив підґрунтя для розвитку взаємовигідних відносин з цією країною «великої двадцятки». Було підписано Декларацію про принципи відносин і співробітництво, міжурядові угоди про створення механізму консультацій з питань, що становлять взаємний інтерес; про співробітництво в галузі науки, техніки та технологій; про співпрацю в галузі освіти і культури; про безвізові поїздки громадян, які користуються дипломатичними паспортами; міжвідомчу угоду про створення механізму двосторонніх консультацій з торговельно-економічних питань, а також встановлено дружні зв'язки між Києвом і Мехіко.

Незабаром було вирішено відкрити Посольство України в Мексиці, але перед тим я востаннє відвідала цю країну з Послом Юрієм Щербаким з нагоди його прощальних зустрічей, зокрема з новою главою МЗС Росаріо Грін. Ми попрощалися і з нашим другом Анхелем Гуррією, Міністром фінансів, який у 2006-2021 рр. працював Генеральним секретарем Організації економічного співробітництва та розвитку.

Роки роботи у США стали, можливо, найбільш насиченими та цікавими у моїй кар'єрі, адже це був час розбудови наших взаємин з найбільш впливовою країною світу. У своїй лекції в Гарвардському університеті у 1999 р. про перші кроки та завдання нової української дипломатії я зробила акцент на важливості пошуку союзників і стратегічних партнерів для успіху України як незалежної демократичної держави. І я рада, що у час тяжких випробувань саме США підставили плече нашій країні, адже справжні друзі пізнаються в біді.

Після завершення відрядження до США я з радістю погодилася на пропозицію Міністра Бориса Тарасюка очолити IV Територіальне управління, що опікувалося взаєминами з країнами Американського континенту. У складі передової групи у грудні 1999 р. я повернулася до Вашингтону готувати візит делегації на засідання Комісії Кучма-Гор. Моїм завданням була підготовка підсумкових документів,

особливо спільної декларації, що мала містити узгоджену позицію з принципових для обох сторін питань. На час прибуття делегації залишалися деякі чутливі моменти, що вимагали погодження на найвищому рівні. На щастя, наші пропозиції були підтримані керівництвом держави, а згодом і американською стороною. Роздрукований текст документа я принесла до офіційної резиденції Блер-хауз

лише о 5 ранку, щоб вже о 8 ранку включитися до роботи делегації.

Повертаючись до Києва, я не знала, що доля кидає мені новий виклик. Призначення на посаду прес-секретаря Прем'єр-міністра, керівника прес-служби Кабінету Міністрів було для мене несподіванкою, але не стало відходом від дипломатії. Набутий унікальний досвід дозволив мені як члену урядових делегацій на чолі з Прем'єр-міністром Віктором Ющенком побачити зовнішню політику зсередини. Я отримала змогу реалізувати на практиці демократичні принципи інформаційної політики та показати прес-секретаря не як «голову, яка говорить, що велено», а як людину, яка свідомо інформує громадськість про політику і рішення уряду. Я високо ціную довіру Віктора Андрійовича та його команду, які не вимагали від мене попереднього узгодження коментарів, адже я володіла усією необхідною інформацією та мала достатній досвід, щоб правильно інформувати про події і рішення. Це вимагало від мене ретельно вчити «матеріальну частину» та бути на зв'язку з журналістами цілодобово.

Після відставки уряду Віктора Ющенка я вирішила перейти від роз'яснення чужих думок до конкретних справ у зовнішньополітичній сфері. Повернення до МЗС дозволило мені зануритися у роботу на культурно-гуманітарному напрямку. У січні 2002 р. я була призначена віцепрезидентом Національної комісії у справах ЮНЕСКО і заступником представника України у Виконавчій Раді, де ми не лише просували рішення в інтересах нашої країни, а й брали участь в обговоренні загальної політики Організації і виробленні важливих міжнародно-правових документів. За три роки я взяла участь у роботі п'яти сесій

*На конференції у Вашингтоні
з міністром Борисом Тарасюком
і політологом Збігневом Бжезінським*

Виконавчої Ради та 32-ї сесії Генеральної конференції Організації. Як член спільної робочої групи ЮНЕСКО, РЄ та АЛЕКСО „Вчимося жити разом» в рамках євро-арабського діалогу я сприяла проведенню в Києві міжнародного семінару з протидії використанню мови ненависті в ЗМІ. Я підтримувала реалізацію проєктів у сфері науки, освіти та культури, зокрема з розвитку мережі шкіл і кафедр ЮНЕСКО, центру дистанційної освіти, збереження об'єктів Всесвітньої спадщини, розвитку біосферних заповідників і збереження біорізноманіття. Яскравими подіями стали концерт переможців міжнародного конкурсу юних музикантів ім. В. Горовця у штаб-квартирі ЮНЕСКО, візити в Україну першого заступника Генерального директора М. Барбозу та його участь у IV Міжнародному фестивалі дитячої творчості «Зробимо світ кращим» під егідою ЮНЕСКО в Артеку, а також заступника директора Центру Всесвітньої спадщини М. Янг з метою участі в міжнародному семінарі щодо збереження культурної спадщини.

Та все ж інформаційна сфера мене не відпускала від себе. 1 жовтня 2002 р. я стала першою жінкою-заступником Державного секретаря МЗС (прирівняна до заступника міністра посада), відповідальною за реалізацію інформаційної політики за кордоном та питання гуманітарної сфери. Головним завданням була розробка Державної програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу України. Її головним принципом стало визначення й усунення різноманітних факторів, що позначаються на іміджі країни, фінансування проведення як в Україні, так і за кордоном заходів, що поширюватимуть інформацію про нашу державу в позитивному світлі, а також кроків на посилення інвестиційної, туристичної, культурної та освітньої привабливості. Пізніше, вже працюючи в ОБСЄ, я зустрічалася з експертами міжнародної консалтингової компанії, які готували пропозиції щодо поліпшення іміджу деяких країн саме на підставі нашого підходу. Щоправда, їм за такі послуги платили мільйони...

Після затвердження трирічної програми Кабінетом Міністрів у 2003 р. я відповідала за координацію виконання деяких її положень і реалізацію проєктів в інформаційній сфері. Прикладами іміджевих заходів стали відзначення 150-річчя Кримської війни за участю Великої Британії, Італії, РФ, Туреччини і Франції, проведення 7-ї Європейської міністерської конференції з питань ЗМІ, відзначення 70-ї річниці Голодомору 1932-1933 рр., а також поширення через дипустанови України за кордоном інформації про туристичні можливості нашої країни. З цією ж метою було підготовлено проєкт Указу Президента щодо затвердження типового Положення про інформаційно-культурні центри України за кордоном, розроблено Національну концепцію

співпраці із закордонними українцями, підготовлено законопроекти «Про статус зарубіжних українців» і «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних та меншинних мов».

Загалом, діяльність на посаді заступника держсекретаря була дуже напруженою й інтенсивною. Втім, чимало часу забирала робота з документами та участь у протокольних заходах. Я не раз згадувала досвід зарубіжних колег, за яким експерти відіграють головну роль у спілкуванні з дипустановами та у виробленні поточних рішень, тоді як керівництво залучається лише до важливих і стратегічних питань. У наступні роки я мала можливість ближче ознайомитися з такою системою та переконатися в її ефективності на прикладі Данії, куди мене після майже дев'яти місяців очікування було призначено наприкінці 2004 р. на посаду першого Посла України з резиденцією в Копенгагені.

Ще до призначення я супроводжувала Міністра Костянтина Грищенка в ході візиту до Данії, який мав на меті подолати певний застій у наших взаєминах після закриття Посольства Данії в Україні у 2002 року. Слід зазначити, що Україна теж два роки не мала посла у Данії (попередні послы були «сумісниками» з резиденцією у Стокгольмі), а в посольстві залишалася лише консул. Отже, довелося все розбудовувати майже спочатку з мінімальним бюджетом і штатом у п'ять осіб. Я опинилася у ситуації, коли два-три дипломати, включно з Послом, мали виконувати такий самий обсяг роботи, як і набагато більші дипустанови. При цьому Україна реально потребувала підтримки Данії як члена ЄС і НАТО та однієї з найуспішніших економік з унікальною моделлю соціально орієнтованої держави, а Данія тоді ще не визначилася, наскільки важлива була для неї Україна.

Мій приїзд до Копенгагена 3 березня 2005 р. припав на дуже слушний час: після Помаранчевої революції інтерес до України настільки зріс, що уряд А. Фог Расмуссена вирішив відновити роботу

*Підписання протоколу членами
Українсько-американської комісії щодо збереження
культурної спадщини, м. Вашингтон*

посольства в Києві. І вже у листопаді Міністр закордонних справ Пер Стіг Мьоллер урочисто відкрив Посольство Данії у Києві і провів зустрічі з українськими урядовцями, які засвідчили позитивні зміни в політиці Королівства щодо України.

Вручення вірчих грамот королеві Маргрете II у замку Фреденсборг стало яскравою подією майже з казок Ганса Крістіана Андерсена, а бесіда з королевою була дуже теплою і невимушеною, всупереч жорсткому протоколу. Я ще двічі мала аудієнцію з королевою і з принцом-консортом Хенріком, які виявляли значний інтерес до України та її культури. Прикметно, що в ході офіційного візиту Президента В. Ющенка у 2007 р. королева Маргрете II, попри перенесену операцію, вирішила особисто поспілкуватися з ним. Цікаво, що українські експерти, які готували виставку про українсько-данські історичні контакти в Національному музеї України (квітень 2008 р.), виявили підтвердження тісних родинних зв'язків між данськими королями і князями київськими. Символічно, що в данському музеї вони знайшли форму для виготовлення металевих хрестів часів вікінгів. І саме такий хрест є в Музеї історичних коштовностей в Києві.

Загалом, мені пощастило з самого початку налагодити добрі контакти з членами королівської родини і двору. Цьому сприяло масштабне відзначення 200-річчя Г.К. Андерсена, яке стало нагодою

*Перед врученням вірчих грамот Послом України Ю. Щербаком
Президентів Мексики*

неформально познайомитися з політиками, діячами культури і з обома принцями, котрі розповіли мені про свої попередні, за словами кронпринца Фредеріка, «контрабандні» поїздки до України. Обидва виявили бажання повернутися туди, але першим це зробив принц Йоахім, який наприкінці вересня 2006 р. прибув в Україну з триденним офіційним візитом у супроводі 80 керівників великих аграрних компаній. Данський принц провів зустрічі з Президентом України, головою Верховної Ради, Віце-прем'єр-міністром і Міністром аграрної політики, відвідав бізнес-конференцію, семінар з членами Української аграрної конфедерації, Канівський сирзавод і Миронівський хлібопродукт. Мені випала нагода супроводжувати делегацію і пересвідчитися у позитивних враженнях від побаченого. Перспективність взаємодії данського та українського агробізнесів переконливо довела робота свинокомплексу «Нива Переяславщини», де почали вирощувати данські породи свиней за данськими ж технологіями і з данським менеджером, але за українські гроші і в свинарниках, побудованих українськими фахівцями. Це вийшло набагато економніше, ніж у Данії. При цьому данське 80-кілограмове поросля, вирощене на українських кормах, смакувало данцям так само, як і вдома. Порівнюючи свої враження від поїздки по Україні з тим, що він побачив як студент аграрного коледжу у 1992 р., принц Йоахім заявив, що наша держава буквально перейшла у наступне століття і показала бажання розвиватися. Відтак, вона скоро стане вагомим гравцем на світовому ринку, і данський бізнес готовий стати її надійним партнером.

Цей візит був підготовлений спільно з Сільськогосподарською радою Данії, з якою Посольство порозумілося вже на першій зустрічі з її керівництвом. Тоді було домовлено організувати за рахунок найбільшої в Північній Європі виставки АГРОМЕК приїзд делегації з України

*На шляху до вручення вірчих грамот
Королеві Данії*

для знайомства з експозицією, відвідання тваринницьких ферм і переробних підприємств Данії. Делегація України на чолі з Міністром агрополітики у складі 30 посадовців, науковців, бізнесменів і фермерів відвідала у січні 2006 р. міжнародну виставку механізації сільськогосподарства АГРОМЕК, де для них було організовано насичену програму. Успіх поїздки сприяв тому, що на АГРОМЕК-2007 за рахунок данської сторони приїхало вже 140 представників України, які, зокрема, ознайомилися з досвідом кооперації данських фермерів і відвідали один з найкращих у світі м'ясопереробних комбінатів «Данбред», що є власністю 17 тис. фермерів. В рамках АГРОМЕК-2008 для української делегації було організовано семінар з питань органічного землеробства та сертифікації. Різноманітні програми, зустрічі і переговори, десятки професійних візитів сприяли сталому розширенню взаємовигідної співпраці з Данією в аграрній сфері.

Після відвідання численних тваринницьких ферм, переробних підприємств і господарств аквакультури я майже стала аграрієм-теоретиком і зрозуміла, чим пахне данський добробут. Там я зустріла чимало українців, які працювали в Данії за спеціальними програмами і користувалися значним попитом серед фермерів через їхнє вміння і працьовитість. Вірю, що чимало з них змогло застосувати данський досвід в Україні, адже він того вартий. Як вартий уваги і досвід Данії у реформуванні адміністративно-територіального поділу, перерозподілі бюджетів на користь громад, організації науки і вищої школи, е-врядуванні, стратегічному плануванні, зниженні викидів CO₂, розвитку відновлювальної енергетики, забезпеченні енергоефективності, захисті довкілля, переробці шкідливих відходів, організації індустріальних і наукових парків. Інвестиційний фонд для Східної Європи, Торгова Рада, Конфедерація данської промисловості, Торгова палата, Сільськогосподарська Рада, федерації малого і середнього бізнесу завжди були відкритими до співпраці, радо ділилися досвідом, приймали делегації з України та організовували поїздки бізнесменів до нас.

Для Данії інтенсивні політичні контакти на найвищому рівні і розширення торговельно-економічної співпраці тісно пов'язані між собою. У цьому контексті офіційний візит Президента України до Королівства Данія 15-16 березня 2007 р. став непересічною подією і засвідчив політичну підтримку з боку керівництва країни європейських та євроатлантичних прагнень України. Зустрічі з Прем'єр-міністром А. Фог Расмуссенем, керівництвом парламенту і членами данського уряду підтвердили готовність сторін до поглиблення співпраці та взаємної підтримки на міжнародній арені і на двосторонньому рівні. Виступи Президента В. Ющенка перед депутатами та політиками

у Фолькетінгу, перед провідними бізнесменами на конференціях в Конфедерації данської промисловості та Торговій палаті засвідчили зростання інтересу до України та готовності інвестувати в її економіку. Відвідання штаб-квартири світового лідера з виробництва вітряних турбін «Вестас» відкрило їй шлях до України.

Важливе значення мають підписані в ході візиту документи, особливо міжурядові угоди про реадмісію громадян і про спрощення візового режиму, укладені ще до угод з ЄС. Міжурядова угода про співпрацю в галузі енергетики, міжвідомчий меморандум про економічну, наукову і технічну співпрацю у сфері сільського господарства і харчової промисловості, а також угода між Державним агентством України з інвестицій та інновацій та Інвестиційним фондом Данії стали інструментами розвитку взаємодії на стратегічних напрямках двосторонніх відносин. Протокол про наміри щодо дружніх відносин і співпраці з Орхусом фактично закріпив неформальний статус Львова як «данської столиці України».

Візит сприяв активізації співпраці на усіх напрямках, передусім політичному та військово-політичному, включно у форматі співпраці балтійських і північних країн (BN8) із залученням України. У травні 2008 р. Міністр Володимир Огризко був запрошений на зустріч глав МЗС «вісімки» у Брюсселі. Згодом запрошення отримав Міністр оборони України на зустріч глав військових відомств BN8 на острові Борнгольм. Це сприяло поліпшенню координації взаємодії балтійських і скандинавських країн у підтримці європейської та євроатлантичної інтеграції України. Данія, яка на початку 2005 р. утримувалася від підтримки перспективи вступу України до НАТО та ЄС, на саміті НАТО в Бухаресті вже була у таборі країн, що підтримували надання нашій країні чіткої перспективи вступу до Альянсу та Плану дій щодо членства. У вересні 2008 р. в ході першого візиту Міністра оборони України данська сторона продемонструвала безпрецедентну відкритість і готовність до взаємодії. Дев'ять годин спілкування Ю. Єханурова з данським колегою С. Геде у різних форматах, відвідання військово-повітряної бази в Ольбургу та досягнення домовленості щодо операції «Північний сокіл» стосовно залучення літаків ВПС України до доставки пального на північ Гренландії підтвердили партнерські взаємини оборонних відомств двох країн.

А спочатку ніяк не вдавалося налагодити контакти саме з Міністерством оборони Данії. Програма двосторонньої співпраці передбачала проведення регулярних військово-політичних консультацій, але данська сторона ухилялася від відповіді. Майже півроку ми не могли зустрітися із заступником міністра, що відповідає за міжнародні

Зустріч членів клубу послів-жінок з Кронпринцесою Данії

контакти. Довелося залучити МЗС Данії і парламентський комітет, щоб історична подія відбулася. Як на диво, «хімія» зробила свою справу, і надалі наші взаємини з Міноборони стали зразково партнерськими.

Взаємини із Фолькетингом розпочалися з візиту спікера К. Мейдала до України у 2005 р. і склалися найкращим чином. Я зустрічалася з лідерами політичних сил і главами комітетів (більшість з яких були жінками). Високі посадовці з України, починаючи з Міністра Б. Тарасюка у 2006 р., теж мали зустрічі в парламенті. Вдалося започаткувати консультації глав комітетів з питань ЄС, на додаток до щорічних політичних консультацій між МЗС України та Данії на рівні заступників міністрів і директорів департаментів.

Як не дивно, але всю роботу здійснювали лише Посол, радник, перший секретар і консул. Втім, ми змогли залучити громадян України, які допомагали нам з перекладами, прес-релізами, веденням веб-сайту, організацією протокольних і культурних заходів, підтримкою ділових контактів і наданням юридичної допомоги. Хочу щиро і сердно подякувати їм усім!

Не можу обійти увагою моїх колег, що згуртувалися в клуб жінок-послів і проводили регулярні зустрічі, на які запрошували, переважно, данських жінок з успішною кар'єрою: глав Нацбанку, Данської поліції або кронпринцесу Мері. Такі неформальні зустрічі були важливим джерелом інформації і поглиблювали знання про країну перебування. В кожній країні, де я працювала, існували такі клуби, але клуб жінок-послів у Копенгагені був найкращим.

Найбільше мене Данія вразила тим, як ця невелика країна з обмеженими ресурсами змогла досягти процвітання, справедливо-го розподілу суспільних багатств, високого рівня життя і стати однією з найщасливіших націй світу! Доброчесність, працелюбність, раціоналізм, висока культура управління і виробництва, продуманість усіх дій, ефективне використання ресурсів, самоорганізація і патріотизм — складові данського успіху, до яких слід додати вміння не чекати на диво, а сумлінно робити свою справу на користь усієї громади. От би й нам так!

Невдовзі доля в особі Міністра В. Огризка знов кинула мені виклик, і 1 жовтня 2008 р. я з Копенгагена переїхала до нового місця призначення — Берліна. Там я зустріла багатьох колег, з якими мені довелося працювати в МЗС, і я їм вдячна за допомогу в швидкій адаптації до нових реалій. За оцінкою експертів, нам вдалося вибудувати дуже ефективну команду, сучасну в підходах і злагоджену в роботі. Кажуть, що своєю активністю ми здивували навіть німецьких партнерів. Робота у ФРН запам'яталася, насамперед, фізичною виснажливістю та психологічним напруженням. Це був непростий час фінансово-економічної кризи, «газової війни» з Росією, внутрішніх суперечок в українській владі, які часом виносилися на міжнародну арену, перемоги на виборах В. Януковича, фактичного конституційного перевороту й арештів опозиційних політиків. Ці та інші фактори не могли не позначитися на ставленні німецького політикуму та бізнесу до України. Відтак, Посольство всіляко намагалося запобігти зниженню підтримки нашої європейської та євроатлантичної інтеграції, забезпечити активний діалог на високому рівні, зберегти позитивні тенденції в торгівлі та розширювати різноманітні контакти між нашими народами.

За три роки, зокрема, відбулося 23 візити на найвищому та високому рівні українських посадовців до ФРН на додаток до десятків візитів німецьких урядовців до України. Втім, попри всі зусилля і підготовчу роботу дипломатів, не завжди візити мають позитивні результати. «Чорним днем» для української дипломатії став візит Президента В. Януковича у серпні 2010 р., що мав продемонструвати готовність нової влади продовжувати проєвропейський курс, а натомість набув несприятливого для нас відлуння в європейських столицях. На щастя, цей візит був поодиноким винятком із правил. Завдяки заходам по всій Німеччині, ефективним політичним контактам, численним зустрічам, виступам на конференціях, залученню до співпраці парламентарів, політиків, бізнесменів, представників академічних кіл, діячів культури і громадськості обох країн, а також участі України у великих виставкових заходах і фестивалях, вдалося

*Посол Наталія Зарудна,
Голова Програмного офісу ОБСЄ в Астані,
2012-2016 роки*

зберегти партнерські відносини з ФРН. Обсягу статті недостатньо, щоб перерахувати всі дії дипустанови за цей час, але вони були гідно оцінені фахівцями й експертами рейтингу «Топ-10 українських послів» за 2009 рік. Посла у ФРН включили до п'ятірки найефективніших дипломатів (у попередньому рейтингу я була сьомою), назвавши мене «енергійним і переконливим» командним

гравцем, що «вміє об'єднувати навколо себе людей і надихати їх».

На жаль, не все залежить від здібностей Посла, коли йому протидіє підступна пропагандистська машина, але це не означає, що треба поступитися супернику без бою. Особливість роботи у ФРН пов'язана з пам'яттю про Другу світову війну, зокрема в контексті подолання нав'язаного російською пропагандою хибного уявлення про роль українців у цій війні. У зв'язку із судовим процесом над колишнім охоронцем концтабору Дж. Дем'янюком з'явилися публікації, які намагалися покласти провину за злочини нацистів на колабораціоністів і навіть звинуватити українців у відродженні фашизму. Особливо нахабно це зробили організатори міжнародної конференції щодо уроків війни і Голокосту, яку провів у Берліні у грудні 2009 р. Євро-Азійський конгрес російськомовних євреїв. Представники Російської Думи спільно з народним депутатом-регіоналом В. Колесніковим, маніпулюючи почуттями ветеранів, використали цей захід у суто політичних цілях. У своєму виступі я виважено піддала критиці намагання увіковічнити радянську міфологію війни і закликала відкрити архіви для вивчення справжньої історії, чим зіпсувала «злагідне» шоу пропагандистів.

Із бесід з колегами з дипломатичного корпусу я дізналася, що німці, глибоко травмовані війною і повоєнною окупацією, відчувають провину перед жертвами нацизму, особливо євреями, а росіянам приписують визначальну роль у перемозі над нацизмом, бо це вигідно і політично, і економічно. Підтвердженням цьому стала заява Президента Х. Кьолера про понад 20-мільйонні втрати російського народу та його виняткову роль у боротьбі з нацизмом, виголошена на відзначенні 20-річчя повалення Берлінського муру у присутності

Дж. Буша, М. Горбачова і Г. Коля. Посол Казахстану, що сидів поруч, здивовано запитав мене: «А ми де були?» Те ж саме я відчувала на подібних заходах, включно у музеї Карлхорст (що й далі називається російсько-німецьким), де виступав лише Посол РФ. Російське посольство практично «приватизувало» ветеранські організації, де переважали вихідці з України. Після зустрічей в офісах президента і канцлера, в німецькому МЗС, бесід з колегами-послами, представниками музейних установ і ветеранських організацій, надалі дискусії, конференції і пам'ятні заходи відбувалися за участю послів Білорусі, України і РФ на рівних умовах.

Запам'ятався мій виступ перед 2 500 німецьких парламентарів, політиків, журналістів і громадських діячів у Берлінській філармонії з нагоди 70-річчя нападу нацистської Німеччини на СРСР, а також дуже емоційне прийняття в Посольстві України для ветеранів і жертв війни з нагоди 65-річчя Перемоги над нацизмом. Разом із співробітниками Посольства я щороку брала участь у відзначенні пов'язаних з війною подій, слухаючи розповіді українців, що були в'язнями концтаборів чи єврейських гетто, примусовими працівниками, в'язнями чи військовополоненими. Я зберігаю свої спогади про Ванзейську конференцію, Бухенвальд і Равенсбрюк, Заксенхаузен і Торгау, Зеєловські висоти й інші місця, політі кров'ю моїх співвітчизників. Я читала імена українців на картках обліку військовополонених в німецьких архівах (які ще очікують на українських дослідників); на могилах померлих в госпіталях, що їх доглядає німецька влада; в журналах обліку ув'язнених у концтаборах у повоєнній Німеччині... Для багатьох з них війна ще не закінчилася. Я рада, що принаймні частина українців-жертв нацизму отримали компенсацію від уряду ФРН і що я брала участь у непростих переговорах, які розпочалися ще під час моєї роботи у Вашингтоні у 1998 р. і призвели до запуску Українського фонду «Взаєморозуміння та примирення», членом Наглядової ради якого я була.

Заключний етап моєї кар'єри — робота в Організації безпеки та співробітництва в Європі — став вінцем мого шляху на міжнародній арені. Там знадобилися мої знання, здібності, вміння протистояти викликам, багатосторонній досвід і дипломатичний хист. Але спершу треба було вибороти право очолити одну з польових місій ОБСЄ на конкурсі, де враховувалися і особисті якості, і вага країни, яку ти представляєш, і її взаємини з майбутньою країною перебування. Завдяки наполегливості Міністра К. Грищенка, я погодилася позмагатися за те, щоб вперше український дипломат посів одну з керівних посад в ОБСЄ, а завдяки послідовній підтримці МЗС України у

грудні 2011 р. я була призначена главою місії в Астані як відряджена у розпорядження ОБСЄ. На жаль, через відсутність в законі «Про дипломатичну службу» положення про «секондмент», я мала піти на пенсію, втратити державні гарантії і соціальний захист, а роки роботи в ОБСЄ не були зараховані до трудового стажу. Втім, така «альтруїстська» робота звільняла мене від обов'язків перед офіційним Києвом, що було, радше, благом, адже робота на дипломатичному фронті ставала дедалі важчою. Як зауважила член Венеційської комісії від ФРН у відповідь на аргументи щодо легітимності відновлення Конституції 1996 р., «мабуть, дуже важко зараз бути Послом України».

Однак відразу після приїзду до Казахстану я відчула, що робота глави місії ОБСЄ теж не мед, коли Президент Н. Назарбаєв на зустрічі з дипкорпусом гостро розкритикував ОБСЄ, яка не дослухалася порад Казахстанського головування, висловлених на саміті в Астані у 2010 році. На зустрічах зі мною деякі посадовці відкрито обіцяли закрити місію за 2-3 роки, бо Астана не потребує допомоги ОБСЄ і здатна реформуватися за власним баченням. Вже на першій моїй доповіді про роботу Центру на засіданні Постійної ради у Відні у червні 2012 р. РФ і Білорусь синхронно підтримали позицію Казахстану щодо поступового закриття Центру в Астані, всупереч позиції інших країн-учасниць. Невдовзі довелося піти на компроміс із МЗС Казахстану щодо часткового скорочення філії Центру в Алмати, але без урізання бюджету та штату місії.

Втім, вже за перший рік роботи вдалося налагодити плідну співпрацю з міністерствами, парламентом, держустановами, судовими і регіональними органами влади, громадськими об'єднаннями й міжнародними партнерами та започаткувати низку важливих проєктів на принципах ОБСЄ у військово-політичному, економічно-екологічному та людському вимірах. Хоча з часом МЗС РК зажадало більшого контролю над визначенням проєктів і навіть зміни статусу Центру на Офіс програм ОБСЄ, але завдяки вибудованій довірі та взаєморозумінню з партнерами всі проєкти, запропоновані Центром, оперативно затверджувалися МЗС Казахстану.

Щорічно місія здійснювала в столиці та регіонах сотні заходів, залучаючи міжнародних експертів й учасників з інших держав, включно України. Так, експертиза й обговорення у різних форматах проєктів Кримінального, Кримінально-виконавчого, Кримінально-процесуального кодексів і Кодексу адміністративних правопорушень за участю керівників Конституційної ради, Верховного суду, Генеральної прокуратури, парламентарів, правників і адвокатів не лише проходила із залученням українських експертів, а й в рамках

поїздки розробників законів на запрошення Верховної Ради для вивчення українського досвіду. Експерти ОБСЄ використали досвід України для вивезення з території Казахстану залишків шкідливих компонентів ракетного палива «Меланж». Щорічні семінари з виконання Віденського документу ОБСЄ про заходи зміцнення довіри та безпеки відбувалися за участю військових експертів країн Центральної Азії та Європи. Представники й експерти інших держав та організацій брали участь у заходах ОБСЄ щодо боротьби з кіберзлочинністю, тероризмом, незаконним обігом зброї і наркотиків, корупцією, відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, щодо безпеки документів і залучення найкращого досвіду у протидії контрабанді та контрафактній продукції.

Інтегроване управління водними ресурсами, заходи з порятунку Аральського моря та збереження озера Балхаш, розвиток органічного землеробства та риборозведення, громадський контроль за будівництвом інфраструктурних проєктів, ефективне використання мінеральних ресурсів, розвиток відновлювальної енергетики і протидія змінам клімату входили до тематики співпраці місії з міжнародними партнерами. Тренінги для суддів, правоохоронців і соціальних працівників щодо боротьби з торгівлею людьми та домашнім насиллям, семінари для регіональної влади й громадських активістів щодо гендерної рівноправності, навчання жінок-підприємців в сільських регіонах використанню зелених технологій, семінари-дискусії щодо розвитку місцевого самоврядування, обговорення стану забезпечення прав людини за участю владних структур, правоохоронців, суддівського корпусу й активістів спільно з національними правозахисними інституціями, а також сприяння пенітенціарній реформі проводилися місією у людському вимірі. Значна увага приділялася забезпеченню свободи слова та совісті, доступу до інформації та діяльності ЗМІ в умовах інформаційного суспільства, зокрема в рамках щорічних форумів ЗМІ Центральної Азії. Особливо різноманітною та успішною була робота із залучення молоді до проблематики ОБСЄ, передусім створення Центральноазійської молодіжної мережі. Щоліта в Алмати ми проводили триденний семінар з надзвичайно цікавою програмою для нових членів мережі за підтримки випускників попередніх років. З 2013 р. ми стали долучати студентів з Афганістану, які активно брали участь в дискусіях, ділилися своїми враженнями і думками. Хотілося вірити, що ці молоді люди матимуть шанс на щасливе майбутнє. І хто знає, де вони тепер і що станеться з їхньою країною надалі...

Це далеко не повний перелік проєктів і заходів, що їх організовували ми з моїми казахстанськими і міжнародними колегами за чоти-

ри роки. За цей час, невинно подорожуючи цією великою країною та у штаб-квартиру до Відня, я два рази облетіла земну кулю, написала і виголосила понад 400 промов і доповідей, зустріла десятки тисяч цікавих і відданих справі людей, завела сотні добрих друзів, написала тисячі сторінок аналітичних матеріалів, підписала десятки тисяч сертифікатів випускникам тренінгів, взяла участь у сотнях семінарів, конференцій і дискусій. Кульмінацією ж для мене стала потужна міжнародна конференція «Досягнення та виклики ОБСЄ до ювілею Хельсінкського Акту (1975) та саміту в Астані (2010)», організована у співпраці з МЗС РК і Казахстанським інститутом стратегічних досліджень за участю Сербського головування, Секретаріату ОБСЄ, десятків міжнародних діячів і провідних експертів (її матеріали можна знайти на сторінці офісу ОБСЄ в Нур-Султані).

Я мала честь представляти досвід місії в Астані у роботі зі ЗМІ, в економіко-екологічній сфері, залученні молоді, проведенні регіональних заходів і роботі з національними меншинами у сфері освіти на форумах ОБСЄ у Відні, Сараєво, Гаазі та на сесії ПА ОБСЄ в Монголії. Ефективну діяльність місії визнавали урядові установи, парламент, громадянське суспільство та схвально оцінювали країни-учасниці ОБСЄ. Недаремно ж главу місії нагородили медаллю «20-річчя Конституції Казахстану» і спеціальною нагородою Конституційної Ради за вагомий внесок у розвиток законодавства, державною нагородою «Почесна грамота Казахстану» за внесок у розвиток плідної співпраці з ОБСЄ, а також відзнаками Антикорупційного бюро, Генеральної прокуратури, Сенату парламенту, Спілки адвокатів Казахстану, Міжнародного фонду з порятунку Аральського моря та Регіонального екологічного центру Центральної Азії. Головним же моїм досягненням стало те, що офіс програм ОБСЄ тепер уже в Нур-Султані й далі успішно працює, і що ніхто не піддає сумніву його роль у проведення реформ у Казахстані на підставі найкращого світового досвіду.

Підсумовуючи мій досвід, я пригадую слова колишнього Посла України в РК О. Дьоміна, який одного разу навів слова з пісні: «Спершу думай про Батьківщину, а потім про себе», — і додав: «Так оце про Зарудну». Можливо, так воно й було, але це було немарно. Я шкодую лише про те, що мені довелося прожити одинадцять років у розлуці з рідними. Отже, завдання для жінок-дипломатів наступних поколінь — домогтися поєднання родинного життя з дипломатичною кар'єрою. І йдеться не лише про жінок України. Ця проблема актуальна для багатьох країн.

Любов Непоп

*Надзвичайний і Повноважний Посол
(2018)*

З відзнакою закінчила слов'янське відділення філологічного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка. Дипломатичну службу розпочала на посаді аташе відділу країн Центральної та Східної Європи Управління країн Європи та Америки МЗС України (1996). З липня 2006 по березень 2007 рр. — тимчасовий повірений у справах України в Болгарії. У 2007-2008 рр. — радник-посланник Посольства України в Угорщині. Обіймала посади заступника Директора Департаменту НАТО МЗС України (2008-2011), заступника Представника України при Європейському Союзі (2011-2015), виконувала обов'язки Представника при ЄС (2015-2016). У 2016-2022 рр. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Угорщині. З 5 жовтня 2016 р. — Представник України в Дунайській Комісії, у 2021-2024 рр. — Голова Дунайської Комісії. З 17 жовтня 2022 р. — директор Політичного департаменту МЗС України. Володіє англійською, угорською, болгарською, іспанською, польською мовами.

СИМВОЛІЧНИЙ 2021 РІК...

2021 рік для мене особисто є символічним із кількох причин. По-перше, для мене, як і для кожного українського громадянина, це — 30-річчя відновлення Незалежності нашої Держави. 30 років тому, у 1991 р., будучи студенткою Київського університету імені Тараса Шевченка, я, як і всі, раділа цій події, адже реалізувалася споконвічна мрія багатьох поколінь українців про свою суверенну, вільну й незалежну Державу. 2021-й для мене є символічним також тому, що в цьому році виповнилося 25 років з часу, коли я прийшла на дипломатичну службу. Розпочавши кар'єру з посади аташе, я дійшла до

*З Президентом Угорської Республіки Арпадом Гьонцем.
1997 рік*

Надзвичайного і Повноважного Посла, а від початку 2021 р. обійняла також посаду Голови Дунайської Комісії і стала першим представником України, якого було обрано на цю посаду за понад 70 років членства України в організації.

За час моєї дипломатичної служби було багато цікавих та знакових подій.

Щойно розпочавши роботу в МЗС, у 1996 р. я була долучена до підготовки та забезпечення візиту першого Президента Угорщини Арпада Гьонца в Україну. В першому відрядженні в Угорщину мені пощастило працювати тоді, коли ця країна вступала в НАТО, приєднавшись до Альянсу в 1999 році. Досі пам'ятаю ентузіазм угорських дипломатів, які працювали над цим питанням, та їхню радість від досягнутого результату. У період роботи в Управлінні політичного аналізу і планування МЗС України також було чимало вагомих подій, але в нинішніх умовах найбільше пригадується тодішній конфлікт з Росією довкола українського острова Тузла.

Найбільш знаковою подією за час роботи в Болгарії було приєднання цієї держави до Європейського Союзу. 1 січня нового 2007 р. як Тимчасовий повірений у справах України в Болгарії разом з іншими керівниками дипломатичних місій, акредитованих у Софії, я зустрічалася на центральній площі міста, де в перший день членства країни в ЄС урочисто, поруч з болгарським державним прапором підняли прапор ЄС. Пам'ятаю, як тоді сяли очі болгарських колег, які, попри всі труднощі, змогли досягти такої бажаної мети.

Робота в Департаменті НАТО МЗС України мені пригадується як період надзвичайного піднесення та великих очікувань від наших зусиль для отримання Плану дій щодо членства, а також як період розчарування, коли замість цього нам було надано Річну національну програму. Але пригадується і задоволення від наступного рішення Бухарестського саміту про те, що Україна стане членом НАТО, коли вперше наша держава отримала чітку перспективу вступу в Альянс. Цей період запам'ятався і як час роботи над Декларацією про доповнення Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, що мала на меті зафіксувати досягнуті на той час результати в нашому діалозі, які закладали нові основи для взаємодії.

*На прийнятті з нагоди
25-річчя Незалежності України,
Тимчасовий Повірений у справах
України в Республіці Болгарія.
2006 рік*

*На зустрічі з Президентом Республіки Болгарія Георгієм Пирвановим.
2007 рік*

*У Штаб-квартирі НАТО в Брюсселі.
2009 рік*

Робота в Представництві при Європейському Союзі припала на період, коли наша держава вела і завершила переговори щодо Угоди про асоціацію. Як Заступник Представника я відповідала за питання безвізового режиму, і це був час, коли наша країна працювала над виконанням та успішно завершила реалізацію Плану дій з лібералізації візового режиму, за підсумками якого українці отримали можливість вільно подорожувати до країн Євросоюзу. До речі, в перший день безвізу я мала нагоду отримати штамп у своєму паспорті вже в якості Посла України в Угорщині, коли зустрічала групу українських дітей із сімей учасників протидії російській агресії на сході України, які саме цього дня, 11 червня 2017 р., їхали на організований угорським урядом відпочинок до Угорщини.

Не менш цікавою в Брюсселі була і робота щодо Угоди про Спільний авіаційний простір, яка, сподіваюся, буде нарешті підписана цього року, а також робота над включенням українських шляхів до Транс'європейської транспортної мережі.

Але робота в Представництві України при ЄС закарбувалася в пам'яті не лише цими спогадами. 2013 рік. Відмова від підписання Угоди про асоціацію. Євромайдан. Революція Гідності. Початок російської агресії. Незаконна тимчасова окупація і спроба анексії Криму.

Війна на сході України... Зусилля України в Брюсселі, щоб мобілізувати ЄС і міжнародних партнерів на підтримку нашої держави і, як результат — запровадження санкцій ЄС проти РФ.

На час, коли я виконувала обов'язки Представника України при ЄС, припало продовження санкцій; тристоронні газові переговори за участю України, РФ та Єврокомісії — завдяки цьому формату нам вдалося вистояти в умовах російського газового шантажу і зрештою отримати газову незалежність від РФ; тристоронні переговори у тому ж форматі щодо повної та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. І багато іншого. Цей період для мене, мабуть, був найважчим, зокрема й через розуміння критичності моменту з точки зору захисту інтересів України на міжнародній арені.

Посада Посла України в Угорщині стала важливим і почесним призначенням, адже працювати в сусідній країні — це завжди і надзвичайний виклик, і надзвичайні можливості, це завжди водночас і цікаво, і складно. Сусідство автоматично означає, з одного боку, — більшу увагу країн одна до одної, а з іншого — не виключає й більшої кількості проблем у взаєминах, над вирішенням яких потрібно спільно працювати.

Подія, про яку хотілось би згадати окремо, — обрання Головою Дунайської Комісії. По-перше, за всю історію існування, а це понад 70 (!) років, представника України вперше було обрано Головою цієї міжнародної інституції. Мені особливо приємно було отримати естафету від Міністра закордонних та європейських справ Хорватії Гордана Грліч-Радмана, який раніше був обраний на цю посаду як Посол Хорватії в Угорщині і Представник цієї країни в Дунайській комісії та приділяв серйозну увагу організації протягом всього часу свого головування, включно і на посаді голови зовнішньополітичного відомства Хорватії.

Відзначення Дня Незалежності України в Посольстві України в Угорщині

В Дунайській Комісії

Щоб усвідомити важливість цього призначення, слід розуміти значущість і важливість самої Дунайської Комісії. Ця Комісія — найстаріша в Європі міжнародна платформа для співпраці між країнами, яка й сьогодні відіграє важливу роль у міжнародному співробітництві. Її засновано Конвенцією про режим судноплавства на Дунаї, підписання якої відбулося в Белграді (на той час — республіка Югославія, а тепер — Сербія) 18 серпня 1948 року. Навіть Раду Європи створено на рік пізніше.*

* Інтерв'ю записувалося у 2021 році. Після початку російського повномасштабного військового вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року, уже 17 березня на скликаній Головою ДК позачерговій сесії Комісія відсторонила Росію як державу-члена від участі у роботі ДК — позбавила повноважень делегацію РФ, прийняла рішення про звільнення її громадян з дипломатичної та адміністративно-технічних посад Секретаріату ДК, скоротила посади, які займали російські громадяни, і внесла зміни в регламенти, щоб вони не могли претендувати на посади в Секретаріаті ДК. Згодом під українським головуванням був розпущений Підготовчий комітет (який займається переглядом Белградської Конвенції), до якого входила Росія, та створений новий Підготовчий комітет в складі виключно придунайських держав. І на завершення українського головування на 100-й ювілейній сесії ДК у грудні 2023 року у відповідь на постійні російські обстріли Нижнього Дунаю Комісією закликало Росію самостійно вийти з організації до 29 лютого 2024 року, що було проігноровано РФ, відтак забезпечено практичну імплементацію грудневої Постанови про несумісність членства Росії в ДК, і з 1 березня 2024 року країни-члени Комісії більше не вважають себе зв'язаними зобов'язаннями по відношенню до РФ згідно з Белградською Конвенцією. Крім цього, згідно з рішенням 100-ої ювілейної сесії ДК за несплату внесків до бюджету Комісії після позбавлення повноважень на Росію вперше в історії міжнародної організації також накладені заходи фінансового характеру — пеня постійно нараховуватиметься незалежно від статусу РФ у Комісії.

Разом із обмеженням держави-агресора в ДК під час українського головування, яке тривало до червня 2024 року, було забезпечено створення Секретаріатом ДК «Дунайського шляху солідарності» в рамках «Шляхів солідарності Україна — ЄС» для сприяння експортним та імпортом операціям водним шляхом Дунаю в умовах блокування Росією морських портів України.

Ольга Діброва

*З 19 жовтня 2020 р. Надзвичайний
і Повноважний Посол України
у Фінляндії, з 15 листопада 2021 р. —
у Республіці Ісландія за сумісництвом.*

Кандидат філологічних наук (2005). Закінчила відділення сходознавства та Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Дипломатичну кар'єру почала як аташе Третього територіального управління МЗС України (1999). З березня 2012 р. до грудня 2015 р. виконувала обов'язки заступника директора Другого європейського департаменту МЗС. З січня 2016 р. до листопада 2020 р. перебувала на посаді директора Департаменту державного протоколу МЗС. Надзвичайний і Повноважний Посланник першого класу (2021). Володіє арабською, англійською, турецькою мовами.

У ПОШУКАХ СТРАТЕГІЧНОЇ ГЛИБИНИ ДЛЯ УКРАЇНИ. ВІД ПРЕЗИДЕНТА США ДО ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВ

США І КЛІНТОН

«Америка — це країна, яка змінила моє життя», — написала я у 1996 р., згадуючи рік перебування у Сполучених Штатах за програмою «Акт на підтримку свободи». Перемога у конкурсі, організованому американським урядом, стала для мене першою важливою міжнародною подією й сама по собі надихнула. На той момент я була звичайною школяркою у Кривому Розі. Так, з відмінним навчанням у школі з поглибленим вивченням англійської мови, заняттями музикою та балетом, літературою, громадською роботою, постійним

самовдосконаленням, але я все одно думала, що у такого масштабу заходах рішення ухвалюватимуться «по зв'язках». І, на щастя, помилилася... Адже увійшла до сотні обраних серед тисяч школярів з незалежних держав — колишніх республік СРСР, які подавалися на участь у програмі. Попереду було навчання у американській школі, життя в американській родині, чимало тренінгів, поїздок, спілкування. Виявилося, це був мій початок великої дипломатичної подорожі.

Несподіваним і неймовірним завершенням мого «американського року» стала зустріч із тодішнім Президентом США Біллом Клінтоном — мої перші представницькі функції, адже представляти Україну обрали саме мене. Здається, дотепер пам'ятаю як він тримався, посміхався, був інтелігентним, поінформованим, доступним, невимушеним, приділив увагу кожному. На мою думку, саме так має поводитися глава держави. Вразив і майстер-клас з протоколу від Б. Клінтона («неочікуваний приємний сюрприз») — його несподівана пропозиція відвідати робочий кабінет — знаменитий овальний офіс. Так одинадцять підлітків отримали згадку на все життя і фото у серці Білого дому. Можливість безпосереднього спілкування «президент — школяр» тоді мене вразила і стала прикладом для наслідування.

Цікаво було перечитати свої спогади і роздуми того часу, зокрема — навіщо американцям подібні програми. Ось висновок сімнадцятирічної дівчини: «Вони не просто запросили підлітків у гості, щоб

Офіційні фото у Білому домі, США. Червень 1994 року

відгодувати й показати свій добробут. Вони хотіли, щоб ми сприйняли їхні цінності...» Серед вражаючого, захоплюючого, привабливого було й те, що я не сприйняла, що, на мою думку, в нас краще. Наприклад, стосунки у родині, між друзями, надмірна незалежність і часто, як наслідок, самотність, ставлення до грошей. Часто нам здається, що десь там все добре. А я і досі вважаю, що немає кращого місця, де жити, ніж Україна. Справді, Америка дала поштовх, відкрила нові горизонти, показала чимало взірців, але й навчила більше любити свою Батьківщину.

ТУРЕЧЧИНА, ПЕРЕКЛАД

Наступного разу я опинилася біля президента досить скоро — через рік після закінчення відділення сходознавства Київського національного університету ім. Т. Шевченка та Інституту журналістики того ж закладу. Попрацювавши у МЗС, куди потрапила переважно завдяки знанням турецької мови, була призначена до Посольства України у Турецькій Республіці. І одразу опинилася у великому дійстві під назвою «офіційний візит президента». Не пригадую, скільки їх було згодом, але всі особливі — урочисті, з великою кількістю заходів і поважних осіб навколо.

Для мене кожен візит був особливий ще й тому, що, окрім своїх безпосередніх дипломатичних обов'язків, я майже двадцять років перекладала турецькою президентські переговори. Тому мала можливість спілкуватися з усіма главами Української держави, починаючи з

Президент Клінтон підписує фото, зроблене у 1994 р., після лекції у Дипломатичній академії України (2010 р.)

Л.Д. Кучми, та відповідно — Турецької держави. Візити були для мене справжнім фізичним випробуванням: до ночі здійснюєш підготовчі роботи — організаційні питання, тези до бесід, виступи, узгодження спільних заяв, а потім два-три дні переклад нон-стоп. Було важко, але цікаво. Перекладач протягом візиту часто найближча людина до президента. Потрібні і швидкість реакції, і вміння тримати себе, і спілкуватися. Важливо не бовкнути зайвого ані під час заходу, ані після, адже всім цікаво, що ж там було за зачиненими дверима. Крім того, на тебе дивиться неймовірна кількість людей. Я часто дякувала своїм заняттям балетом і досвіду перебування на сцені.

Переклад і знання мови відкрили для мене багато можливостей. Турки справді повернули мені сторицею за зусилля, докладені до вивчення непростой турецької мови. Завдяки перекладу, широким контактам, увазі журналістів, мене знали, відповідали на мої дзвінки у будь-який час, ділилися думками і почуттями, дали можливість вивчити суспільство і політику зсередини. З теперішніми Президентом Туреччини Р.Т. Ердоганом, міністрами закордонних справ М. Чавушоглу і А. Давутоглу я була знайома задовго до того, як вони посіли високі посади, — усі вони не змінили свого доброго ставлення після політичного піднесення. Практично кожен у свій час публічно похвалив мою турецьку. Хоч подекуди і червонієш від такої уваги, але приємно, коли Президент Ердоган, спустившись з трапу літака, першим ділом запитує: «Ольга, як справи, які новини?» Буду завжди вдячна Туреччині за повагу і особливе ставлення.

*У якості перекладача з Президентом України В.А. Ющенком
та Державним Міністром Туреччини К. Тюзменом*

Мої знання про Туреччину накопичувалися протягом двох довгострокових відряджень до Анкари (загалом більше шести років). На моїх очах ця країна зробила стрімкий ривок, як в економічній, так і зовнішньополітичній сферах. Світова спільнота заговорила про Туреччину як про регіонального лідера. Я розповідала про це українським делегаціям, які відвідували турецьку столицю. І врешті вирішила написати книжку, як лише за десятиліття держава може вийти на зовсім інший рівень, адже стрімкий ривок — саме те, що потрібно Україні.

ПРОТОКОЛ І ПРИЗНАЧЕННЯ ПОСЛОМ

З усіх напрямків роботи, якими довелося займатися у МЗС, а їх було чимало, найяскравішим був, мабуть, протокол. Майже п'ять років у якості керівника (або шефа, як зазвичай називають) були справжньою школою життя. За посадою мені довелося організовувати величезну кількість візитів високих посадових осіб до України, масштабних заходів, постійно спілкуватися з послами, брати участь у дипломатичних прийомах. Шеф протоколу — перший, кого бачить глава іноземної держави по приїзді до України, і останній, кого бачить, від'їжджаючи. Весь досвід, враження, уроки — матеріал як мінімум для окремої статті, тому поділюся лише кількома основними висновками.

Людський чинник у міжнародних відносинах — головне. Ключ до успіху — у контактах між людьми. Без гарної команди нічого не зробиш. Завжди пам'ятатиму «депутатський подарунок» — визначення дня

*У якості перекладача з Президентом України П.О. Порошенком
та Президентом Туреччини Р.Т. Ердоганом*

З Президентом Фінляндії Саулі Нііністо з нагоди вручення вірчих грамот

інаугурації новообраного Президента Володимира Зеленського за три дні після голосування. Якби не відданість колективу Департаменту державного протоколу МЗС, ми би не змогли прийняти більше сорока іноземних делегацій, організувати керівників дипмісій і багато чого іншого.

Я називаю протокол геополітикою на долоні. За час дипломатичної кар'єри я брала участь у значній кількості переговорів, прочитала тисячі сторінок аналітики, однак саме робота над підготовкою візитів у протоколі дала мені найкраще розуміння реального ставлення іноземних держав до нашої країни. У такій роботі проявляється, хто до нас дружній, а хто зверхній, хто хоче допомогти, а хто використати, хто співпрацювати, а хто протидіяти. Робота в протоколі добре підготувала мене до вищої ланки дипломатичної кар'єри — посади посла, адже сучасний посол — і організатор, і публічний спікер, і вдумливий аналітик, і «душа компанії», і ще кілька рядків різних характеристик.

У грудні 2020 р. я розпочала свою місію у якості Посла України у Фінляндській Республіці. Цікаво, що завдяки протоколу моє знайомство з Президентом Фінляндії С. Нііністо відбулося ще до мого призначення — під час його офіційного візиту до України у вересні 2019 року. Цей факт став гарною зав'язкою особистої розмови у Гельсінкі з нагоди вручення вірчих грамот.

НАДЗВИЧАЙНА МІСІЯ — ПАНДЕМІЯ ТА ВІЙНА

Моя місія посла у Гельсінкі розпочалася у період вирування пандемії covid-19. На той час по всій Фінляндії були запровадженні

суворі обмеження на проведення особистих зустрічей та заходів. Фактично дипломатичне та внутрішньодержавне життя нагадувало пустелю та здійснювалося виключно дистанційно.

24 лютого 2022 р. все змінилося. Війна зробила Посла України центром уваги фінського суспільства і вимагала максимальної концентрації. У мене з'явилося відчуття справжнього дипломатичного фронту: «Ось ми, дипломати, — чи не єдині, хто зараз з представників держави за межею агресії, від нас залежить, чи здобудемо ми допомогу для нашої Батьківщини». Логіка підказувала, що Україні потрібна міжнародна підтримка та зброя. Уже на другий день з початку вторгнення, 25 лютого, я була прийнята Президентом Фінляндії С. Нінінсьтьо. Того ж дня організували його розмову з Президентом В. Зеленським. Постачання зброї до України вимагало окремого рішення Президента та Уряду Фінляндії. За свою більш, ніж сторічну історію незалежності через особливості історичного досвіду, геополітичного положення та специфічної ролі на міжнародній арені — «позаблокової країни», «містка між сходом і заходом», «посередника», «миротворця» — Фінляндія жодного разу не постачала зброю до зон конфліктів. Для України вдалося добитися виключення.

Сподіваюся колись більш детально описати усі інструменти дипломатії, задіяні для просування цього «історичного» для Фінляндії рішення. Довелося записати відеозвернення до фінського парламенту, щоб достукатися до усіх 200 народних депутатів. Це був вимушений крок через обмаль часу. Виголошення промов (навіть за приблизним підрахунком протягом 2022 р. їх було понад 200!) під час багатотисячних демонстрацій на головних площах країни, на одних майданчиках з першими особами держави, під час найбільших бізнес-зібрань країни, різноманітних благодійних заходів, участь у панельних дискусіях провідних форумів, лекції в університетах, численні інтерв'ю, здійснення десятків регіональних поїздок, запрошення у якості почесного гостя на дипломатичні заходи, спілкування з українськими переселенцями, дорослими та дітьми, — не повний список публічної роботи. Твіттер-дипломатія також дуже стала у нагоді. А ще було багато і не публічної.

Станом на лютий 2023 р. до України вже було відправлено 13 пакетів оборонної допомоги вартістю більше 750 млн євро. Фінляндія також стала активним контрибутором з точки зору надання гуманітарної та фінансової допомоги, постачання енергетичного обладнання, надання тимчасового захисту українцям, підтримки українських міжнародних ініціатив, просування санкцій проти Росії, відмови від російських енергоносіїв, участі у процесі створення механізмів для притягнення до відповідальності винних у розв'язанні війни

*Виступ на Сенатській площі з нагоди Дня Незалежності України.
24 серпня 2022 року*

та скоєнні воєнних злочинів. Уже потім чимало фінських колег та пересічних фінів розповідали мені: «Ми усі спостерігали за вами — як ви діятиме, яка буде ваша особиста поведінка та позиція».

Агресія РФ проти України сколихнула усе фінське суспільство. В історичній пам'яті фінського народу постали події Зимової війни, коли СРСР, вчинивши провокацію та використавши надуманий привід загрози власній безпеці, атакував Фінляндію, окупував Карелію, з'явилися тисячі фінських біженців, які шукали притулку від радянських бомб та артилерії, що нищила цивільних. Подібність подій 1939 р. у Фінляндії та 2022 р. в Україні спричинили небачений емоційний підйом фінського народу на підтримку України. Суспільство радо відгукувалося на заклики українського посольства. Пересічні фіни, бізнес, релігійні та громадські організації, політична та інтелектуальна еліта одностайно постали на підтримку нашої держави, виходили на багатотисячні демонстрації, організовували благодійні концерти та збирали гуманітарну допомогу, відкривали двері своїх домів для українців. Урядові будівлі, приміщення мерій, відомі туристичні пам'ятки підняли українські кольори та організували синьо-жовті підсвітки. Практично усі фінські компанії прийняли рішення залишити російський ринок на знак солідарності з Україною. Країна відмовилася від

російських енергоносіїв. Заблоковано рух російських туристів. Станом на лютий 2023-го Фінляндія посідала друге місце серед країн ЄС за рівнем суспільної підтримки України. Увага фінів до України не зменшується. Фінляндія чітко задекларувала на усіх рівнях, що її допомога Україні триватиме «стільки, скільки буде потрібно». Це вимагає і відповідної активності українського посла.

Фінляндія і Туреччина — безумовно різні й історично, і політично, тим цікавіше бачити подібні кроки, які здійснювали ці країни у зовнішній політиці, — сприяння встановленню миру, посередництво у врегулюванні конфліктів, налагодження контактів між Сходом і Заходом. Цим країнам вдавалося використовувати особливості власної географії та історії і перетворювати їх на внутрішні переваги та міжнародні бонуси. Цікавим є також миттєве використання Фінляндією історичної можливості після повномасштабного вторгнення РФ в Україну для зміцнення власної безпеки шляхом приєднання до НАТО.

Вірю, що Україна знайде свою «стратегічну глибину» на основі свого геополітичного розташування та історичної спадщини, трагічного досвіду війни та прикладу надзвичайного героїзму власного народу, а також цінностей, які визначали розвиток нашого суспільства протягом століть. Безцінний заповіт залишив нам взірцевий державотворець, святий князь Ярослав Мудрий: «...Якщо будете ви в любові межи собою, то й Бог буде в вас, і покорить Він вам противників під вас, і будете ви мирно жити. Якщо ж будете ви в ненависті жити, у роздорах сварячись, то й самі загинете, і землю отців своїх і дідів погубите, що її надбали вони трудом великим».

Тому робота триває. Працюємо до повної перемоги!

Парламент Фінляндії стоячи вітає Посла України. 8 квітня 2022 року

Євгенія Габер

Кандидат політичних наук (2014)

Закінчила факультет міжнародних відносин Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Кандидатську дисертацію захистила в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. В 2014-2018 рр. перебувала на посаді другого секретаря Посольства України в Туреччині. В 2018-2020 рр. — заступниця директора Дипломатичної академії при МЗС України. У 2021 р. — радниця з питань зовнішньої політики прем'єр-міністра України, старший аналітик Центру досліджень сучасної Туреччини Карлтонського університету (Канада). З 2023 р. — старший науковий співробітник Атлантичної ради в Туреччині за сумісництвом та професор з питань національної безпеки в Європейському центрі досліджень безпеки ім. Джорджа Маршалла. Володіє англійською, турецькою та французькою мовами.

ДИПЛОМАТІЯ — ЦЕ НЕ ПРОСТО РОБОТА. ЦЕ МИСТЕЦТВО, ХИСТ І СТИЛЬ ЖИТТЯ

Мій шлях у дипломатії не був класичним шляхом кар'єрного дипломата — від кадрового резерву МЗС до першої посади у центральному апараті і низки закордонних відряджень. Натомість, він був сповнений раптових рішень і випадковостей, котрі, як це завжди буває, виявилися зовсім не випадковими...

Було би перебільшенням сказати, що про дипломатичну кар'єру я мріяла з самого дитинства. Але мені завжди було цікаво набувати нових знань, отримувати новий досвід, досліджувати ті сфери,

які здавалися мені найменш відомими і зрозумілими. Тому ще в школі я знала, що оберу професію, яка даватиме мені можливість постійно розвиватися, рухатися вперед, відкривати для себе нові культури і країни, знайомитися з цікавими і неординарними людьми.

Так мій вибір був зроблений на користь міжнародних відносин, і я досі вважаю, що це було одне із найкращих рішень в моєму житті. Адже абсолютно переконана, що досягти успіху можна лише в тій справі, якою дійсно щиро захоплюєшся. Тож, через декілька місяців після успішної здачі випускних іспитів з улюблених англійської і французької мов та всесвітньої історії, я вже гордо носила звання студентки Інституту соціальних наук Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова.

Вже скоро мрії про цікаву роботу почали здійснюватися, а разом з ними — траплялися і перші «випадковості». Так, абсолютно несподіванкою для мене стало обов'язкове вивчення на відділенні міжнародних відносин східної мови, на додаток до вже «класичного філологічного набору» романо-германських мов. Зараз може бути важко в це повірити, але тоді, в далекому 2002 р., коли я обирала між арабською, китайською, японською та івритом, турецька мова з'явилася у моєму житті «випадково» — як «найлегша» серед запропонованих. (Хоча мушу визнати, що пізніше, вже під час перекладу офіційних делегацій, в мене неодноразово виникали серйозні сумніви з цього приводу...)

Після п'яти захопливих років навчання в університеті і першого досвіду «дипломатичного нетворкінгу» — участі у міжнародних студентських конференціях, численних літніх школах і «Моделях ООН», була робота перекладачем у Генеральному консульстві Туреччини в Одесі, захист дисертації з політичних наук в Київському інституті міжнародних відносин і — повернення до академічної діяльності в рідній альма-матер, цього разу — вже в якості викладача турецької

Робота в Посольстві України в Туреччині.

Дипломатичний переклад є важливою частиною роботи дипломата у довгостроковому відрядженні за кордоном

мови і зовнішньої політики Туреччини для наступних поколінь студентів-міжнародників.

Втім, в якийсь момент я зрозуміла, що якщо хочу професійно займатися цим регіоном, суто теоретичних знань буде недостатньо. Без практичного досвіду, відчуття «матерії» і повного занурення в «контекст», яке може дати лише тривале перебування в країні, будь-яка експертиза навряд чи буде фаховою, а аналітика — глибокою. Тож коли мені запропонували роботу в українській дипмісії в Туреччині, я із задоволенням погодилася.

До речі, вся історія із моїм призначенням на посаду теж почалася з випадкового збігу обставин. Монографія із зовнішньої політики Туреччини за моїм співавторством потрапила до нашого Посольства в Анкарі саме в той момент, коли там виникла потреба у фахових політологах, ще й зі знанням турецької мови...

Так і почалось моє знайомство з дипломатичним світом «зсередини», хоча до моменту призначення на дипломатичну посаду пройшло ще декілька років роботи в посольстві на адміністративних посадах в очікуванні відкритих конкурсів. Втім, це були незабутні роки, які дали мені безцінний досвід. Боротьба з російською пропагандою в перші роки після окупації Криму і початку російської агресії на сході України; кризовий менеджмент і допомога громадянам під час спроби державного перевороту в Туреччині у 2016 р.; аналітична робота у політичній

Дипломатична академія. Нашою місією у Дипломатичній академії було забезпечити можливість не тільки для професійного зростання, але й всебічного інтелектуального розвитку дипломатів

Експертна дипломатія воєнного часу. Експертна дипломатія, особливо в часи війни, є важливим інструментом м'якого впливу та стратегічних комунікацій з іноземними аудиторіями

секції і розвиток науково-освітньої співпраці з турецькими університетами і дослідницькими центрами; протокольний супровід офіційних делегацій і переклад на самітах та двосторонніх зустрічах найвищого рівня... Робота «в полі» показала мені, що для дипломата не існує такого поняття, як «зайві знання». Кожна деталь, кожне джерело інформації, будь-які фонові знання і практичні навички мають значення.

В цьому сенсі мені дуже імпонують слова экс-міністра закордонних справ України Павла Клімкіна, який влучно відзначив, що «сучасний дипломат є ... універсалом — це і аналітик, і політик, і іміджмейкер, і перекладач, і блогер. Навчатися все життя — це не ідеалістичне побажання, а функціональний обов'язок кожного, хто належить до цієї благородної професії. У цьому, в постійному русі — принада і складність дипломатичного життя. Зупинився — відкотився назад. Перестав розвиватися — перестав бути дипломатом».

Так, постійне навчання стало моїм незмінним принципом не тільки на дипломатичному шляху, але і в професійному житті загалом. Мабуть, головним секретом успіху дипломата я би назвала саме відкритість до нових знань і готовність до постійного самовдосконалення.

В подальшому, вже під час моєї праці на посаді заступниці директора Дипломатичної академії України ім. Геннадія Удовенка при МЗС, саме цей принцип — «пожиттєвого навчання» — ми заклали в основу діяльності нової, реформованої Академії, яка з 2017 р. сфокусувала свою діяльність на безперервному професійному розвитку для діючих дипломатів та державних службовців, задіяних у сфері зовнішніх зносин. Як сказала би Аліса із Країни див, нарешті «все стало на свої місця — і стало зрозуміло, навіщо все було потрібно...».

Робота в Дипакадемії дозволила мені поєднати і академічний, і викладацький, і дипломатичний досвід. А головне — втілити у конкретних проєктах своє бачення розвитку дипломатичної служби.

Нашою місією у Дипломатичній академії було забезпечити можливість не тільки для професійного зростання, але й всебічного інтелектуального розвитку дипломатів

Пізніше була робота в Кабміні, теж на дипломатичній ниві, але вже в дещо іншому статусі — радниці Прем'єр-міністра із зовнішньополітичних питань. Нові виклики, нові задачі, яких у ковідний період було чимало. Але кожен форс-мажор чи нестандартну ситуацію, які в нашій роботі виникали чи не щодня, я завжди намагалася розглядати як можливість навчитися чогось нового, спробувати себе у новій ролі, стати кращою версією самої себе.

Початок Великої війни багато що змінив у моєму житті, як і у житті мільйонів українців. На момент повномасштабного вторгнення я перебувала у короткій відпустці в Туреччині — і одразу повернутися додому не змогла. Як би банально це не звучало, єдиною «зброєю», якою я могла хоч якось зарадити, було слово — можливість розповідати світу всіма доступними мені мовами про те, що насправді відбувалось в Україні. Інформаційна війна і зараз залишається важливою складовою російської агресії, але тоді — у хаосі перших днів і тижнів після вторгнення — нестача правдивої інформації у наших партнерів відчувалась особливо гостро. Тож, березень-квітень 2022 р. я провела, коментуючи російські злочини в Україні в ефірах іноземних ЗМІ, виступаючи на міжнародних конференціях і подорожуючи світом з однією валізою, яка була зі мною на момент повномасштабного вторгнення. Коли я нарешті повернулась до України у травні 2022 р., це була вже зовсім інша Україна і зовсім інша я.

Там, в автобусі на українсько-молдовському кордоні, розпочався мій шлях в експертній дипломатії. Далі були два довгих роки адвокаційних візитів та експертних дискусій, калейдоскоп зустрічей з дипломатами і військовими, політиками та аналітиками, академічними колами і міжнародними партнерами... Два роки довжиною у тисячі кілометрів доріг, бездоріжжя і неба; глибиною у людські життя, очі і душі...

Кажуть, що відряджаючи послів за кордон, французький міністр закордонних справ Талейран давав їм єдину настанову — «зробіть так, щоб Францію любили». І саме така задача — зробити так, щоб Україну «любили» — розуміли і підтримували, стоїть сьогодні перед кожним українцем і українкою у будь-якій частині світу. Українські голоси мають лунати не тільки на Заході, але і на Глобальному

Кримська платформа. Експертна мережа Кримської платформи, створена з метою де-окупації Криму, щорічно збирає провідних експертів, політиків та дипломатів з усього світу

Півдні; бути чутними в суспільствах не лише країн-традиційних союзників, але і нових партнерів. У цьому сенсі експертна дипломатія, як і загалом дипломатія публічна, набуває особливого значення в умовах війни.

Окреслюючи сім принципів дипломатії воєнного часу у своїй програмній промові, Дмитро Кулеба назвав одним із таких принцип «Усі говорять з усіма». За його словами, класична модель дипломатії «все через МЗС» не витримує комунікаційного навантаження в умовах війни, тож для вирішення того чи іншого питання «усі мають говорити з усіма». І хоча у виступі міністра йшлося насамперед про зусилля різних гілок влади, це багатоголосся включає також і голоси українських експертів, журналістів, кінорежисерів, громадських діячів, митців, ветеранів та лідерів думок, які доносять правду про Україну на всіх доступних їм майданчиках і у спілкуванні зі своїми колегами, репортерами, конгресменами, європарламентарями, виборцями по всьому світу... Саме в цій «єдності у різноманітті» і є справжня сила української воєнної дипломатії.

Жодним чином не применшуючи ролі МЗС, я переконана, що аби ефективно захищати інтереси України, не обов'язково мати офіційні ранги і посади. Достатньо дотримуватись «золотої формули» батька української дипломатії Геннадія Йосиповича Удовенка — «професіоналізм, патріотизм, порядність»...

Любов Абравітова

З 14 квітня 2020 р. — Надзвичайний і Повноважний Посол України в ПАР, з 17 червня 2021 р. — у Республіці Ботсвана та Республіці Мозамбік (за сумісництвом).

Закінчила Одеський національний університет імені І. Мечникова, Інститут соціальних наук за спеціальністю «міжнародні відносини» (2002) та Женевський університет зі ступенем магістру з питань міжнародної безпеки (2015). Дипломатичну кар'єру почала 2003 р. на посаді співробітниці Представництва МЗС України в Одесі. У 2004-2007 рр. — завідувачка канцелярії, помічник Посла Посольства України в Канаді. В Посольстві України в ПАР з 2017 р. — спершу як радник, а з липня 2017 по 14 квітня 2020 р. як Тимчасовий повірений у справах України в ПАР. Володіє англійською та французькою мовами.

Чому Ви обрали професію дипломата? Які основні переваги цієї професії над іншими у вашому особистому виборі?

За останній час, я, як Посол України в ПАР, Ботсвані й Мозамбіку та керівник усіх трьох місій, дала більше 200 інтерв'ю іноземним, і не тільки африканським, ЗМІ. Легко слухати інших, критикувати, давати поради, робити критичні зауваження. Але коли йдеться про тебе особисто, коли пройдені ці 22 роки в дипломатії, витрачено стільки зусиль, і йдеться про моє життя в першу чергу, а не тільки про поточну посаду, на якій я з гордістю сьогодні працюю, розкрити запропоновані Вами питання було ще тим викликом. Часом мені навіть здається, що це було дуже давно і в якомусь іншому житті. Як все починалося? Не секрет, що, як правило, на міжнародні відносини йдуть не випадкові люди. Це спадковість поколінь, прив'язаність до сімейних традицій. Ну, і не будемо приховувати, це престижність професії дипломата, яка відкриває перспективи з престижним дипломом. Все, як було заведено з давніх часів.

Але бувають і виключення з «правил». Я не є спадкоємцем дипломатів. Народилася і виросла в сім'ї військового. Незважаючи

на строгість виховання батьків, я отримала достатню порцію любові, уваги і адреналіну, що сприяло моєму вільному і осмисленому рішення вступити до університету саме на міжнародні відносини. Можна, звичайно, розповідати про риси характеру і покликання, і амбіції. Те, що, як правило, кажуть або хочуть почути на запитання, чому саме «сюди»? Але мій батько каже, що справжні зростання, успіх, вихід на свою життєву дорогу починається тоді, коли ти перестаєш собі брехати, шукати зручні пояснення. Все в житті не випадково, і це аксіома. Вибір професії не є винятком. Кожна людина знає, відчуває при виборі, чи це її. Дізнавшись про факультет, ще навчаючись у 10 класі, я прийняла для себе рішення: вступити до нього неодмінно.

Батькам повідомила, що буду вступати, поки не поступлю. А сьогодні з упевненістю заявляю, що навіть якщо сотні людей скажуть, що шансів немає, мені достатньо свого життя, щоб довести, що вони є. Бажання — це 1000 можливостей. Розповідати вам про те, як я у той час настільки відчула відповідальність за долю країни і свою роль в міжнародній політиці, було б неправдою. Але відчуття того, що я можу зробити трохи більше для себе і для всіх, що це моє місце, моє призначення, якщо хочете... Моя причетність до чогось великого і дійсно важливого — була.

*Під час вручення вірчих грамот Президенту Мозамбіку Філіпе Жасінто Н'юсі.
2021 рік*

В якому виші Ви навчалися? Чи є профільна освіта обов'язковою для дипломата?

Я закінчила Одеський державний університет у 2002 р., позбавившись ілюзій, що університет може надати розуміння професії дипломата, але завдяки чудовій, ретельній роботі професорсько-викладацького складу здобувши головне — вміння вчитися. Неможливо передбачити все в процесі навчання, але основні знання і профільна підготовка, без сумніву, є ключовими в подальшій дипломатичній роботі. І немає дрібниць. Знань ніколи не буває забагато. Весь свій досвід і багаж знань, заснований на практичній діяльності і фундаментальних знаннях світової дипломатії, є основою для успішної роботи і професійної придатності на високому рівні, якщо хочете.

Кого з викладачів Ви можете назвати своїм учителем і чому?

У моєму житті було достатньо вчителів і професіоналів своєї справи, з якими мені випала честь служити Україні. З особливим теплом я завжди буду згадувати доктора політичних наук, українського історика і дослідника міжнародних відносин Ігоря Миколайовича Ковалю. Я хочу відзначити його як людину, педагога, професіонала і (за часів мого навчання) директора Інституту Соціальних Наук, Олену Миколаївну Набоку, мою викладачку англійської мови, великого професіонала з індивідуальним підходом до кожного студента. Вона є безмежним джерелом енергії, оптимізму, естетичного виховання. У моїй дипломатичній кар'єрі було достатньо гідних вчителів, наставників, з якими я й досі підтримую відносини. Час від часу я телефоную, привітаю зі святами і висловлюю вдячність за те, що вони були в моєму житті. І завжди вчасно! Ніщо не стоїть на місці. Проте, коли учень готовий, приходить гідний учитель. І сьогодні, так само, як і раніше, коли вчитель готовий, до нього приходять ті, кому ці знання і досвід дійсно потрібні й важливі.

Що б Ви порадили молоді, яка мріє про кар'єру дипломата?

Оглядаючись назад із подякою, я хотіла б сказати і особливо звернути на це увагу молодих людей, що свідомо обрали шлях дипломатії в нашій молодій і прекрасній країні, яка проголосила про себе на всесвітньому рівні з амбіціями стати лідером у міжнародній політиці. Вивчення мов на професійному рівні має стати візитною карткою українського дипломата. Це відкриває двері до співпраці та успіху в кар'єрі дипломата будь-якого рівня. Немає другорядних мов, а знання двох, трьох, чотирьох мов лише підкреслює рівень професіоналізму дипломата, гарантує кар'єрне зростання. Процес навчання ніколи

*Вручення вірчих грамот Виконавчому секретарю SADC Еліасу Маросі.
2023 рік*

не припиняється, і саме це просуває кар'єрного дипломата. У процесі мого професійного зростання особливе місце займає навчання в європейському вищому навчальному закладі. Це не тільки навчання у висококваліфікованих спеціалістів світового рівня, які читають лекції і знайомлять нас з різними поглядами на світові події та досвідом інших країн. Але це також спілкування з іноземними колегами різних рівнів. Це великий і

необхідний досвід вміння аналізувати ситуацію, навчання публічним виступам та новому баченню міжнародних завдань та вирішенню конфліктів.

Так, це велика праця, безсонні ночі і іноді самопожертвування ради свого свідомого вибору професії. Але не даремно говорять і залишають як заповіт: «Кому багато дається, з того багато й вимагається». Не треба забувати і другу половину, як невід'ємну частину цього заповіту: «А з кого багато вимагається, тому багато й дається». У цьому великий сенс. Цілісність розуміння відповідальності. Це і велика відповідальність. І велика честь — представляти інтереси своєї країни!

Любов Абравітова з синами

*Під час візиту Міністра закордонних справ України Д. Кулеби до ПАР.
Підписання меморандуму про співпрацю між дипакадеміями. Листопад 2023 року*

Побувавши в багатьох країнах, я остаточно переконалася і усвідомила важливість належності до своєї країни, своєї культури, своєї землі, своєї країни — України. Те, що ми сьогодні називаємо самоідентифікацією. Тільки тут ти можеш відчувати свою соціальну, фізичну та духовну приналежність. Слова «Дім», «Батьківщина» викликають весь спектр почуттів та людських сприйнятів. Це те, що я відчуваю, коли приїжджаю в Україну. І саме це підштовхує мене до нових цілей. І моє життєве кредо, коли я прокидаюся і як мантру повторюю, читаючи останні новини з моєї сьогоднішньої України, яка стікає кров'ю: «Що я можу зробити сьогодні, щоб було трохи краще моїй країні?»

Чим відрізняється діяльність жінки і чоловіка на дипломатичній посаді, якщо така відмінність має місце?

Ви не перша, хто запитує, наскільки складно працювати жінці-дипломату, жінці-послу. У мене є своє власне бачення цього питання. Неважливо, хто займає посаду дипломата, зокрема Посла — чоловік чи жінка. Важливий результат його/її діяльності. І прикладів достатньо. І розмова про гендерну нерівність не буде такою актуальною, якщо підхід до цього питання здійснюватиметься за цим критерієм. Хочеш бути успішним, авторитетним професіоналом своєї справи, прихильником високого звання дипломата? Будь! За ваші справи да буде вам визнання. Звідси й ті критерії та якості, притаманні дипломатам.

Чесність — Принциповість — Відчуття відповідальності за ділянку роботи, поставлену перед тобою.

Усвідомлення того, що ти — це втілення своєї країни, яка обрала тебе для представлення її у світовому співтоваристві, на всіх рівнях, від економіки до культури. І в чому проявляється гендерна різниця?! Більше того. І про це треба говорити не з позиції слабкої сторони. Саме тому, що жінка має підвищене, природжене почуття відповідальності, як мати, як господиня і хранителька домаш-

В кухні

нього вогнища, її рівень відповідальності вищий, а моральні та ділові якості мобілізуються в критичній ситуації з метою забезпечення виживання, а отже, і мінімізації збитків, і максимально безболісного вирішення тієї чи іншої ситуації. Чи всі жінки мають такі характеристики у роботі? Звичайно, ні. Як і не всі чоловіки стають дипломатами.

Питання вирішується само собою на практичному рівні. А в спілкуванні в дипломатичних колах, за кордоном, де значна кількість жінок-дипломатів, а ключові посади у міністерствах і відомствах все більше займають жінки, питання місіонерства жінок у політиці та дипломатії відпадає само собою. Це не мода часу і не віддання новим тенденціям у політиці. Це розумний і конструктивний підхід у вирішенні життєво важливих завдань сучасності. І я впевнена, що немає меж для вдосконалення.

Тетяна Іжевська

*Надзвичайний і Повноважний Посол
(2005)*

Кандидат філологічних наук (1988), доцент. Закінчила романо-германський факультет Київського університету імені Тараса Шевченка (1978). На дипломатичній службі з 1990 року. У 1997 р. очолила напрямок культурно-гуманітарного співробітництва у МЗС України. Директор Департаменту культурно-гуманітарного співробітництва МЗС України, представниця України у Комітеті Ради Європи з питань рівності між чоловіками та жінками. З березня 2007 р. — Надзвичайний і Повноважний Посол України при Святому Престолі, з березня 2009 р. — при Суверенному Військовому Ордені Госпітальєрів Святого Іоанна Єрусалимського, Родосу і Мальти за сумісництвом. З 2020 р. — Посол з особливих доручень МЗС. З 2023 р. — заступник Голови Національної комісії України у справах ЮНЕСКО. Володіє англійською, французькою, італійською мовами.

Чому Ви обрали професію дипломата? Які основні переваги цієї професії над іншими у вашому особистому виборі?

Я не відразу обрала професію дипломата. На відміну від мого чоловіка, Олега Шамшура, який вирішив, що стане дипломатом, ще зі шкільних років, я підійшла до прийняття такого рішення вже після закінчення університету. Ще змалечку мені подобалося пізнавати явища, країни, традиції, культуру і релігії різних народів. Я колекціонувала ляльок в національних костюмах. Моїм улюбленим художником став відомий італійський живописець Джотто ді Бондоне, особливо його ікони. Певний час були також думки піти шляхом вивчення світу флори і фауни. Але оскільки в школі вчителі відзначали мої здібності до вивчення іноземних мов та переможні результати в олімпіадах з англійської мови, було вирішено присвятити подальше життя вивченню мов і країнознавства. А далі я вже поступово досягла мого становлення як дипломата.

Взагалі в повсякденному житті ми маємо звертати увагу на знаки, які нам подає доля. Їх може бути кілька. Це як на роздоріжжі. Важливо розпізнати найважливішу підказку. Дипломатія передбачає широкий світогляд. Справжній дипломат має володіти певними навичками різних професій — від політолога, перекладача і до гарного промовця і психолога. І обов'язково має любити свою роботу.

В якому виші Ви навчалися? Чи є профільна освіта обов'язковою для дипломата?

Я навчалася в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, на романо-германському факультеті. Профільна освіта не є обов'язковою умовою для того, щоби стати дипломатом. Досконале знання іноземних мов — так. Це обов'язково, бо є необхідною умовою для дипломатичної роботи. Ми маємо яскраві приклади, коли працівники МЗС з базовою освітою фізика і математика досягали значних успіхів в дипломатії. Павло Клімкін став Послом, потім Міністром закордонних справ. Сергій Корсунський зараз обіймає посаду Посла України в Японії. Моя землячка Лариса Герасько — Посол України в Ірландії, за фахом є юристом. Але для таких досягнень їм треба було пройти всі етапи, всі щаблі кар'єрної драбини від посади аташе, секретаря до керівника високого рангу.

Кого з викладачів Ви можете назвати своїм учителем і чому?

Серед своїх вчителів хотіла б згадати професора Костянтина Тищенка, у якого я писала дипломну роботу, пов'язану з Кримським півостровом. Це була робота про національні та етнічні групи, мовні запозичення і зовнішній вплив. Вчений з великої літери, людина широких і різнобічних знань, проникливий мислитель. Він володів десятками різних мов. Кожна окрема мова була для нього інструментом пізнання чогось ширшого: людської свідомості, історії країни, закономірностей тощо. Я добре запам'ятала його знакову теорію мови. Бачення мови як цілісного феномену в усіх її взаємодіях. Кожне слово несе певну семантику, створює образ. Це дуже важливо усвідомлювати, коли в твоїй діяльності ти стаєш промовцем і береш участь у переговорах.

Не можу не згадати професора Олександра Мороховського, який був керівником моєї кандидатської дисертації. Також вчений з великої літери. В нього я навчилася не просто генерувати ідеї, а правильно їх реалізовувати і чітко розставляти акценти. Кожне спілкування — цілісний текст, в якому правильно розставлені акценти мають велике значення. Я завжди це пам'ятаю і з вдячністю згадую своїх вчителів, отримані від них знання мені дуже згодилися в практичній дипломатичній діяльності.

Чи є постаті, яких Ви вважаєте взірцем у дипломатії?

В Україні є багато відомих дипломатів, у яких є чому навчитися. Генадій Удовенко. В нього було щось особливе від справжньої дипломатії. Дозволю собі висловитися образно, це як від дипломатії «без пестицидів». Анатолій Зленко з його харизмою. Микола Макаревич, людяність якого всі добре пам'ятають. Ніна Ковальська, перша жінка — Посол України. Та багато інших талановитих дипломатів України. Це так звана класична дипломатія. Основа. Це як класична музика, яка є вічною, незважаючи на сучасні уподобання.

Серед іноземних дипломатів мені імponує Кондоліза Райс. Можливо, ще й тому, що я мала можливість спілкуватися з нею і бачити її в різних ситуаціях, не тільки на офіційних заходах. Окрім професіоналізму, мене вразило її ставлення до своїх підлеглих, найближчого оточення. Розуміння того, що сім'я і особисте життя впливають на роботу і результативність, а її підтримка як керівника дуже важлива.

Взірцем у дипломатії я б назвала всім відому Маргарет Тетчер, у якої є багато чому повчитися і яка була талановитим переговорником під час зустрічей з керівниками різних держав. Власним прикладом вона показала, що жінки на найвищих посадах можуть бути надзвичайно ефективними.

Які фахові видання Ви б порадили читати молодим дипломатам?

Молодим дипломатам я б порадила ознайомитися з книгою Генрі Кісінджера «Дипломатія». Варто почитати «Дипломатичну кухню» Олександра Сліпченка, де викладено в притаманній йому оригінальній формі так звану «кухню». З повагою ставлюся до цього відомого дипломата і його вміння оперувати словом.

Жінки-Посли у Ватикані: Ірландія, Україна, Панама, Чилі, Німеччина, Литва, Єгипет

Які труднощі траплялися Вам у професійній діяльності і як Ви їх долали?

Мабуть, серед труднощів в нашій роботі можна назвати приклади, коли ти отримуєш доручення з Центру і розумієш, що дуже важливо було виконати його ще на вчора. Тоді запускаєш «важку артилерію»: особисті контакти, офіційні та неофіційні канали, всі види дипломатії, мозковий штурм тощо. Це стресові моменти професійної діяльності.

Які заходи з дипломатичної практики Вам запам'яталися найбільше?

Відразу після Революції Гідності треба було організувати візит Прем'єр-міністра Арсенія Яценюка до Ватикану. Був квітень місяць 2014 року. В цей час в Римі була запланована церемонія канонізації Папи Івана XXIII та Папи Івана Павла II. Згідно протоколу до та під час таких заходів не передбачені офіційні візити делегацій високого рівня і окремі Аудієнції з Папою. Але завдяки дипломатії, проведеній роботі вдалося у винятковий спосіб це зробити. Відбулася зустріч з Папою Римським Франциском і Державним секретарем (Главою Уряду) П'єтро Пароліном. Це був перший офіційний закордонний візит Глави Уряду України, особливо на фоні звинувачень, які лунали з боку Росії щодо нелегітимності влади в Україні. Значущість цього вдалого візиту полягала в тому, що це по суті було визнання легітимності керівництва нашої держави в той непростий момент. Ця подія відбувалася на початку понтифікату Папи Франциска, який тоді, на відміну від останніх відомих промов, неодноразово висловлював всебічну солідарність з українським народом у його прагненні та піднесенні людської гідності.

Яке значення має публічна дипломатія в практичній діяльності ЗДУ?

Яскравим прикладом публічної дипломатії в дії став захід «Українське Різдво у Ватикані» у 2011 р., коли Різдво у Ватикані вдяглося у жовто-блакитні кольори. 30-метрову ялинку з українських Карпат було встановлено на площі Святого Петра у Римі. На це дійство зібралися тисячі відвідувачів як з Рима, так і з інших міст Італії, представники української діаспори, прочани та, звичайно, туристи з усього світу. За кілька годин до інавгурації ялинки Папа Римський Бенедикт XVI прийняв українських урядовців, представників церков, дитячих фольклорних колективів, делегації Львова та Закарпаття. Маленькі ялинки зі Львова були встановлені на території Ватикану, в Конгрегаціях і в резиденції Папи. Звучали українські колядки, гості смакували

Вітальне слово першого Посла України при Мальтійському Ордені з нагоди 15-річчя встановлення диптосунків

нашу кутю. Подія була дуже світлою і позитивною для міжнародного іміджу держави. Країни десятками років чекають після подання заявки на встановлення їхньої ялинки. Ми були першими з країн колишнього Радянського Союзу, і я не маю інформації, чи комусь іншому вдалося. Про нашу ялинку говорив увесь світ: CNN, BBC, DW, RAI 1, TF 1, France Press та багато інших ЗМІ. Ми були дуже щасливі, бо Україна перебувала в надзвичайно позитивному забарвленні в інформаційно-культурному просторі Європи і світу.

Чим відрізняється діяльність жінки і чоловіка на дипломатичній посаді, якщо така відмінність має місце?

Діяльність жінки і чоловіка на дипломатичній посаді базується на основних принципах дипломатії. Якщо і відрізняється, то лише в маленьких деталях. Ймовірно, жінка може додати більше інтуїції або трохи різнобарв'я. Це індивідуально в кожному окремому випадку. Чоловіки нормально сприймають жінок. Вони активні, вони ініціативні, ну і зараз такі часи, коли треба не просто приймати рішення, не просто говорити, але й діяти. А жінки якраз більше роблять, ніж говорять. Можна процитувати Маргарет Тетчер: «Якщо ти хочеш, щоб щось було сказано, — попроси чоловіка, а якщо ти хочеш, щоб щось було зроблено, — попроси жінку». Це дуже коротко і влучно. Адже жінки справді звикли більш конкретно працювати. Можна багато

говорити про склад розуму жінки та чоловіка — аналітичний, неаналітичний, математичний... Але жінка звикла, що якщо вона має щось зробити, то вона це зробить.

Які ключові цінності дипломатичної служби?

Одним із основних принципів дипломатичної служби є захист і відстоювання національних інтересів України. Наведу висловлювання з цього приводу і три основні риси дипломата за визначенням Геннадія Удовенка: «Професіоналізм, порядність, патріотизм. Рівнозначні та непорушні. Немає вічних ворогів, немає вічних друзів. Вічними є національні інтереси». Дуже влучно.

Як би Ви сформулювали своє життєве кредо?

Для мене важливо не втрачати надію і віру в будь-яких ситуаціях. Триматися до останнього. У італійців є гарна приказка: «Quando si chiude una porta, si apre un portone» (коли зачиняються одні двері, відчиняються інші врата... можливостей, пізнання...).

Які основні виклики роботи жінки-дипломата?

В порівнянні з минулими роками цих викликів значно поменшало, але ще дещо залишилося. Традиційне сприйняття жінки виключно як берегині сім'ї й домівки. Те, що сила визначається фізичними можливостями жінки. Те, що для

На зустрічі з Генсеком ОБСЄ Ламберто Заньєром і Держсекретарем Ватикану кардиналом П'єтро Пароліном

В ОБСЄ як Персональний Представник Голови ОБСЄ з питань боротьби з ксенофобією і расизмом та дискримінацією християн

*Під час урочистих заходів
у Соборі Святого Петра у Ватикані*

На аудієнції у Папи Римського Франциска

жінки краще технічна проста робота, та інше. Насправді кар'єра — це ваш особистий правильно спланований проєкт. Головне — мати мотивацію, а також бажання бачити результат своїх ініціатив та роботи задля інтересів рідної країни.

На власному досвіді можу сказати, що можна поєднати особисте життя й роботу. Це, звичайно, не просто, але можливо. Дуже важливо в цьому мати підтримку родини, другої половини, особливо для кар'єрного зростання. Коли у вашого чоловіка є розуміння і схвальне ставлення до того, що ви маєте самореалізуватися, то це гарантія успіху.

Жінка в дипломатії — виклик чи місія?

Це скоріше місія, ніж виклик, на мій погляд. Остання статистика показує, що ситуація змінюється. Руйнується стереотипне ставлення. Якщо дипломатами не стають, а народжуються, і для цього треба мати талант, то хто, як не жінка, може зробити свій вагомий внесок в мистецтво дипломатії. Не варто порівнювати, хто краще, жінка чи чоловік, але однозначно можна стверджувати, що жінка в дипломатії не гірше.

Марина Михайленко

*Від 21 лютого 2023 р. —
Надзвичайний і Повноважний
Посол України в Португалії*

Кандидат історичних наук (2020). Закінчила Інститут міжнародних відносин Київського державного університету імені Т. Шевченка, спеціаліст з міжнародних економічних відносин, референт-перекладач з французької мови. Дипломатичну службу почала в квітні 1997 р. на посаді аташе відділу Близького та Середнього Сходу Управління АТР, БСС та Африки МЗС України. З березня 2003 р. — завідувач відділу Головного управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України. З жовтня 2008 р. по січень 2013 р. — начальник відділу аналізу міжнародних відносин України, заступник директора Департаменту, начальник відділу політико-безпекових ініціатив Департаменту політики та безпеки МЗС України. З січня 2013 р. по серпень 2014 р. — радник-посланник в посольстві України в Італії. В липні 2019 р. — травні 2023 р. — директор Департаменту ЄС і НАТО МЗС України. Володіє англійською, французькою, італійською мовами, вивчає португальську.

Чому Ви обрали професію дипломата? Які основні переваги цієї професії над іншими у вашому особистому виборі?

Якщо бути чесною, я не обирала професію дипломата у тому сенсі, що це не було моєю мрією з дитинства. Можна сказати, що це дипломатія обрала мене або що це доля. Все сталося випадково, коли у далекому 1997 р. мій інститутський друг, який вже працював у МЗС, запропонував мені прийти на співбесіду в управління, де шукали на той момент молодих спеціалістів з мовами. До речі, друг вже давно не працює у системі, а я от трошки затрималась. Водночас зараз я вважаю, що це був найкращий вибір для мене, враховуючи мої інтереси. Саме дипломатія надала мені можливість подорожувати по світу — пізнавати історію, культуру інших народів і, головне, знайомитись з новими людьми.

В якому виші Ви навчалися?

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка, факультет міжнародних економічних відносин. Обрала цей факультет серед поміж інших у вузі, бо на той момент професія економіста-міжнародника була популярною, і я достатньо добре знала математику — саме цей предмет треба було складати першим серед іспитів. І все, як кажуть, склалось.

Чи є профільна освіта обов'язковою для дипломата?

Ні, не обов'язково мати профільну освіту, щоб бути успішним дипломатом і навіть міністром. Такі приклади в українській новітній дипломатії є. Ключове, щоб у тебе були відповідні якості, необхідні для того, щоб бути у цій професії та бути успішним.

Кого з викладачів Ви можете назвати своїм учителем і чому?

Коли я вступила у 1992 р. в Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка, то йшов другий рік після відновлення незалежності України. І це був перший рік, коли на факультет міжнародних економічних відносин набрали виключно «український курс». До цього в основному в Інституті навчалися іноземці і невелика частина українців, адже радянська дипломатія

*Офіційний візит Президента Португалії Марсело Ребелу де Соузи до України.
Київ, 23 серпня 2023 року*

не потребувала багато українських дипломатів. За тих часів МЗС було дуже маленьким і здебільшого виконувало функції, спрямовані на представлення України в ООН як держави-співзасновниці. Тобто мені пощастило у тому, що моє навчання співпало зі становленням нашої державності і необхідністю підготовки дипломатичних кадрів для Міністерства. І всі викладачі Інституту чітко розуміли ці нові вимоги часу і намагалися вкладати у нас свою душу. Було б неправильно виділяти когось одного, бо всі вони були висококласні професіонали. Але мені запам'ятались лекції Георгія Почепцова з конфліктології — був цікавим як сам предмет, так і спосіб донесення інформації.

Які отримані знання найбільше згодилися в практичній діяльності?

Без знання іноземних мов дипломата не існує. Тому це першочергове, що мені згодилося у практичній діяльності. Більш того, після інституту довелося вчити додаткові мови — у моєму випадку це італійська, зараз португальська. Звичайно, дипломат повинен мати широкий кругозір. Ти маєш підтримати розмову на будь-яку тему — політика, економіка, історія, культура.

Український павільйон на світовій технологічній конференції Web Summit. Лісабон, 17 листопада 2023 року

Виступ Марини Михайленко на церемонії відкриття Національного Конгресу з питань туризму. Порту, 1 грудня 2023 року

Чи є постаті, яких Ви вважаєте взірцем у дипломатії?

По своїй натурі я людина, що не схильна створювати собі кумирів. Це стосується всіх сфер життя, не тільки кар'єри. У моєму професійному житті було багато чудових колег, з якими дійсно було цікаво працювати, у багатьох з них я чомусь вчилася. Але «взірець» — це для мене занадто сильне слово.

Які фахові видання Ви б порадили читати молодим дипломатам?

Молодим дипломатам треба поглиблювати свої знання у тих сферах, якими вони наразі безпосередньо займаються на дипломатичній службі. Дипломатія є багатоплановою та багатовимірною. Це й двостороння дипломатія, і багатостороння, і економічна, і публічна, консульський напрямок, протокол тощо. Тому молодим дипломатам необхідно бути готовими протягом всього професійного життя вдосконалювати свої знання. Сьогодні ти можеш займатися Близьким Сходом, а завтра поїхати у Латинську Америку. Сьогодні ти можеш відповідати за розвиток політичної взаємодії, а завтра поїхати на консульську роботу за кордон. У нашій дипломатичній службі на даному етапі її розвитку ставку роблять на багатопрофільність. І тому

на кожному етапі твого професійного життя ти маєш читати різну літературу. Мій приклад — перебуваючи в Італії, я захопилася історією, культурою цієї країни. І на якомусь етапі я зрозуміла, що буде корисно ці знання викласти на папері у вигляді дисертаційної роботи. Я обрала часові рамки мого дослідження і тему, що були найменш висвітлені в українській історіографії, — період створення Королівства Італія з 1861 по 1896 рр. і проблема національної консолідації держави. Наразі, працюючи у Португалії, я із захопленням читаю книжки, що присвячені різним історичним періодам існування і розвитку цієї країни.

Якщо ж говорити про, так скажемо, базову літературу, то це, звичайно, «Дипломатія» Кісінджера, мені подобаються книги Тоні Джадта, написані ним самим, а також у співпраці з Тімоті Снайдером, і серед порівняно нещодавніх — Дуглас Хард, «Обери свою зброю» («Choose Your Weapons»).

Які труднощі траплялися Вам у професійній діяльності і як Ви їх долали?

Наприкінці 90-х МЗС уявляло собою майже цілковито «чоловічий світ». Ні, жінки працювали у системі дипломатичної служби, але їх фактично не було на посадах середньої та високої ланки. Тобто гендерна нерівність і стереотипи щодо жінок у дипломатії відчувались дуже сильно. Тебе могли не затвердити на посаду тільки тому, що твій потенційний керівник «не працює з жінками». Тому жінки мали постійно доводити, що вони гідні та варті. За останні роки, це суттєво змінилося. Свого часу МЗС стало одним з перших українських органів державної влади, що приєдналося до кампанії «HEforSHE» — рух солідарності за гендерну рівність від ООН-Жінки. І на сьогодні у системі МЗС працює 50% жінок і 30% з них обіймають керівні посади.

Які заходи з дипломатичної практики Вам запам'яталися найбільше і чому?

Мені пощастило, я фактично з самого початку кар'єри часто залучалася до підготовки важливих міжнародних заходів, таких як візити на найвищому та високому рівнях. Окремо у пам'яті закарбувався візит Президента України до Рима та Ватикану для участі у похованні Папи Римського Івана Павла II. І це було пов'язано не з самою подією, а з тією атмосферою, що панувала у місті протягом декількох тижнів напередодні його уходу. Всі, включаючи Папу, розуміли, що йому залишаються лічені дні. У місто почали прибувати тисячами віруючі, які день і ніч молилися на площі Святого Петра за його здоров'я.

*Український культурно-освітній центр «Дивосвіт».
Лісабон, 25 вересня 2023 року*

У ЗМІ публікувалися численні матеріали про його життя. Ніколи не забуду той момент, коли в один із днів його підвели до вікна, і він хотів сказати декілька слів віруючим, які постійно перебували на площі, але не зміг і заплакав, і з ним, здавалося, плакав увесь світ. Саме у цей момент я зрозуміла, що насправді означають слова «особистість світового масштабу».

Серед відносно недавніх заходів також запам'яталося проведення першого в історії наших відносин з ЄС Спільного засідання Колегії європейських комісарів та Уряду України, що відбулося у Києві в лютому 2023 року. І звичайно, для мене як посла значимими були візит Президента Португалії в Україну у 2023 р. (вперше після 1998 р.) та візит Президента України в Португалію у травні цього року.

Яке значення має публічна дипломатія в практичній діяльності ЗДУ?

Наразі — виключно важливе. При цьому під час повномасштабної агресії РФ проти України заходи з публічної дипломатії, що реалізовує ЗДУ, спрямовані насамперед не на створення позитивного іміджу України, а здебільшого на донесення правди про російські злочини та протидію російській дезінформації, яка подекуди продовжує бути ефективною. З цією метою ми надзвичайно активно використовуємо інструменти публічної дипломатії — а це інтерв'ю,

конференції, флешмоби, різноманітні інформаційні кампанії і ініціативи. Серед останніх заходів ПУ у Португалії у цій сфері можна відзначити артпроект «Broken Melody», спрямований на привернення уваги до долі українських військовополонених музикантів військових оркестрів з Маріуполя. Разом з організацією UAnimals були реалізовані проекти, щоб ще раз наголосити на екологічних злочинах Росії в Україні. У 2024 р. у Португалії відбулись покази документальних фільмів «20 днів у Маріуполі» Мстислава Чернова, «Довга доба» Алана Бадоева та закритий показ стрічки «Буча». Ці проекти отримують позитивний відгук серед португальців, сприяючи підвищенню обізнаності про ситуацію в Україні та зміцненню підтримки нашої країни.

Чим відрізняється діяльність жінки і чоловіка на дипломатичній посаді, якщо така відмінність має місце?

Я переконана, що нічим. Принаймні мій досвід саме такий. Оскільки ти, перше за все, маєш бути професіоналом, і саме так тебе сприймають твої та іноземні колеги — не як чоловіка чи жінку, а як професійну чи не дуже людину. І зараз, коли ми боремось з російською агресією, дипломатія не поділяється на жіночу чи чоловічу, а є насамперед воєнною — wartime diplomacy. Воєнні виклики вимагають посиленого підходу до дипломатії, з новими методами досягнення результатів. Змінилися наші пріоритети, змінилися наші інструменти. Серед пріоритетів — це, звичайно, сприяння наданню військової і гуманітарної допомоги Україні, залучення іноземних партнерів до реконструкції у нашій державі, допомога українським тимчасово переміщеним особам тощо. У методах досягнення цілей ми маємо бути швидкими і наполегливими, що іноді, як би це парадоксально не звучало, означає бути менш дипломатичними. МЗС запустило веб-портал про воєнну дипломатію України, де можна детально ознайомитись з її результатами.

Які ключові цінності дипломатичної служби?

Ключові цінності дипломатичної служби сформулював наш перший глибоко шанований мною міністр закордонних справ Геннадій Йосипович Удовенко: відомі три П — професійність, порядність і патріотизм. Думаю, що в принципі це вичерпний перелік, решта — деталі.

Як би Ви сформулювали своє життєве кредо?

Ніколи про це не думала. Але в принципі все дуже просто — ніколи не зупинятися і завжди рухатися вперед. Про це ще казав

*Заходи до 2-ї річниці повномасштабного вторгнення.
Лісабон, 24 лютого 2024 року*

Альберт Ейнштейн, що життя схоже на поїзтку на велосипеді — аби зберегти рівновагу, ти маєш рухатись. Тому намагаюсь завжди рухатися вперед і використовувати будь-які можливості, що надає життя. Як приклад, два з моїх закордонних відряджень я закінчувала раніше встановленого у 4 роки терміну. І це було виключне моє бажання, хоча мені було надзвичайно комфортно працювати в Італії і з колективом мені щастило. Але, як тільки мені пропонували щось нове по роботі, я у переважній більшості випадків погоджувалась. Бо люблю швидкий темп і зміни, в іншому випадку я починаю нудьгувати.

Які основні виклики роботи жінки-дипломата?

Думаю, що більшість жінок-дипломатів відповість на це питання, що це — поєднання особистого життя й роботи, особливо коли у тебе є маленькі діти. Дипломатія, як і будь-яка інша професія, вимагає часу і віддачі.

Чи можна поєднати особисте життя й роботу, кар'єру?

Звичайно, можна, було б бажання. Ключовим фактором при цьому, звісно, є розуміння і підтримка твого чоловіка/дружини/партнера. Якщо такої підтримки немає, то все стає набагато складнішим.

Які основні інструменти жінки-дипломата?

Як на мене, немає специфічних жіночих інструментів у дипломатії. Але є інструменти, які жінки-дипломатки використовують для підтримки одна одної та продовження боротьби за гендерну рівність. В середині МЗС багатьох країн є об'єднання жінок-дипломаток. Ще одним цікавим інструментом є асоціації жінок-послів у тих країнах, де їхня кількість значна. Наприклад, у Португалії більше 30 жінок-послів, які представляють різні континенти. Разом у рамках Асоціації жінок-послів AWA ми проводимо різні тематичні заходи, організовуються зустрічі з керівництвом держави і політиками, інфлюенсерами. Це суттєво покращує розуміння і взаємодію навіть між керівниками посольств тих країн, які не є близькими друзями чи партнерами.

Жінка в дипломатії — виклик чи місія?

Це не виклик і не місія. Для мене — це професія. І, як у будь-якій іншій професії, у вас до неї має бути хист. На моє переконання, успішний дипломат має бути мобільним — готовим у будь-який момент змінювати місце проживання і оточення; бути відкритим до всього нового — мов, культур, способу життя; бути готовим все життя вчитися і вдосконалювати свої знання.

*27 семінар для молоді країн-членів і партнерів НАТО,
організований Португальською молодіжною асоціацією Атлантичного договору
YATA Portugal — AJPA / CPA та Португальською атлантичною комісією (CPATL).
Лісабон, 21 липня 2024 року*

Ірина Тибінка

*З 30 вересня 2020 р. —
Генеральний консул України в Гамбурзі*

Дипломатичний ранг — Надзвичайний і Повноважний Посланник 2 класу. Кандидат економічних наук (2016). Закінчила з відзнакою Львівський національний університету імені Івана Франка, факультет міжнародних відносин. Дипломатичну службу розпочала в листопаді 1999 р. на посаді аташе Політичного відділу МЗС України. З серпня 2002 р. по липень 2006 р. працювала віцеконсулом Генерального консульства України у Франкфурті-на-Майні. З серпня 2013 р. по липень 2017 р. — начальник відділу політичного аналізу та планування Політичного департаменту та заступник директора Політичного департаменту МЗС України. З серпня 2017 р. до грудня 2020 р. — радник — посланник Посольства України у Федеративній Республіці Німеччина в Берліні. З 30 вересня 2020 р. — Генеральний консул України в Гамбурзі.

Чому Ви обрали професію дипломата? В якому виші Ви навчалися?

Романтизм, складність та екзотика — це, мабуть, три основні мотивації, які привабили мене у дипломатичній роботі. Тоді професія дипломата була овіяна ореолом загадковості і сприймалася як щось неймовірне, особливо для жінки. А хто ж не любить викликів? Впевненості у власних силах додало завершення з відзнакою навчання на факультеті міжнародних відносин Львівського університету імені Івана Франка і отримані від керівництва факультету рекомендації для роботи в МЗС. Допомогло також розуміння вимог майбутньої роботи, отримане у ході декількох студентських практик у міністерстві.

Слід зазначити, що перші випускники факультету міжнародних відносин Львівського університету, які прийшли в українську дипломатію, показали високий рівень знань, підготовки та відповідальності.

Тому рекомендації з університету щодо своїх наступних випускників (а я належала до третього випуску — 1999 року) однозначно бралися до уваги на Михайлівській площі. Тож у нас з дипломатією був вибір за взаємною згодою.

Чи є профільна освіта обов'язковою для дипломата?

Знаю успішних українських дипломатів, які прийшли в раннє МЗС і без профільної освіти. Готовність вчитися і особистісні якості — це, мабуть, ключові ознаки кожного майбутнього професіонала. Хоча наявність дотичної спеціальності — з таких сфер як політологія, історія, іноземна філологія чи запитувана нині економіка — безперечно полегшить опанування професії. У моєму випадку отримання профільної освіти стало визначальним чинником при виборі професії. Проте не всі випускники профільних напрямів потрапляють у дипломатію. Приміром, з моїх 80 однокурсників лише двоє стали дипломатами.

Які отримані знання найбільше згодилися в практичній діяльності?

Дипломатична робота охоплює багато сфер діяльності і вимагає від дипломата різнобічної ерудиції. Необхідними є ґрунтовні знання історії як своєї держави, так і світових процесів, політології, географії, економіки, іноземних мов. За певних умов усі отримані під час навчання знання стають у нагоді. Коли вперше почала у Відні займатися

Виступ Ukrainian Freedom Orchestra в Ельбській філармонії Гамбурга з нагоди відзначення Дня Незалежності України. 30 серпня 2023 року

Підписання угоди про регіональне партнерство між Одеською областю та федеральною землею Бремен. 12 червня 2023 року

культурними питаннями, раділа, що відвідувала свого часу в університеті факультативний курс «Історія мистецтвознавства». Коли очолила Генконсульство, у нагоді став такий нібито далекий до дипломатії курс «Основи бухгалтерського обліку», який проходила в університеті за спеціальністю «міжнародні економічні відносини».

Щоправда, відразу після університету бракувало практичних навичок. Враховуючи те, що на той час програма викладання для щойно створеного факультету міжнародних відносин Львівського університету формувалася «з нуля», а в освітній системі були відсутні спеціалісти з таких дисциплін як комунікація чи PR-презентація, такий стан речей викликає розуміння. Вміння публічного виступу, роботи зі ЗМІ та у соцмережах, ведення переговорів набувалися вже згодом, під час роботи, завдяки тренінгам і курсам, які проводило та й проводить зараз Міністерство закордонних справ або його партнери.

Кого з викладачів Ви можете назвати своїм учителем і чому?

Для мене Вчителем з великої літери є кожен, хто власним гідним прикладом доклався до формування мене як особистості та професіонала, кожен, від кого я могла зачерпнути щось нове для себе. Маю сказати величезне спасибі Господу за те, що такі люди завжди були присутні на моєму життєвому шляху.

В університетський період окремо виділила б декана факультету міжнародних відносин Львівського університету Маркіяна Зіновійовича Мальського та його заступника Ігоря Степановича Бика. Їхня батьківська опіка, наполегливе прагнення вкласти у нас, тоді молодих і нетерплячих, знання заслуговують щирої шани. Крім того, їх

обох можна сміло іменувати засновниками львівської школи української дипломатії.

Проте мушу зізнатися, що моє навчання триває й досі, бо завжди, коли бачу кращі підходи чи практики, намагаюся їх перейняти. Тому називати поіменно усіх своїх вчителів доволі складно, бо це майже кожен, з яким мені пощастило працювати. І саме цей чинник — присутність поряд порядних, професійних колег-однодумців — робить особисто для мене роботу у системі МЗС такою привабливою, драйвовою і насиченою.

Чи є постаті, яких Ви вважаєте взірцем у дипломатії?

Для багатьох українських дипломатів хрещеними батьками у дипломатії стали нині покійні Геннадій Йосипович Удовенко та Анатолій Максимович Зленко. З Геннадієм Йосиповичем не довелося попрацювати, а от від розмов з Анатолієм Максимовичем завжди віяло внутрішнім спокоєм, мудрістю, розумінням і повагою. Саме таким має бути Дипломат.

Мала приємність працювати пліч-о-пліч й з іншими досвідченими і самовідданими професіоналами. Багатьох з них можна називати взірцевими дипломатами. Їхні ставлення до роботи, модель поведінки з іноземними партнерами та власною командою, знатність аналізувати та реагувати на різні ситуації, а також здібності справжнього кризового менеджера та патріотичне налаштування не могли не надихати. Зі словами щирої подяки за добру науку та гідний приклад згадую досвід роботи з кожним з моїх керівників. Вважаю надзвичайними менторами своїх перших безпосередніх керівників: в центральному апараті це були Андрій Іванович Веселовський та Ігор Олексійович Долгов, а за кордоном Юрій Анатолійович Ярмілко та Володимир Юрійович Єльченко.

Перелік непересічних постатей в зовнішньополітичній царині України можна продовжувати й іменами низки сучасних дипломатів і дипломаток. Це ті, чия діяльність на зовнішніх рубежах, особливо у ці складні для України роки, викликає щире захоплення своєю витонченою майстерністю та вишуканою креативністю. Радію успіхам колег, бо усвідомлюю, скільки кропіткої праці та знань закладено у кожне їхнє досягнення. І що кожна така дипломатична перемога є спільною перемогою нашої держави.

Які фахові видання Ви б порадили читати молодим дипломатам?

Дипломат — це, передусім, аналітик і переговорник. Тому важливо не лише бути в курсі світових подій, але й експертно розуміти їх.

Виступ у парламенті федеральної землі Шлезвіг-Гольштейну з нагоди першої річниці російського повномасштабного вторгнення. 24 лютого 2023 року

Звичайно, ніхто не скасовував ефект «чорного лебідя» Нассіма Талеба, який зводить майже нанівець цінність експертних прогнозів, проте з дослідженнями та звітами таких визнаних аналітичних центрів як американські CFR (Council on Foreign Relations) та CSIS (Center for Strategic and International Studies), британський Chatham House чи німецький SWP (Stiftung Wissenschaft und Politik) варто ознайомлюватися.

Зараз дуже багато літератури щодо ведення переговорів. Особисто мені свого часу сподобалася книга «Шлях до Так», яка розповідає про гарвардський метод переговорів.

Багато корисного можна дізнатися з біографічних книг про визначних державних діячів. У цьому сенсі на увагу заслуговує книга політика про політика. Маю на увазі «Фактор Черчілля», написана Борисом Джонсоном.

Не зайвими будуть книги про психологію, історію та мистецтво. Зараз, приміром, читаю збірку есеїв Тоні Джадта «Коли змінюються факти». У ній суміш політики, історії, культури і навіть суспільної психології.

Які труднощі траплялися Вам у професійній діяльності і як Ви їх долали?

Робота без труднощів швидко розслабляє і не йде на користь. Складнощі повинні бути, щоб набувався досвід подолання криз, без яких у дипломатії, як розумієте, ніяк неможливо. Питання в тому, наскільки ти готовий до них організаційно та психологічно. Саме

завдяки професійному досвіду відбувається еволюція ставлення до будь-яких життєвих викликів. Те, що для початківця є непередбачуваною обставиною, яка викликає паніку і стрес, досвідчений дипломат виважено розглядатиме під призмою, чи можна це врегулювати та як діяти, якщо питання не підлягає врегулюванню.

Мені на згадку приходять доволі курйозні випадки про технічні труднощі у роботі, які вже давно відійшли в минуле. У Міністерстві закордонних справ були колись часи, коли на цілий відділ був один комп'ютер. І п'ятеро людей змагалися за те, хто першим зможе виконати на ньому свою частину роботи. Це була чудова можливість для набуття вміння переконувати інших і виходити із складних ситуацій. Чи відсутність електронної пошти. Уявіть собі швидкість комунікації та вирішення питань, коли зв'язок із зовнішнім світом відбувався переважно через факс або звичайною поштою. Або походи до бібліотеки, щоб якісно підготувати виступ, бо лише там можна було знайти необхідні джерела інформації. Зараз, пригадуючи це, розумію, наскільки покращилися технічні можливості.

Які заходи з дипломатичної практики Вам запам'яталися найбільше?

Українсько-канадський семінар з питань безпеки, який ми спільно з моєю колегою, обидві щойно зі студентських лав, провели наприкінці 1999 року. Він став першим заходом, організація якого була повністю покладена на нас. Це був неоціненний досвід, який добре загартував нас. До речі, за успішне проведення семінару, який до того декілька років не вдавалося організувати, ми обидві отримали свій перший дипломатичний ранг — аташе.

Вручення вірчих грамот новопризначеним послом України в Австрії федеральному президенту Австрії у 2010 році. У якості супроводжуючого дипломата я відчула велич протокольного церемоніалу і представницьких традицій, які корінням сягають часів Австро-Угорської імперії.

Головування України в ОБСЄ у 2013 році. Уся привабливість класичної багатосторонньої дипломатії у дії. І Україна на чолі цих процесів.

2014-2017 роки — формування дипломатичного фронту України з протидії російській агресії й задля відновлення територіальної цілісності України, а також його дії на міжнародній арені. Працюючи у центральному апараті, брала участь у виробленні національних позицій, стратегій і тактик, запуску зовнішніх інформаційних кампаній, спрямованих на подолання російської пропаганди. Це незабутнє

відчуття долучення до надважливої місії, від якої залежить безпека власної держави і співгромадян.

У зв'язку з відрядженням до Берліна у 2017 році ракурс роботи зосередився на просуванні національних інтересів на німецькому напрямі. Необхідно було проводити активну роботу з представлення культурних надбань і творчого потенціалу України, заповнювати білі плями щодо нашої держави в історичній свідомості німецького суспільства. У Берліні команда Посольства втілила у життя цілу низку яскравих, високоякісних, безпрецедентних проєктів, кожен з яких вартий окремої уваги. Це був період нових викликів і смаку успіху від отриманих результатів. Рада, що мала змогу бути активним членом цієї феєричної іміджевої кампанії, яка триває й надалі, тепер уже з новими учасниками. Зараз намагаюся цей позитивний досвід розповсюдити на Північну Німеччину.

Яке значення має публічна дипломатія в практичній діяльності ЗДУ?

Згідно зі Стратегією зовнішньополітичної діяльності України «публічна дипломатія є важливим інструментом формування позитивно-

го іміджу України як надійного партнера і форпосту захисту демократичних цінностей на європейському просторі, що набуває особливої актуальності в умовах зростання гібридних загроз». Заходи публічної дипломатії — це, по суті, м'яка сила у дії. Вона допомагає здобувати друзів і забезпечує розуміння та підтримку з боку іноземних суспільств. Тож публічна дипломатія має бути невід'ємною частиною роботи кожної закордонної дипломатичної установи України.

Достукатися, залучити, роз'яснити, переконати, донести правду, завоювати симпатії, розпочати співпрацю — ці завдання найкраще здійснюються за допомогою засобів публічної дипломатії. Вони дієві

Зустріч із представниками українських громадських організацій у парламенті землі Нижня Саксонія

та перевірені на практиці. Неодноразово мала можливість переконатися у їхній ефективності. Водночас планування та проведення таких заходів потребують постійної фінансової підтримки з боку держави.

Надзвичайно важливо, що з початку російської агресії й особливо за останні роки публічна дипломатія вийшла на передній план у діяльності вітчизняної дипломатичної служби. Переломним моментом стало те, що публічна дипломатія як один з ключових напрямів зовнішньополітичної діяльності знайшла своє визнання у затвердженій у 2021 році Указом Президента України Стратегії зовнішньополітичної діяльності України.

Чим відрізняється діяльність жінки і чоловіка на дипломатичній посаді, якщо така відмінність має місце?

Якість роботи залежить, передусім, від кваліфікаційних компетенцій особи та її особистого ставлення до поставлених перед нею завдань. Не помічала, щоб стаття мала якесь визначальне значення для діяльності. Інша справа — це вплив на професійну діяльність оточення й побуту, які віддзеркалюють сприйняття жінки нашим доволі консервативним суспільством. Від стереотипно «слабшої» статі інколи очікують м'якших підходів у роботі, поступливості у відстоюванні власної позиції, відсутності наполегливості у досягненні цілей і демонструють незадоволення, якщо очікування не справджуються. Крім того, паралельно з повноцінним робочим днем існує побутовий вимір, в якому на жінку покладена роль дбайливої домогосподарки й турботливої матері. Успішне виконання усіх цих ролей означає необхідність докладання подвійних чи навіть потрійних зусиль у порівнянні з колегою-чоловіком і знаходження додаткових резервів часу.

Прес-конференція з нагоди першої річниці регіонального партнерства між Херсонською областю та федеральною землею Шлезвіг-Гольштейн. Лютий 2024 року

*Виступ у парламенті Нижньої Саксонії
з нагоди другої річниці російського вторгнення.
9 лютого 2024 року*

Чудово, що гендерна рівність не просто гучний лозунг для української дипломатичної служби. МЗС стало першим органом державної влади в Україні, який здійснив гендерний аудит у рамках приєднання до міжнародного руху за гендерну рівність «HeForShe» у 2018 році. За оцінкою Офісу ООН-Жінки в Україні гендерний аудит системи органів дипломатичної служби України пройшов успішно. Також за результатами сесій стратегічного планування з експертками ООН-Жінки, МЗС України розробляє План дій МЗС з реалізації нового Національного плану дій з виконання резолюції РБ ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека» до 2025 року.

Тож, гадаю, попереду нас чекає кілька важливих нововведень, які зможуть підтримати жінку в українській дипломатії.

Які ключові цінності дипломатичної служби?

Цінностями по праву можна назвати принципи роботи, закладені в Стратегії зовнішньополітичної діяльності України. Серед них — стійкість, дотримання міжнародного права, адаптивність, взаємодія, прагматизм і людиноцентричність. Значення цих підходів — у їхній універсальності та всеохоплюваності. Вони доречні як при внутрішній розбудові дипломатичної служби, так і для виконання нею функцій назовні.

Оскільки дипломатія — це ще й мистецтво з багатовіковими традиціями, яке постійно розвивається, то її невід’ємними

атрибутами варто вважати шану до усталених практик та відкритість для нового.

Однак трьома незмінними китами, опора на які гарантуватиме успіх і розквіт національної дипломатичної системи, є, на мою думку, все ті ж фундаментальні три «П» незабутнього Геннадія Удовенка: патріотизм, порядність і професіоналізм.

157

Нариси, спогади, інтерв'ю. Частина перша

Питання, поставлені після повномасштабного вторгнення Росії:

Які виклики постали перед українською дипломатією після 24 лютого 2022 року?

Повномасштабний напад Росії став екзистенційним викликом для усієї нашої держави і народу, для кожного з нас. Усі зусилля спрямовані на досягнення ключової цілі — зберегти, захистити, відстояти Україну. Наша дипломатія в одну мить перетворилася з відносно класичної на воєнну. Оперативність, рішучість, відвертість, відмова від навколоходіння, цілеспрямованість, упертість та впевненість у правоті своїх позицій, інтенсивність контактів майже 24/7 — так можна характеризувати підходи не лише Міністерства закордонних справ, але й усієї української владної машини. Реальність змінилася, і ми теж змінилися, наші сприйняття, навички, стиль роботи. Народжений після лютого 2022 року жарт про те, що кожен український дипломат тепер перекваліфікувався у знавця озброєння, енергетичних потужностей та фандрейзингу, недалеко відійшов від реальності.

Війна Росії на знищення України триває. А отже посилення обороноздатності країни, забезпечення функціонування держави в умовах війни, зміцнення міжнародних коаліцій на підтримку України, реалізація Української формули миру, захист прав громадян України, які втекли від війни за кордон, отримання безпекових гарантій, — це зовнішньополітичні завдання, від реалізації яких залежить саме існування нашої Батьківщини і досягнення справедливого миру. По суті, розуміння цього є головною мотивацією усіх рішень і дій на українському дипломатичному фронті.

Як вдалося організувати діяльність генконсульства в умовах війни Росії проти України?

З огляду на специфіку консульської роботи головним викликом для неї стало різке зростання кількості громадян України, які шукали захисту від війни за кордоном. Німеччина належить до тих країн, які прийняли у себе найбільшу кількість українських біженців, а це означало, що потреба у консульських послугах з окремих питань зросла у десятки разів.

Покладання квітів до меморіалу жертвам світових воєн за участю представників влади з нагоди першої річниці російського вторгнення

Необхідність швидко та, за наявних ресурсів, максимально якісно відреагувати стала неабияким викликом для українських консульських установ у ФРН. Збільшення у декілька разів пропускних спроможностей Генконсульства вдалося досягти за рахунок часткового спрощення підходів (Кабінетом Міністрів України було оперативно внесено зміни у відповідну нормативно-правову базу), за рахунок рішучості команди установи істотно оптимізувати та інтенсифікувати свою роботу, за рахунок залучення волонтерської допомоги. Довела свою ефективність цифровізація процесів державного управління. Унаслідок війни посилилася робота Генконсульства і на політичному, інформаційному, гуманітарному, культурно-освітньому, економічному напрямках. З'явилися окремі функції, які раніше не були притаманні консульській службі, але за нинішніх умов стали потрібними нашій державі та громадянам. Іншими словами, завдань і роботи стало значно більше. Проте можливість робити свій внесок у загальну справу, відчувачи при цьому щиру подяку і захоплення нашими незламними Силами оборони, — це те, що надихає і мотивує кожного члена української дипломатичної родини.

Тож робота триває, і вся вона спрямована на визначальне — Перемогу, справедливий мир і відбудову України.

Анна Тертична

*3 грудня 2023 р. —
радник Посольства України в Болгарії,
заступник Посла*

Кандидат історичних наук (2021). Радник першого класу. Закінчила Київський національний університет (1998), відділення слов'янської філології. Філолог, викладач слов'янських мов і літератур. Навчалася у Загребському університеті та Дипломатичному інституті при МЗС Болгарії. Дипломатичну кар'єру почала у 1999 р., працювала в Посольствах України в Союзній Республіці Югославії, в Республіці Сербія, в Республіці Хорватія, а також в Республіці Македонія. У 2021-2023 рр. — начальник відділу Балкан МЗС України. Володіє хорватською, сербською, болгарською, македонською, англійською мовами.

Чому Ви обрали професію дипломата?

Мій власний шлях до дипломатії був далеко не лінійним. Я належу до генерації українців, які здобували середню освіту і формували свій базовий світогляд ще в Радянському Союзі. І попри приховане національне відродження і відновлення українського романтизму у 1980-х, після перебудови, у тій парадигмі уявити собі Незалежну Україну із власною зовнішньополітичною службою було чимось на кшталт фантастики.

Домінувало уявлення, що дипломатами могли бути лише чоловіки, і лише після завершення відповідного вузу в столиці СРСР. Для дівчини «шлях у дипломатію» тоді розглядався лише через одруження з радянським дипломатом. Саме таке формулювання я чула від однієї своєї вчительки у школі. Зараз це викликає лише усмішку, але пригадую, що тоді такі слова мене неприємно вразили і викликали внутрішній протест.

Змалечку я мріяла стати вчителем, пізніше з'явилося прагнення стати викладачем університету, і це було мотивом вступу в аспірантуру Київського національного університету.

Справжнє бажання стати дипломатом з'явилося вже у студентські роки, після перших контактів з іноземними посольствами в Києві. Знайомство з дипломатами відбулося на першому курсі, завдяки навчанню на відділенні славістики КНУ. Передусім, тепло згадую першого посла Хорватії в Україні пана Джуро Відмаровича. Він і його невелика команда на початку 1990-х усіляко підтримували нас, студентів, які обрали як свій майбутній фах вивчення хорватської мови.

Пізніше, вже на третьому курсі, під час навчання у Загребі було неймовірно цікаво слідкувати за роботою першого складу Посольства України в Хорватії, і за шановним першим українським послом в цій країні Анатолієм Миколайовичем Шостаком, вчителем цілого покоління українських дипломатів-балканістів.

А по-справжньому захопила дипломатія після того, як Посольство Хорватії в Києві запросило мене перекладати під час офіційного візиту Міністра закордонних справ Хорватії в Україну. Для мене як студентки 4 курсу це був неймовірний виклик та безцінний досвід. Знайомство з дипломатичними залаштунками, можливість на власні очі побачити, як виглядають переговори такого високого рівня, працюють протокольні служби, усвідомлення того, скільки підготовчої роботи необхідно провести для такого заходу. Мабуть тоді і прийшло розуміння: «Я дуже хочу цим займатися».

У якому виші Ви навчалися?

Моя alma mater — Київський національний університет імені Тараса Шевченка, де здобула спеціальність «Слов'янські мови і літератури», за спеціалізацією хорватська, сербська і болгарська мова і література із обов'язковою складовою — опанування спеціальності «Викладач української мови і літератури». Згодом завершила

*Зі славістами Київського університету.
Софія, травень 2019 року*

аспірантуру Київського національного університету. Ще за студентських років мала згоду пройти навчання на філософському факультеті Загребського університету, після отримання спеціальної стипендії. Вже працюючи в МЗС України, мала стажування в Дипломатичному інституті при МЗС Болгарії. В Інституті історії України Національної академії наук здобула ступінь кандидата історичних наук, вивчаючи історію українсько-болгарських дипломатичних відносин.

Чи є профільна освіта обов'язковою для дипломата?

Звичайно, освіта відіграє важливу роль. Але і самоосвіта для дипломата — це загалом шлях довжиною у професійну кар'єру. Щодо профільності освіти, то Закон про дипломатичну службу і нормативно-правова база України не обмежують кандидатів на дипломатичні посади в системі МЗС України виключно вимогою здобуття спеціальності «Міжнародні відносини». До участі у конкурсах на вакантні посади допускаються претенденти із освітнім рівнем «бакалавр» і «магістр» суміжних спеціальностей зі сфери юридичних, природничих і гуманітарних наук.

Насправді для дипломата дуже важливими є і власна мотивація, здатність безперервно вчитися, опановувати необхідні навички, вміння адаптуватися до постійно-мінливого середовища, вміння аналізувати, прогнозувати, вміння бути креативним. Ці якості не гарантує жоден диплом.

І ще одна дуже важлива деталь. Дипломат має бути готовим до мандрівного способу життя. І бути органічним у цьому стані «довготермінового відрядження», постійної зміни країн, переїздів. І якщо на початку кар'єри це виглядає дещо романтично, то з часом особливості дипломатичної служби можуть створювати особливі проблеми та специфічні завдання для усіх членів родини дипломата. Про них не прийнято говорити на широкий загаль. Але дуже важливо для тих, хто стає на дипломатичний професійний шлях, що традиційне суспільне уявлення про дипломатичну службу занадто ідеалізоване.

Які отримані знання найбільше згодилися в практичній діяльності?

Насправді, ключовим фактором мого переходу в МЗС України стало знання іноземних мов, а також отримані знання про Балканський регіон. У 1993 р. я опинилася у групі перших українських хорватистів, згодом отримала шанс навчатися в Загребському університеті, в Хорватії, що дало мені можливість опанувати мову на рівні її носіїв. У 1996 р., коли я вперше приїхала до Загребу, Хорватія переживала

національне піднесення після припинення війни з Югославією, після повного відновлення територіальної цілісності внаслідок підписання Дейтонської мирної угоди 1995 р., а це — відвойовані, звільнені 30% хорватських територій. Було дуже приємно відчувати настрій людей, які відбудовують свою країну, які розвивають власну мову, які з шаною ставляться до власної церкви, які переосмислюють власну історію і семимильними кроками віддаляються від «югославізму».

Мала можливість подорожувати, об'їхати найбільш постраждалі від окупації території — Східна Славонія, прикордонні регіони з Боснією і Герцеговиною... Було жахливо чути страшні повоєнні спогади і розповіді друзів і знайомих... страшно було від слідів обстрілів Загреба, моторошно було бачити покалічених війною молодих людей на вулицях та дізнаватися про випадки суїциду внаслідок ПТСР серед ветеранів... якою абсолютно незрозумілою тоді була панічна реакція людей на різкі звуки гуркоту трамваїв чи гулу від низького прольоту літаків... Звичайно, в університеті нам багато розповідали і про історію регіону, і про причини війни на пост-югославському просторі, і про перебіг воєнних дій ми чули практично з перших вуст від наших лекторів, але до цього не можна бути готовим...

Так, завдяки навчанню в Хорватії вдалося «зсередини» відчувати комплексність проблем взаємовідносин між країнами на пост-югославському просторі. Хочу подякувати моїм батькам за те, що не побоюлися мене відпустити до Хорватії в той час. Адже гадаю, що саме завдяки цьому навчанню в Хорватії у мене особисто з'явився шанс згодом потрапити на дипломатичну службу.

Після початку роботи в МЗС у 1999 р. вдалося підтвердити високий рівень володіння трьома іноземними мовами (професійний і функціональний рівні), я залучалася до роботи і екзаменаційних комісій з хорватської, сербської і болгарської мови на Вищих курсах іноземних мов МЗС. Цей факт і став профілюючим для обрання сфери діяльності, яка практично безперервно пов'язана з територіальним департаментом, із напрямком двосторонніх відносин з країнами Балканського регіону.

Володіння іноземними мовами неймовірно допомагало в роботі. І залучення до перекладів офіційних зустрічей дозволяло вчитися власне практиці ведення переговорів і бути свідком активної розбудови відносин України з країнами Балканського регіону. Коли я працювала в МЗС, мені дуже часто доводилося бути перекладачем під час офіційних переговорів керівництва України з керівництвом Сербії, Хорватії, Болгарії, Македонії (зараз Північної Македонії). В один із років, пригадую, забезпечувала послідовний переклад 17 зустрічей найвищого рівня. У комбінації з роботою деск-офісера,

*Під час прес-конференції у Болгарській телеграфній агенції.
Софія, грудень 2018 року*

відповідального за кілька країн, це був неймовірно корисний практичний досвід для розуміння розвитку політичного діалогу крок за кроком. Це допомагало у процесі координації роботи з виконання досягнутих домовленостей за підсумками візитів, що покладається на МЗС.

Так склалося професійне життя, що за 25 років роботи мала змогу працювати практично в усіх країнах Балканського регіону. Під час мандату в українському посольстві в Белграді наше посольство відповідало за сумісництво і розвиток відносин із Чорногорією, в ході мандату в Загребі — за Боснію і Герцеговину. Це дозволило дізнатися більше про ці цікаві молоді країни, поглибити розуміння дуже непростих регіональних процесів.

Дуже цікавим і насиченим був мандат в Республіці Македонія, яка після отримання статусу кандидата на членство в ЄС у 2005 р. активно готувалася до початку переговорного процесу про вступ до ЄС. Набуті знання про непростий досвід країн Західних Балкан на шляху інтеграції до ЄС з початку 2000-х рр. став дуже корисним, і особливо зараз, коли Україна долає підготовчий марафон до початку переговорів про вступ.

Ще одним безцінним скарбом у валізі знань стала наукова робота про дослідження інструментів публічної дипломатії України у відносинах із Болгарією. Відчуваю неймовірну користь від популяризації маловідомих фактів з історії українсько-болгарських відносин та формування іміджу України в дружній балканській країні. Архіви про діяльність першого посольства УНР в Софії, дипломатичної команди першого посла УНР в Царстві Болгарія Олександра Шульгина до 1995 р. були засекречені. Але на велике наше щастя, вони збереглися неушкодженими в болгарських архівах. Країн, з якими Україна має

понад сторічну історію дипломатичних відносин, насправді небагато. Царство Болгарія було серед перших держав, які визнали незалежність УНР і встановили дипломатичні відносини у 1918 році.

Про цю сторінку українсько-болгарських взаємовідносин мені було відомо дуже мало, коли мене призначили радником Посольства України в Болгарії у 2015 році. Мала лише фрагментарну інформацію про діяльність української еміграції в Болгарії після першої світової війни, про кількарічну дипломатичну присутність УНР в Софії... Пригадую суміш емоцій, коли вперше до рук потрапила копія ноти УНР до МЗС Болгарії, датована 1918 роком. Вразила і дореформенна українська мова, високий дипломатичний стиль. А згодом доступ до архівних документів допоміг усвідомити, що українські дипломати понад 100 років тому намагалися протидіяти антиукраїнській пропаганді, були вкрай креативними в інформуванні про Україну, у формуванні позитивного іміджу УНР, в аргументації, чому українці — це окремий народ, що має право на власну державу. Тобто російській гібридній війні проти України насправді більше ніж 100 років. Звісно, результати таких досліджень дуже допомагають у роботі сьогодні. А перевиданий репринтний збірник журналів «Украинско слово» та «Украинско-български преглед», які видавало українське посольство в Софії у 1919-1920 рр., за бюджетні кошти, — це важливе першоджерело про яскравий, успішний приклад застосування інструментарію публічної дипломатії (це до того, як у науці з'явився цей термін).

В умовах гібридної російської війни факти є найкращою обороною і найбільш ефективним нашим захистом. Саме факти, підкріплені архівними джерелами, науковими дослідженнями є найкращим спростуванням фейків. І в цьому сенсі традиції української дипломатії в Болгарії початку 20 століття продовжуються, і всі напрацювання наших попередників є дуже корисними навіть через 100 років.

Кого з викладачів Ви можете назвати своїм учителем?

Мені щастило на унікальних вчителів, закоханих у свою місію і натхненних ідеєю передати усі свої знання та багатий досвід. Боюся, що список занадто довгий, і просто ображу гідних і високодостойних викладачів, якщо когось не згадаю. А він напевно налічує вже не десятки, а сотні дорогих серцю людей на різних етапах життя.

Якщо оцінювати з точки зору наставництва, то хочу подякувати передусім викладачам кафедри слов'янської філології Київського національного університету, пані Ользі Паламарчук, пані Олені Дзюбі, пані Олені Чмир, пані Лесі Стебліні. Ми досі підтримуємо тісні контакти, адже славістика в Україні, як і україністика за кордоном, мають

основоположну роль для успіху української публічної дипломатії. Окремо згадаю професора Євгена Пашенка і доцента Оксану Коваль-Костинську, які нещодавно залишили цей світ. Дуже багато в наше покоління славістів вклали й іноземні лектори — хорватської мови, пані Ваня Швачко, і лектор болгарської мови пан Стиліян Стоянов. Київська кафедра слов'янської філології виховала багато сучасних українських дипломатів. Навчальний процес був дуже цікавим, творчим, живим. І спілкування між викладачами і студентами завжди було особливим, часом родинно теплим. Сподіваюся, що такою атмосфера залишилася зараз.

*З лідером СУОБ «Мати України»
Оленою Коцевою.
Софія, березень 2018 року*

Чи є постаті, яких Ви вважаєте взірцем у дипломатії?

Українській дипломатії є чим і ким пишатися. Звичайно, кожен український дипломат зі стажем у відповідь на це запитання згадає Геннадія Удовенка, Анатолія Зленка, Бориса Тарасюка як міністрів закордонних справ, що відіграли фундаментальну роль у становленні сучасної української дипломатичної служби.

Коли я потрапила до МЗС, мені пощастило певний час працювати у команді заступника міністра закордонних справ Дмитра Івановича Ткача, й дуже тепло згадую заступника міністра Петра Даниловича Сардачука, які разом багато зробили для розбудови системи МЗС України. З вдячністю згадую і роботу у команді Віктора Андрійовича Кирика, який дуже багато зробив для розвитку консульської служби України. І звичайно, особлива вдячність Віталію Анатолійовичу Москаленку, з яким мала приємність працювати під час його мандату на посаді Посла України в Республіці Македонія і Посла України в Республіці Болгарія. Насправді, українську дипломатичну службу створили сотні і сотні українських дипломатів і дипломаток, як служили раніше і служать зараз. І кожен має унікальний досвід. І у кожного українського дипломата є чому повчитися. Адже кожен є особливим і кожен дуже важливий на своїй ділянці.

Якщо відійти від національного українського контексту, то для України зараз, в умовах боротьби проти російської агресії, важливим і прикладним є аналіз боротьби за державність власної країни видатних історичних постатей, політиків-лідерів 20 століття, передусім Франкліна Рузвельта, Вінстона Черчілля і Голди Меїр.

Які фахові видання Ви б порадили читати молодим дипломатам?

Україна може пишатися кількістю фахових видань, які існують і створюють ґрунт для постійного самостійного підвищення професійної кваліфікації. Було б неправильно привертати увагу до одних за рахунок інших. В цьому різноманітті варто шукати ті теми, які викликають і особисту зацікавленість, і ті, які потрібні у повсякденній роботі. І головне — не зупинятися, оскільки в епоху цифровізації, тотального перенасичення інформацією, йти в ногу з часом є дуже складним та амбітним самозавданням.

На мою думку, окрім фахового самовдосконалення, важливо мати власне хобі чи коло інтересів. Це сприяє розширенню кола контактів, покращує комунікативні навички і, звичайно, є додатковим ресурсом — як бути цікавим іноземцям, колегам інших держав, як зацікавлювати Україною.

Ефективний дипломат запам'ятовується у країні акредитації не своєю поточною діяльністю, а саме власним почерком, стилем, родзинкою, котра, як правило, є його індивідуальним хобі у поєднанні із цариною професії. Часом це поезія, часом живопис, часом наука, часом захоплення певним видом спорту, що дозволяє створити якісь особливі знайомства. І це теж допомагає дипломатичній місії. Не потрібно боятися бути собою. І мабуть, шкідливо і малоефективно, чи навіть контрпродуктивно, бути «стандартним дипломатом» без уподобань і власних інтересів, навіть за умови високої ерудованості. Адже коли мова йде про сферу інтересів, ефективність спілкування виходить на якісно інший рівень. Це може відкрити двері до сердець і сприятиме кращим результатами промоції України і просування інтересів нашої держави.

Які труднощі траплялися Вам у професійній діяльності і як Ви їх долали?

За 25 років роботи в Міністерстві закордонних справ України не пригадую особливих труднощів. Були і є поточні завдання, були і є виклики, виникають надскладні амбіційні цілі, особливо зараз, після широкомасштабного російського вторгнення. І в кожній такій особливій

нестандартній ситуації ключове — це обмін досвідом з більш досвідченими колегами. І що прикметно, усі старші колеги з радістю діляться власними спостереженнями, власними думками, часом відсторонений погляд дуже допомагає, а часом лишень факт обговорення допомагає дійти якогось конкретного висновку чи рішення проблеми. Поради, обмін думками, командна гра лежать в основі

*Під час лекції для студентів
Софійського університету.
Софія, 2024 рік*

пошуку ефективних варіантів та виходу із проблемного завдання. Ще важливо — не боятися зізнатися колегам в тому, що якесь завдання ставить у глухий кут. Набагато гірше промовчати і наробити помилок. Обговорення і діалог з колегами в колективі — це ключ до успіху.

Загальновідомо, що найскладнішими в роботі дипломата є перший рік роботи в МЗС, а також перший рік роботи в закордонній установі, під час першого закордонного довготермінового відрядження. Це бойове хрещення, і це період, коли справді формується характер, стиль дипломатичної роботи.

Які заходи з дипломатичної практики Вам запам'яталися найбільше?

Звичайно, в дипломатичній роботі найбільше запам'ятовуються події, які трапилися вперше. Перші дні роботи в МЗС, прибуття на мандат до місця свого першого призначення у закордонному відрядженні, участь вперше у церемонії вручення вірчих грамот. Перший офіційний візит найвищого рівня. Чи перший досвід супроводу іноземної делегації під час великих міжнародних подій в Україні. Як, наприклад, головування України в Комітеті Міністрів Ради Європи у 2013 р., чи проведення першого, установчого саміту Міжнародної кримської платформи в Києві у 2021 році.

Але все це блідне на тлі тих викликів, які постали перед Україною і її системою дипломатичної служби після 24 лютого 2022 року. Евакуація. Підготовка візитів та заходів у бомбосховищі і в умовах часом відсутності світла й інтернет-зв'язку... Налагодження онлайн-роботи структурного підрозділу. Або ж проведення офіційних переговорів

під час ракетних обстрілів. Цей сучасний досвід українських дипломатів є незрозумілим і шокуючим для наших іноземних колег.

Для мене дуже яскравим моментом літа 2022 р. стала зустріч у бомбосховищі, під час чергової ракетної загрози, з іноземним дипломатом, колегою, з яким ми колись працювали в одному з попередніх відряджень. Він прибув як член іноземної делегації, супроводжуючи свого очільника МЗС під час візиту, як знак підтримки України. Ані він, ані я не могли уявити собі таку «випадкову» здибанку за таких обставин. І обом нам було складно усвідомлювати страшну реальність...

Яке значення має публічна дипломатія в практичній діяльності ЗДУ?

Публічна дипломатія, мабуть, все ще залишається недооціненим інструментом зовнішньополітичної діяльності не лише України, а й багатьох держав-партнерів України. Насправді ж публічна дипломатія є єдиним ефективним інструментом протидії російській гібридній війні проти України і країн Заходу. Пріоритизація напрямку публічної дипломатії, сприйняття її як інструменту оборонної державної стратегії є ключем до ефективного протистояння російській пропаганді, яка загрожує безпеці ЄС, НАТО не з 2024 р., і не з 2014, і не з 2008 р., а має глибоке, понад сторічне коріння та вкорінені практики. І коли ми говоримо про публічну дипломатію, то маємо чітко усвідомлювати, що її успішність залежить від інтер-

Презентація розмовника української мови. 2017 рік

дисциплінарності і від мультимодальності. Адже публічна дипломатія — це не лише і далеко не виключно частина дипломатичної діяльності, а синкретичне поєднання різних видів суспільно-громадської діяльності для комунікації з іноземною громадськістю. Успішність української публічної дипломатії, як на мене, криється у формулі, яку для себе визнали ще перші дипломати УНР. Це донесення інформації про Україну, про український народ і про українську культуру різними способами комунікації, з урахуванням рекомендацій від іноземних друзів України, для того, щоб адаптувати контент і зробити його зрозумілим і максимально доступним іноземній аудиторії. Це є цілком сучасна формула успіху формування позитивного іміджу України в кожній окремій іноземній країні.

Чим відрізняється діяльність жінки і чоловіка на дипломатичній посаді, якщо така відмінність має місце?

Для мене особисто не існує відмінностей за гендерним принципом у діяльності дипломатичних службовців. Століттями існував стереотип, що дипломатія — це виключно чоловіча професія. І на світанку моєї кар'єри, наприкінці 1990-х, мені неодноразово доводилося стикатися із таким патріархальним типом мислення з боку старших колег, колег-чоловіків. Мене така ситуація дуже обурювала, допоки я не дізналася, що подібною була ситуація і в дипломатичній службі Великобританії. З тією різницею, що це мало місце у 1970-х. Тобто відставання України від країн розвинуеного Заходу в системі МЗС Європи у питанні гендерної рівності в системі МЗС України становило лише два десятиліття. І приклади боротьби британських дипломаток за свої права надихали і посилювали віру в те, що все неможливе раніше — можливе в Україні майбутнього.

Загалом, наприкінці 1990-х для того, щоб отримати найнижчу дипломатичну посаду в МЗС, необхідно було попрацювати спочатку на адміністративно-технічних посадах, спеціалістами другої та першої категорії. І лише після особливих заслуг і після 2-3 років стажу можна було претендувати на посаду аташе. Для колег чоловічої статі цей процес проходив швидше. Але якщо говорити про молодих дипломаток МЗС у 90-х, то потрібно було і більше працювати, і продемонструвати особливі заслуги. І покладатися на прихильне ставлення керівництва, розраховуючи, що керівник сповідує модерні погляди на гендерну рівність.

На початку моєї роботи в МЗС траплялися випадки, коли після омріяного підвищення до посади аташе приходила до керівників структурних підрозділів МЗС узгоджувати чи візувати документи чи

проекти рішень, і чула від них питання: «А що, дипломата не могли прислати?» Мали місце і ситуації, коли колеги-чоловіки в посольстві заявляли: «Жінка не здатна до аналітичної роботи, навіщо таких направляти в посольство?» А з іншого боку, надихали і зміцнювали віру у власні сили перші жінки-посли — пані Ніна Ковальська, пані Наталя Зарудна, пані Тетяна Іжевська.

Українська дипломатична служба упродовж останніх 20 років досягла значного прогресу в сфері гендерної рівності. Це не лише статистика щодо гендерної політики МЗС, а і мої власні висновки, що базуються на основі спілкування з колегами та персональних спостережень. Упродовж останніх 10 років доводилося працювати в колективах, де співвідношення чоловіків і жінок практично становило 50/50. Так, безперечно, квотування принципом гендерної рівності є необхідним для протидії рудиментам патріархального виховання/ світогляду/ світосприйняття. Але, мабуть, більшого значення вже ж надаю глибоким суспільним змінам, впровадженню повної рівності прав і звільнення від стереотипів, класифікацій і присвоєння якихось узагальнюючих рис на основі гендеру.

Хоча варто згадати, що неодноразово і дедалі більше доводиться чути від колег-чоловіків, що присутність жінок на дипломатичній службі сприяє підвищенню виробничої дисципліни, ефективності роботи, адже жінки мають схильність до вправного менеджменту в умовах мультизадачності, мають емпатичний підхід, що безперечно допомагає у повсякденній роботі. Однак, на мою думку, це теж є прикладом стереотипного мислення і спроб узагальнення та висновків/характеристик за гендерними ознаками. В модерному цивілізованому світі на перший план має виходити особистість, а не її стать.

А якщо говорити про остаточне утвердження принципу гендерної рівності в системі органів дипломатичної служби України, то для мене особисто лакмусом досягнення поставлених цілей буде призначення співробітниць жіночої статі на посади дипломатів з питань безпеки та на посади військових аташе в закордонних дипломатичних і консульських установах України, які ще досі вважаються «типово чоловічими».

Олена Ялова

*3 грудня 2023 р. —
директор Департаменту державного
протоколу МЗС України*

Кандидат політичних наук (2006). Закінчила Інститут міжнародних відносин, магістр міжнародної інформації. Дипломатичну службу почала в листопаді 1999 р. на посаді старшого інспектора, аташе Управління політичного аналізу та планування. У 2015-2019 рр. працювала на посаді радника з консульських питань Посольства України в Республіці Сінгапур. Після повернення з закордонного відрядження обіймала посаду заступниці начальника управління консульського забезпечення, очолювала відділ захисту прав громадян та юридичних осіб України за кордоном МЗС України. Має дипломатичний ранг радника першого класу. Володіє англійською, італійською мовами.

Чому Ви обрали професію дипломата? Які основні переваги цієї професії над іншими у вашому особистому виборі? В якому виші Ви навчалися?

Мій кар'єрний шлях в Міністерстві закордонних справ України розпочався у листопаді 1999 року. З того часу я вже понад 24 роки працюю в Міністерстві та маю честь обіймати з грудня 2023 р. посаду директора Департаменту державного протоколу. Чому я обрала саме цю професію? Складно сказати. Напевне, однією з причин було бажання працювати задля просування позитивного іміджу України за кордоном. Після розпаду Радянського Союзу наша держава сприймалась світом через призму багатьох негативних факторів: корупція, Чорнобильська катастрофа, низький рівень розвитку інфраструктури, більша частина населення не володіла іноземними мовами, відчувалось багаторічне перебування України під «залізною завісою».

І ось я отримала унікальний шанс: після завершення навчання в Інституті міжнародних відносин працювати в Міністерстві закордонних справ України. На той час жінок-дипломаток в МЗС майже не було,

а якщо потрапляли в стіни Міністерства — працювали на адміністративно-технічних посадах: друкарками, перекладачами, секретарками. Дипломат — це була суто чоловіча професія, що також стало однією з мотивацій, чому я вирішила пов'язати своє життя з дипломатією. Однією з переваг цієї професії вважаю можливість спілкуватися з відомими особами, іноземними політиками та дипломатами, а також проходити короткострокові навчання, курси в іноземних дипломатичних навчальних закладах, вдосконалювати знання і рівень володіння іноземними мовами. Ще однією безумовною перевагою для мене є постійний розвиток своїх професійних навичок, здобуття нових знань.

Чи є профільна освіта обов'язковою для дипломата?

Так, зараз до кандидатів/кандидаток на зайняття посад дипломатичної служби профільна вища освіта є обов'язковою вимогою для подачі документів, а також вільне володіння двома та більше іноземними мовами.

Які отримані знання найбільше згодилися в практичній діяльності?

Під час навчання в інституті мені дуже подобалося вивчати міжнародне право, дипломатичне листування (Diplomatic correspondence), а також зв'язки з громадськістю (Public relations). Хотіла б відзначити, що саме останній курс нам викладав Георгій Георгійович Почепцов, професор, доктор філологічних наук, український письменник-фантаст, заслужений журналіст України. Тож, напевне, саме знання, здобуті з цих напрямків, і знадобилися під час роботи у Міністерстві. Проте варто зауважити, що, перебуваючи на дипломатичній службі, треба постійно працювати над собою, здобувати нові знання і навички, підвищувати свою кваліфікацію та опановувати новітні технології.

Зараз у роботі Міністерства активно запроваджуються такі сучасні технології як, наприклад, штучний інтелект (ШІ, artificial intelligence), який спрямований на підвищення ефективності дипломатичної діяльності, обробки значного масиву відкритих даних, покращення процесу ухвалення рішень, ефективного прогнозування розвитку двосторонніх і багатосторонніх відносин, а також вирішення завдань у сфері зовнішньої політики.

Кого з викладачів Ви можете назвати своїм учителем і чому?

Я вже згадала про Георгія Почепцова, але назвати своїм вчителем хотіла б Євгенію Анатоліївну Макаренко, заслужену діячку науки і техніки України, професорку, докторку політичних наук, членкиню

Працівники Департаменту державного протоколу з Міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою під час урочистих заходів до Дня працівника дипломатичної служби. Грудень 2023 року

Національної Спілки журналістів України. Саме пані Євгенія підтримала мене у моїх амбіційних прагненнях працювати в МЗС України, викладаючи нам курс з міжнародної інформації, а також надала схвальну характеристику моєму першому керівнику в Міністерстві Андрію Івановичу Веселовському, який на той час очолював Управління політичного аналізу та планування.

Чи є постаті, яких Ви вважаєте взірцем у дипломатії?

Звісно, для мене такою людиною, яку б я з впевненістю назвала взірцем у дипломатії, є Анатолій Максимович Зленко, Міністр закордонних справ України (1990-1994 рр., 2000-2003 рр.), а також діючий Міністр закордонних справ України Дмитро Іванович Кулеба, на час якого припали найскладніші виклики для української дипломатії — повномасштабне вторгнення та війна з країною-агресором.

Чим відрізняється діяльність жінки і чоловіка на дипломатичній посаді, якщо така відмінність має місце?

На мою думку, головне — це професійність у роботі, гендер тут не є вирішальним, ми обрали професію дипломата і виконуємо свою роботу. Тільки жінкам, мені здається, на дипломатичній службі потрібно докладати більше зусиль, аби досягти успіхів, ніж чоловікам. Зараз

В Посольстві України в Сінгапурі

активно реалізовується Політика забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків у системі органів дипломатичної служби України. Так, у 2019 р. МЗС України стало першим державним органом, де було проведено аудит з гендерної рівності. За результатами згаданого аудиту вже у 2020 р. було започатковано діяльність Комісії з питань гендерної рівності, створено Жіночий клуб МЗС, здійснюються програми менторства тощо.

Таким чином, усе більше жінок обіймають керівні посади, як в Міністерстві, так і за кордоном. До прикладу, коли я тільки прийшла працювати в МЗС, на керівних посадах жінок майже не було, і жінок-послів нараховувалося не більше 2-3, а станом на початок 2024 р. маємо 16 жінок-послів, понад 9 керівників структурних підрозділів у центральному апараті МЗС України та заступницю Міністра закордонних справ України.

Які ключові цінності дипломатичної служби?

На мою думку, чудово ключові цінності на дипломатичній службі сформулював Геннадій Йосипович Удовенко, Міністр закордонних справ України (1994-1998) — це формула «Трьох «П»»: професіоналізм, патріотизм, порядність.

Як би Ви сформулювали своє життєве кредо?

Мене з дитинства виховували батьки ставитися до інших так, як би я хотіла, щоб ставились до мене, що знайшло відображення у «золотому правилі» дипломатії — принципі паритетності. Тож намагаюся завжди з

З синами і Еліною Світоліною

повагою і добрими намірами ставитися до людей, але якщо щось йде не так, то звертаюсь до зазначеного принципу.

Чи можна поєднати особисте життя й роботу, кар'єру?

Не можу сказати, що це легко зробити, але, щиро кажучи, мені пощастило, адже від батьків, свого чоловіка і двох дітей я отримую неоціненну підтримку і розуміння. Іноді через напружений робочий графік, роботу понаднормово я не можу приділяти їм стільки часу, скільки б хотілось. Проте я завжди буду їхньою підтримкою, а вони для мене — найбільшою мотивацією.

*Під час візиту Прем'єр-міністра Канади
Джастіна Трюдо в Україну.
Лютий 2024 року*

Жінка в дипломатії — виклик чи місія?

Як на мене — це і виклик, і місія. Виклик, адже коли переді мною ставляться задачі по роботі, головне не просто виконання, а максимальне досягнення результату, пошук креативних і цікавих рішень, задіяння усіх можливих інструментів та знань. Мені дуже подобається японське слово «кодаварі» (японський перфекціонізм) — це особистий стандарт, якого людина дотримується у своїй професійній діяльності, що якоюсь мірою і є моїм головним життєвим принципом.

Місія — залишатися попри складний і напружений робочий графік турботливою мамою, люблячою жінкою, дбайливою донькою, гарною подругою і колегою, створювати красу і затишок в оселі, знаходити час на хобі та дозвілля. Все це дуже важливо, особливо зараз, у непрості для всіх нас часи. Намагаюсь не відкладати життя на потім і жити кожним днем та вірити в перемогу нашої держави. Надзвичайно пишаюсь і вклоняюсь перед мужністю та незламністю наших захисників і захисниць, нашим непереможним героїчним народом, та дякую всім, хто підтримує нас у цій боротьбі за нашу свободу.

Ірина Яремчук

*3 березня 2020 р. — віцеконсул
Генерального консульства України
в Кракові*

Закінчила Київський національний торговельно-економічний університет у 2011 р. та здобула освітній ступінь магістра з економіки. З 2011 р. працювала на адміністративних посадах в МЗС України, Посольстві України в РФ, Посольстві України в Ірані. Володіє англійською, польською, французькою мовами.

Чому Ви обрали професію дипломата? Які основні переваги цієї професії над іншими у вашому особистому виборі?

Обираючи дипломатичну службу, необхідно розуміти, що це передусім важка праця, часто в режимі 24/7. Тому, окрім високого рівня професійної підготовки та знання декількох іноземних мов, дипломат має володіти певними особистісними якостями, серед яких особливо важливими є стресостійкість, критичне мислення, аналітичні здібності, людяність та порядність. А найголовніше — бути закоханим у свою роботу.

На мою думку, бути дипломатом — це стиль життя, особливо, коли ти перебуваєш у довготерміновому закордонному відрядженні, де б ти не був — ти офіційний представник своєї держави, і це велика відповідальність. Моя робота в Генеральному консульстві України в Кракові передбачає не тільки напрямок культурної та публічної дипломатії, але, передусім, захист прав та інтересів громадян України за кордоном. Бувають ситуації, коли вночі ти виїжджаєш як консул на місце дорожньо-транспортної пригоди з постраждалими громадянами України, або до лікарні чи поліції, а о 9:00 ти вже маєш бути на офіційному заході, де виступаєш в якості спікера.

Дипломатична служба дає унікальну можливість представляти свою державу за кордоном, розбудовувати двосторонню співпрацю між країнами, розширювати культурні зв'язки, одночасно маючи

можливість знайомитися з культурою, традиціями та історією приймаючої країни, переймати позитивний досвід.

В якому виші Ви навчалися? Чи є профільна освіта обов'язковою для дипломата?

В Міністерстві закордонних справ України працюють дипломати — випускники різних вищих навчальних закладів. Моя альма-матер — Київський національний торговельно-економічний університет. Однак мій процес навчання не закінчився випуском з університету. Я вважаю, що в сучасному динамічному світі дипломат має вчитися все життя. Варто зазначити, що МЗС України створює дуже сприятливі умови для професійного навчання дипломатів. Зокрема, на базі Дипломатичної академії України ім. Геннадія Удовенка. Навчання відбувається в змішаних формах — офлайн та дистанційно, тож навіть перебуваючи у довготерміновому відрядженні за кордоном, ми маємо можливість брати участь у тренінгах та семінарах в рамках професійного навчання. Також МЗС України та ДАУ пропонують навчальні курси та тренінги, розроблені у співпраці з іншими іноземними відомствами та учбовими закладами.

Безумовно, для дипломата також важливо оперативно отримувати актуальну інформацію, аналізувати вислови і заяви політичних лідерів та «тримати руку на пульсі подій». Я завжди намагаюся знаходити час для огляду дайджесту новин за день і обираю провідні та авторитетні видання країни акредитації та міжнародні ЗМІ. Важливо читати першоджерело інформації. Для ефективного дипломата також вкрай важливим є встановлення широкого кола контактів в країні перебування, адже безліч питань вдається вирішувати за рахунок міжособистісних комунікацій.

Яке значення має публічна дипломатія в практичній діяльності ЗДУ?

В умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України надзвичайно важливою є роль публічної дипломатії у протидії російській пропаганді та дезінформації, просуванні інтересів України на міжнародній арені, формуванні позитивного іміджу нашої держави, залученні військової та гуманітарної допомоги, а також гуртуванні українців за кордоном. У 2021 р. Міністерство закордонних справ України затвердило Стратегію публічної дипломатії на 2021-2025 роки. Основними напрямками публічної дипломатії є культурна, економічна, експертна, кулінарна, науково-освітня, спортивна і цифрова дипломатії. Закордонні дипломатичні установи у своїй практичній діяльності активно долучаються до реалізації кампаній публічної

Під час виступу українських дітей та молоді з інвалідністю, організованого благодійним фондом «МБФ Маленькі перемоги» в Кракові, в рамках святкування Міжнародного дня захисту дітей, а також з нагоди 35-ї річниці перших частково вільних виборів у Польщі. Червень 2024 року

дипломатії, які затверджуються Міністерством закордонних справ України та є частиною стратегічних комунікацій держави.

Важливу роль у просуванні інтересів країни за кордоном також відіграє Український інститут, місією якого є зміцнення міжнародної і внутрішньої суб'єктності України засобами культурної дипломатії. Діяльність Українського інституту направлена на покращення розуміння і впізнаваності України серед закордонних аудиторій, забезпечення сталого запиту на взаємодію з Україною, посилення залученості України до актуальних світових культурних процесів, розширення поля використання української мови у світі, а також поглиблення міжнародної співпраці у сфері культури, освіти й науки.

Хотіла б також торкнутися теми воєнної дипломатії. На початку 2024 р. МЗС України запустило сторінку «Wartime Diplomacy», яка розповідає про українську воєнну дипломатію під час повномасштабної російської агресії та висвітлює роботу дипломатів задля зміцнення України, залучення міжнародної підтримки для наших воїнів і відкриття нових горизонтів у світі для нашої держави, бізнесу та громадян.

Які заходи з дипломатичної практики Вам запам'яталися найбільше?

На посаді віцеконсула Генерального консульства України в Кракові я працюю з 2020 р., і за цей час було реалізовано багато проєктів у сфері публічної дипломатії. Зокрема, за нашої ініціативи

у Кракові з'явився Сквер Вільної України, одразу навпроти консульства країни-агресора. Ще одним знаковим місцем на мапі Кракова стало перехрестя з круговим рухом імені Гетьмана Війська Запорозького Петра Конашевича-Сагайдачного, як символічне нагадування про спільну сторінку в українсько-польській історії, коли у 1618 р. українці разом із поляками взяли в облогу Москву.

Нещодавно спільно з місцевими органами влади було організовано відзначення Дня Європи, де наша країна брала участь як майбутній член Європейського Союзу. У співпраці з українськими гастрономічними закладами, видавництвами та школами було представлено два стенди, які репрезентували культурний, освітній, мистецький та кулінарний потенціал нашої держави. Під час заходу відбулися виступи українських етно-колективів, а також гості долучилися до створення картини для аукціону на підтримку Збройних сил України.

У першу та другу річниці повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну нами було організовано багатотисячні марші — акції з метою консолідації міжнародної спільноти на підтримку нашої Батьківщини. Дані акції відбувалися за участі місцевих та регіональних представників влади та активно висвітлювалися в ЗМІ.

Культурна дипломатія завжди була важливим напрямком нашої роботи та способом доносити наші наративи через мистецтво. Наприклад, виставка картин відомого українського художника Івана Марчука «Архетип Свободи» зібрала в Кракові під одним дахом очільників локальних органів влади, вищих навчальних закладів, культурних і наукових інституцій, очільників громадських організацій, іноземних

Марш-акція з метою консолідації міжнародної спільноти на підтримку України.

24 лютого 2024 року

*Покладання квітів до могили полковника
Олександра Доценка — Генерального Ад'ютанта
Головного Отамана військ і флоту Української
Народної Республіки Симона Петлюри, за
участю Генерального консула України в Кракові
В'ячеслава Войнаровського, віце-консула Ірини
Яремчук, українських учених Ірини Матяш і
Владислава Верстюка, а також краківських
пластунів Назарія Костіва і Зоряна Онишкевича
на чолі із Станичним Станіславом Терлецьким.
Раковицький цвинтар в Кракові.*

14 грудня 2023 року

могили. Того самого дня за ініціативи пані Ірини Матяш відбулася й наукова конференція «Важке братерство — Польсько-Український союз 1920 року із столітньої перспективи». Я захоплююся постатями в нашій історії (у тому числі на дипломатичній ниві), які у 1917-1921 рр. розбудовували нашу державу, виборюючи право на незалежність. У 1918 р. українська мова стає державною мовою.

І зараз ми далі продовжуємо боротьбу за право розмовляти українською мовою. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну та евакуації до Польщі численної кількості українських дітей та моло-

дипломатів, журналістів та лідерів думок.

У своїй роботі велику увагу ми приділяємо збереженню місць національної пам'яті та місць поховань за кордоном видатних постатей в історії України. Зокрема, хотілося б згадати наш спільний захід, який відбувся завдяки ініціативі Голови правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин, доктора історичних наук, професора Ірини Матяш. У грудні 2023 р. нам вдалося розшукати на Раковицькому кладовищі Кракова місце поховання полковника Олександра Доценка — Генерального Ад'ютанта Головного Отамана військ і флоту Української Народної Республіки Симона Петлюри, та вшанувати пам'ять цієї видатної постаті в історії становлення нашої державності, поклавши квіти до його

ді ми докладаеться зусиль задля збереження ідентичності та зв'язку з Батьківщиною юних українців. Зокрема, ми започаткували традицію відвідувати евакуйовані до нашого консульського округу українські дитячі будинки. Разом із громадськими організаціями та українськими видавництвами нам вдається забезпечувати вихованців закладів українськими підручниками, художньою літературою, організовувати виступи українського театру для дітей. Також ми активно долучаємося до реалізації проєктів Першої Леді Олени Зеленської, зокрема, з відкриття українських книжкових полиць у бібліотеках.

Відповідаючи на запитання щодо подій на дипломатичній службі, які закарбувалися в моїй пам'яті, — це однозначно події, пов'язані з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну та неймовірною реакцією польського суспільства, котру я як український дипломат бачила щодня.

З перших днів повномасштабної війни до Генерального консульства України в Кракові щоденно приходили тисячі наших співгромадян, які потребували допомоги та підтримки. Багато з них, втікаючи від жахів війни, перетинали кордон практично без документів. Ми щодня стикалися з абсолютно нетиповими питаннями, які не виникали ніколи в історії консульської служби. Наприклад, як документувати новонароджену дитину, мама якої мала тільки довідку з пологового будинку, а не мала свідоцтва про народження, оскільки втікала з-під обстрілів і з цими документами перетнула кордон.

Реагуючи на нові виклики, ми розпочали роботу в режимі 24/7 без вихідних, але без допомоги волонтерів та локальних органів влади ми б не змогли працювати так ефективно. Завдяки такій співпраці біля консульства було розгорнуто намет з обігрівом, облаштовано місце, де жінки могли перевдягнути та погодувати немовлят, встановлено мобіль-

Під час відвідання українських дітей, позбавлених батьківського піклування, які були евакуйовані до Польщі з тимчасово окупованих росіянами територій України.

Лютий 2024 року

ні санітарні пункти та розгорнуто польову кухню, де люди могли безкоштовно пообідати, випити теплі напої, зігрітися.

Насправді за роки роботи на дипломатичній службі в моїй пам'яті та моєму серці закарбувалося багато подій та заходів. Одним з таких став благодійний концерт Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України імені Павла Вірського, який відбувався в Новохутському центрі культури Кракова 23 березня 2022 року. Тоді російські війська ще стояли під моїм рідним Києвом, частина Київської області була в окупації (трагічно відомі на весь світ міста-герої Буча, Ірпінь, Гостомель, Бородянка та інші). Мене запросили до слова як представника України на початку заходу, і я вирішила розповісти польській публіці, що зовсім поруч за їхнім східним кордоном відбувається спроба геноциду українського народу. Я досі пам'ятаю цю неймовірну емпатію та щирість глядачів, які плакали та стоячи аплодували героїзму і мужності нашого Народу.

Для мене великою честю стало запрошення Голови правління Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин пані Ірини Матяш взяти участь у конференції з циклу «Жінка в дипломатії: виклик чи місія?». В рамках даного проєкту відбулися захопливі дискусії з неймовірними жінками-дипломатками, подружжями українських дипломатів, науковицями, експертками, лідерками думок та видатними особистостями у своїй сфері. Що, на мою думку, об'єднує всіх учасниць проєкту — це пристрасть до своєї справи.

Чим відрізняється діяльність жінки і чоловіка на дипломатичній посаді, якщо така відмінність має місце?

Я можу сказати, що така відмінність не має місця. Головне — це захоплюватися своєю справою та бути професіоналом у своїй сфері. Особливо зараз, під час воєнного стану, ти маєш бути максимально ефективним на своїй посаді, незважаючи на гендер.

Які основні виклики роботи жінки-дипломата?

На консульській службі мені нерідко доводиться виїжджати на місце ДТП, в госпіталь, до слідчого арешту, вирішувати екстрені випадки з нашими співгромадянами в будь-який час доби. В таких ситуаціях немає жодного значення — чоловік ти чи жінка, від тебе очікують професійного вирішення питання, компетентності та допомоги. Особисто про себе я можу сказати, що за роки консульської служби я надалі вразлива до людського горя та можу важко переживати такі моменти в роботі, як наприклад, необхідність повідомити родичам про смерть близької їм людини, або слухати історію українки, яка пережила

окупацію й фільтраційні табори та потребує допомоги з документами.

Чи можна поєднати особисте життя й роботу, кар'єру?

В житті жінки-дипломата питання балансу між особистим життям та кар'єрою стоїть досить гостро, враховуючи фактор довготермінових відряджень та ненормованого робочого дня. Тим паче, коли кожен з подружжя активно будує власну кар'єру, іноді може бути складно. Проте, я щиро вірю, що двоє дорослих людей, які люблять та поважають один одного, здатні знаходити компроміси та долати всі труднощі разом. Зараз ми з чоловіком проживаємо в різних країнах та бачимося дуже рідко. І було б неправдою сказати, що це легко. Рятують сучасні засоби відеозв'язку, коли можна віддалено пообідати разом та бути постійно на зв'язку.

*Під час відвідання з родинами українських військовополонених та зниклих безвісти Захисників України історичного комплексу «Auschwitz-Birkenau» — колишнього нацистського концентраційного табору та вшанування пам'яті жертв нацистів.
Червень 2024 року*

Як би Ви сформулювали своє життєве кредо?

Своє життєве кредо я б сформулювала так: бути відданим своїй справі та сміливо рухатися вперед. Завжди залишатися людяним, порядним та чуйним до інших, загартовувати характер, мати внутрішній стержень, постійно навчатись. І у цілодобовому вирі робочих справ та завдань не забувати про вдячність та увагу до своєї родини.

Жінка в дипломатії — виклик чи місія?

Я вважаю, що це водночас виклик і місія. Я пишаюся можливістю бути частиною команди Міністерства закордонних справ України та гідно представляти нашу державу за кордоном. Ми всі працюємо на одну мету — Перемогу України. І саме це щодня надає сили долати будь-які перешкоди та впевнено рухатися до поставлених цілей.

Розділ 3

ДРУЖИНА ДИПЛОМАТА

Оксана Врублевська

*Дружина Надзвичайного
та Повноважного Посла України
в Республіці Казахстан у 2020-2022 рр.
Петра Врублевського*

УКРАЇНСЬКИЙ СЛІД В КРАЇНІ ВЕЛИКОГО СТЕПУ

18 жовтня 2020 р. о четвертій ранку офіцер прикордонної служби аеропорту на ім'я Нурсултана Назарбаєва привітав нас з приїздом в Казахстан та поставив штамп про прибуття в дипломатичні паспорти. Я ступила на казахстанську землю разом з чоловіком, трирічною донькою та восьмирічним мопсом. Прилетіли ми з Мінська, де Петро з 2018 р. обіймав посаду радника-посланника Посольства України в Республіці Білорусь. Незважаючи на те, що це було моє перше відрадження в такому статусі, хвилювань ніяких не було. Навпаки, здавалось, що я чітко розумію, що і як маю робити, тому що високій посаді Посла України передували 25 років дипломатичної служби. Через тиждень після приїзду я створила нову сторінку в Facebook, щоб відокремити приватне життя від професійного, «Ambassador's Spouse's Diaries», і навіть не уявляла тоді, яку роль вона зіграє під час війни...

Першим місцем, яке ми відвідали разом з чоловіком, став меморіальний комплекс АЛЖИР, створений на території колишнього концтабору системи ГУЛАГ (рос. мовою Акмолинский Лагерь Жен Изменников Родины). З 1938 р. сюди почали прибувати ешелони з жінками та дітьми «ворогів народу». Саме тут були ув'язнені 743 українки, серед яких балерина Тетяна Афоніна, оперна співачка Харківського театру Опери та балету Маріанна Лер, агроном Марія Даніленко та багато інших. Вижити в мазанках з очерету та глини в степу, де мороз 50 градусів, вітер зі швидкістю 80 км/год, було практично неможливо. Вагітні жінки працювали разом з іншими, діти жили окремо,

а по досягненню трирічного віку їх взагалі вивозили в інші місця. Тоді мені здавалось, що після «Освенциму» — це найстрашніша річ, яку я бачила в житті. Вже потім, після 24 лютого 2022 р., коли в розпачі не могла зібратись, щоб рухатись далі, поверталась подумки до стендів з листами дітей до своїх мам:

- МАТЮСЮ, я довго хворів.
- МАТИНКО, чого ти мені не пишеш?
- МАМО, ти не знаєш, де тато?
- МАТЮСЮ, чи я побачу тебе коли-небудь?

Наші враження були настільки сильними, що рішення про створення першого в Казахстані аудіогіда українською мовою саме в цьому місці прийшло само по собі. Проект, за ініціативою Першої Леді України пані Олени Зеленської, був втілений в життя Посольством в наступні декілька місяців. З цього розпочалась наша каденція та моя сторінка в Facebook.

Перші тижні пройшли в пошуках резиденції, дитячого садочка, лікарні та ветеринарної клініки, тобто у вирішенні головних питань приватного життя. Місто дуже повільно виходило з суворого ковідного карантину, мало що працювало. Посол повністю занурився в роботу, а ми здебільшого вимушені були залишатися в готельному номері, тому що жовтень в Нур-Султані — це вже зима з морозом та нестерпним вітром. У цей час я моніторила місцеві пабліки та дізнавалась, які музеї та театри планують відкриття першими, бо без цього повноцінне знайомство з країною неможливо.

Знайомство з мистецтвом Казахстану розпочалось з персональної виставки представника старшого покоління сучасного мистецтва алматинця Рашида Нурекеєва. Як виявилось потім, галерея TSE Art Destination та її володар добре відомі в дипломатичному колі Нур-Султана. Ми стали дійсно добрими друзями та неодноразово зустрічались на офіційних та не тільки прийняттях.

Невдовзі я отримала запрошення на ASA (асоціація дружин послів, створених у Республіці Казахстан) приєднатися до асоціації та відвідати цю ж саму галерею та цю ж саме виставку. Обидва запрошення я прийняла із радістю. Коли ми зустрілись з тоді ще невеликою кількістю колежанок, я впевнено розповідала про роботи Рашида Нурекеєва, чим викликала здивування спільноти. А коли додала враження про АЛЖИР, то почула: «Як ти змогла це зробити, якщо тільки два тижні тут знаходишся?» «Моя трирічна Поліна задає мені темп з самого ранку», — відповіла я, посміхаючись.

На цій першій зустрічі я познайомилась з Марі Мозер — дружиною посла США в Республіці Казахстан, та Юджин Лі — дружиною

посла Південної Кореї. З Марі ми одразу зійшлися на опікуванні собачими притулками. До речі, одна з красунь, щасливиця на ім'я Кизи (KZ — аббревіатура Казахстану англійською мовою) згодом поїхала до Вашингтону як повноцінна членкиня родини Мозер. З Юджин ми затоваришували родинами, вони з паном Ку та дітьми стали нам добрими друзями.

25 листопада 2020 р. (яке щастя, що я вела щоденник в Facebook) ASA проводила Charity Drive 2020. На відміну від традиційного Різдвяного Ярмарку, Посольства та міжнародні організації не презентують свою культуру, а передають зібрані речі, продукти або гроші Асоціації у вигляді добровільних внесків. Посольство України долучилось до цього драйву продовольчими наборами, а ми з Петром вирішили внести гроші. Я абсолютно впевнена в тому, що коли йдеться про пожертви за участі дипломатів та працівників посольства, посол має бути першим у черзі і за кількістю, і за якістю допомоги. Той, хто більше має — більше віддає.

3 грудня мене було офіційно представлено подружжям дипломатів на теж традиційному в багатьох країнах Coffee Morning. Свою промову розпочала з розповіді про працю в дипломатичному клубі Ханю (HIWC). У В'єтнамі мій чоловік обіймав посаду Радника ПУ в 2008-2013 роках. До речі, на одному з Різдвяних Базарів, де я відповідала за культурну складову, наше невеличке посольство зуміло зібрати та передати організаторам близько 2000\$ від продажу величезної кількості зроблених власноруч українських смаколиків.

Після цього вступу, добре розуміючи, що подібні зібрання мають бути без політики, все ж наголосила, що в Україні йде війна, та розповіла історії родин військових, які я дізналась з перших вуст, допомагаючи волонтерам при Київському військовому шпиталі в якості водія у 2014 році.

14 грудня, в день, коли Надзвичайний та Повноважний Посол України Петро Врублевський вручав вірчі грамоти Президенту Республіки Казахстан — Жомарт Касим Токаєву в президентському палаці «Акорда», я разом із партнерками по дипломатичному життю пакувала подарунки на Різдво для людей, які опинилися в скрутному становищі, в місії The sisters of Mother Teresa. На наступний день я отримала запрошення увійти до складу правління ASA. Погодилась, звичайно.

Першими гостями в нашій новій резиденції стали діти наших дипломатів, української діаспори та місцевих працівників посольства. У день Святого Миколая я замовила новорічну виставу у Театрі Ляльок, роль Святого Миколая блискуче виконав Миколай «зі стажем»,

свідомий українець, автор підручника з української мови, виданого в Казахстані, пан Тарас Чернега. До речі, саме він на початку великої війни вийшов з одиночним пікетом під посольство Росії у Республіці Казахстан, за що був негайно затриманий. Свято було для всіх, тому що місто щойно увійшло в «зелену зону» після карантину, і така кількість людей в одному місці без масок вже була великою радістю. Цей святковий захід був організований за допомогою працівників посольства, і я щиро вірила, що ми зможемо зробити з цього гарну традицію. Але не вийшло. У 2021 р. в ці дні ми були в Гуті, на щорічній зустрічі Президента з послами, а в 2022 р. — посол уже закінчив свою каденцію на вимогу казахстанської сторони.

Десь в цей період я нарешті отримала свою машину, яка приїхала з Мінську, а в Мінськ ми приїхали на ній з Києва. Своя машина для дружини Посла — це розв'язані руки, плюс уникнення корупційної складової щодо використання службового транспорту з приватною метою.

До війни мої візити в наше посольство були дуже короткими і по справах. Мій чоловік вважав, що не треба заважати працювати дипломатам, і ретельно за цим стежив. Але коли я попросила його дозволити використати приміщення в якості хабу для Charity Drive 2021, він не тільки погодився, а й власноруч розвантажував автомобіль з донатами від однієї великої компанії. Це було вперше, коли я приїздила в Посольство як на роботу, в деякі дні, протягом двох тижнів. Тож в тому році Посольство України допомогло благодійній ініціативі ASA не тільки вагомим матеріальним внеском (за що щиро дякую всім колегам), а й приміщенням, вантажниками (у вигляді Посла та інших дипломатів) і моєю працею в якості сортувальниці, водія-експедитора, комірниці тощо.

Протягом року керівництво ASA (вже за моєї участі) відвідує всі організації, якими опікується, принаймні ті, які знаходяться в Нур-Султані. Серед них — центр із захисту дітей та жінок від насильства в родині «Коргау», центр для літніх людей в Карагандинській області, собачі притулки, місія The sisters of Mother Teresa. До речі, мені було дуже приємно побачити, що серед адресантів, кому допомагає ASA, була українська громада в Караганді. У цьому місті живе дуже багато нащадків тих українців, які не змогли повернутись в Україну після звільнення з концтаборів КарЛагу. Вони повертались, їх не прописували, не давали роботу, й вони вимушені були їхати назад до Караганди та важко працювати на шахтах.

Найбільш значною подією 2021 р. для мене стала зустріч в Гуті з Президентом та Першою Леді. Вперше в історії України нас зібрали

всіх разом із подружжям не на дві години в Маріїнському Палаці Києва, а в Івано-Франківську. Два дні спілкування з колегами, панельна дискусія з Першою Леді, навчальні панелі з публічної дипломатії, розповіді вже авторитетних через свій досвід дружин послів. Абсолютно всі були вражені щирістю та гостинністю президентської пари. Вони були серед нас, ми з Петром говорили і з Президентом, і з пані Оленою, фотографувались. Незабутньо!!! Там же шановні пані Тетяна Сибіга, Наталка Бешта, Наталія Поліха створили платформу «Подружжя українських дипломатів». Безцінний досвід провідних спеціалістів України й світу став нам доступним через Zoom — зустрічі, обмін думками, відповіді на складні питання, слухні поради. А з 24 лютого 2022 р. наша платформа перетворилась на осередок прямої допомоги людям.

ВІЙНА

Про велику війну ми дізнались раніше, ніж багато наших друзів та родичів, через різницю в часі. О 7-й ранку Петро залетів до кухні і сказав слово, яке мільйонним відлунням відтворилося в Україні. Ми почали дзвонити всім, не припиняючи читати новини. Від шуму прокинулась Поля, і я зрозуміла, що вона давно мала б бути в садочку. Тим ранком я закріпила прапор України на лобове скло своєї машини і більше ніколи не знімала. Всі казахстанські медіа-ресурси називали війну спецоперацією, а, здається, єдине інтерв'ю посла на телебаченні вийшло за два дні до великої війни на Сьомому телеканалі. Через пару днів Петро Юрійович записав відеозвернення до народу Казахстану з проханням про допомогу, Посольство розмістило його на своїх офіційних акаунтах в соцмережах. І почалось. Вулиця Жилиной, на якій знаходиться ПУ в Казахстані, перетворилась у величезну парковку. Люди йшли родинами, несли все... Навіть зараз я не можу спокійно про це розповідати, але обов'язково напишу свою книгу про Казахстан, де згадаю всіх, щоб світ знав, який океан допомоги створили казахстанці.

З того моменту я знаходилась у Посольстві кожного дня з ранку до вечора, точніше, не в самому посольстві, а на тій його частині, де розміщувався Волонтерський Штаб. Тоді ж я звернулася до голови правління ASA з проханням написати листа в підтримку жінкам та дітям України. Такі листи на той момент вже були підписані подібними асоціаціями в інших країнах. Але в приватній бесіді пані Lenise Garcia Correa Barbosa, дружина посла Бразилії, відмовила мені, спираючись на аполітичний статус асоціації. Хочу підкреслити, що майже всі мої колежанки по клубу в той чи інший спосіб висловили своє співчуття, багато хто перекладав

Перші чотири фури з гуманітарною допомогою від народу Казахстану відправляються до України. 11 березня 2022 року

гроші, а дехто сам приїздив до нашого Волонтерського Штабу та привозив допомогу.

Не помітити такий потік допомоги з Казахстану наші вороги не могли. Відреагували примітивною брехнею. Почала надходити інформація, що ми відправляємо в Україну наркотичні засоби, зброю і таке інше. І ось саме тут знадобилась моя сторінка: я стала вести стріми з Посольства, волонтерського штабу та складу. Вони були не підготовлені, зненацька і було добре зрозуміло, що над цими відео ніхто не працював. Я показувала і розказувала все як є. Не стримувала емоцій, не виставляла світло, не готувала людей. Від серця до серця. І це дуже гарно спрацювало. Їх стали репостити казахстанські блогери, і ми доносили необхідну нам інформацію до людей. До мене почали звертатись люди з усіх куточків Казахстану: місцеві, українці з усього світу з різними питаннями. Я завжди відповідала всім.

Є ще одне відео, дуже емоційне, дуже мені дороге, яке я записала відразу, як тільки-но зустріла цю людину. Станом на червень 2024 р. його подивилось ~5 800 000 людей та зробили ~15 000 репостів. Тамара Єжеповна Сироватка (в дівочтві Нурсултанова), етнічна казашка, народилась в Казахстані, а з 1962 р. живе в Україні. Вона прийшла в Посольство з племінницею, дізнавшись, що нам постійно потрібні волонтери. Син відправив її з Києва з евакуаційним рейсом, організованим Посольством Республіки Казахстан в Україні (а як ми

дізнались згодом, рейс безпосередньо курував Генеральний менеджер компанії Air Astana Пітер Фостер, в той момент знаходився під ракетами у Києві, а трохи пізніше прийшов познайомитись з Послом і постійно допомагав у наших справах). Тамара Апай, її фантастично красиві руки, її невимовної ласки очі без зброї розбивали вщент всі головні наративи Кремля про нацизм, революцію гідності та російську мову.

У ті часи ми неймовірно зблизились з усіма своїми колегами, і так вже і залишалось до самого кінця. Успіх проєктів дружини Посла в багатьох випадках напряду залежить від доброї волі дружин дипломатів та працівників Посольства, а це, в свою чергу, — від гарних відносин в колективі. Наш жіночий колектив радо підтримував усі мої задумки, без них вони б просто не здійснились. Ми зробили величезний обід для волонтерів, вони прийшли з родинами, Посол вручив Грамоти Подяки, а незламний батир Арман Шораєв, який для багатьох казахстанців є кумиром, подякував нам за таку несподівану гостинність.

Дитяче свято 1 червня, пікніки з колегами з дружніх нам посольств, відкриття Українського Дому — всі ці заходи проходили на території Посольства та потребували великих фінансових та трудових ресурсів. Додам до цього, що ми передавали допомогу мешканцям Аманкарагая Костанайської області, коли вони потерпали від сильних пожеж, деякі жінки робили сувеніри та передавали волонтерам на продаж,

і ще безліч всього. Не було б такого колективу — не було б стільки гарних і важливих справ. Ще одна моя велика підмога в 2022 р. — волонтери. У травні 2022 р. в знаковому місці Алмати «Дім 36» наші незламні та креативні організували «Дні України в Алмати». Два дні поспіль їжа, музикальні колективи, майстер-класи, сувеніри, спілкування принесли 10 000\$. Я залишила доньку та полетіла. Виступала зі сцени, співала «Червону калину»,

*Дружини дипломатів та працівників
Посольства України*

готувала борщ, давала численні інтерв'ю та спілкувалась, спілкувалась, спілкувалась, обіймалась, плакала, і так по колу.

Існують такі заходи, на яких офіційний статус заважає. Якби в той момент я була разом з чоловіком, а біля входу стояла машина з прапором, такої синергії почуттів могло б і не відбутись. Тому ще одна дуже проста та банальна порада, якщо дозволите, — бути ближче до людей, коли це доречно. На цей захід завітав підприємець дуже високого рівня, разом з дружиною. Він не так давно був у Нур-Султані на зустрічі у Посла, і той його запросив. Ми подарували йому футболки, які зробили заздалегідь (до речі, знайти компанію, яка зголосилась їх надрукувати, було вкрай важко). І тоді він запитав, що ще він міг би зробити для України? Напередодні в нашому клубі «Українське подружжя дипломатів» на zoom-зустрічі була Вікторія Романова, яка розповідала про проекти, якими опікується пані Олена Зеленська, і наголосила, що залишається на зв'язку для будь-яких питань. Я відразу ж зв'язалась з пані Вікторією, прямо з заходу. Результатом всіх цих переговорів стали 3 швидких з німецького заводу, повністю укомплектованих новітнім обладнанням. Здається за 3 місяці вони вже були в МОЗ України, про що написали усі українські медіа. Такі результати нашої роботи, а їх було чимало, додавали нам з Петром впевненості в наших діях і дозволяли хоча б на мить відволіктись від сумних думок.

Ще одна подія відбулась в Алмати тими днями. Генеральне консульство Литви разом із партнерами влаштувало прийняття на підтримку України. Посол прилетіти не зміг, а я з колегою нашого Посольства завітала на цей захід. У той період часу я шукала шляхи щодо виступу в Казахстані наших артистів. Нур-Султан для будь-яких наших заходів, пов'язаних з війною чи будь-яким згадуванням про війну, був зачинений. Ми не могли ані виставку організувати, ані концерт, зовсім нічого.

Доходило до того, що на спільному концерті з нагоди 30-річчя встановлення дипломатичних відносин між Республікою Польща та Республікою Казахстан та Україною та Республікою Казахстан, оркестр не починав репетувати музику українських композиторів за партитурами, люб'язно наданими нашою Консерваторією. До концерту залишалось декілька тижнів, а репетицій не було. Тільки коли два Посла вже почали вимагати поважати їх статус, диригент приступив до репетицій.

Так ось, знаходячись в Алмати в Генеральному Консульстві Литви, я звернулась безпосередньо до Генерального Консула США з проханням про допомогу провести в Алмати благодійний концерт

українських виконавців. Мені здалось, що момент влучний, жінки гарно відчують такі речі. Я була права. Через декілька хвилин ми обмінялись візитівками з уповноваженою людиною, та процес пішов.

Виступати мала казкова Ксенія Бахрідінова, солістка Київської опери, сопрано якої зачарувало великого шанувальника оперного мистецтва, Посла Канади в Казахстані Алана Хамсона. Ксенія на той час знаходилась із донькою в Вільнюсі, була готова безоплатно виступати для промоції України з єдиною умовою — ніяких російських артистів, ніяких російських композиторів. Акомпанував Ксенії литовський піаніст Даріус Мажинтас, він вже був відомий в Україні, тому що грав Шопена на роялі на руїнах Будинку Культури в Ірпені. А розповів мені про Ксенію відомий український диригент Віктор Плоскіна, з яким ми познайомились у Мінську, коли він був головним диригентом Великого театру опери та балету Білорусі. Це я до того, що

Благодійний оперний концерт у філармонії імені Жамбила. Зліва направо: Гвідас Керусаускас — Генконсул Литви в Алмати, Ананд Крішна — тимчасово виконуючий обов'язки Генконсула США в Алмати, Оксана та Поліна Врублевські, Ксенія Бахрідінова — солістка Київського театру опери та балету, Даріус Мажинтас — піаніст, Петро Врублевський — Посол України в Республіці Казахстан. Алмати, 17 травня 2022 року

дипломатичне життя знайомить нас з людьми, які дорожче діамантів, і берегти такі стосунки треба відповідально.

Фонд «Spirit of America» взяв на себе всі фінансові витрати (квитки, готель, оренда залу, фуршет), а Генеральне Консульство Литви допомагало розповсюджувати квитки та займалось гостями. Ми з Поліною приїхали за день до концерту потягом, зустріли в аеропорту артистів та поїхали в гори, звідки відкривався чудовий вид на Алмати. На наступний день прилетів Посол, та почалися очікувані несподіванки з концертом.

Директор Казахської державної філармонії імені Жамбила за годину до концерту запросив до кабінету Ананда Крішну (тимчасово виконуючого обов'язки Генерального консула в Алмати), представника «Spirit of America» та мене. Було зрозуміло, що концерт може й не відбутися. Результатом цієї бесіди стала заборона промови Посла, заборона продажу сувенірів, заборона вина на фуршеті та згадки про участь Посольства України в організації. Тому наше лого на великому банері просто заклеїли, хоча на афішах і в рекламі цього воно, звісно, було. Навіть за таких умов ми прийняли рішення проводити концерт. Якби ми порушили ці заборони, то концерт в Нур-Султані наступного дня просто не відбувся б. Orda.kz написали тоді, що зал був повний, глядачі плакали та аплодували стоячи. Наступного дня ми вилетіли в Нур-Султан і провели ще один концерт в Філармонії, за допомогою представництва ЄС, Посольств Литви та Польщі в Республіці Казахстан. Він був присвячений місяцю Європи в Казахстані, і вже там наш прапор був поруч із прапорами Литви, Польщі та ЄС. На гроші за квитки з концерту в Алмати та добровільні внески з концерту в Нур-Султані ми закупили генератори та відправили в Україну.

Хочу розповісти ще одну цікаву історію. Якось у Facebook я побачила виконання на домбрі «Червоної калини», причому в українському сегменті Мети. Видатна казахська домбристка, володарка всіх можливих звань, професорка Алматинської консерваторії Айгуль Нариманівна Улкенбаєва, вирішила в такий спосіб нас підтримати. Я відразу написала їй в Messenger. Подякувала та запропонувала заспівати будь-яку казахську пісню. Через декілька днів Айке відповіла, потім її помічниця Роза надіслала мені пісню, і я почала вивчати слова. Знов літак до Алмати, щира зустріч в студії. Дві репетиції і запис на телефон. Я присвятила цю пісню всім казахстанцям на знак глибокої подяки за підтримку народу України в велике свято Науриз. Треба сказати, що люди були розчулені, а представники казахстанського МЗС на зустрічі з нашими дипломатами (Посол був у відрядженні) попросили, щоб дружина Посла трошки зменшила свою активність.

Хоча підкреслили, що співаю я гарно. На це я відповіла з усмішкою: «Це вони не бачили, як я танцюю».

Далі було багато всього: і досі діють плакатні виставки бійців Азову та зруйнованої України на парканах Посольства, і друк дитячих книжок за ініціативою Першої Леді на спонсорські гроші, які знайшов спеціально під цей проєкт Посол. До речі, друкарню в Караганді знайшли наші «Українки в Казахстані» — шановні пані Лариса Ліщинська та Ірина Серьогіна, жива пам'ять про ув'язнених в таборах.

І, звичайно ж, головний мій проєкт — Український Дім на базі культурно-інформаційного центру ПУ в Казахстані, відкритий 24 серпня 2022 року. Станом на сьогодні, 2024 рік, він набирає обертів, живе, постійно поповнюючи велику родину новими її членами. Напроти цього будинку була величезна стіна з тирсоплити, яка була настільки жахливою, що я почала думати, як би її прикрасити. І вирішила її розмалювати. З'явилася задумка. Україна — вчора, сьогодні і завтра. Талановитий Найк Волков, волонтер зі всією своєю родиною, розробив ескіз і за допомогою інших волонтерів абсолютно безкоштовно написав цей триптих. Вже сьогодні цю стіну називають «меморіальною», до якої покладають квіти представники дипломатичних місій,

*Родина Врублевських на відкритті Українського Дому при Посольстві України в Казахстані.
24 серпня 2022 року*

про що постійно інформує посольство на своїх сторінках. Я так радію від цих новин, це справді надихає!!! Вже перед моїм від'їздом Найк подарував мені намальовану копію, так що моя стіна завжди зі мною. Ці проєкти я б ніколи не наважилась робити, якби в мене не було безперечної підтримки чоловіка, і моральної, і фінансової. Всі мої поїздки, зустрічі, навіть облаштування Українського Дому сплачувались з бюджету нашої родини.

Поміж всіма цими подіями відбувалось звичайне дипломатичне життя. Ми не пропускали жодних прийняттів, обідів, презентацій.

*Та сама стіна. Посольство України в Казахстані.
24 серпня 2022 року*

Всі наші друзі запрошували до своїх резиденцій, і вже треба було на це відповідати. До війни ми не наважувались організувати у своїй резиденції званих вечорів через те, що великий красивий стіл стояв у великій красивій кухні. Але після початку Великої Війни на деякі правила ми вирішили не звертати уваги. Тож до нас постійно приходили шановні керівники дипмісій з родинами. Найкращий Андре Карстенс (дядько Андрій, як його всі називали), посол Королівства Нідерланди (поет, митець, великий знавець мистецтва) приходив з собакою, великим Бово, який, порушуючи будь-які протоколи, тягнув їжу з усіх тарілок. Не всі були знайомі з українською кухнею, але незадоволених не було. Навпаки, ми говорили годинами, рушники начебто зв'язували нас непомітно, але міцно.

У вересні 2022 р. ми вже добре розуміли, що наша каденція достроково закінчується, і поспішили закрити всі справи. На той момент вже 22 фури з майже 400 000 тон гуманітарної допомоги було доставлено в Україну. Ми встигли провести в Посольстві показ мультфільму «Сірник», створеного дуже молодим, але неймовірно талановитим скульптором Абилаєм Мурашбековим з командою однодумців. Вони змогли передати глядачу весь жах і безглуздя війни. А на території розташували скульптури Абилая, деякі з них вже знаходяться в резиденціях послів, а одна в нас вдома. Моя знедолена, скривджена, але сильна Україна.

20 жовтня я запланувала поїздку в Алмати, щоб попрощатися та вручити грамоти подяки волонтерам Алматинського штабу, відвідати презентацію нової книги Гулістан Хамжаєвої, президентки «Спільноти дружин казахстанських дипломатів», подякувати Олені Максимовій, президентці AIWC, директорці казахстанської Міжнародної школи за те, що учні школи зібрали 800\$, передали в Посольство, а ми на них зробили цільову доставку в інтернат Чернігівської області. І ще я зустрілась з талановитою родиною Табієвих, де батьки — художники, а діти — музиканти. Іскандер Табієв написав музикальну композицію «Маріуполь», і знову я плакала, не стримуючи сліз. Саме цим ранком Петро відлітав у Київ, станом на червень 2024 р. ми не бачились 1 рік та 8 місяців. Поїздки в Алмати я не скасувала. Вночі повернулась в Астану (Нур-Султан на той момент був перейменований). Наші персональні відносини з дипломатичним корпусом дуже яскраво проявили себе після від'їзду мого чоловіка та припинення нашого дипломатичного імунітету. Дві амбасадорки відразу запропонували мені свої резиденції, зі зрозумілих причин я відмовилась. Постійні запрошення на прийняття, концерти, до резиденцій продовжували надходити. Вони надходили вже на мій WhatsApp. Я свідомо оминала офіційні прийняття, щоб не втручатися у роботу Тимчасово Повіреного у справах, нового керівника Посольства. Хоча декілька разів ми відвідували обіди вдвох, і тоді я робила відеозв'язок з Петром для всіх присутніх.

Одне прийняття з нагоди Дня Незалежності Австрії я не змогла пропустити, тому що запрошення продублювали в Посольство, секретар Посла Австрії писала і навіть телефонувала в день прийняття. Я попросила Татіану Джаніашвілі, нашу незламну волонтерку, скласти мені компанію. Під час промови Віллі Кемпель від засудження російської агресії та допомоги Україні сказав буквально: «Сьогодні в цьому залі нема нашого великого друга, великого патріота України, Посла України в Казахстані Петра Врублевського, проте присутня його дружина. Оксана, піднімись, будь ласка, попрошу вас їм поаплодувати». Повний зал готелю Marriot, включно з заміністра МЗС Казахстану аплодував моєму чоловікові і моїй країні...

Далі я влаштувала прощальний обід з ASA, попрощалась з колежанками свого рідного посольства, запросила всіх волонтерів до дому. Було стільки всього за ці два роки в Казахстані і після, що, дописуючи ці останні речення, остаточно зрозуміла: книгу про Казахстан світ обов'язково побачить.

І на останнє: виклик чи місія бути дружиною Посла — кожна з нас вирішує самостійно. Для мене — це безумовно місія. Маю надію, що я її гідна.

Ірина Гаман

*Дружина Надзвичайного і Повноважного Посла України у В'єтнамі з 2022 р.
Олександра Гамана.*

МІЙ ДАЛЕКИЙ БЛИЗЬКИЙ В'ЄТНАМ

Соціалістична Республіка В'єтнам — країна у Південно-Східній Азії. Але продовжити свій есей словами «як і інші країни цього регіону, В'єтнам...» було би некоректно. Регіон є доволі різноманітним з точки зору історичного, подекуди дуже складного, минулого; віросповідання; рівня економічного розвитку; державного устрою та форм правління тощо. І реакція країн Південно-Східної Азії на російське повномасштабне вторгнення в Україну теж є різною: рішуче засудження і застосування санкцій, як то у випадку Сінгапуру; засудження російської агресії Камбоджею, та її приєднання та співавторство українських резолюцій ООН, але, одночасно, утримання від санкцій; невтручання й балансування у випадку В'єтнаму із закликами необхідності дотримання принципів, закладених у Статуті ООН, й поваги до суверенітету й територіальної цілісності держав.

В'єтнам продовжує налагоджувати політичні й економічні зв'язки з Росією, які мають свої витоки з часів колишнього СРСР (упродовж 30 останніх років Росія доклала величезних зусиль для того, щоб у В'єтнамі її сприймали як єдину країну — правонаступницю колишнього СРСР, та привласнила собі заслуги вже неіснуючої держави перед В'єтнамом у наданні йому допомоги у складні часи). Країна чітко дотримується позиції нейтралітету щодо російської агресії, який, з урахуванням всеохоплюючого стратегічного партнерства з Росією для Посольства України означає: неможливість публічного висловлення позиції щодо російської агресії та, відповідно, проведення заходів у підтримку України, окрім території нашого Посольства

чи дипустанов країн наших партнерів; відсутність контактів зі ЗМІ, які на 100% є підконтрольними державі; блокування роботи з засудження злочинів радянського комуністичного режиму.

ОТЖЕ, В'ЄТНАМ

Країна, яка розвивається семимильними кроками, та водночас — країна, яка зберегла неповторну автентичність. Багатовікові традиції передаються з покоління в покоління та органічно вплітаються навіть в сучасний ритм життя. Країна сентиментальних людей (як вони то поєднують з неабиякою практичністю, не знаю, але, погоджуюсь, важко би було без практичного підходу перетворити зруйновану війнами бідну країну в теперішню, яка стрімко розвивається). Країна рисових терас і храмових комплексів. Супу phở (фо) і трикутних капелюшків nón lá (нон ла). Розкішних лотосів, райських тропічних фруктів. Країна, де на головних площах стоять пам'ятники Леніну, а в'єтнамські діти під комірцем шкільної форми мають пов'язані червоні галстуки (ті, з нашого піонерського шкільного минулого).

Колись, ще до приїзду до Ханоя, прочитала про різницю культур персика і кокоса. Неазійську культуру спілкування, вибудови стосунків автор порівнює до персика, фрукта з великою часткою м'якоті і маленькою твердою кісточкою. Можна часто й довго спілкуватися з неазійським партнером, але всередині залишиться тверда кісточка :) Ну, не стати вам близькими друзями, як не старайся. Азійська, в тому числі в'єтнамська — це кокос. Щоб добратися до серединки, потрібні гостре мачете і праця. Але розбити цей твердий фрукт означає потрапити в саме серце, у коло найближчих друзів.

Продовжуючи тему алегоричних порівнянь, не можна не згадати про «бамбукову дипломатію» В'єтнаму. Цей термін був введений партійним керівництвом В'єтнаму досить нещодавно, але він повністю відображає дії держави назовні і до його запровадження, а зокрема — сьогодні. Всі знають як виглядає бамбук: міцне коріння, жорсткі стебла та гнучкі гілки. Міцне коріння — це національні інтереси, незалежність, самозабезпечення. Тверді стебла означають непохитність В'єтнаму на міжнародній арені, незважаючи на різноманітні виклики. Гнучкі ж гілки символізують здатність В'єтнаму бути еластичним у тактиці.

ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ І НАСТУПНІ

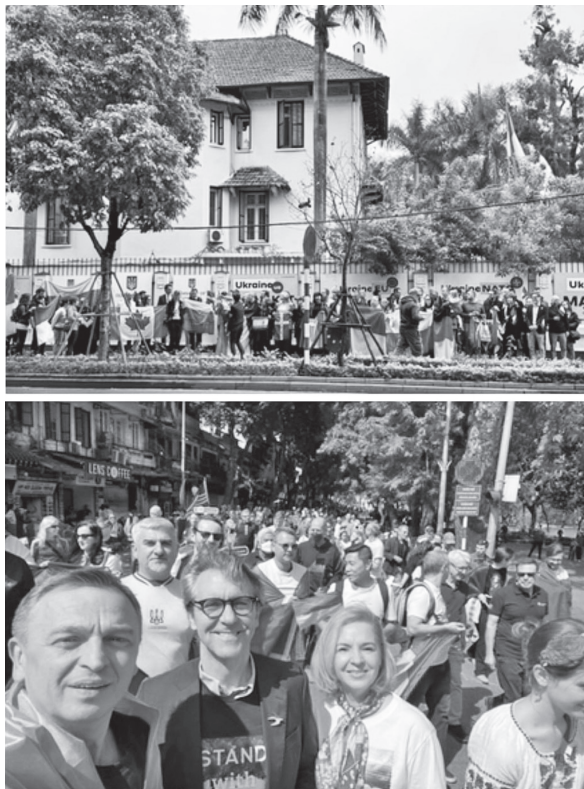
До В'єтнаму ми з Олександром, послом України, прибули вже після початку повномасштабної війни Росії проти України, 4 квітня 2022 року. Тоді розпочалось наше близьке знайомство з культурою

кокосу та «бамбуковою дипломатією». Сповнені рішучості та бажання налагодити взаємодію з в'єтнамськими посадовцями, ми не відразу зрозуміли, що перед нами довгий та складний шлях. Перші намагання налагодити робочі контакти, організувати зустрічі з високопосадовцями, навіть протокольні, стали для нас справжнім «холодним душем» посеред субтропічної спеки (температура +38 при вологості до 100%). Продовжуючи пошук точок дотику, ми побачили, що у В'єтнамі «м'яка сила» публічної дипломатії діє без програву. Фільм, художнє мистецтво, мода, їжа — це ключики до сер-

дець в'єтнамських людей. З урахуванням актуальної позиції В'єтнаму щодо російської агресії проти України, для Посольства на сьогодні це чи не єдині інструменти, які дозволяють на пряму спілкуватися з в'єтнамською аудиторією. І ми, за підтримки наших друзів — іноземних дипломатів намагаємося ними максимально користуватися.

Не все можна організувати, показати в загальнодоступних публічних місцях, бо у В'єтнамі існує досить жорстка система отримання дозволу на проведення публічних заходів та цензура, яка «відсікає» все, що несе будь-яку згадку про російську агресію чи злочини радянського режиму. На щастя, для заходу на території дипломатичної установи дозвіл компетентних органів не потрібен, тому проводимо їх часто в нашому Посольстві, або на майданчиках наших партнерів — посольств дружніх іноземних держав. В'єтнамці дуже добре знають, а старше покоління пам'ятає жахливі наслідки воєн, які нищили країну у минулому столітті. Усю їх руйнівну і вбивчу силу відчували на собі. Тому пояснювати, що сьогодні

*Безцінна підтримка партнерів у країні,
яка обрала нейтральну позицію щодо
російської агресії в Україні.*

Ханой, 24 лютого 2023 р. та 2024 р.

відчуває кожен українець, їм не потрібно. Ми ж хочемо розповісти їм правду про так звану «спецоперацію» Росії в Україні та показати справжнє обличчя терориста.

Усі заходи культурної дипломатії ми проводимо, передусім, для в'єтнамців. Вони є нашою цільовою аудиторією. І вони йдуть до нас з родинами. Приводять своїх друзів, родичів. Багатьом з них Україна близька, бо хтось з них або з родини навчався, жив чи працював в Україні. Приходять сім'ї, які залишили Україну після початку війни. Їх діти, школярі, кажуть, що там їхня школа, друзі. Не можуть дочекатися повернення. А багато хто вже повернувся. До Одеси, до Харкова, до Києва. Додому. «Я жодної рослини не хочу тут садити, бо це як пустити коріння. А я не хочу», — каже мама трьох дівчаток. У Харкові у них було безліч кімнатних рослин, вирощених нею. Все більше ми зустрічаємо людей, які жодним чином не були пов'язані з Україною, а вона їм болить, як рідна. Ми дуже тішимося, коли на наші виставки, благодійні заходи, покази фільмів, концерти приходять молодь. Хтось приходять вранці та залишається з нами цілий день — до завершення. Вони розпитують, дискутують, хочуть зрозуміти. Трапляються прекрасні історії кохання...

ПРЕКРАСНА ІСТОРІЯ КОХАННЯ

Вона прилетіла до нас з півдня В'єтнаму. Попередньо написала Послу, що мусить зустрітися. Дівчина з в'єтнамським ім'ям і українським прізвищем, Ві Шульга. З Сергієм вони зустрілися у 2020 році. Закохалися. Були щасливі і будували плани. Робота Сергія вимага-

*Зустріч з в'єтнамською дівчиною Ві (Vy Shulga) у Посольстві України.
Ханой, вересень 2022 року*

ла частих поїздок. В січні 2022 р. він у справах поїхав до Італії, а потім мав летіти до України, щоб вирішити всі справи для одруження з Ві. Але сталось інакше. Почалась війна, Росія зруйнувала їхні плани, як руйнує все на світі. Сергій повернувся в Україну, щоб стати на її захист.

Ві згадує, як змінилось її життя з початком війни в Україні: «Я не хотіла бачити друзів, нікуди не виходила, тільки читала новини, що відбувається в колись далекій для мене країні». Сергій виходив на зв'язок, як тільки мав можливість. Новини від нього передавали Ві його мама і брат. Так минуло кілька місяців довжиною з життя. Зараз Ві тримається. Весь час повторює: «Сергій в мене сильний, хоробрий, він має захищати свою землю. А я його кохаю, чекаю і дочекаюся». Ми проговорили кілька добрих годин: то сміялися, то сумували. Подарували Ві ґердан — він їй дуже пасує. А потім Олександр зняв з руки свій браслет синьо-жовтий... Коли заклав їй на руку, Ві почала плакати і цілувати його... в цьому моменті вже заспокоїтись потрібно було нам всім... і ми стояли, міцно обійнявшись. Вона поїхала, така красива зовні і всередині, в'єтнамська дівчина на ім'я Ві. Але обіцяла повернутись до нас разом із Сергієм. Скоро, дуже скоро... Ми підтримуємо з нею зв'язок. Вона нам пише, що у Сергія. І продовжує чекати.

АВТЕНТИЧНИЙ В'ЄТНАМ

У В'єтнамі проживає 54 меншини. Деякі досить чисельні і заселяють велику територію, деякі налічують кілька сотень. Викликає велику повагу, як вони бережуть свою ідентичність: одяг, традиції і мову. В одязі є багато вишивки. Символи для вишивок жінки беруть з природи: відбитки лап птахів, тварини, цвіт персика. Вони й самі є невід'ємною частиною природи. Ці люди багато працюють. Три рази на рік збирають врожай (у вересні, у січні перед Тет'ом, в'єтнамським Новим роком, і під кінець весни), а між польовими роботами жінки шийють-вишивають. Мають теж техніку, схожу на нашу вибірку. Оздоблюють нею одяг, домашній текстиль, тканини. В усьому побаченому відчувається схожість з українським: знайомі хрестики у вишивці (це не могло не перерости у проєкт, про який нижче), рисочки-равлики у вибійці. Кольори в одязі різні: від суцільно чорного у меншини Чорних Хмонгів, до яскраво червоного у Ред Зао. А ще індиго. Цей колір прекрасний. І відтінки його. Хоч його вже легко отримати, фарбуючи синтетичними барвниками, та ці люди традиційно продовжують фарбувати натуральним, а саме соком листя бобової тропічної рослини індиго.

Національний в'єтнамський одяг — це шовковий áo dài (аозай) — довга приталена сорочка, що підкреслює стрункість в'єтнамської ді-

*З представницею Червоних Зао
та дослідницею в'єтнамських
меншин Сапа, жовтень 2022 року*

вчини та має з боків високі розрізи. Під сорочкою носять широкі штани. На офіційних та неофіційних урочистостях можна побачити дивовижне розмаїття кольорів, узорів, вишитих квітів лотосів, білих птахів, а то й цілих картин з повсякденного життя. Я теж маю два національні в'єтнамські вбрання: одне з них синьо-жовте, подароване мені дружиною посла В'єтнаму в Україні. Вибір саме аозаю для офіційного заходу є проявом поваги до культури країни (цей хід дуже добре сприймається), а кольори нашого прапора у ньому є символічним невербальним посланням, моїм нагадуванням про далеку Україну, де зараз триває війна. Як кажуть, «замість тисячі слів».

В'єтнамці живуть в гармонії з природою. Поклоняються духам, богам. Залишають важливі питання у прийнятті рішень на розсуд монахів. Тут існує культ предків. А ще чітка вікова і статусна ієрархія. Тому нехай не здивує при першому знайомстві питання: «Скільки тобі років?» Від віку залежить звернення до вас, плюс статус — і вибудовується відповідна модель стосунків. В'єтнам любить дивувати. Чи можна на мопеді одночасно перевезти шафу, дерево, стареньку бабусю і двох дітей? Відповідь — так. І тільки скупа фантазія людська здатна обмежити можливості в'єтнамського байка.

ПОШУК ТОЧОК ДОТИКУ... АБО КРОСКУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ

Після певного часу нашого перебування у В'єтнамі, організовуючи культурні заходи та спілкуючись з в'єтнамськими відвідувачами, помітили, що живішим їхнє зацікавлення стає, коли знаходять схожості, спільності. Що ж, дякуємо за підказку. Так народилися два великі, дорогі нашому серцю проєкти.

Жінка у В'єтнамі займає особливе місце. Так склалося історично. Війни, яких на шляху країни було чимало, важкі післявоєнні роки гартували тендітних в'єтнамських жінок. І так вже й залишилося. Жінки тут на сильних позиціях в уряді, бізнесі, культурі та в сім'ї. Національний музей в'єтнамської жінки є знаком пошани до ролі жінки у суспільстві.

Він став нашим надійним партнером у проведенні першого, а за рік — і другого заходу. У проєкті «Кольори спадщини» нашим задумом було показати спільності у представленні багатовікових культур України та В'єтнаму в сучасному вбранні обох народів.

Ця ідея з моменту її зародження об'єднала нас, залучених до процесу підготовки, організаційно і емоційно. Неймовірні дизайнерки, культурні амбасадорки своїх країн Оксана Полонець та Ле Тхі Лан Хiong втілили у фантастичний спосіб задум в реальність. На подіумі зустрілися витончені в'єтнамські аозаї (традиційний одяг В'єтнаму) з вишитими картинами з історії, з повсякденного життя, та неймовірні українські сукні, сорочки, які грали розмаїттям кольорів та квіткових і геометричних орнаментів. Це був космічний симбіоз двох культур у супроводі музики Карпат та фольклорних в'єтнамських інструментів.

Емоційною кульмінацією вечору для нас був показ одного особливого аозаю. На ньому — картина української художниці Олі Гайдамаки «Будь!»... Вишита рукою в'єтнамської майстрині Україна, огорнута крилами янгола. Раніше, у день нашого ближчого знайомства, ми подарували цю картину провідній дизайнерці В'єтнаму Лан Хiong, а вона вишила її на національному вбранні, яке на фешн-показі демонструвала її донька. Космічне єднання. В такі моменти тисячі кілометрів між

«Кольори спадщини» — фешн-захід за участю української дизайнерки Оксани Полонець та в'єтнамської дизайнерки Ле Тхі Лан Хiong. 2023 рік

Картина Олі Гайдамаки «Будь!», вишита на національному одязі «аозай»

Фотовиставка робіт Софії Яблонської у Ханой.
Травень 2024 року

В'єтнамом та Україною щезають. Ми проживаємо їх в одному домі. В ньому: мир, взаємоповага і пошана до своїх традицій, витоків, куди незмінно повертаємось і ми, і в'єтнамі. Коріння — це те, що тримає нас на цій землі.

Іншим кроскультурним заходом із жіночим обличчям була фотовиставка Софії Яблонської, сміливої, вільної, емансипованої українки, яка 100 років тому з фотоапаратом та кінокамерою об'їхала світ. Південно-Східна Азія, В'єтнам був довгою зупинкою у її кругосвітній подорожі та житті. Софія мала сентимент до В'єтнаму. У її «Далеких обрїях» вона так зворушливо описує в'єтнамських людей, чії «обличчя — таємні квіти тропіків», хатки у «білому квітті кави», про «мелянхолійний Ганой», про «вільну ріку» Меконг та чарівне імператорське Гюе. Як цінну спільну спадщину ми презентували чорно-білі фото та сфільмовані кадри відео в'єтнамцям. Це їх В'єтнам... І трохи вже — наш. А ще — мій, бо пропустила його через серце. Шукаю кожну нагоду проїхатися слідами Софії та побачити місця, які колись «знімкувала» вона, побачити В'єтнам її очима, зробити фото з того ж ракурсу »).

Кількість публікацій у ЗМІ (а ми, Посольство України, не розбещене тут медіями) та подовжений термін виставки свідчив, що то було-таки тріумфальне повернення українки сюди через століття. Ось так, «нащупуючи ґрунт», відчуваючи запити місцевих людей, обираємо ті проекти, які спрацюють найкраще — початково з точками дотику.

КУЛІНАРНА ДИПЛОМАТІЯ У В'ЄТНАМІ

В'єтнамці люблять їжу. Їдять усе (що росте і що рухається). Їдять багато. Пригадується дружній обід з очільницею Асоціації груп дружби, коли на наше питання «А змії, ось так, у місті, на вулиці чи в парку є?», пані Нга відповіла: «Та що ви! Які змії! Ми їх всіх давно з'їли». Це був жарт з маленькою часткою жарту. У повсякденному житті вони віддають перевагу традиційній їжі, де обов'язково має бути рис (навіть звичайне «як справи?» звучить як «ти вже їв рис?») або рисова локшина, відомий на весь світ яловичий або курячий суп phở (фо — варто навчитися його вимовляти правильно, з голосною, що звучить, як середнє між о, а, и, бо інакше можна потрапити у конфуз!), пем (відомі нам спрінґ-роли), м'ясо (від курятини, свинини чи яловичини до зміїного, черепашого; традиція споживання м'яса песиків та котиків, слава Богу, відходить).

Відданість в'єтнамців національній кухні не заважає їм бути відкритими до інших кухонь світу. Тут ситуація кардинально відмінна від стану речей у Туреччині, де пройшло наше з Олександром попереднє відрядження (як відомо, турки дуже консервативні в їжі).

А що вже ми, українці, маємо, чим пригощати, то тут можливості і запит обох сторін збігаються. Тож не оминаємо нагоди взяти участь у гастрозаходах. Одним з таких є щорічний Благодійний міжнародний фестиваль їжі, який збирає тисячі відвідувачів, що організовує Міністерство закордонних справ В'єтнаму. Присутність України на такого

Приготування українського борщу для програми в'єтнамського національного телеканалу VTC10. Травень 2024 року

типу заході вже є очікуваною, а блакитно-жовтий, що видно здалека, прапор слугує дороговказом для наших в'єтнамських друзів, для іноземців і рідних українців. Наше ж завдання — не дивлячись на труднощі у вигляді затору біля нашого стенду, нагодувати усіх варениками, голубцями, налисниками та борщем (насправді мета наша глибша, ніж просто нагодувати).

Культура та їжа як її частина — це зручна, смачна мова, якою легше спілкуватися з широкою аудиторією. Вона робить Україну ближчою. Якщо вже згадали про борщ, то тут маємо запастись терпінням, аргументами та фактами. Багато в'єтнамців (дуже багато) навчалися, працювали в республіках колишнього СРСР і з ностальгією згадують, як в їдальнях за невеликі гроші обідали ним, і чітко пам'ятають, що на ціннику було написано просто «борщ» або «руській борщ». Тож пропозиція від національного телеканалу VTC10 щодо запису програми про український борщ була прийнята нами одномоментно.

Коли з'явилася перша згадка про борщ, як змінювалась рецептура впродовж століть, що робить суп борщем і чому він такий важливий для українців, — охоче розповіли з Послом України, готуючи національну страву, у прайм-таймі ТВ в один з суботніх вечорів для в'єтнамської аудиторії. А для «закріплення матеріалу» — ось, інформація про внесення ЮНЕСКО культури приготування українського борщу до списку нашої нематеріальної культурної спадщини, що потребує охорони. Пам'ятаючи про кроскультурність, наприкінці порадили додати до українського борщу щіпку свіжозмеленого у ступці в'єтнамського перцю і, за бажанням, ложку соку в'єтнамського лайму.

ЩО ДАЛІ?

Чи була я готова до Азії? Швидше ні, ніж так. Можна перечитати не одну книгу чи посібник, передивитися не один документальний чи художній матеріал, ба, навіть наслухатися рекомендацій від колег із досвідом роботи у В'єтнамі. Та поки не спробуєш його на смак, дотик, доки не відчуєш його — доти дієш методом спроб. Що ж, це могла би бути цікава «гра». Але вона потребує часу, якого, на жаль, після повномасштабного вторгнення Росії до України, ми багато не маємо. Тож, проживаючи увесь спектр емоцій (так, в ньому є місце і для заперечення, і розчарування), продовжуємо розбивати той «кокос». Ще наполегливіше працюємо на позитивний імідж нашої країни. Ламаємо застарілі стереотипи, спрощені асоціації. Після двох років перебування у відрядженні у В'єтнамі можу з впевненістю сказати: робота в Азії — це виклик, а водночас — надвідповідальна місія.

Марина Гримич

*Дружина Надзвичайного та Повноважного
Посла України в Ліванській республіці
(2016-2022) Ігоря Осташа.*

Українська письменниця, громадська діячка, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, культурна менеджерка. Член Спільноти письменників України, член PEN Ukraine, Національної спілки краєзнавців України, Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин. Лауреатка Премії імені Дмитра Нитченка.

ДРУЖИНА ПОСЛА УКРАЇНИ В ЛІВАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ В ЧАСИ ВІЙНИ

Коли в грудні 2021 р. з ініціативи Першої Леді нашої держави Олени Зеленської та за активної організаційної та комунікаційної підтримки дружини заступника Керівника Офісу Президента України Тетяни Сибіги на щорічну нараду послів було запрошено і їхні подружжя, ніхто ще не передбачав, яку вирішальну роль ця подія відіграє у впровадженні культурної і назагал публічної дипломатії в часи війни подружніми партнерками/ами очільників Посольств. За кілька днів перебування на грудневій нараді дружини та чоловіки українських амбасадорів, беручи участь у своїй програмі та спільних зі своїми подружжями заходах, згуртувалися в спільноту (на першому етапі неформальну) і створили майданчики для подальшого спілкування в соціальних мережах та месенджерах. Це неабияк знадобилося у їхній роботі в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Обмін інформацією та досвідом,

Акція Посольства України в Лівані та Асоціації українців Лівану «Je suis Butcha», на вшанування пам'яті загиблого цивільного населення українського містечка Буча

інтенсивна комунікація в межах цих груп продемонстрували, наскільки корисними можуть бути подружжя очільників дипустанов у часи війни. В критичній ситуації, коли в кожному посольстві бракувало людей, аби покрити всі ділянки роботи, вони ставали в ряди бійців дипломатичного фронту, беручи на себе обов'язки в гуманітарній, логістичній, медійній, культурній сферах.

У цій коротенькій статті я викладу лише власний скромний внесок у публічну і, зокрема, культурну дипломатію періоду війни як дружини Надзвичайного та Повноважного посла в Ліванській республіці Ігоря Осташа. Назагал Посольство України за його каденції 2016-2022 рр. продемонструвало високу інтенсивність роботи в цій сфері, що вже навіть стало предметом наукового дослідження¹²⁷.

Найяскравішими проектами є такі: встановлення пам'ятника Тарасу Шевченку — першого на Близькому Сході — в районі біля Президентського палацу в Баабді; заснування Українського парку в Баабді й Українського скверу в Біблосі (Жбейль); видання книги Посла Ігоря Осташа про історичні українсько-ліванські відносини «Український Ліван» та виробництво однойменного фільму (режисер Станіслав Литвинов, автор сценарію та ведучий Ігор Осташ, оператор Михайло Шелест); видання цілої серії (усього 11 книжок) української літератури арабською мовою; участь України впродовж трьох років на Бейрутському міжнародному всеарабському книжковому ярмарку; пленер та виставка творів українського мистецтва в містечку Дума (в рамках Українського фестивалю) та в Бейруті; гастролі видатних співаків та українських гуртів (Джамала, «Хорея Козацька», «Шпилясті кобзарі», Іларія тощо); факсимільне видання «Євангелія» арабською мовою 1708 р. видання, спонсорованого Іваном Мазепою; вшанування пам'яті Агатангела Кримського в Лівані, де видатний сходознавець

¹²⁷ Біла А.А. Публічна дипломатія України щодо Ліванської республіки в період 2016-2022 рр. Кваліфікаційна дипломна робота здобувачки вищої освіти освітнього рівня «магістр». Київ: Навчально-науковий інститут міжнародних відносин КНУ ім. Тараса Шевченка, 2023.

та письменник перебував протягом 1896-1898 рр. тощо.

З початком війни всі посольства України перебували на воєнний стан. Виклики в кожному посольстві були свої, залежно від геополітичного положення країни перебування. Стратегія і тактика українських посольств в умовах війни в арабському світі неоднакова: в країнах Перської Заतोки вона — одна, в країнах Магрибу — інша. Регіон Машрику (Ліван, Сирія, Йорданія, Палестина) відзначається тим, що тут традиційно склалося потужне російське лобі. Історія впливу російської православної церкви на православні спільноти регіону нараховує майже три століття. Активна освітня, культурна та церковна діяльність Імператорського Православного Палестинського товариства також не минула безслідно, а співпраця з Радянським Союзом та РФ у військовій сфері як у XX, так і XXI століттях, також позначилася на специфіці регіону.

Важливість Лівану полягає в тому, що, незважаючи на невелику територію і кількість населення, а також незгоди в економічній та політичній сферах, він й досі відіграє в арабському світі роль містка поміж Заходом і арабським Сходом. Ця країна є флюгером, за напрямком якого пильно стежать інші — набагато більші, багатші та могутніші держави Близького Сходу. І, власне, коли Ліван в перші дні війни публічно засудив російську агресію, це стало важливим сигналом для усього арабського світу¹²⁸. Однак для того, щоб це сталося у перші дні війни, коли Україна так серйозно потребувала моральної підтримки світу, в попередні роки потрібно було провести серйозну проукраїнську дипломатичну політику.

Ще від початку своєї каденції в Лівані Посол України Ігор Осташ (якому ще й підпорядковувалася консульська діяльність в Сирії) одним із своїх пріоритетів визначив публічну дипломатію. А в умовах війни

Марина Гримич та Ірина Матяш на стенді арабської літератури «Бейрутський дворик» разом зі студентами-міжнародниками та філологами-арабістами. 2020 рік

¹²⁸ У 2022 р. Ліван також підтримав низку резолюцій ООН, які стосуються України, зокрема: Резолюцію «Агресія проти України» ГА ООН ES -11/1 від 02.03.2022; Резолюцію ГА ООН «Гуманітарні наслідки агресії проти України» А/ES-11/L.2 від 24.03.2022 року; Резолюцію ГА ООН «Територіальна цілісність України: захищаючи принципи Статуту ООН» А/ES-1/L.5 від 12.10.2022.

дипломатичний фронт перетворився на щоденну медійну боротьбу. На перших етапах повномасштабного вторгнення я як дружина Посла взяла на себе відповідальність за певні ділянки медійного фронту. В мої волонтерські функції входила організація прес-конференцій¹²⁹, ведення сторінок в соціальних мережах, редакторська робота, спілкування з перекладачами та журналістами. Треба зазначити, що медійна сфера в Лівані не обмежується однією країною, вона є частиною загальноарабського медійного поля, що охоплює 300 тисяч носіїв арабської мови та ще 50 тисяч споживачів медійного продукту, як вважають арабську другою мовою. Саме тому ми розуміли відповідальність за кожне сказане слово, за кожне інтерв'ю чи повідомлення, яке з'являлося в медіа, адже його потенційно могли читати, слухати чи бачити в кожному куточку арабського світу.

На рівні Лівану медійна присутність часто перетворювалася у широкомасштабну дискусію поміж російським посольством та українським. В умовах, коли російські дипломати поширювали в медіа маніпулятивні безглузді пропагандистські лозунги, потрібно було, знаючи ментальність місцевого населення, правильно формулювати меседжі.

Меседжі Посольства України в Лівані базувалися на кількох засадах. По-перше, це апеляція до колективної пам'яті ліванців. Ліван — це країна, де рани від кількох десятиліть воєн ще не зажили. Медійна стратегія українського посольства була спрямована на спонукання до емпатичних почуттів місцевого населення. Другий меседж, який використовувався у медійній війні українською командою посольства, — це демонстрація звитяги ЗСУ. Ліван — це країна, яка вміє воювати і яка цінує воїнську майстерність і мужність спротиву. Помітивши, як безпрецедентний опір українців російській армії вражає ліванців, причому на всіх рівнях суспільства, включно з сирійцями (а їх в Лівані — і біженців від Асадівського режиму, і заробітчан — кілька мільйонів), ми зрозуміли, що це один із сильних аргументів, який схиляє симпатії на наш бік. Наступний аргумент — це суто економічний. Українські сільськогосподарські продукти — зерно, кукурудза, курятина, яловичина — становлять велику частку українського імпорту в цю країну, так, наприклад, у 2020 р. імпорт пшениці складав 80%, а прямих надходжень рослинної олії — 50%. Тож ми акцентувалися на економічному аргументі також.

¹²⁹ Наприклад, на першій прес-конференції арабських ЗМІ, що відбулася 28.02.2022 у приміщенні Посольства України в Лівані, взяли участь Al Arabiya, Al Jazeera, Al, Arabiya TV, BBC Lebanon, Reuters Lebanon, SBI TV, New News, Ashraq TV, Al Manar Channel, Annahar TV, OTV, News Network, Al ahed TV, Iraqi TV, LBC, TeleLiban, Sky News, APPN, AP News, Press TV, LBCI TV, Bloomberg, Hurra TV, Andolu Agency та ін.

Цікаво, як ліванське суспільство відреагувало, коли влітку 2022 р. в порти країни направилися російські кораблі з краденим з українських елеваторів зерном. На той час в Лівані була дуже відчутною зернова криза (хліб досі в цьому регіоні є базою для харчування). Українське посольство розгорнуло широку медійну кампанію, навіть залучило адвокатів, щоб змусити ліванську державу відмовитися від «ведмежої послуги» з боку Росії, підкресливши репутаційні втрати. І медійна кампанія дала свій ефект: попри велику потребу в зерні, Ліван не прийняв кораблі.

У часи війни на чільному місці на дипломатичному фронті опинилася культурна дипломатія. В 2022 р. вона стала ефективною зброєю, за головними меседжами Українського інституту, — інструментом транслявання «себе через наші культурні здобутки, спадщину й через ту культуру, яка виникає в нас сьогодні як реакція на повномасштабне вторгнення та досвід війни»¹³⁰.

Офіс Першої Леді Олени Зеленської розробив рекомендації щодо діяльності подружжів послів в часи війни, і більша їх частина стосується культурної сфери. Зокрема, започаткований був проєкт книжкової полицки. Треба сказати, що свою книжкову полицку, а точніше, цілу полицю в 2500 екземплярів книжкових видань різного характеру, Посольство України в Лівані здійснило ще в 2020 році. Це був мій проєкт як дружини Посла, який я здійснила у співпраці з Ліванським університетом у Бейруті (куди направлялися книги), а також із Державною науково-педагогічною бібліотекою ім. В. Сухомлинського. Інша частина книжок — практично «гарячі новинки» — були передані видавцями, а також менеджерами в літературній та книжковій сфері («Видавництво Анетти Антоненко», «Нора-друк»,

*Марина Гримич разом з українками
Лівану на спільному іфтарі.
2020 рік*

¹³⁰ Бортняк К. «За кордоном хочуть бачити мистецтво, яке швидко рефлексує на досвід війни». Інтерв'ю з директором Українського інституту Володимиром Шейком. Електронний ресурс: <https://tyzhden.ua/volodymyr-shejko-za-kordonom-khochut-bachyty-mystetstvo-i-ake-shvydko-refleksuiie-dosvid-vijny/>

*Українська іміджева акція в місті Тир,
біля руїн Римського іподрому*

«Видавництво Старого Лева», «Ніка-центр», «Книжковий Арсенал») під час їхньої участі в Бейрутському міжнародному всеарабському книжковому ярмарку.

Треба сказати, що в Ліванському посольстві книжковий напрямок був пріоритетним упродовж 2016-2022 рр., і здійснювався він під моїм патронатом як дружини посла. Мені хотілося мати виключно свої проекти як дружини Посла і використати свій досвід як видавчині, культурної менеджерки. Як результат, тричі Україна взяла участь

зі своєю програмою у Бейрутському міжнародному всеарабському книжковому ярмарку, вперше мною було представлено український стенд на Міжнародній книжковій виставці-ярмарці в Абу-Дабі. Крім того, у співпраці з Посольством Лівану в Україні на Міжнародному літературному фестивалі «Книжковий Арсенал» (Київ) двічі було зорганізовано стенд з арабською літературою під назвою «Бейрутський дворик». До здійснення цього проекту я залучила студентів-арабістів Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а з ліванської сторони (йдеться про другий «Бейрутський дворик») — вінтажну бейрутську книгарню «Халабі».

На березень 2022 р. припав третій рік участі України в Бейрутському міжнародному всеарабському книжковому ярмарку. Я дещо вагалася щодо доцільності участі в ньому, однак Посол наполіг, і він виявився правим. Учасниками ярмарку були всі країни Близького Сходу (в широкому сенсі, включно з Іраном). Стенд України став серйозним комунікаційним майданчиком, де, за допомогою сучасних технологій, транслювалася «війна онлайн». Журналісти, учасники ярмарку, а також відвідувачі (багато з них школярі, молодь) — взагалі близько десяти тисяч — отримували достовірну інформацію про події, усну, візуальну, друковану. Отже, попри мої попередні вагання, цей захід виявився успішним в ключі інформаційної війни, адже такі

заходи відвідує освічена, розумна публіка, лідери думок, які створюють громадську думку і комунікативний клімат в мікросередовищах.

Протягом усіх книжкових подій на українському стенді волонтери члени української громади. Взагалі всі свої проекти я не змогла б реалізувати без великої допомоги ГО «Громада українців Лівану» (голова — Ірина Висота), до створення якої в 2018 р. я була безпосередньо залучена.

Книжково-виставкова діяльність Посольства України в Лівані безпосередньо пов'язується з потужною видавничою роботою, оскільки представлення українських книжок неарабською мовою на книжкових подіях арабського світу є справою малоефективною. Потрібно було наповнити стенди українською літературою, українськими іменами в перекладі арабською. Тож іще в 2016 р. розпочалася інтенсивна системна співпраця з перекладачем — ліванським письменником, журналістом та українознавцем Імадеддіном Раефом. Видавнича робота здійснювалася також у співпраці з Громадою українців Лівану, а також із Клубом випускників українських ВНЗ (президент — Зукан Жарамані), адже частина проєктів покривалася коштами Міністерства закордонних справ України, виділених на розбудову українських громад за кордоном. Для решти книжок шукали спонсорів, серед них — Почесний консул України в Алеппо Тамер Аль-Тунсі.

Посольство України в Лівані впродовж 2016-2022 рр. намагалося виробити для арабомовного сегменту читачів свою лінійку видатних українських імен, здійснюючи переклад українських книжок арабською мовою. Так в арабомовне культурне середовище прийшли імена Івана Франка (з поетичною збіркою «Зів'яле листя»), Лесі Українки (з двотомником прозових та драматургічних творів¹³¹), Агатангела Кримського (з «Бейрутськими оповіданнями»¹³² та поетичною збіркою поезій, написаних в Лівані, — «Пальмове гілля»), Василя Григоровича-Барського (із записками з його подорожі Ліваном). А якраз у 2022 р. вийшли арабською мовою два ключових видання: поетична збірка Василя Стуса та твори Григорія Сковороди. В рамках проєкту Першої Леді Олени Зеленської було сформовано комплекти книжок і розіслано до головних бібліотек всіх арабських країн.

У напрямку культурної дипломатії Посольство України в Лівані також орієнтувалося на основні стратегічні цілі Українського Інституту

¹³¹ Поезія Лесі Українки була видана в 2017 р., перекладачі Олена Хоміцька та Самір Мунді.

¹³² Йдеться про друге видання, перше видання було здійснене в 2016 р. без участі Посольства, але я разом з перекладачем презентувала його у Національній бібліотеці імені В. Вернадського в березні 2017 року.

щодо поширення українських наративів про Україну. В умовах, коли арабомовний світ значною мірою орієнтований на російський історичний наратив, нашою інформаційною зброєю стало перше видання історії України арабською мовою. Книга Олександра Палія «Короткий курс історії України» має ті переваги, що, добре ілюстрована, вона в доступній науково-популярній формі, з хорошою доказовою базою і переконливим викладенням фактів, якнайкраще пасує до рівня підготовленості середньостатистичного арабського читача. Це був також мій видавничий проєкт, автор презентував книгу в Бейруті, на книжковому ярмарку. В часи війни ця книга стала головним подарунком (і, відповідно, джерелом правдивої інформації про Україну) для журналістів, політиків, чиновників, професорсько-викладацького складу, широкої читацької публіки з арабської сторони.

Ми високо цінуємо роботу перекладача Імадеддіна Раефа. З моєї ініціативи та подачі його кандидатуру Посольство висунуло на премію Drahoman Prize, і він став володарем спеціальної відзнаки капітули Drahoman Prize-2021. Ще одним моїм, хай й невеличким, здобутком в галузі культурної дипломатії я вважаю «відкриття» нового перекладацького імені — Оксани Прохорович, яка вже переклала

Українська бібліотечка арабською мовою, підготовлена Посольством України в Лівані та Асоціацією українців Лівану.

На фото: Посол України в Лівані Ігор Осташ з дружиною Мариною Гримич та Іриною Висотою — головою Асоціації українців Лівану

Протестна антивоєнна акція на центральній площі Бейрута біля Блакитної мечеті

кілька книжок з арабської на українську, тим самим зміцнюючи місток культурного обміну між Україною та арабським світом.

Завершуючи оповідь про власні проекти в галузі публічної, в тому числі культурної дипломатії в часи війни, хочу перерахувати інші посольські акції, в яких я лише допомагала або виконувала представницькі функції. Це надзвичайно яскраві події: благодійний концерт «Від Бейрута до

Український сквер в стародавньому місті Біблосі.

На фото — скульптура українського художника Михайла Горлового

Киева» українсько-ліванської піаністки Тетяни Примак-Хурі разом з чоловіком — ліванським композитором Гутафом Хурі (обоє є випускниками Київської музичної академії імені П. Чайковського); поминальна акція «Je suis Butcha» в Українському сквері біля пам'ятника Т.Г. Шевченку за участю дипломатичного корпусу та ліванського істеблішменту; благодійний проєкт «Ліванські митці за мир» за участю 20 ліванських художників; П'ятий фестиваль українського кіно в Лівані (започаткований в 2017 р. Ігорем Осташем); Дні української культури в Лівані в місті Антеліас тощо. Масова участь ліванців у цих подіях була виявом їхньої солідарності з Україною.

Досвід культурної і назагал публічної дипломатії в маленькій країні — Ліванській республіці — є частиною масштабної роботи українських дипломатичних представництв. У часи війни подібна діяльність стає потужною зброєю у витворенні позитивного іміджу України в світі і працює на «зміцнення міжнародної і внутрішньої суб'єктності України»¹³³.

¹³³ Цитата взята з формулювання місії Українського інституту. Електронний ресурс: <https://ui.org.ua/mission/>

Ніна Кирилич

*Дружина Надзвичайного і Повноважного
Посла України в Хорватії (з 2019 р.)
Василя Кирилича*

ДРУЖИНА ПОСЛА — ЦЕ МІСІЯ

«Час рікою пливе..» — твердив колись Іван Франко. З висоти 2024-го добре видно літа, що минули. Думалося, гадалося, мріялося, сподівалося, очікувалося. Але не дипломатія, не висока місія — бути дружиною Посла. Про високе мріялося. Тому й шляхом вчителя крокувала. Старанно виходила коридори Львівського університету і розпочала добірно сіяти розумне, добре, вічне. На Василя Кирилича хотіла бути подібна, який слив у моєму карпатському краї вчителем від Бога. Завжди прагнула висоти. Здається, що була біля неї. Фундаментом цієї висоти стали такт, повага до тих, хто біля тебе, і прагнення розширити простір добра. Спокій для очей і душі у живопису шукала. Ніби нитку до нитки в'язала, тихенько, коли вже діти заснули, картини писала, а згодом хрестиком вишивала. Рушники, сорочки, серветки. Вишиванки і написані картини тематично об'єднувала і на суд людей представляла. Життя — це дорога, яка веде непізнаним світом.

Моя дорога привела мене до висоти дружини Посла України в Хорватії Василя Кирилича. Ця дипломатична дорога вела через Болгарію, Австрію, потім знову повертала до стольного граду, до Києва. І щоразу збирала досвід про культуру, звичаї, традиції країн, в яких служили з чоловіком Україні. Все йде, все минає, і краю немає.

У ніч перед Різдом року Божого 2019-го Президент України Володимир Зеленський видав указ про призначення мого чоловіка Послом у Хорватії. Емоції швидко вляглися, і першість взяла думка про мою місію у Хорватії як дружини Посла. Місію. Саме так я розуміла своє завдання як дружини Посла. Взялася готуватися до Хорватії: читати історію, знайомитися з її культурою, звичаями, традиціями.

Здавалося, швидко вивчу хорватську мову, бо болгарською — як пісню заспівати. Але не так, як здавалося, — мова потребує часу і праці. До праці звикла, а часу не вистачало.

Дуже швидко визначила для себе місію: говорити більше про Україну мовою мистецтва і знаходити більше можливостей для лікування та реабілітації захисників України й оздоровлення їхніх сімей. Я мала переконання, що хорвати добре розуміють українців, бо й самі перейшли через горнило війни за захист своєї країни від агресора. Я мала відчуття, що спілкування між хорватами та українцями походить від серця. Я й досі думаю, що Хорватія і Україна ділять одну долю. Та хоч добре розуміла хорватів, розуміла їхню історичну закоріненість у Карпати, на початках мене переслідувала невпевненість. Але вже через півроку цей стан невпевненості загубився, як роса на сонці.

Першим моїм співбесідником і приятелем стала українська громада Хорватії. Приятельство з українцями в Хорватії швидко розвивалося і знаходило свій вияв у спільних проєктах. Але 2020 р. проєкти залишилися в думках і виписані на папері. Бо COVID-19 прийшов і світ зачинив у домівках.

Шукала вікно у світ в цих умовах. І ним стали мистецькі онлайн-проєкти: «Червоними і чорними...» (про історію Борщівської вишиванки спільно з етногалереєю «Спадок», м. Тернопіль), «Про сучасне українське мистецтво» (спільно з музеєм сучасного українського мистецтва Корсаків), «Феномен української писанки» спільно з писанкарями

*Після вручення вірчих грамот Надзвичайним і Повноважним Послом України
Василем Кириlichem Президентці Хорватії Колінді Грабар-Китарович. 2020 рік*

Разом із Міністеркою культури Хорватії Н. Обулен-Коржинек передаємо добірку українських книжок академічній бібліотеці. Загреб, 2021 рік

Уклін захисникам Хорватії. Вуковар, 2020 рік

Бойківщини. Хоча й — у віконці комп'ютера, але ці проекти відідали десятки родин українців і хорватів. Намір здійснити свою місію — про Україну мовою мистецтва — в умовах ковіду видався для мене викликом. Виклик долає той, хто шукає шляхи, як його подолати. Проведена вервиця мистецьких заходів у форматі онлайн стала викликом вже не для мене, а для ковіду.

Та невдовзі постав новий виклик, епіцентром якого була околиця Загреба, — загребський землетрус. А згодом — петринський землетрус. Щойно, здавалося, відігнали ковід, та жорстокий землетрус розітнув спокій і впевненість. Зруйновані жит-

лові будинки, офісні будівлі; де колись стояли хати, там постали контейнери — такою була картина Загреба та його околиць. Загоїти рани від ковіду та землетрусів можна було молитвою і мистецтвом. Українців гуртували навколо церкви, а до хорватів ішли з українським мистецтвом.

До Спліта — з виставкою картин «Я — Україна» художниці Оксани Гегедиш, до Рієки — з українським романсом, до Липовлян — з копіями документів про Голодомор в Україні 1932-1933 і 1946 років.

*Діти захисників України на узбережжі
Адріатики. Задар, 2022 рік*

Окремий проєкт, реалізований у Хорватії, — «Українська книжка в бібліотеках Хорватії». Спільно з Міністерством культури і медіа Хорватії та видавцями передали добірки українських книг у 236 міських, сільських та академічних бібліотек. Цей проєкт викликав хвилю коментарів і захоплень з боку хорватів. Складаю картину моїх проєктів у Хорватії і зупиняюся на думці, що «Українська книжка в бібліотеках Хорватії» — один із значимих проєктів.

Віроломний напад Росії на Україну постав не викликом, а покликом і закликом серця — тут, у Хорватії, доступними засобами і цієї ж миті Україну боронити. І знову — мистецтво, але не для ока і емоцій, а для підтримки України своєю благодійністю. «Елементи традиційного українського одягу в сучасній моді» у Спліті, «Різдвяна коса», «Щедрик», мистецький аукціон у Загребі, «Пісні, народжені війною», у Рієці, «Послання захисникам» в Осієку — ці благодійні заходи формували підтримку захисників України. Благодійність проявлялася всюди, у всьому і завжди. Згодом утворилися об'єднання українців і хорватів, які переймаються благодійністю для України і дотепер.

Полум'я війни своїми вогненними язиками з'їдає захисників, обпікає і калічить кожного, хто став на захист України. Тому ключовою для мене була і є опіка пораненими захисниками України, які прибували до Хорватії на лікування та реабілітацію. До найменшого нерва чутлива тема.

«Адвентська коса».
Загреб, 2023 рік

Лікарство, лікарі і лікування, побут, особисті потреби, а ще заспокійливі бесіди — все це складає щодень підтримки захисників. Лікування і реабілітація 58-ми захисників України стали можливими завдяки ініціативі Посла і підтримці уряду Хорватії. Поки українці захищають рідну землю, їхні діти оздоровлюються на узбережжі Адріатичного моря в Хорватії. Оздоровлення дітей захисників України і членів їхніх сімей — ще один пріоритетний мій проєкт. Не сезонний, не літній, а цілорічний. І повний непередбачуваних обставин. Нерідко складних.

Протягом 2022-2024 рр. на узбережжі Адріатичного моря в Хорватії вдалося оздоровити понад 3000 дітей захисників України. Щоразу їхнє повернення до України супроводжувалося сльозами радості і думкою про тихий сон в Хорватії, незвичний крик чайок, шум моря і сподівання повернутися знову до Хорватії. Прийти на допомогу Україні поспішали всі: Уряд, хорватські ветерани, підприємці, університети і школи. І — дружини послів, акредитованих у Хорватії. Лідерство тримала дружина Посла Албанії Ільда Пода, за що я їй вельми вдячна. Найстійкішими залишилися волонтери. Висока інтенсивність, бажання зробити щонайбільше і найшвидше, інколи неочікувані повороти, бувало, викликали втому. Але усвідомлення місії дружини Посла, неспокій серця і душі про долю України знімали втому, немов пелену з очей.

Щоразу чула мій внутрішній голос: служити українцям і Україні — це місія. Місію звершує той, хто йде до мети. Й осягає її. Легше йти, якщо крокуєш за Провідником. Я йшла за покликом серця. І — за Послом. Благим плечем для мене були мої чудові подруги — дружини послів України. Роздумую про мої роки в Хорватії і маю глибоке переконання, що дружина Посла — це місія. Висока, достойна і відповідальна. Державна.

Олеся Костюк

*Дружина Генерального консула України
у Франкфурті-на-Майні (з 2020 р.)
Вадима Костюка*

ТВОРЧІСТЬ. ВИСТАВКИ. ПРОЄКТИ

Моя живописна творчість почалася за кордоном України, у Відні. Мене завжди надзвичайно вражало все красиве: красиві міста, великі та малі, природа, краєвиди. До краси хочеться доторкнутися, хочеться, щоб вона була завжди зі мною. А образотворче мистецтво якраз і може виконати це бажання! Я любила малювати в дитинстві, я не навчалась в художній школі, але мала поклик серця до цього, очевидно, отримала його від моїх дідів-прадідів, які займалися малюванням.

Я закінчила факультет німецької мови Київського лінгвістичного університету, одружилась з дипломатом, з 1998 р. ми почали працювати в Посольстві України в Берліні. Моє життя за кордоном було сповнене прекрасними враженнями від подорожей Німеччиною, Францією, Італією. Але також я дуже сумувала за рідним Києвом, і тому творчість почалась із ностальгії. Картини Києва, що в моєму серці, я хотіла бачити перед очима завжди, це і спонукало до живопису. Я народилась в Києві, я все там люблю: вулиці, краєвиди, схили, людей, повітря. Старокиївська гора — це магніт для моєї душі, це камінь, з якого почалася вся українська земля. Там все почалось, це також і мій початок. Також місце, де ми проживаємо, навпроти Києво-Печерської Лаври — це краєвид на широкий Дніпро, на безмежність і простір, це ціль і водночас щось неосяжне, — це є мій улюблений український пейзаж. Київ є і залишиться моїм улюбленим містом, але все ж тут стає інколи тісно, тому завжди хотілось подорожувати до незнаних країв та пізнавати щось нове. Я дякую долі, що завдяки роботі мого чоловіка я змогла жити в Берліні, Відні, Мюнхені, Франкфурті-на-Майні.

*«Видубицький монастир. Київ»,
2015. 50х60, олія на полотні*

Це прекрасні міста, які не можна порівняти і сказати, яке з них найбільш улюблене.

Найважливіше в житті — це краса, тому моя душа завжди прагне бачення прекрасного. Було невимовним щастям знаходитись у Відні, жити і

*Вадим Костюк — Генеральний Консул
України у Мюнхені,
Луїтпольд Принц Баварський, Олеся Костюк*

блукати між палацами та галереями. Відень — це особливої краси місто, також його передмістя і, безперечно ж, сама країна Австрія. Культурне життя Відня крутиться навколо творчості Густава Клімта. Це було дуже важливим моментом на початку моєї творчості, який надихав. Милуючись галереями та творами митців Старого Світу, я згадувала краєвиди України, Київські пагорби та кримське літо. Пишучи картини суто для себе, пізніше зрозуміла, що вони — це не тільки моя історія особиста, але й діалог

з глядачами, які ніколи не були в Україні, це можливість розповісти про Україну всьому світові. Моє бажання — щоб українські пейзажі були такими ж впізнаваними та улюбленими, як і ландшафти Італії, Франції чи інших країн.

БЛАГОДІЙНИЙ ПРОЄКТ «ЄВРОПЕЙСЬКА ПІДТРИМКА — ЮНИМ МИТЦЯМ УКРАЇНИ»

Трагічні події в Україні 2014 р. — Революція гідності, окупація Криму, війна на Сході — об'єднали українців Німеччини, Мюнхену зокрема, де я тоді перебувала, задля допомоги фронту, військовим, їхнім сім'ям. За підтримки багатьох небайдужих вдалося реалізувати свій власний проєкт для дітей України, який розпочався 17 листопада 2016 р. в Мюнхені, в приміщенні готелю «Баєрішер Гоф», з благодійної виставки моїх творів «Міста, що завжди зі мною».

Головною метою заходу стали презентація проєкту «Європейська підтримка — юним митцям України» та збір благодійних коштів для організації двотижневого навчання в українсько-німецькому мистецькому таборі «АртЕмоція» у липні 2017 р. в Баварії, в якому взяли участь 20 творчо обдарованих дітей України, переможці Всеукраїнського мистецького конкурсу «Моє майбутнє з рідною землею».

На виставці були виставлені власні картини, кошти від продажу яких спрямовуватимуться на зазначений проєкт. Протягом вечора були показані відеоролики про інвестиційний та туристичний потенціал України. У благодійній виставці взяли участь понад 100 представників баварського та українського політикуму, консульського корпусу та бізнесу, релігійних та національних меншин, культури та преси. Наступні заходи в рамках проєкту «Європейська підтримка — юним митцям України» відбулася в приміщенні Генерального консульства України в Мюнхені 25 листопада 2016 року.

У квітні 2017 р. виставка і презентація проєкту з успіхом пройшли в у Генеральному консульстві України у Франкфурті. У червні того ж року виставка переїхала до Дюссельдорфу.

Мою ідею фінансово підтримав Уряд Баварії, я легко знайшла одностумців в Німеччині та Україні, які допомагали в організації та проведенні конкурсу в Україні, прибуття та розташування дітей в наймальовничішому куточку Баварії у місті Етталь, оточеному Альпами та казковими палацами баварського короля Людвіга.

Конкурс проводився в Україні благодійним фондом «Зміцнення громад», в ньому взяли участь 350 дітей. Дуже символічно, що в Києві відбувався на той час державний візит Баварського уряду. Десять переможців конкурсу «Моє майбутнє з рідною землею», які поїдуть

На прогулянці біля монастиря Етталь

до Баварії на відпочинок до мистецького табору, зустрілися з Президентом України Петром Порошенком та прем'єр-міністром Баварії Хорстом Зеєхофером, які отримали від дітей у подарунок картини та побажали їм гарного перебування в Німеччині!

МИСТЕЦЬКИЙ ТАБІР АРТ-ЕМОЦІЯ, МОНАСТИР ЕТТАЛЬ, БАВАРІЯ

20 дітей з 8 областей України, переможці конкурсу «Моє майбутнє з рідною землею», серед них діти учасників АТО, діти — вимушені переселенці, прибули до Баварії. Усі вони вперше за кордоном, щодня на юних учасників чекали захоплюючі екскурсії до аеропорту Мюнхен, до всесвітньо відомих замків Нойшванштайн, Ліндерхоф. В монастирі під час свята Клостерфест діти насолоджувались баварськими стравами, грою національного оркестру, бачили і навіть спілкувались з гостями, які були вбрані в баварський традиційний одяг. Також діти представили свої картини на шкільному святі, велика кількість глядачів побачили Україну на малюнках наших юних талантів. Я проводила з дітьми художні майстер-класи, ми малювали на природі, діти вже додому в Україну привезли картини із зображенням баварських ландшафтів. З дітьми працювали арт-терапевт і психолог. Діти

розповідали свої історії про те, як чекали батьків з війни, усі історії були дуже щирими та зворушливими, діти і дорослі не могли втримувати сліз...

У БАВАРСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ

Особливе запрошення діти отримали на екскурсію до Баварського Парламенту. Урочисто, у вишиванках, ми прибули до Мюнхену, щоб подивитися, де твориться баварська політика, уявити себе урядовцем, виголосити промову, мати спільну вечерю з представниками парламенту та Генеральним консулом України у Мюнхені Вадимом Костюком. Діти не приховували свого захоплення! Нас зустрічала Президент Баварського Ландтагу Барбара Штамм, вона підкреслила важливість культурних проєктів та готовність підтримувати. На згадку про візит діти подарували картину із зображенням дружної української родини. В наступному, 2018 р. також 20 дітей зі Сходу України побували в художньому таборі Арт-Емоція. Це були незабутні враження та досвід на все життя, як для дітей, так і для дорослих!

«З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ. КОРІННЯ, ШЛЯХИ, МАЙБУТНЄ»

Особливою подією в моєму творчому житті стала для мене участь у Художній виставці, у проєкті «З Україною в серці. Коріння, шляхи, майбутнє», який відбувся у Парижі в Українському культурному центрі за сприяння його директорки Наталії Кочубей та Посольства України в Парижі в березні 2019 року. На цій виставці я представила свої роботи разом з двома чудовими майстринями, життя та творчість

*Із Президентом Баварського Ландтагу пані Барбарою Штамм.
Генеральний Консул України Вадим Костюк (стоїть — другий ряд, 4-й ліворуч)*

*Олеся Костюк, Оля Рондяк, директор
Українського культурно-інформаційного центру в
Парижі Наталія Кочубей,
журналістка Ольга Котлицька, Монік Роллінз*

свої полотна, об'єднані назвою «Міста, що завжди зі мною», якими старалася донести до кожного, що навіть знаходячись далеко від Батьківщини, долаючи нові й нові життєві шляхи, людина несе любов до неї в своїй пам'яті, в своїй уяві, в своєму серці.

Третьою учасницею виставки стала Монік Роллінз — американка з українським корінням, що навчалася в кращих художніх закладах Старого та Нового світу і вважається одним з найперспективніших молодих художників у галузі сучасного мистецтва. Величезні панно Монік прикрашають багато офіційних установ у США, наприклад, кабінет экс-держсекретаря Америки Джо Байдена або экс-президента Джорджа Буша. Драматична та водночас щаслива емігрантська історія її родини червоною ниткою проходить через усю її творчість. Її роботи — це мистецтво майбутнього: складне, яскраве, безкомпромісне.

В підготовці виставки був важливий мотив. Ми хотіли показати творчість юної художниці, 14-річної Наталки Лафазан. Її творчість почалася з трагічних подій. В ніч з 16 на 17 серпня 2015 р. під час обстрілу селища Сартана дівчина втратила маму, яка загинула, закривши дочку своїм тілом. Наталка вижила, але зазнала поранень, внаслідок чого втратила ногу. Тоді їй було 10 років, попереду були лікарні, важка реабілітація, протезування. Забути хоч на мить про

яких також пов'язані з Україною. На створення полотен Олю Рондяк — американку українського походження, що живе в Україні, надихнув досвід предків, їхня еміграція до США та власний досвід життя в Україні, і особливо — Помаранчева революція та Революція гідності. В її роботах сімейна історія, її коріння переплітаються з українською історією та традиціями. Іконографічний портрет українських жінок у виконанні Олі зображує їхній «рішучий та неприборканий дух». Я презентувала

фізичний та душевний біль допомагала творчість, нове захоплення давало дівчині заспокоєння, розраду та миті щастя. В її роботах відчувається драматизм, глибина та іскра надії на успішне майбутнє, що відображають не тільки долю Наталки, а й долю всієї України.

24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ — ДАТА, ЩО ЗМІНИЛА ЖИТТЯ КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ

Але ранок 24 лютого 2022 р. змінив життя кожного українця, став потрясінням для кожного європейця, викликом для світу. У перші години після вторгнення працівники Генерального консульства та українські небайдужі громадяни зібралися в Генеральному консульстві України у Франкфурті для обговорення і координації наступних дій щодо готовності приймати в Німеччині громадян України, для обговорення проведення мітингів і демонстрацій на площах Франкфурту, для інформування на усіх можливих рівнях громадян Німеччини про потреби України і українців, які от-от мали прибувати до країни. Ми намагалися знайти житло для знайомих, які телефонували з України, і, на щастя, німецькі друзі, знайомі пропонували допомогу, надавали житло, шукали шляхи допомоги українцям в Україні. Минулі дружні зв'язки з Баварією та баварцями допомогли багатьом сім'ям з Києва та Харкова отримати прихисток.

Співчуття та допомога німців у перші дні та місяці війни вражала. Скрізь на офіційних та неофіційних заходах буквально кожен наш співбесідник говорив про те, що в нього живе сім'я з України. За ініціативи українців та передусім українок, які вже жили в Німеччині, у Франкфурті був створений Український координаційний центр, метою якого була і є надавати підтримку українським переселенцям. Пошук житла, оформлення документів, надання психологічної допомоги, консультації з будь-яких питань, дозвілля для дітей — все це було вміло організовано українськими волонтерами. Я як викладач німецької мови відразу ж запропонувала організувати курси вивчення мови. Я мала групу з 50-ти жінок, і викладала, звісно, безоплатно, три місяці тричі на тиждень, німецьку мову, поки Німеччина не почала пропонувати курси для наших громадян.

На творчість і мистецтво вдавалось знаходити декілька годин на тиждень, і це було не даремно, оскільки це дало змогу вже наприкінці 2022 р. провести першу виставку. За кошти від продажу я придбала 13 генераторів для Київської області, що було надзвичайно актуально тієї зими, завантажити дві вантажівки з медичним обладнанням для Київської та Харківської лікарень, де проходять реабілітацію українські воїни.

Наступна виставка відбулась біля Франкфурту, в місті Ешборн. Серед гостей були присутні мери міст Ешборну та Кронбергу, це була гарна нагода розповісти про Україну, потреби України, та щиро подякувати керівникам міст, простим громадянам за допомогу і підтримку нашим землякам, які опинились в Німеччині. І звісно, показати свої українські пейзажі, київські сади, мости через Дніпро, кримські скелі!

З лютого 2023 р. я представляю в Німеччині Українську громадську організацію «Твій шлях», і мої наступні виставки я присвятила цій організації, кошти від продажу передаються на поточні її потреби. «Твій шлях» заснований в 2014 р. і відтоді займається волонтерською гуманітарною діяльністю в Україні. Основний напрямок діяльності організації — захист прав дитини.

У лютому 2022 р. внаслідок російської агресії постраждали райони Київської області: Іванківська та Великодиммерська громади. Ці громади місяць були в окупації, під обстрілом. Людей вбивали, гвалтували, багато будинків було пошкоджено, зруйновано, пограбовано. Зараз тут живуть також родини з дітьми зі сходу України, внутрішні біженці. Організація створила мобільні групи психосоціальної та медичної допомоги, які діють на окупованих територіях Київської та Чернігівської областей. Організація підтримує дітей-сиріт, сім'ї з дітьми, які зазнали насильства, допомагає у вирішенні матеріально-технічних проблем.

Влітку 2023 р. під час свого перебування в Україні відвідала соціальні центри в Іванківській громаді Київської області, зустрілася з керівниками, педагогами, соціальними працівниками. Коли почула розповіді про окупацію, про потреби громади, про травмованість дорослих і дітей, з'явилися нові ідеї — яким чином можна допомогти і покращити діяльність організації.

У грудні 2023 р. я радо прийняла запрошення провести виставку «Краса України та місця, що завжди зі мною» у бароковому палаці міста Фульда, в якому знаходиться магістрат міста. Родзинкою двох заходів на відкритті і закритті виставки стали виступи українських музикантів, які при повному аншлазі в Мармуровому залі палацу виконали арії з українських та всесвітньо відомих опер. Зібрані кошти були направлені на ремонт пошкоджених будинків у Київській області, у Великодиммерівській громаді. Гості були вражені високою майстерністю українських митців, солістів Львівської та Київської опер, митців Одеської консерваторії, юної скрипальки з Одеси.

Традиційно, завершуючи один проєкт і одну виставку, готуюсь відкривати наступну. У березні 2024 р. була рада вітати у Франк-

фурті на благодійному вернісажі бургомістра Франкфурту Майка Йозефа. Незважаючи на щільний графік заходів, безліч власних завдань та проєктів, пан Йозеф щоразу демонструє зацікавленість Україною, щире підтримку народу України і словом і ділом. Дивля-

13 генераторів, придбані за кошти від продажу картин, перед дорогою до України

чись на мої картини з Києвом, пообіцяв відвідати нашу столицю при першій нагоді. Незмінне ставлення до України та її боротьби за волю і цілісність висловили Генеральний консул США у Франкфурті Норман Тачер Шарп зі своєю дружиною Донною, які також відвідали мій захід. Для гостей лунали мелодії українських пісень «Ніч яка місячна», «Черемшина» та інші у виконанні митців з України. А українські частування зробили вечір особливо приємним. Головним моїм твором на виставці стала картина «Батьківська хата» та моя розповідь про історію моєї сім'ї під час Другої світової війни. Війна, голод, руйнування не можуть позбавити людину добра, любові, бажання створювати красу, а навіть підсилюють краще в людині, вчать цінувати головне — Життя!

Генеральний консул України у Франкфурті Вадим Костюк, Олесь Костюк — мисткиня, Майк Йозеф — бургомістр Франкфурту, Генеральний консул США у Франкфурті Норман Тачер Шарп із дружиною Донною на фоні «Нашого Криму»

Мелодія пісні «Ніч яка місячна» була прекрасним доповненням до картини «Батьківська хата», що про кожного з нас, про нашу біль і пам'ять, про віру і надію, про свято Перемоги! Завжди вдячна усім, хто поруч, хто разом зі мною, готує і підтримує мої проєкти. Вдячна тим, хто купує картини, пише відгуки, хто подумки з Україною. Нас разом дуже багато, і ми невтомні, робимо, що можемо і скільки буде потрібно! Слава Україні!

Олена Кулінич

*Дружина Надзвичайного і
Повноважного Посла України в Японії
(2006-2013) та на Філіппінах (2007-2013)
за сумісництвом;
в Австралії (2015-2021)
Миколи Кулінича*

«М'ЯКА» СИЛА ТА «МІЦНЕ ПЛЕЧЕ»

До переходу на дипломатичну службу мій чоловік викладав історію міжнародних відносин на факультеті міжнародних відносин Національного університету імені Тараса Шевченка. Його викладацьке навантаження включало й наукове керівництво аспірантами, переважно іноземцями. Мрідула з Індії, Маджид із Пакистану, Рабг'ял Наванг із Тибету, Альфред із Мадагаскару... Гадаю, Київ тоді був для іноземних студентів найкомфортнішим і найгостиннішим містом колишнього СРСР. Принаймні ми точно намагалися оточити їх турботою, і на якийсь час вони ставали членами нашої родини. Після успішного захисту дисертації Рабг'ял, дякуючи мені за підтримку, сказав: «Ти мені як сестра...» Кілька років по тому вже наступний аспірант, Альфред, сказав, що я дбаю про нього, «як мама»... І тоді жартома я запропонувала чоловікові щось змінити, інакше для наступного аспіранта я вже стану «як бабуся». Жарти жартами, а незабаром життя наше таки круто змінилося.

Після відновлення незалежності України було прийнято рішення про відкриття у 1994 р. посольства України в Японії, і моєму чоловікові, який був спеціалістом із зовнішньої політики азіатсько-тихоокеанського регіону, запропонували обійняти посаду радника в цій дипустанові. Його позитивне рішення перейти на дипломатичну службу назавжди пов'язало нас із Японією, Кореєю та Австралією, де нам довелося жити і працювати упродовж наступних тридцяти років.

Змінити професію довелось також і мені. За освітою економіст, я тоді працювала на Держтелерадіо в підрозділі, який займався співробітництвом з Європейською мовною спілкою (Євробаченням), до якої національну компанію України щойно прийняли після відновлення незалежності. Втім, незважаючи на те, що мені довелось попрощатися з надзвичайно цікавою роботою в абсолютно новій галузі, я жодного разу не шкодувала про це.

Наш приліт до Токіо напередодні 1995 р. швидше нагадував висадку на невідому планету. На підльоті до аеропорту Наріта через ілюмінатор ми вперше побачили, як над білосніжними хмарами височіє сліпуче снігова вершина японського божества — гори Фудзі. За народними віруваннями, її не можна побачити просто так, коли заманеться. Це Фудзі постає перед вами винятково за власним бажанням...

То ж наше відкриття Японії починалося з її благословення. Не скажу, що освоїтися на «новій планеті», виявилось просто. Проблеми, з якими ми зіткнулися тоді, не всім будуть зрозумілі зараз. Як просто тепер поспілкуватися скайпом із рідними з будь-якого куточка земної кулі! А тоді нам видавалася фантастикою можливість поговорити з Києвом з вуличного телефону-автомата в Токіо. Навіть перший лист батькам про те, як ми облаштувалися на новому місці, я змогла надіслати не одразу. В поштовому відділенні, куди направилася за конвертом (як на мене, саме там його мали продавати), його не знайшла. Хоч би як намагалися співробітники пошти, але не змогли зрозуміти моєї проблеми, навіть пропонували каталог із доволі довгим переліком послуг, які надає пошта. Там було все — від доставки подарунків до відрахувань до пенсійного фонду. Все, крім поштових конвертів. На щастя, мої муки тривали недовго, і незабаром американка, котра прийшла на пошту зі своїм листом, допомогла — провела до магазину канцелярських товарів, де й конвертів, і паперу було, як то кажуть, задосить.

Важко було звикнути до того, що в метро, опустивши до

На уроці каліграфії в школі Кіото.
Японія, 2011 рік

турнікету квиток, треба не забути взяти його з собою, щоб повторити процедуру на виході — вартість квитка залежить від конкретної відстані. Загубиш — не вийдеш, доведеться купувати квиток ще раз. Подібних історій про дрібні проблеми в кожній з моїх колеганок буде вдосталь. Зараз пристосуватися до нових обставин набагато простіше. На будь-яке запитання відповідь Google. Просто зісканувати штрих-код на продукті — і ви дізнаєтеся не тільки, що це таке, але й «із чим його їдять». А тоді, майже тридцять років тому, потрібен був час, аби розрізнити, де сіль, а де цукор. Складно було облаштувати звичний для нас побут, призвичаїтися до лівостороннього руху, налагодити приязні стосунки із сусідами без знання мови та манер, а це було вкрай важливо, оскільки для японців, які живуть, дотримуючись суворих правил поведінки в громаді, це — закон.

Втім зараз всі ці побутові дрібниці видаються вже не проблемами, а лише курйозними епізодами... і я в жодному разі не відмовилась би знову пройти той самий шлях відкриття унікальної культури унікальної країни. Приємно усвідомлювати, що зараз в Україні японську мову вивчають в університетах Запоріжжя, Львова, Харкова, Одеси та Києва (принаймні в трьох університетах), а на початку 90-х у нас не було жодного...

Посольство було офіційно відкрито через три місяці. І відразу ж відбувся перший офіційний візит президента України до Японії, достойно підготований нашим невеликим колективом. В Японії, як і в кожній країні, де нам доводилося працювати, були свої особливості і свої можливості як для того, щоби достойно представляти культуру України, так і демонструвати зацікавленість культурою країни перебування.

Наприклад, в Південній Кореї (2001-2003) мені довелося брати участь і навіть перемогти у міжнародному конкурсі з виготовлення всесвітньо відомого кімчі, який є справжнім національним брендом країни. Єдиним, що трохи затьмарило мою радість від перемоги, стало те, що диплом про Гран-прі був виписаний на ім'я... Mykola Kulynych, який до кімчі ставився не надто прихильно. Аби не порушувати загальний піднесений настрій у всіх учасників фестивалю, ми вирішили не звертатися до оргкомітету для виправлення помилки, а зберігаємо і досі цей диплом як унікальну сімейну реліквію.

Треба віддати належне, що в «Країні Вранішньої свіжості» до національної культури та її популяризації ставляться з особливою увагою. Наприклад вхід до музеїв та виставок для людей в національному вбранні безкоштовний, а своїй улюбленій, основній страві «кімчі»

*День вишиванки.
Канберра, Австралія, 2019 рік*

корейці присвячують щорічні ярмарки, фестивалі та багато різнопланових заходів. Тож їх досвід можна було б запозичити і для багатьох наших проєктів, зокрема для популяризації навіть самого факту офіційного визнання «українськості» борщу. В Японії змагатися у приготуванні суші нам не доводилося (відверто кажучи, цій майстерності навчаються протягом мінімум п'яти років, а спеціалісти з виготовлення сашімі взагалі досягають необхідного рівня протягом двадцяти!), але пощастило стати членами журі на міжнародній виставці Експо-суші в місті Шідзуока, де мали вибрати найсмачніше суші, виготовлене «не японськими» майстрами. Чомусь найбільше запам'яталося нам суші з обліпиховим желе від шведів.

На прохання провідної телевізійної компанії Фудзі ТВ в Токіо ми відчинили для журналістів і двері Посольства, і двері на кухню резиденції. Цикл програм «Table of Embassy», які знімали в деяких Посольствах в Японії, користувався великою популярністю, тому участь в цьому проєкті була надзвичайно престижною, хоча й неймовірно відповідальною.

У нас і досі зберігається цікава фотографія, на якій я в оточенні кількох операторів та звукорежисера закладаю наступний інгредієнт у борщ на плиті, в той час хвилюючись лише про те, чи не пошкодять пар і бризки цінні камери телевізійників. Програма видалася успішною, і ми отримали безліч відгуків та питань від телеглядачів, але для цього, звичайно, необхідно було підготуватися заздалегідь, наново передивившись начебто звичайні рецепти. Я повністю поділяю думку, яку висловив в одному з інтерв'ю директор Українського інституту про те, що «культурна дипломатія — це відкриття України не лише для світу, але й для самих себе». Для того, щоб представити будь-який

елемент нашої унікальної культури, необхідно перш за все самому з ним добре ознайомитися.

Не один раз мені самій доводилося, готуючи програму для виступу в міжнародному товаристві «Надешіко-кай» в Токіо, заглиблюватись у вивчення українських звичаїв, традицій, коли треба було, наприклад, розповісти про великодні святкування чи символи української вишивки. Оскільки японцям властива особлива увага до найдрібніших деталей, то треба було підготуватися так, «що й голки не підточиш», як то кажуть. Згодом поглиблене вивчення як наших традицій, так і традицій Японії привело до цікавих висновків щодо того, як багато спільного є у нас та японців, незважаючи на колосальну відстань між нашими країнами.

Впливових міжнародних та японських жіночих товариств в Японії багато, але кілька слів я хотіла сказати саме про «Надешіко-кай». Це товариство було створено в непростий період, який переживали в перші повоєнні роки Японія та Сполучені Штати. В якості першого «кроку назустріч» група дружин американських дипломатів і військовослужбовців висловила бажання налагодити зв'язки з японками для більш глибокого ознайомлення з традиціями та культурою Японії. Кому, як не жінкам, зводити мости над прірвою?.. В червні 1952 р. відбулася перша зустріч товариства, в якій взяли участь тоді лише двадцять осіб. Вони і визначили основні засади клубу, головним напрямком діяльності якого стала «розбудова дружніх стосунків і взаєморозуміння між країнами». Засновниці товариства обрали своїм символом ніжну японську квітку *надешіко* (*Dianthus superbus*), яка, всупереч зовнішній вразливості, з гідністю протистоїть будь-якій негоді, як і зовні тендітна японка насправді за будь-якої ситуації залишається стійкою та витривалою.

Застосування «м'якої сили» надає дипломатам можливість просувати позитивний імідж України в світі і робити її більш привабливою та насправді цікавою як для офіційних органів, так і для пересічних громадян країни. Наше посольство завжди підтримувала відома в Японії співачка і бандуристка — заслужена артистка України Оксана Степанюк. Унікальний голос Оксани, класичні оперні арії та українські народні пісні у її виконанні під акомпанемент бандури часто були «родзинкою» наших заходів. «Україну музичну» в Японії представляла не лише вона, частими гостями на японській сцені були і Національний театр опери та балету, і Одеський оперний театр, і симфонічний оркестр Національної філармонії; крім того, за будь-якої можливості, перебуваючи в Японії, свій концерт давала видатна солістка Віденської опери Вікторія Лук'янець.

Згідно з рескриптом імператора Японії нагородження посла України в Японії (2007-2013) Миколи Кулінича однією з найвищих нагород — Орденом Вранішнього Сонця, Золота та Срібна зірки

Що ж стосується підготовки наших культурних заходів та участі диппредставництва у заходах, організованих японською стороною, то до них долучалася вся жіноча половина посольства, як дружини співробітників, так і самі співробітниці. До одного з найважливіших благодійних заходів — щорічного різдвяного ярмарку Ікебана Інтернешнл, якому патронує принцеса Такамадо, ми всі разом і пекли, і вишивали, аби наш український стіл завжди виглядав достойно. За відданість спільній справі я завжди була і буду вдячна нашій «жіночій» половині.

В Австралії ж до нас приєднувався «бойовий» загін представників української громади. Про те, як з душею ставляться до української спадщини українські австралійці, можна розповідати багато. Пригадую, що буквально з перших днів знайомства з місцевою громадою ми були вражені тим, що українці, які прибули до Австралії наприкінці 40-х, перш за все будували гуртом церкви і школи ще до того, як зводили власні оселі. В Канберрі діє вже понад 30 років Музей Українського центру православ'я, серед експонатів якого можна знайти справжні скарби. Іноді цінні тим, що зроблені високопрофесійними майстрами, а іноді — саме тим, що були «клаптиками старого полотна», які з любов'ю зберігали в Австралії ті, хто жив мрією побачити свою рідну Україну вільною.

Нам пощастило дружити з однією з найяскравіших представниць нашої громади в Сіднеї — пані Христиною Сивенькою-Бейлі, яку австралійці називали «Леді вишиванка». Доля цієї видатної людини та її родини варта окремої детальної розповіді. Дружба з нею, на жаль,

недовга, відкрила для мене багато драматичних сторінок нашої історії, а творча співпраця, яку зараз продовжує її донька Таня Уїтборн, розпочалася з пропозиції пані Христини надати власну колекцію традиційних українських строїв для показу їх в столиці Австралії.

До ініціативної групи на чолі з нашою україankoю — художником, дизайнером і редактором газети «Вільна думка» Тетяною Колдуненко, згодом приєдналися українки Сіднею та Канберри. Перший показ українських строїв під девізом «З Україною в серці» відбувся в березні 2018 р. в Національній галереї Австралії, до речі, в день, коли тут святкують День гармонії. Це було яскраве гала-шоу, яке вразило не лише запрошених на нього гостей, а й пересічних відвідувачів галереї, які опинилися поряд нас випадково. «Що відбувається? Хто ці красуні в неймовірних костюмах? Звідки ви? Чи можна зробити фото?» — інтерес австралійців та іноземних дипломатів був чи не найціннішою винагородою для всіх, хто долучився до підготовки свята.

В процесі роботи над програмою народжувалися нові ідеї — вирішили поєднувати демонстрацію кожного строю з розповіддю про певну українську традицію, доповнюючи якимось цікавим елементом — весільним калачем, великодньою паскою, писанками, веснянками жайворонками чи ляльками-мотанками, які потім дарували гостям. Наш перший показ в столиці Австралії став незабутньою подією ще й тому, що і австралійці, і гості з інших країн світу, та навіть українці, добре обізнані в історії національних строїв, дізнавалися про невідомі деталі та унікальні регіональні особливості технік виконання вишивки та виготовлення різноманітних аксесуарів.

До речі, це стало приводом представити сімейні реліквії членів української громади Австралії — «піонерів», як називають перших переселенців, які прибули сюди у 1949 р. з таборів для переміщених осіб з післявоєнної Європи. Чоловіки тоді були зобов'язані працювати протягом мінімум двох років на будівництві гідроелектростанції в Сніжних горах (Snowy Mountains) в сотні кілометрів від столиці. Дружини жили з дітьми в бараках і працювали в Канберрі. І попри всі негаразди завжди трималися разом, зберігали й мову, і традиції і... любов до вишивки, хоча в ті роки частіше доводилося вишивати на мішковині. Тому такою зворушливою виглядали на виставці вишиваночка і віночок, зроблені мамою для тоді п'ятирічної Марусі Пухальської поруч з її фото на параді національних громад Канберри у 1955 році. Можна було по праву пишатися тим, що наша українська громада — одна з найяскравіших та найвпливовіших спільнот мультикультурного австралійського суспільства — попри гармонійну інтеграцію змогла зберегти, примножити і збагатити багатонаціональну

культуру Австралії українськими традиціями. Нашою головною метою завжди було поширення інформації про сучасну ситуацію в Україні і з допомогою подібних заходів культурної дипломатії «наблизити» представників інших країн до нашої культури та її духовної сутності.

Ще одним важливим результатом успішного дебюту стала поява команди справжніх однодумців, налаштованих на підтримку і розвиток цікавого проєкту. Тому наступного року ми разом з цією згуртованою командою вдруге провели в Національній галереї Австралії свято української культури. З життя пішла наша «Леді вишиванка» — пані Христина, але відтоді справу мами продовжує її донька. Участь у тому заході взяли представники австралійського істеблішменту, дипломатичного корпусу акредитованого в Канберрі, численні австралійські друзі України. До проєкту долучилися майже всі українські організації Сіднею та Канберри: Крайова та Стейтова управи та відділи Союзу Українок Австралії (СУА); батьки, учні та вчителі всіх українських шкіл Сіднею, молодіжні організації СУМ та Пласт, ансамблі українського танцю «Заграва» та «Веселка», Фундація «Карпати» та Музей Українського центру православ'я Канберри.

Нова програма «З маминої скарбниці» була ще яскравішою, ще музичнішою завдяки виступу фольклорного ансамблю «Джага Бенд», і смачнішою, оскільки до випічки атрибутів показу взяли справжні майстрині. Відгуки гостей були ще більш емоційними, і коментарі на кшталт «It was a fascinating look into the history and traditions of Ukraine. I want to visit!» — багато про що свідчили. Ми планували проведення подібних фестивалів щороку в різних містах Австралії, де українські громади могли б представити справжні скарби сімейної спадщини, які зберігають українці Зеленого континенту. В Аделаїді родзинкою мав стати унікальний хор, в Мельбурні — танцювальний колектив «Легенда», наші майстрині з Квінбіяну могли б продемонструвати свої писанки. Скільки неймовірно цікавих документів, фотографій з перших років становлення української громади можна представити в Перті або Брісбені!

Плани наші, звичайно, «скоригувала» пандемія. В Австралії до вимог дотримання карантину всі без винятку ставляться з надзвичайною відповідальністю. Тому на той період заплановані нами заходи були, на жаль, скасовані. Проте, якщо є порозуміння у згуртованій команді, є результат, який може перевищити найсміливіші сподівання. До Всесвітнього Дня вишиванки 2020 р. перший український часопис Австралії «Вільна думка», заснований ще у 1949 р., оголосив фотоконкурс «Моя вишиванка». Відверто кажучи, необхідність святкувати віртуально лише збагатила «географію» проєкту і

об'єднала українців з різних міст як Австралії, так і Бельгії, Йорданії, Словенії, Польщі. Фото улюблених вишиванок надходили до нас з Києва і Черкас, Львова і Чернівців, Охирки і Харкова, Сум і села Коржів, Устилуга, Бурина і Полтави. І у кожного була унікальна історія. А як радісно було бачити у вишиванках і Мохамеда, і Катрусю, і Аллена, і... звичайно ж, Оксанку :) Мене особливо тішило те, що фотоконкурс «Моя вишиванка» став не просто одноденною акцією, а потужним поштовхом до ретельнішого вивчення культури, історії України та української діаспори, джерелом натхнення для наших художників і талановитих майстринь, завдяки яким цей проєкт не лише не набув рутинної формальності, а збагатився свіжими ідеями та новими яскравими зразками.

Як стало настільки успішним і «Свято хліба», яке відбулося в Канберрі, де ми нарешті могли провести наш захід не віртуально, а як кажуть, офлайн. Пишним короваєм ми зустрічали наших гостей, які ще перед початком програми могли ознайомитися зі зразками всіх видів випічки. Сакральний для українців хліб з давен був і зараз залишається в центрі всіх традиційних ритуалів, супроводжуючи життя людини від народження до відходу у засвіти. Презентація розпочиналася з розповіді про трипільську культуру та прадавні українські традиції, які були представлені в Австралії вперше. З якою гордістю ми розповідали про найдавнішу культуру українського хліборобства, історія якого сягає часів неоліту, а представлені для дегустації житні та гречані хліби, напевне, більшість гостей мала шанс спробувати вперше. І для багатьох присутніх Україна, знання про яку ми починаємо поширювати в світі, відкривалася, піднімаючись, як Атлантида, з глибин прадавньої історії. Представлення всіх обрядових хлібів — весняних жайворонків, великодніх пасок, різдвяної ка-

*Свято хліба.
Канберра, Австралія*

лити, весільних короваїв супроводжувала розповідь про основні традиції в щорічному життєвому циклі українців. І те, як освячують великодній кошик, як запрошують з короваєм гостей на весілля чи кусають калиту на вечорницях «на Андрія», — все було надзвичайно цікавим.

На жаль, я не можу додати відео до цього тексту, але повірте, що веснянки Катрусі Богданової та Олександра Уїтборна гостей просто зачарували. Не обійшлося і без жартівливих «боїв» крашанками, тим більше, що австралійці щойно відсвяткували Великдень, а подібної

*Робочі моменти зйомок програми Table of Embassy
(Fuji TV, Токіо, Японія)*

традиції у них не існує. Кожний вид хлібу представляли учасниці у традиційних строях різних регіонів України за столами, прикрашеними відповідними до регіону та події рушниками, а також різними видами української кераміки. Цього разу вишиті сорочки, вінки та намиста не були головними героями свята, а лише прикрашали показ хліба, на відміну від попередніх заходів, коли хліб «оздоблював» показ традиційних строїв. Особливістю цього свята було й те, що у нас з'явився шанс представити гостям членів громади, без яких жоден з попередніх заходів не був би успішним, незважаючи на те, що вони завжди залишалися «за лаштунками». Як і раніше, перед показом вишиванок, вони і на цей раз не шкодували своїх сил, готуючи хліби з ночі, прикрашаючи столи, пригощаючи і розважаючи гостей, долаючи довгу відстань від Сіднею до Канберри і назад та ще й співаючи! Впевнена, що, задоволені результатом своєї праці, вони повертались додому з новими ідеями!

Після офіційного завершення свята розголос про нього поширювався надалі. Лише за кілька днів у соціальних мережах фотозвіт та інформація про нього набрали майже 100 тисяч переглядів. А які відгуки, які слова захоплення і подяки, точніше — тисячі слів ми отримували від українців та українських організацій з Індії, США, Канади, Казахстану, Ізраїлю, Італії та України. Виявляється, що і людей, і цілі країни, незважаючи на великі відстані між ними, можна зблизити завдяки «м'якій», але такій потужній силі.

Іноді я думаю про те, що символ «тендітної квітки на міцному стеблі», обраний моїми японськими друзими для свого товариства, міг би також характеризувати нас, подружжя українських дипломатів, які володіють «м'якою» силою та мають «міцне і надійне плече», на яке будь-що можна завжди розраховувати...

Світлана Мельник

*Дружина Надзвичайного
і Повноважного Посла України
у Німеччині (2015-2022 рр.)
та Бразилії (з 2023 р. по теперішній час)
Андрія Мельника.*

Українська правознавиця, кандидатка юридичних наук, фахівчиня із міжнародного права, автор книг і численних наукових праць, старша наукова співробітниця Інституту держави і права імені Володимира Корецького НАН України (на громадських засадах), активістка і громадська діячка, амбасадорка краудфандингового проєкту «Зерна правди» на спорудження Музею Голодомору.

ПРО СИЛУ ЖІНОЧОЇ ДИПЛОМАТІЇ, АБО ЯК ПОДРУЖЖЯ ПОСЛІВ МОЖУТЬ ВПЛИВАТИ НА ІСТОРІЮ

Мої студентські роки припали на другу половину 1990-х років. Це був час, сповнений оптимізмом, романтикою та прекрасними надіями на швидкий успіх України, яка щойно відновила свою незалежність. У ті ейфорійні часи моє життя проходило у прекрасному трикутнику в самому центрі української столиці. Наша київська квартира знаходилася на останньому поверсі історичної будівлі кінця XIX ст. на мальовничій вулиці Олеса Гончара (тоді ще — Чкалова). З моїх вікон відкривався неповторний вид на дахи стареньких будівель і садиб сусідніх вулиць Івана Франка, Богдана Хмельницького та В'ячеслава Липинського (колись — Чапаєва), а головне — на золоті куполи Володимирського собору. Цю чарівну картинку з вікна я несу у серці все своє життя як символ мого рідного Києва — найкращого міста на планеті. Тож не дивно, що навчалася я на юридичному факультеті Київського національного університету ім. Тараса Шевченка і

закінчила його з відзнакою. В ті щасливі студентські часи я почала працювати в Інституті держави і права ім. Володимира Корецького, який знаходиться поряд із величними Михайлівським і Олександрівським соборами, замикаючи цей магічний трикутник.

У чарівному київському середмісті — поміж домом, університетом та інститутом — я завжди переміщувалася лише пішки. На моєму шляху мене вітали ошатні будівлі іноземних дипмісій: посольство Норвегії на Стрілецькій, представництва Італії, Канади, Польщі і Словаччини на Ярославому Валі, посольство Великої Британії на Десятинній. Ідучи до інституту, що на розі Костьольної і Трьохсвятительської, я проходила через Михайлівську площу. Щоранку з цікавістю споглядала імпозантну будівлю МЗС, намагалася відчутти пульс цього загадкового дипломатичного коловороту навколо мого життя. Добре пам'ятаю, як викладали бруківку, як споруджували пам'ятник княгині Ользі, як ремонтували майбутню будівлю Дипломатичної академії, у якій буквально за десятиліття мені випала честь викладати. І хоча в мій юний вік усі ці знакові будівлі дипломатичного кварталу столиці викликали у моєму серці неабияку цікавість, однак вони ще не зародили у глибинах душі справжнього бажання потрапити у яскравий світ міжнародних відносин.

У цій історії доленосним для мене став прихід у відділ міжнародного права Інституту держави і права. Мені пощастило стати помічницею одного з корифеїв української науки міжнародного права і порівняльного правознавства — професора Володимира Наумовича Денисова. Він належав до юридичної школи легендарного вченого, академіка Володимира Корецького — єдиного судді з України за всю історію суддів Міжнародного суду ООН і засновника нашого Інституту. Згодом я успішно закінчила денну форму аспірантури інституту, захистила кандидатську дисертацію про односторонні акти держав, написала книгу і залишилась працювати науковим співробітником у відділі міжнародного права. Я вдячна долі за те, що все моє професійне життя нерозривно було пов'язано з Інститутом Корецького та професором Денисовим, одним із засновників української доктрини міжнародного права, який для мене став не лише моїм науковим батьком, але й духовним наставником.

Я пишаюся тим, що протягом десятків років наш відділ був провідним осередком науки міжнародного права в Україні. Тут захищено десятки дисертацій вітчизняних і іноземних науковців, написано проекти міжнародних договорів, зроблено наукові експертизи міжнародних документів, проведено дискусії про посилення міжнародно-правових підвалин зовнішньополітичного курсу України. У

відділі працювали провідні фахівці, які, до речі, викладали також і в Київському інституті міжнародних відносин — головній кузні дипломатичних кадрів. Тож більшість студентів-старшокурсників, молодих дослідників і дипломатів, які в той чи інший спосіб мали зв'язок із наукою міжнародного права, просто не могли обійти затишний кабінет професора Денисова, майже усіх їх я знала особисто. Чимало з них стали згодом відомими послами, політиками, навіть міністрами. Багато іноземців, які були у нас аспірантами чи докторантами, зайняли з часом важливі посади в себе на батьківщині. З багатьма із них у мене збереглися теплі дружні відносини.

На кафедрі Денисова, в неповторній атмосфері антикварних книг унікальної бібліотеки, зібраної особисто академіком Корецьким, у березні 1996 р. я зустріла свою долю — мого майбутнього чоловіка Андрія Мельника, тоді ще студента четвертого курсу факультету міжнародних відносин Львівського державного університету ім. Івана Франка. Він якраз проходив річне стажування у Верховній Раді України як помічник народного депутата за програмою Конгресу США і завітав до відділу, щоби порадитися про тему своєї наукової праці. Тоді він вразив мене своїм гострим аналітичним розумом й академічною настирливістю, які ідеально поєднувались зі щирістю і надзвичайною скромністю. А ще Андрій мав прекрасне почуття гумору. Його особливий дар і талант невтомного дослідника міжнародного права відзначали всі без винятку вчені нашого відділу. Незабаром теж під керівництвом професора Денисова він блискуче захистив кандидатську дисертацію про правонаступництво держав щодо міжнародних договорів і видав на її основі монографію.

Вдруге після цієї незабутньої зустрічі ми зустрілися з Андрієм лише через два роки, у березні 1998 р., вже після його повернення із навчання у престижному Лундському університеті (Швеція) на магістерській програмі Інституту з прав людини і міжнародного гуманітарного права імені Рауля Валленберга. Тоді у свої неповні 22 роки він був прийнятий на дипломатичну службу і працював консультантом Управління зовнішньої політики Адміністрації Президента України. Відтоді ми з ним більше ніколи не розлучалися, хіба що з початком повномасштабної агресії Росії, коли Андрій у жовтні 2022 р. повернувся з Німеччини до Києва і обійняв посаду заступника глави МЗС України, а я тимчасово залишилася з сім'єю у Берліні.

Цікавий випадок трапився з нами, коли ми з Андрієм ще зустрічались. У грудні 1998 р. ми відіслали анкети на стипендію для навчання у літньому семестрі славнозвісної Гаазької академії міжнародного права. Це справжня Мекка міжнародно-правової науки у

світі, розташована у будівлі Міжнародного суду ООН. Щоліта в академії читають лекції найбільш титуловані юристи-міжнародники. Для України в той рік виділялись лише 3 місця. Якою ж великою була наша радість, коли ми дізналися, що дві з трьох стипендій отримали саме ми з Андрієм! Хоча наші позитивні емоції тривали недовго: на жаль, нам удвох так і не довелось поїхати до Гааги разом. 5 червня 1999 р. ми одружились і вирушили у весільну подорож до Криму. А по поверненню Андрій отримав своє перше призначення на довгострокове закордонне відрядження — другим секретарем у Посольстві України в Австрії і мусив терміново збиратися. Посол так і не дозволив йому поїхати перед цим у Гаазьку академію. Тож він відразу полетів до Відня, а я автобусом через всю Європу поїхала в Гаагу.

Ми зустрілися знову лише через 3 місяці, восени у Відні. Андрій і досі шкодує, що не зміг переконати посла відпустити його на літній курс. Той семестр у Гаазі подарував мені не лише унікальні знання і враження, але й чимало знайомств, які відіграли свою роль у наступному нашому дипломатичному житті. Чимало слухачів Академії зробили успішну кар'єру дипломатів, і ми не раз перетиналися з ними у різних закордонних місіях. Наприклад, одного зі студентів, хто разом зі мною слухав основний курс міжнародного права в Гаазі провідного берлінського професора Крістіана Томушата, ми зустріли через 16 років у Німеччині. Він якраз очолив один із важливих підрозділів у МЗС і брав участь у переговорах в Нормандському форматі.

Всі ці неоціненні наукові знання і традиції, які я здобула у рідному інституті, мені неодноразово ставали в нагоді у всіх наших дипмісіях. Наприклад, коли нам доводилося брати участь у запеклих публічних дискусіях щодо питань міжнародної безпеки, то мені було зовсім не складно зорієнтуватися і запобігати можливим маніпуляціям, знаючи доктрину міжнародного права. Глибокі знання у сфері односторонніх актів держав, зокрема щодо визнання, допомогли мені у нашій активній боротьбі за ухвалення історичного рішення Бундестагом про кваліфікацію Голодомору 1932-1933 рр. геноцидом українського народу у 2022 році. Досконале розуміння такого міжнародно-правового інституту як протест та його юридичних наслідків у міжнародних відносинах дозволяло мені ефективно захищати наші національні інтереси у Берліні. Під час кулуарних дискусій із зарубіжними колегами я могла з легкістю посилатися на авторитетних вчених саме тих країн, які представляв той чи інший співрозмовник, а відтак завжди аргументовано доводити позицію України. Досконале володіння темою міжнародного захисту культурних цінностей, яка досліджувалось у нашому відділі видатним вченим, професором Віктором Акуленком, дало

змогу просувати у Німеччині сенситивну для Берліна проблематику повернення культурних цінностей України, які були викрадені Третім рейхом під час окупації. А знання у таких фундаментальних сферах як дипломатичне та консульське право мені допомагали майже щодня у нашій праці.

Як талановитий юрист-міжнародник, Андрій, звичайно, теж максимально задіював науковий інструментарій у дипмісії. Він походив із сім'ї відомих львівських вчених, викладачів університету. І хоча його батьки були фахівцями у сфері хімії, вроджене прагнення до експериментаторства стало вочевидь запорукою його успіхів на берлінському дипфронті, дозволивши — завдяки своїм не завжди дипломатичним підходам — спонукати уряд Німеччини до військової підтримки України у самі перші дні широкомасштабної агресії. Саме міжнародне право завжди допомагало нам обом дивитися більш масштабно і системно на калейдоскоп міжнародних подій. Андрій завжди мене підтримував у всіх моїх наукових устремліннях. Тож вдома ми могли спокійно і невимушено цілими вечорами дискутувати на теми теорії та історії міжнародно-правової науки, спільно доходити висновків, а потім вже діяти у тандемі задля просування наших національних інтересів.

Під час нашої дуже непростої дипломатичної місії у Берліні мені неймовірно згодився досвід викладацької праці у Дипломатичній академії України (2011-2015). Тоді мені випала честь розробити буквально з нуля новий курс «Превентивна та миротворча дипломатія». Саме детальне розуміння таких понять як агресія і заборона війни, засоби врегулювання міжнародних конфліктів і демілітаризація, встановлення довіри і посередництво стали у нагоді після окупації Криму та початку російської воєнної інтервенції у 2014 році. Чимало моїх слухачів активно підтримували мою діяльність у публічному вимірі, зокрема у соцмережах. Дехто з них згодом посилив нашу посольську команду у Берліні.

Втім, хотілося б повернутись до самого першого дипломатичного відрядження в Австрії, яке почалось у 1999 р. і тривало до 2003 року. Саме Відень широко відкрив для нас двері нового посольського світу, ставши другою батьківщиною для нашого сина, який народився у цьому прекрасному місті. У Відні мені пощастило долучитися до роботи нашої дипмісії не тільки як дружини дипломата, але також як колеги. Я мала нагоду працювати у нашій торговельно-економічній місії, а згодом у консульстві за трудовою угодою. Послом в Австрії був відомий український дипломат Володимир Огризко, згодом він став міністром закордонних справ (2007-2009). Саме під його керівництвом нам з

Андрієм випала нагода пройти жорсткий вишкіл у цій унікальній школі дипломатії.

Завжди буду з теплотою згадувати дружину Володимира Станіславовича — Ольгу Василівну, людину надзвичайно мудру і патріотичну, повністю віддану Україні. Пані Ольга стала для мене справжньою натхненницею і моральним авторитетом. Жіночі плітки, інтриги і не обтяжене проблемами життя — все це було точно не про неї. За її порадою я вступила до міжнародної громадської організації подружжя дипломатів, що діяла у рамках постійних представництв при міжнародних організаціях у Відні. Дружина посла запропонувала мені допомогу в організації національного стенду на щорічному дипломатичному базарі у штаб-квартирі ООН. Разом із Ольгою Василівною ми брали участь у засіданнях і заходах організації, намагаючись якнайкраще представити нашу державу та українську культуру. Через рік активної роботи мене вже включили до оргкомітету. Волонтерська робота сформувала мої уявлення про те, якою ж має бути справжня місія дружини посла — усіма силами підтримувати його дипломатичну боротьбу.

Наступним нашим дипломатичним відрядженням стало чудове місто Гамбург (2007-2010). Із особливими почуттями згадую саме ці провітлені і сповнені надій пост-майданні часи, оскільки це була наша остання дипмісія у мирний період. Для мене це був новий досвід вже як дружини керівника дипустанови. Адже Андрій мав честь очолити Генеральне консульство у Гамбурзі. Це стародавнє ганзейське місто славиться зокрема тим, що історично має чи не найбільшу кількість іноземних консульських представництв у світі. При цьому більшість із них є саме почесними консулами — особливо успішними заможними мешканцями Гамбурга. Надзвичайно цікаво було з ними товаришувати, адже чимало з них походили зі знатних династій гамбурзьких торговців. Так, у гостях нас могли запросто познайомити з приватною колекцією Тулуз-Лотрека або ж поставити твори Телеманна, які у самого ж композитора замовляв прапрадідусь почесного консула. Традиції дипломатичного корпусу тут тісно переплетені з літописом міста. Тут діяли чоловічий і жіночий клуби керівників консульств та їхніх подружжів. Особливість гамбурзького варіанту жіночого клубу полягала у тому, що він формувався саме за гендерною ознакою. Тобто в нього входили не тільки жінки-подружжя генконсулів, але насамперед жінки-консули. За нашої каденції керівником клубу була генконсул США.

Одного разу вона організовувала велику різдвяну зустріч у себе в резиденції, люб'язно запропонувавши присвятити його Україні, щоб

я могла розповісти про наші традиції Різдва і презентувати їх гостям. Це була для мене дуже відповідальна справа. Ми зробили кутю, напекли печива, взяли CD-диски із найкращими колядками, крім того, я мала можливість розповісти про українське Різдво. Пригадую, як у той вечір згадала про заборону у радянський час відзначати свято народження Христа, Великдень та інші релігійні свята, про те, як комуністи штучно змістили акценти у бік Нового року. Пам'ятаю, що моя розповідь викликала тоді цілий шквал запитань, адже ніхто про цю історію не знав і не міг в неї повірити. На зустрічі були присутні місцеві журналісти. Тож наскільки нам було приємно, що вже наступного дня провідна гамбурзька газета надрукувала статтю про мою презентацію Різдва. Вже тоді я зрозуміла, наскільки важливо безперервно розповідати іноземцям про Україну, адже навіть освічені дипломати про нас майже нічого не знають або ж мають хибні уявлення, що нерідко базуються на російських підручниках з історії. Саме це усвідомлення стане мені особливо корисним під час наступного закордонного від'їзду після нашої гамбурзької епопеї.

Але до цього ще залишалися попереду чотири з половиною роки, які ми з Андрієм провели у рідному Києві. Це були найактивніші роки в моїй науковій і викладацькій кар'єрі. А ще у нас в цей час народилася донечка — справжня киянка. Я була щаслива повернутися до рідного інституту, в якому працювала вже на посаді старшого наукового співробітника, підготувала монографії, брала участь у виданні колективних праць, керувала аспірантами. Справді унікальним проектом, який займав лівову частку моєї праці, була підготовка тритомної Енциклопедії міжнародного права. Це був грандіозний задум професора Денисова. Нам з Андрієм випала честь увійти до складу редколегії, долучитися до написання першого тому. В енциклопедії є понад 150 моїх авторських статей, включаючи поняття дипломатичного та консульського права, права міжнародної безпеки та багато інших. У цей же час я викладала в Дипломатичній академії України. З вдячністю пам'ятаю, як тодішній заступник ректора В'ячеслав Ціватий довірив мені новий курс «Превентивна та миротворча дипломатія», котрий довелося розробляти буквально з нуля. Я всерйоз поринула у тему попередження міждержавних конфліктів, опублікувавши цілу низку статей. Набуті тоді унікальні знання вже зовсім згодом допоможуть нам у майбутній берлінській дипмісії, під час якої розпочалася повномасштабна агресія Росії. А ще Дипакадемія подарувала мені безцінний шанс інтерактивного спілкування зі слухачами, яких згодом мала приємність зустрічати по всьому світу. З деякими з них ми переживали події Майдану і воєнної інтервенції Москви.

Особливим викликом було викладання в ці буремні часи курсу про миротворчість. Він і став однією із останніх програм Дипломатичної академії, перш ніж вона була перетворена із престижного вузу на звичайні курси підвищення кваліфікації і вивчення іноземних мов. Володіння методами превентивної дипломатії дало можливість більш аргументовано обстоювати національні інтереси в Берліні під час безкінечних переговорів у Нормандському форматі. Вірю, що одного дня Дипакадемія знов відродиться як той фенікс і стане справжнім осередком формування майбутньої дипломатичної еліти, як це має місце у Німеччині чи Бразилії.

День Святого Миколая 19 грудня 2014 р. став для нас особливим. В той час Андрій став членом першого пост-майданного уряду і відповідав за міжнародну політику кабінету міністрів та євроінтеграцію. В цей день до Києва прибув з візитом німецький міністр закордонних справ Франк-Вальтер Штайнмайер і привіз агреман на призначення Андрія послом у ФРН. Не знаю, чи був це подарунок долі, чи радше різочка від Миколая, але розпочата буквально через два тижні наша дипломатична місія стала найбільшим професійним викликом для нас із Андрієм, нашим зоряним часом, адже дала змогу повністю переформатувати проросійську політику Берліна на користь Києва завдяки нашим нестандартним і креативним методам. Тоді ми ще й не підозрювали, що наш наступальний стиль дипломатії стане викликом і для самого пана Штайнмайєра, який з часом займе посаду Федерального президента. Відтак, саме у цей святковий день Миколая мидесь глибоко в душі відчули, що попереду нас чекає абсолютно новий яскравий етап у житті, сповнений і злетів, і падінь.

У Берлін я їхала з мрією, що зможу продовжити наукову діяльність — написати і захистити докторську дисертацію, видати курс лекцій з превентивної дипломатії, попрацювати у німецьких наукових центрах і бібліотеках. Але реальність виявилася іншою: ми одразу потрапили у вир воєнної дипломатії. Більше того, буквально на другий місяць нашої каденції саме канцлер ФРН Меркель, у тандемі з президентом Франції Олландом, взяла на себе роль офіційного посередника між Києвом і Москвою. Це збільшило обсяги роботи не в десятки, а в сотні разів. Кількість делегацій, телефонних розмов, візитів, зустрічей, перемовин переросла у захмарні висоти і просто зашкалювала. Вже на другий день після приїзду до німецької столиці 4 січня 2015 р. ми потрапили у справжній коловорот напружених подій, які так і не зупинялись до останнього дня нашої каденції: спочатку візит Прем'єр-міністра Арсенія Яценюка 6-7 січня, за місяць — перший приїзд Президента Петра Порошенка на Мюнхенську конференцію.

А вже 15 березня ми провели перший офіційний візит глави української держави до Німеччини, тоді мені довелося супроводжувати Першу Леді Марину Порошенко. Це зазвичай особливо відповідальна місія подружжя послів. Загалом за час нашої берлінської каденції ми провели понад 20 президентських візитів, які дуже часто передбачали й окрему програму для дружини, близько 40 візитів глави МЗС — рекорд в історії України.

У ці буремні роки я набула унікального досвіду жіночої дипломатії. Особливо приємно згадую знайомство з Першою Леді Оленою Зеленською під час прем'єрного візиту до ФРН Володимира Зеленського у червні 2019 р., буквально за місяць із моменту його інавгурації. Тоді ж нам прийшла креативна ідея включити до програми візиту Першої Леді поїздку на екскурсійному автобусі центром Берліну з українськомовним аудіогідом. Саме цей пілотний проєкт наше посольство якраз реалізувало напередодні приїзду глави держави. Власне під час цієї поїздки в Олени Зеленської і зародилась блискауча ідея поширити практику створення таких аудіогідів у музеях по всьому світу, нині вона стала дійсно глобальною ініціативою.

Щодо викликів, які постають перед дружиною посла у закордонному відрядженні, скажу, що для мене таким викликом стала нібито банальна необхідність утримувати резиденцію посла. Берлін — це

Зустріч Перших Леді Олени Зеленської та Ельке Бюденбендер у палаці Бельвю у Берліні. Разом з нами на зустрічі — шеф-диригент Німецького національного театру і Державної капели у м. Ваймар Кирило Карабиць, прима-балерина Державного балету Берліна Яна Саленко, провідний соліст оперних театрів світу Дмитро Попов. Червень 2019 року

одне з небагатьох міст світу, де і будівля посольства, і резиденція перебувають у власності нашої держави. Звучить гордо, однак на практиці це означає, що весь тягар доглядати цю нерухомість повністю лягає на плечі дружини посла. Якраз у 2015 р. було суттєво скорочено адміністративно-технічний персонал дипмісії і зменшено видатки на підтримання у належному стані цих будівель, введено заборону на купівлю будь-якої техніки. Коли ми приїхали в Берлін, посада завгоспа була скасована, її функції за сумісництвом виконував водій. Але оскільки щодня ми зустрічали численні делегації з Києва, то він фактично нічого не встигав. Тому з самих перших днів нашої каденції мені довелося засукати високо рукава і почати приводити у порядок будівлю резиденції, трав'яний газон і сад.

Чудово пам'ятаю свої перші тижні у резиденції, коли чоловік вирушив готувати участь президента у Мюнхенській конференції, а я ж затрималась у Берліні і залишилась сама з дітьми. Раптом прориває трубу прямісінько в стіні і починає затоплювати перший — представницький — поверх. Боже мій, я в шоці, не знаю, що робити. Але часу на роздуми не було, тож мені самій довелося шукати технічний план будівлі, знаходити крани перекриття води, а потім терміново збирати цю воду, щоб вона не пошкодила меблі та інші посольські речі. Це вже потім я з'ясувала, що у нас в резиденції виявляються серйозні проблеми зі старими трубами майже 100-річної давнини, які доведеться повністю замінювати, суттєво модернізувати протокольний поверх резиденції. Окремим викликом для мене стала робота із садом і газоном. Бюджету на їх приведення у більш-менш пристойний вигляд так само не було. Тож ми організували суботник команди працівників посольства, на який запросили й активістів української громади з Тюрингії, взяли в оренду відповідну техніку та реманент, що фактично за день дозволило нам звільнити землю від моху і засадити її свіжим насінням трави, ну а вже потім ми регулярно слідкували за поливанням. І буквально за кілька тижнів ми мали просто блискучий трав'яний газон — на заздрість і подивування сусідам. Пам'ятаю веселу історію, коли я придбала садові ножиці і вийшла у перші тижні березня самотійно у сад на обрізку кущів, почала поратися навколо клумб. Поліцейський, який охороняв резиденцію, дбайливо поцікавився: хто я є, чи не садівник посольства? Коли він дізнався, що я дружина посла, то був дуже зворушений.

Проте вже наступного дня у поштовій скрині ми знайшли великий конверт, де дружина цього поліцейського детально розписала мені адреси найкращих садових магазинів, подарувавши цибулини рідкісних тюльпанів. А ще я знайшла старі контакти нашого старого

*Презентація українських Великодніх традицій у резиденції Посла.
Берлін, квітень 2017 року*

*Презентація сучасного українського вбрання етно-дизайнерки
Оксани Полонєць у резиденції Посла України.
Берлін, 23 червня 2017 року*

друга із часів Гамбурга, який працював в одній із найвідоміших у світі компаній з розведення троянд — «Rosen Tantau». Дізнавшись про наше складне бюджетне становище, він не вагаючись надіслав до Берліна нам у подарунок 200 кущів найкращих троянд різних сортів, які ми насадили у саду резиденції. Наступні 7 років я безпосередньо опікувалася цим фантастичним трояндовим щастям, а Андрій, до речі, щовечора власноруч поливав ці квіти і кущі з метою медитації. І з червня по грудень ми насолоджувалися цвітінням троянд, влаштовуючи незабутні дружні вечори у нашій резиденції. Понад 8 місяців знадобилося мені, щоб довести резиденцію саме до такого стану, щоб було не соромно відкрити двері нашим німецьким гостям. Відтоді ми почали проводити у резиденції часті зустрічі у різних форматах — сніданки, ланчі, обіди чи вечери. Ми організовували концерти, презентації, лекції. Наші двері були широко відкриті для всіх друзів України.

Особливо згадується урочистий прийом з нагоди Дня незалежності України, який ми провели у 2018 р. у саду нашої резиденції. Довелось мені добряче попрацювати тоді над організацією. Тоді до нас завітало понад 600 (!) гостей, серед яких — поважні представники політичної еліти Німеччини. Одних депутатів Бундестагу зібралося понад 50, численні глави дипмісій, зіркові журналісти, громадськість. Від імені федерального уряду душевну промову разом з послом тоді проголосив державний секретар Штефан Зайберт, речник і «права рука» канцлера Меркель. Насправді він ніколи не відвідував дипломатичні прийняття, а наше запрошення по-дружньому прийняв і погодився виступити. Всі гості були заінтриговані, як же так. Сьогодні я можу розкрити секрет сімейної дипломатії — наші сини були в одному класі і багато років товаришували. Саме на цьому незабутньому прийнятті гості мали змогу здійснити справжню кулінарну подорож Україною: окрім національних страв — борща та вареників, вони куштували неймовірно смачні вітчизняні біо-овочі, спеціально привезені зі Львівщини — духмяні помідори, соковиті огірки і перець, різноманітні соління, а також апетитні домашні ковбаски. На довершення гастрономічної насолоди Україною можна було поласувати запеченим поросям й ароматним м'ясом на грилі. Все це гурманство супроводжувалося дегустацією вітчизняних напоїв: вишуканих вин «Інкерман», чудового пива — «Калуського», «Львівського», «Оболонь», добротної горілки «Хортиця», а також свого роду екзотики — квасу і гарбузового соку. Чимало гостей досі згадують той незабутній день у нашій резиденції.

У вересні 2015 р. я стала членом дипломатичного клубу для подружжя дипломатів «Willkommen in Berlin», який діяв під патронатом МЗС Німеччини. Я поринула у новий світ, де завдяки роботі подружжя послів встановлювалися нові контакти, зміцнювалася взаємна довіра, поширювалися знання про культуру. Не менше трьох разів на тиждень у ранковий час ми проводили «жіночі зустрічі». Це була дійсно самовіддана робота, яка відбувалась кулуарно. Мали місце і зустрічі у форматі *jour fixe*, які регулярно організовувались у рамках різних клубів під дахом нашої організації, і запрошення на чай-каву дружинами послів різних країн, і спільні поїздки для знайомства з історією і культурою Німеччини. Тем і форматів інтерактивного спілкування було чимало. Для дружин послів діяла додаткова платформа для зустрічей. Ми всі були поділені відповідно до географічно-політичного принципу, якого дотримувалось МЗС Німеччини. Україна була чомусь віднесена до групи держав із дивною назвою «країни Центральної Азії та Східної і Південної Європи, які не є членами ЄС». Всього діяло шість географічних груп. Їх лідери входили до керівного органу нашої організації. У 2019 р. завдяки активній праці я отримала честь очолити нашу географічну групу і стати членом правління.

Моя участь у діяльності «Willkommen in Berlin» передбачала насамперед організацію різних культурних імпрез у нашій резиденції як для членів цієї елітної платформи, так і для жінок-політиків, німецьких журналістів, лідерів думок. Першим таким масштабним заходом стала презентація традицій українського Великодня, який ми провели у 2016 році. А вже в наступні 2017 і 2018 рр. я перетворила великодні зустрічі в резиденції на нову традицію в рамках асоціації. На цих заходах ми розповідали про особливі звичаї святкування Великодня, слухали разом веснянки, проводили майстер-класи з розпису писанок, петриківських мотивів, влаштовували виставки українських художників. Зокрема у 2017 р. ми організували у нас вернісаж чудової художниці Олі Рондяк «Вінок». Одну з картин тоді, до речі, придбала принцеса Ліхтенштейну.

Звичайно ж, ми не могли обійти увагою різдвяний час. Так, у грудні 2021 р. ми провели презентацію українських ялинкових прикрас та різдвяних страв у резиденції, а також концерт відомої української арфістки Зоряни Бабюк, яка виконувала класичні твори українського Різдва. З теплотою пригадую урочисту атмосферу цього свята і дружнього спілкування в той час, коли навколо у Берліні наростала політична напруга напередодні повномасштабного вторгнення Росії. Особливий різдвяний концерт ми провели під час пандемії, коли — аж страшно згадувати — були заборонені будь-які зібрання. Тож ми

вирішили організувати сольний концерт чудової української піаністки Катерини Титової у нас у резиденції в онлайн-форматі. Більш того, ми присвятили цей музичний виступ пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років. Тоді у своїй промові я звернулась до депутатів Бундестагу із проханням визнати Голодомор тим, чим він був насправді — геноцидом українського народу. У той вечір наш концерт послухали понад 7 тисяч глядачів по всьому світу. Він викликав величезний громадський резонанс, а моє звернення спричинило бурхливу реакцію з боку наших ворогів. Так, Russia Today опублікувала гнівний репортаж про концерт і мою промову. Для нас же з Андрієм це був чіткий сигнал, що ми влучили в яблучко.

Ще один різдвяний концерт був організований нами у резиденції у грудні 2017 року. Його ми присвятили українському композитору з дуже нелегкою долею — Василю Барвінському. Наша гостинна резиденція вмістила близько 70 гостей — політиків, журналістів, послів. За роялем яскрава українська піаністка Віоліна Петриченко майстерно виконала присвячені Різдву твори маестро, який за просування українського музичного мистецтва був засуджений у радянський час на 10 років ув'язнення у ГУЛАГу. Більше того, Барвінський пережив ще страшніше знущання — оригінали нот всіх його творів були публічно спалені на сходах Львівської консерваторії! Ми чудово розуміли, що саме у Німеччині нам потрібно було популяризувати нашу унікальну музичну спадщину, демонструючи німецькому політичному істеблішменту і суспільству, що Україна — дійсно велика культурна нація.

Саме тому ми з чоловіком з особливим ентузіазмом організовували щороку концерти класичної музики у Берлінській філармонії. Ми запрошували найбільш яскравих зірок вітчизняних музичної сцени — всесвітньо визнаних українських піаністів, скрипалів, віолончелістів, оперних співаків. Відтак вони мали змогу блискуче виконати твори як українських композиторів, так і світових класиків в одному із найпрестижніших мюзик-холів світу, демонструючи найвищий клас вітчизняної школи. На ці унікальні заходи ми запрошували всю політичну еліту Німеччини. Лише у Берлінській філармонії власними силами ми організували п'ять потужних концертів. На них ми розсилали адресні листи-запрошення за підписом посла. Виключенням став лише останній благодійний концерт, яким довелося опікуватися особисто: у березні 2022 р. ми вирішили мобілізувати німецьке суспільство задля збору коштів на потреби жертв російської агресії.

Серед зіркових виконавців організованих нами концертів можна згадати таких грандів класики як Олексія Ботвінова (рояль) і Мирославу Которович (скрипка), Ольгу Микитенко (сопрано) і Валерія Соколова

(скрипка), Катерину Титову (піаніно) і Олексія Шадріна (віолончель), Антонія Баришевського (рояль) і Тараса Яницького (бандура). Один із таких концертів пройшов за участі Першої Леді Німеччини Ельке Бюденбендер у 2019 р., яка на наше прохання взяла його під свій особистий патронат. Ми багато енергії і сил вкладали з чоловіком у симфонічну дипломатію, у промоцію української класичної музики.

Не можна не згадати й цілий ряд інших унікальних подій, які за нашої ініціативи відбулись в офіційній резиденції. Йдеться зокрема про яскраву презентацію традицій сучасного українського вбрання, яка пройшла 23 червня 2017 року. У цей день численні поважні гості нашої оселі мали змогу насолодитися справжніми музейними зразками українського строю з колекції відомої мисткині та колекціонерки борщівських вишиванок Віри Матковської. Втім, головним сюрпризом для наших VIP-гостей став приїзд спеціально з Києва однієї з найуспішніших вітчизняних етно-дизайнерок Оксани Полонець. Фантастично яскраві сукні, оздоблені національним орнаментом різних кольорів, натхненно демонстрували представниці українського студентства в Берліні. Все це небувалим чином занурило німецьку публіку у яскраву феєрію під назвою УКРАЇНА. А для повного відчуття жінки-колеги з посольства, вбрані в історичні костюми колекції Матковської, гостинно пригощали гостей смачним борщем і варениками з картоплею, сиром і вишнями у гербовому сервізі. Було особливо приємно, що чимало гостей зажадали ще під час самої презентації приміряти і придбати вишивані українські сукні. Але головне — тоді вдалося захопити усіх присутніх просвітленою енергією України, спростовуючи стереотипи російської пропаганди. Як влучно сказала одна із поважних жінок-дипломаток: «Ну як можна вам, українцям, після цього не вірити?»

Серед інших презентацій, проведених у нашій резиденції, особливо запам'ятався усім майстер-клас із приготування традиційних українських страв — борщу та його літнього варіанту — холодника для членкинь дипломатичного жіночого клубу «Willkommen in Berlin». А допоміг нам організувати цей проєкт кулінарної дипломатії надзвичайно талановитий шеф-повар — автор першої в Німеччині книги про українські страви «Ukraine kocht» («Україна готує») — Денис Колесников, який спеціально для цієї okazji домчав до нас прямісінько з баварського Аугсбурга. У цей день ми також насолоджувались концертом відомої української піаністки Катерини Титової, яка заворожила гостей акордами відомих класичних творів Шопена і Брамса.

Дуже часто в нашій резиденції зустрічався літературний гурток, який діяв у рамках дипломатичного жіночого клубу. За філіжанкою ароматного карпатського чаю ми обговорювали світо-

Благодійний концерт українських зірок класичної музики у Берлінській філармонії, організований за ініціативою і сприянням дружини Посла України Світлани Мельник у перші тижні повномасштабної війни. Березень 2022 року

ві літературні новинки і тренди, ну і звичайно ж, твори сучасних українських письменників. Саме у рамках тематичного клубу я мала змогу знайомити його членкинь із вітчизняною культурою. Одна із моїх лекцій у резиденції була присвячена українським об'єктам світової культурної спадщини ЮНЕСКО. Особливу увагу я тоді приділила розповіді про наш фантастичний Софійський Собор. Пригадую, скільки ж тоді було запитань, всі були просто вражені. Ця тема викликала неабияку дискусію. Адже історія Софії яскраво демонструє тисячолітній літопис українського народу. І мені це дуже хотілось продемонструвати.

Під час нашої берлінської місії я чимало часу і енергії присвятила просуванню національних інтересів в історичній площині. Боротися за нашу історію саме у Німеччині було неабияким викликом, найскладнішою ділянкою нашої каденції. Адже саме в Берліні необхідно було долати невидимий на перший погляд, але значний опір потужних матриць тих країн, які, м'яко кажучи, не завжди зацікавлені у донесенні до громадськості справжньої правди про нашу історію. Однією із провідних тем, якій була присвячена особлива увага, стало визнання німецьким Бундестагом Голодомору 1932-1933 рр. як геноциду українського народу. Це була не просто просвітницька робота, а справжня жорстка боротьба. Ми тісно координу-

*Під час лекцій, присвячених історії та культурі України, а також концертів
у резиденції в рамках дипломатичного жіночого клубу
«Willkommen in Berlin»*

вали наші дії з ініціаторкою відповідної петиції Наталією Ткачук з Мюнхена. Кожний з нас на своєму напрямку робив все, що міг: численні інтерв'ю та коментарі для німецьких журналістів, роз'яснення для депутатів — членів петиційного комітету Бундестагу, відзначення пам'яті жертв Голодомору, на яке ми розсилали іменні запрошення кожному депутату парламенту, боротьба з відвертою байдужістю до теми Голодомору з боку так званої Німецько-української історичної комісії. Опір щодо цієї теми в Німеччині був просто шалений, довелося вести постійні публічні баталії, особливо в мас-медіа. Мої статті про цю дипломатичну боротьбу регулярно друкувалися у пресі, насамперед, в газеті «День». У результаті цих зусиль у 2021 р. мені запропонували стати амбасадоркою проєкту «Зерна правди», щоб допомогти зібрати кошти на будівництво Національного музею Голодомору-геноциду. Приємно, що протягом цього благодійного марафону мені вдалось зібрати чималу суму на потреби Музею. Цей успіх додав мені нові можливості ще більш ефективно боротися за визнання Голодомору офіційним Берліном. У розпал пандемії ми організували в резиденції різдвяний концерт, присвятивши його пам'яті жертв Голодомору. Тоді у своїй промові я звернулась до німецьких депутатів із закликом визнати Голодомор тим, чим він насправді був — геноцидом українського народу. Цей виступ отри-

мав тоді колосальний резонанс. Всі російські пропагандистські канали прокоментували моє звернення до Бундестагу самим чорним піаром. З цим російським болотом мені доводилося мати справу кожного разу, коли наші дипломатичні кроки у боротьбі за історію України мали успіх.

Крім Голодомору, не менш болючою для мене темою боротьби було також визнання Німеччиною історичної відповідальності перед українським народом за злочини нацистів у часи Другої світової війни. Особливе місце у цьому контексті зайняло повернення культурних цінностей, які були вивезені з території України до Третього рейху, з вимогою справедливої компенсації за пограбовану спадщину. Як юрист-міжнародник детально обґрунтовувала тезу про те, що повернення до Німеччини архіву Берлінської співочної академії (так званого «Архіва Баха») відбулося з грубим порушенням українського законодавства. У підсумку 5 квітня 2021 р. у газеті «День» була опублікована моя стаття у співавторстві з моїми колегами — професорами Віктором Акуленком і Володимиром Денисовим — під провокативним заголовком «Як Берлін бахнув наш архів Баха». Саме ця стаття спричинила справжнє цунамі, змусивши німецьку сторону заворушитися і бодай формально визнати цінність королівського подарунку, зробленого Україною, вартістю у десятки мільярдів доларів. Звичайно ж, німецька сторона була в глибокому шоку, після цих кроків на нас чинився величезний тиск. Загалом же, коли ви починаєте безкомпромісно виборювати національні інтереси, то цей процес не може проходити безболісно. Саме тоді й починається справжня жорстка дипломатична боротьба. Ми з чоловіком це відчули на власній шкірі, заплативши за цю боротьбу чималу ціну.

Майже кожний наш дипломатичний успіх ставав мішенню наших ворогів — зовнішніх і внутрішніх, кожен наш крок намагалися дискредитувати. Важливим інструментом проти цієї кампанії стала моя стрічка у Фейсбуку. Саме в своїх FB-постах я розкривала секрети нашої самовідданої праці, висвітлювала наші дії, розвінчуючи плани недругів. Мою роботу як дружини посла широко висвітлювали німецькі мас-медіа. Одним з перших був журнал SUPERillu, який у 2017-у розробив розлогий репортаж про мою презентацію Великодня у резиденції. Українське суспільне радіо присвятило цілу передачу нашій симфонічній дипломатії. Дипломатичний журнал Берліна у 2019 р. опублікував цілу статтю про резиденцію Посла України і наше подружжя. З початком широкомасштабної агресії інтерес до нашої праці ще більше зріс. Особливо хотілося б згадати два інтерв'ю, які взяла у мене відома дипломатка Александра Паусеску

для „European Diplomatic Magazine». Перше з них вийшло у жовтні 2022 р. під назвою «Дипломатія у час миру та війни», а друге — у жовтні 2023 р., присвячене м'якій силі дипломатії. В цих інтерв'ю я мала змогу поділитися таємницями жіночої дипломатії під час війни.

Не можу не згадати наші спільні інтерв'ю з чоловіком для одного з найбільш впливових журналів Німеччини «Spiegel». Відомі німецькі журналісти Кристоф Шульт та Северин Вайланд зробили таку цікаву пропозицію, зазначивши, що вперше за всю свою 80-річну історію журнал вдається до такого унікального формату — інтерв'ю не лише Посла, але й його дружини. Це було дійсно дуже почесно. Приємно було дізнатися, що після його виходу в друк наше інтерв'ю з Андрієм було на першій сходинці за рейтингом протягом кількох тижнів. Редакція була завалена листами від звичайних німців з подякою на нашу адресу. У грудні 2022 р., коли Андрій вже працював заступником глави МЗС у Києві, Северин Вайланд опублікував окрему статтю у Spiegel про свої спогади і відчуття, коли він брав у нас інтерв'ю.

Але німці не переставали цікавитися нашою долею і після припинення нашої дипломатичної місії у Берліні, навіть коли ми вирушили в Бразилію. У результаті шеф-редактор журналу вирішив, що має бути продовження цієї захоплюючої історії. У квітні 2024 р. до нас у місто Бразилія на цілий тиждень прилетів Северин Вайланд — лише для того, щоб супроводжувати нашу непросту дипломатичну працю в бразильських тропіках. У підсумку вийшов розлогий репортаж аж на цілих 4 сторінки в Spiegel, який прочитали мільйони німців. Це друге інтерв'ю зайвий раз засвідчило, що інтерес з боку німецької громадськості до постаті Андрія Мельника, а також його народна популярність у Німеччині не лише зберігаються, а зростають.

Взагалі ж все те, що з нами відбувалось у Берліні напередодні і з початком широкомасштабної агресії, потребує окремої розповіді. Це надзвичайна боротьба. Я всіма силами підтримувала у той час Андрія, щоб він фізично і психологічно зміг витримати ту шалену напругу, яка звалилась на нас, весь той видимий і невидимий опір сил, які були на боці Росії. Але навіть у тих надзвичайних умовах я продовжувала просувати наші культурні проєкти для німецької публіки.

Так, нами було буквально за лічені тижні організовано 19 березня 2022 р. потужний бенефіс-концерт у Берлінській філармонії з провідними українськими митцями. Всі кошти були перераховані на центр з прийому українських біженців у Берліні. Буквально через місяць — 21 квітня — у тісній взаємодії і під патронатом посла України разом з прямою-балериною Берлінського державного балету Яною Саленко та солістом балетної трупи харків'янином Олександром Шпаком

ми організували величний проєкт «Балет за життя». Всі кошти були перераховані на купівлю рідкісного нейрохірургічного інструменту для українських лікарень, які опинились на передовій фронті. А у серпні 2022 р. ми продовжили співпрацю з Олександром Шпаком і на центральній вулиці Берліну, легендарному Курфюрстендамм, з'явився свідок нашої війни — розстріляна окупантами «Машина з Бучі». На протязі місяця німці і гості столиці могли на власні очі побачити, які жахіття відбуваються в Україні з мирними жителями. Ну і завершили ми нашу дипмісію 13 жовтня 2022 р. символічно — величним концертом під патронатом Посла Андрія Мельника у Берлінській філармонії, оскільки протягом нашої посольської каденції ми приділяли надзвичайну увагу саме симфонічній дипломатії. Нам вдалося організувати виступ легендарних вітчизняних зірок опери і класичної музики у супроводі Національного президентського оркестру під орудою народного артиста України, геніального Василя Василенка. Численні гості головної музичної сцени Німеччини не стримували оплесків нашим неперевершеним виконавцям — оперній діві Людмилі Монастирській (сопрано) і Дмитру Попову (тенор), Андрію Бондаренку (баритон) та Андрію Гонюкову (бас), а також віртуозному скрипалеві Дмитру Ткаченку. Унікальна програма шедеврів українських композиторів дала змогу відкрити для вибагливої німецької публіки високий рівень нашої класичної музичної школи. До речі, всі артисти виступали без гонорарів, а зібрані кошти були спрямовані на допомогу постраждалим українцям від російської агресії. Сама ідея проведення такого благодійного концерту виникла після моєї розмови з маестро Василенком ще навесні 2022 р., на самому початку великомасштабної російської агресії. Хоча сам проєкт просувався дуже нелегко, було чимало перешкод, проте завдяки нашому ентузіазму нашій дипломатичній команді все вдалося. Величезна заслуга належить, безумовно, диригентові Василю Василенку та активістці української громади Любові Покотило за те, що такий музичний тріумф України у Берліні таки відбувся, попри всі обставини.

Чому ми з останніх сил намагались провести всі ці концерти і проєкти? Бо були і лишаємося впевненими, що ми не зможемо вистояти без нашої перемоги на культурному та історичному фронтах.

Тетяна Шкурова

*Дружина Надзвичайного і Повноважного
Посла України в Грецькій Республіці
(2010-2017), в Республіці Албанія
з 2020-го по теперішній час
Володимира Шкурова.*

Філолог, освітянка. З 1996 р., супроводжуючи чоловіка у довгострокових закордонних дипломатичних відрядженнях, працювала референтом-перекладачем; особистим доробком стали організація школи з викладанням українознавчих предметів при Посольстві України в Афінах та створення бібліотеки.

ПРО ПОЧАТОК...

Успіх не остаточний.
Невдача не смертельна.
Важливе значення має
можність продовжувати.
Вінстон Черчілль

На долю не кожного дипломата випадає місія відкриття дипломатичного представництва його держави в тій чи іншій країні. Ми увійшли в цю річку двічі: відкривали Генеральне консульство України в місті Салоніки (Грецька Республіка) та Посольство України в Республіці Албанія.

Про останнє, що за рік свого існування долучилось до боротьби за геополітичну перемогу України у війні проти російських окупантів, — очима і зусиллями дружини посла.

Запам'ятались перед від'їздом слова нашого Міністра Дмитра Кулеби: «Це ж вас там, крім Протоколу, ніхто не зустріне...» Так, все починається з валіз на тротуарі, бо йти нікуди. І ця дипломатична каденція дійсно про початок... Та саме така особливість надихає на пошуки максимально можливого, бо на тобі лежить відповідальність за те, як буде сприйматися твоя держава як іноземцями, так і

рідними громадянами. Цей досвід є цікавим, дуже непростим, але захоплюючим.

Рішення Президента Володимира Зеленського про відкриття Посольства України в Республіці Албанія, як показало життя, було стратегічно важливим і своєчасним. І мова не тільки про поставлені Президентом завдання про розбудову політичних, економічних, консульських, культурних відносин з маленькою країною в регіоні Західних Балкан. З початку повномасштабної війни Росії проти України голос маленької Республіки Албанія заявив про потужну підтримку України на таких впливових Міжнародних дипломатичних майданчиках як ООН та ОБСЄ (у 2020 р. Албанія головувала в ОБСЄ). У 2022-2023 рр., вперше обрана до Радбезу ООН в якості непостійного члена, Республіка Албанія, згідно до рішення Генасамблеї, представляє країни Східної Європи. Відкриття нашого Посольства в Тирані дало можливість суттєво підсилити дипломатичний діалог Києва у Нью-Йорку, Женеві, Гаазі, де Албанія залишається одним із найпотужніших партнерів України. Албанія є співавтором усіх Резолюцій в Радбезі ООН на підтримку України. А влучні виступи албанського представника на засіданнях Радбезу ООН, пана Феріта Ходжі, на підтримку України вражають дипломатичною силою волі, — він своїми нищівними заявами неодноразово роззброював російське представництво.

24 лютого 2022 р. для нас, українців, стало відліком часу біди і трагедій, але й відліком нашого гартування, єднання і сили. Того апокаліптичного дня тут, у Тирані, ми відчули, що не самі перед прірвою війни. Уже в першій половині дня до Посольства з заявленою пози-

Відправлення першого гуманітарного вантажу в Україну, організованого гуманітарним штабом при Посольстві України в Албанії. Лютий 2021 року

Зустріч дітей, евакуйованих зусиллями Посольства, з Києва, Бучі, Ірпеня, Харкова (480 осіб оздоровлено на морі, з організацією навчання та гуртків, з березня по липень 2021 року)

цією підтримки України прийшли тодішній Президент Республіки Албанія Ілір Мета, Державний Міністр по зв'язках з Парламентом Еліза Спіропалі, міністри Кабінету Міністрів Албанії, усі послы країн Європейського Союзу, послы Сполучених Штатів Америки, Великої Британії та інших країн.

Дружина Прем'єр-міністра Албанії Лінда Рама направила пані Олені Зеленській відеозвернення з проникливими словами підтримки: «Я, моя родина і весь албанський народ з великим болем переживаємо трагедію вашої країни і вашого народу. Захоплююсь Твоєю стійкістю поруч із чоловіком, разом з дітьми. Я запевняю, що ми з Тобою. До кінця!»

У перший день війни Посол Володимир Шкуров прийняв рішення про організацію в Посольстві України штабу гуманітарної допомоги. Посольством було зібрано понад 400 тон ліків, медичного обладнання, продуктів харчування, засобів гігієни, теплої одягу, усього найнеобхіднішого, та відправлено до Києва, Харкова, Запоріжжя, Нікополя. Так розпочалася наша війна...

Повертаючись у щасливий, морозний грудень 2021 р., коли під час наради послів України Першою Леді Оленою Зеленською було започатковано організаційну зустріч подружжя послів, я, безумовно, долучилась до спільноти колег. Об'єднавчою ідеєю став діалог про просування гуманітарних та культурних проєктів пані Олени, які вона уже активно втілювала в життя як в Україні, так і за кордоном. І ця конструктивна пропозиція дружини нашого Президента додала усім подружжям послів України нових можливостей, впевненості і підтримки у просуванні інтересів нашої держави за кордоном. Особливої актуальності це рішення набуло в умовах війни.

ПРО ОКРЕМІ НАПРАЦЮВАННЯ ЦЬОГО ПЕРІОДУ

У співпраці з благодійними фондами та меценатами Албанії уже в березні нам вдалося втілити проєкт по евакуації дітей з Києва, Харкова, Бучі, Ірпеня, Мощуна... Діти проживали і відновлювались

в прекрасних умовах, із повним забезпеченням та медичним супроводом у п'ятизірковому готелі на березі Адріатичного моря впродовж п'яти місяців. Крім онлайн-навчання, зусиллями супроводжуючих вчителів було організовано офлайн-навчання з української мови та літератури, англійської мови. Гурткову роботу забезпечували педагоги Київського палацу дітей та юнацтва, психологічну підтримку — психологи науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи ІПО Київського університету ім. Б. Грінченка.

Професійно займаючись освітою, я принципово формувала педагогічний супровід дітей, який би тут, в Албанії, забезпечив не просто догляд за дітьми, що пережили карколомні психологічні потрясіння, а й надав адекватну моральну підтримку, забезпечив освітній процес та звичне для дітей дозвілля. Організація зустрічей з цікавими людьми, подорожей по історичних та культурних місцях Албанії, заходів на підтримку України та різноманітних дитячих свят стали для мене важливою повсякденною роботою того періоду.

Другий значимий проєкт Посольства — спільний з МО України проєкт, завдяки якому понад 200 сімей наших захисників з травня по вересень перебували на відпочинку в Албанії. Обидва проєкти були спрямовані на підтримку, першою чергою, нашого підростаючого покоління. Надалі Посольство в рамках проєкту «Об'єднані заради дітей війни в Україні» проводило і проводить багато благодійних заходів для забезпечення критичних потреб українських дітей.

Акція протесту проти російської агресії в Україні після виступу перед студентами та викладачами Тиранського університету. Березень 2021 року

Водночас ми намагаємось через усі можливі засоби комунікації з албанським суспільством доносити щоденні події війни, знайомити з українськими традиціями, культурою, привертати увагу наукової, спортивної, мистецької спільноти на підтримку України. Поряд з десятками інтерв'ю Посла, свій простір спілкування я знайшла в аудиторіях студентів Тиранського університету, гімназії ім. Самі Фрашері, молодіжної Асамблеї ООН. Серед головних тем цих зустрічей — тема війни в Україні.

Мистецький та спортивний напрямок ми розглядали не інакше як благодійні можливості. Такими були оперні концерти «Три тенори за Україну», участь наших оперних співаків у Міжнародному конкурсі ім. Марії Края, концерт духових оркестрів країн НАТО та багато інших заходів за участю українських дитячих та дорослих професійних і самодіяльних колективів. Із того, що вразило: після виконання солістом Львівської опери Михайла Малафія української пісні «Ой ти, дівчино, з горіха зерня...» на слова Івана Франка публіка аплодувала стоячи. Це була неймовірна реакція на майстерність виконання, адже це не є твір, який добре відомий албанським шанувальникам оперного мистецтва. Такі свята музики зазвичай закінчуються скандуваннями: «Слава Україні!»

Спортивна дипломатія об'єктивно стала особливістю нашої сім'ї. Багаторічне захоплення Посла бігом на марафонські дистанції дозволило знайти справжню підтримку спортивної спільноти Тирани. Так, відгуком албанських бігунів тільки на участь Посла у Тиранському марафоні стала зібрана ними сума у 24 000 євро, яку було відправлено для наших діток з особливими потребами, що наразі перебувають у Польщі. Практично щотижня ми маємо благодійні забіги, до яких долучається Посол, мер Тирани, справжній друг України Еріон Веліай, колеги-посли, албанські спортсмени, які вносять свій вклад у придбання реанімобілів, тепловізорів та інших необхідностей для українських воїнів.

Ми активно впроваджуємо благодійні та культурні проекти пані Олени Зеленської. За рік війни у публічних бібліотеках чотирьох міст Албанії, в тому числі і в Національній бібліотеці Тирани, були відкриті українські книжкові полиці. Книги українською та англійською мовами про Україну та українців є першими ластівками в албанському просторі друкованого слова. В якості живого продовження спілкування на рівні літературних знайомств ми запрошуємо до Посольства у День народження нашого Кобзаря урядовців, депутатів Парламенту Албанії, поетів та видавців на Шевченківські читання. Зворушливо чути албанською мовою українські поезії у виконанні Спікера Парламенту Республіки Албанія, Державного Міністра КМА, директора Інституту книги, відомих письменників...

Нам вдалося за підтримки Першої Леді України відкрити перший український аудіогід у прекрасному музеї Середньовічного мистецтва в місті Корча. Робота в цьому напрямку продовжується, оскільки розуміємо, що здобути повагу і підтримку України ми зможемо в разі взаємного інтересу і поваги до історії, культури, традицій народу країни, в якій працюємо, представляючи свою державу.

Важливими засобами представлення України, що дозволяють через візуалізацію швидко і ефективно донести бажане, особливо інформацію про війну, героїчний спротив нашого народу, жахи і страждання, які приніс на українську землю російський окупант, є художні та документальні виставки картин, фотографій, фільмів. У цьому контексті ми обрали два напрямки реалізації таких проєктів: доступність для максимально широкої аудиторії та формат присутності політиків, урядовців, парламентарів, науковців, людей мистецтва, журналістів... Такі художні та документальні виставки як Петриківський розпис, документальна фотовиставка Макса Левіна, виставка «Блокада Маріуполя. Азовсталь» та «Ніколи знову», фотовиставка албанського художника Бена Белуші «Україна за 10 годин» та «Незасуджений геноцид українців повторюється», виставка творів молодих українських художників та інші проводились нами як вуличні виставки на центральній площі Тирани, площі Скандербєга, в Національному історичному музеї, офісі Прем'єр-міністра Албанії Еді Рами, Середземноморському університеті Тирани та інших майданчиках.

Просування українського кіномистецтва також є в пріоритеті нашої роботи. Документальні фільми про війну в Україні, такі як «Маріуполь. Невтрачена надія», «Покидаючи

*Свято Святого Миколая для маленьких українців у Посольстві.
Грудень 2022 року*

*Міжнародна педагогічна конференція освітян Тирани та Харкова.
Липень 2023 року*

Ірпін'ю», ми демонстрували у Парламенті Республіки Албанія, Академії кіномистецтва, у бібліотеках міст Дурес та Ельбасан. Ці фільми глибоко вражають глядачів, по-справжньому чіпляючи за живе, до сліз... В рамках 17-го Міжнародного кінофестивалю з прав людини у Тирані було представлено три українські фільми, які продемонстрували різноплановість сучасного українського кіно та викликали живий інтерес не тільки кіноглядачів, а й отримали високу оцінку академіків Академії кіномистецтва Албанії.

Кілька слів про гастрономічну дипломатію. Такі заходи також дозволяють не тільки познайомити гостей зі смаками, кулінарними традиціями та особливостями української кухні, а й організувати благодійний збір коштів на гуманітарні потреби. Вечір високої української кухні та благодійний аукціон в ресторані п'ятизіркового готелю «Рогнер» в Тирані було організовано нами за участю українських кухарів на чолі з шеф-амбасадором Віктором Титовим та авторки проекту презентації Олени Каралоп. Ця вечеря в рамках благодійного проекту «Об'єднані заради дітей в Україні» дозволила не тільки презентувати нашу смачну Україну, а й зібрати понад 570 000 гривень на придбання боксу для передчасно народжених українських малюків.

А ще ми влаштуємо свята для наших дітей в Посольстві на День Святого Миколая та на День вишиванки, щоб вони могли відчувати українську єдність і спорідненість наших почуттів. І Посольство наше розташоване в урядовому кварталі, на вулиці, яка завдяки тісній співпраці з мерією Тирани була перейменована у березні минулого року, отримавши почесну назву «Вільна Україна». Сьогоднішні наші зусилля спрямовані на відкриття пам'ятника Т.Г. Шевченку у сквері на вулиці Вільної України.

У дипломатичному житті Албанії наразі відсутній традиційний Клуб подружжя послів. Ковідні роки далися взнаки. Тож моє особисте спілкування на дипломатичній орбіті Тирани цілком компенсується добрими неформальними стосунками з послами-жінками, які представляють Швецію, Францію, США, Польщу, Європейський Союз, Грецію та інші країни. Їхня увага і підтримка є повсякчасною: вони завжди поруч на наших акціях протестів проти російської агресії, акціях на підтримку України, наших виставках, концертах, спортивних змаганнях. Вони з Україною! І це для мене надзвичайно важливо.

Враховуючи особливості країни, шукаєш ті струнки співпраці, які знайдуть відлуння, відкриють спільні горизонти, бо тільки за таких умов тебе почують, ти будеш впізнаваним і вартим уваги. Я захоплююсь роботою моїх колег, подружжями послів України, з якими маю честь спілкуватися і ділитися спільними планами та напрацюваннями. Вогонь життя продуктивної ідеї Першої Леді України Олени Зеленської впродовж цих двох надзвичайно важких років активно і творчо підтримують пані Тетяна Сибіга і пані Наталія Бешта. Цей успішний і креативний конгломерат доповнює кожного з нас, підсилює і надихає. І, зустрічаючись на майданчику наших онлайн-п'ятниць, ми без зайвих слів відчуваємо, як кожна хоче зробити максимально можливе, бо в скронях в передчутті радості, змішаної зі смутком, б'ють рядки нашого Славка Вакарчука: «Коли настане день — закінчиться війна...» Бо немає зараз у нас важливішої мрії, ніж мрія про цей День.

Вікторія Зварич

*Дружина Надзвичайного
і Повноважного Посла України
в Польщі (2022-2024) Василя Зварича.*

Закінчила факультет міжнародних економічних відносин Львівського університету імені Івана Франка.

Чи Ви думали до одруження, що будете дружиною дипломата?

Звісно, ні. Ми познайомились з моїм майбутнім чоловіком ще в студентські роки, і тоді я й гадки не мала, ким він працюватиме по закінченні навчання. Для мене взагалі професія — не головне. В сімейних відносинах головне — це взаємні почуття, взаєморозуміння, повага і любов.

Чи Ви мріяли про професію дипломата для себе? В якому виші Ви навчалися? Яку професію обрали?

Я навчалася на факультеті міжнародних економічних відносин Львівського університету імені Івана Франка і, зрештою, мріяла про професію в економічній сфері діяльності. Навіть проходила стажування в Національному банку України і мала плани продовжити там свою кар'єру. Але доля розпорядилася інакше, і сьогодні моя професія — це дружина посла України в Республіці Польща.

Які отримані знання найбільше згодилися в практичній діяльності під час каденції чоловіка на посаді посла і чому?

Передусім — знання іноземних мов. Без знання іноземних мов дуже важко працювати у сфері міжнародних відносин. Але також і інші предмети, які викладали на факультеті. Тому зараз із особливою вдячністю згадую всіх викладачів своєї альма матер. Я здобула дуже важливі для себе знання, які дуже часто використовую в своїй повсякденній діяльності, в спілкуванні з колегами-дипломатами, а також дружинами інших іноземних послів. Дуже важливо знати і вмі-

ти пояснити історію України, культуру, традиції, знати дипломатичний етикет. Також важливо розуміти геополітичні реалії, в яких знаходиться країна вашого перебування, особливості її міжнародної та внутрішньої політики. Все це дуже потрібно, і ці знання необхідні, особливо в спілкуванні зі своїми іноземними друзями. Функції дружини посла також полягають у популяризації своєї держави, тому всі знання, які я отримала, навчаючись на факультеті міжнародних відносин, всі без винятку, мені дуже допомагають, і я себе в цій місії почуваю значно впевненіше.

Чи мали Ви план діяльності як дружина посла, коли дізналися про призначення чоловіка?

Коли стало відомо про призначення чоловіка, ми чудово розуміли, що відбувається на той час в Польщі. В цей особливий час, в умовах російської агресії проти України, основний план діяльності безперечно полягав: перше — це лобіювання на всіх рівнях, в тому числі і серед дружин іноземних послів, питання підтримки для України, не тільки військової, але й гуманітарної. По-друге, це допомога українцям, які знайшли свій тимчасовий притулок від російської агресії саме в Польщі. А ми знаємо, що таких людей було на початку близько 2 000 000, переважна більшість яких були жінки і діти. Тому моїм завданням було підтримати їх морально і допомогти облаштувати своє життя в Польщі, допомогти з навчанням для їхніх дітей. Тому я першочергову увагу приділила відвідуванню власне осередків для матерів з дітьми, сиротинців, евакуйованих з України, шкіл, де навчалися українські діти. Допомогала у створенні українських полицок у бібліотеках. До речі, одну з них у Варшаві, у воєводській бібліотеці, було відкрито за ініціативи і безпосередньої участі Першої Леді Олени Зеленської. І для мене була велика честь взяти участь в цьому проєкті. Ну і третє — це популяризація міжнародного іміджу України як європейської держави, яка попри війну і попри труднощі розвивається і досягає успіхів в реформуванні та просуванні на шляху до членства в Європейському Союзі і в НАТО.

Чи є спеціальний вишкіл/курси для дружин дипломатів у вашій країні?

Коли ми виїжджали у відрядження до Польщі, таких спеціальних курсів, на жаль, не було. Але хочу відзначити, що в цьому питанні ми досягли успіху, оскільки вперше з грудня 2022 р., за ініціативи Першої Леді Олени Зеленської і міністра закордонних справ Дмитра Кулеби, до участі в щорічній нараді українських послів запросили

і їхніх дружин. Я також брала участь, і в рамках цієї наради ми, як подружжя послів, мали окремі курси, зустрічі, дискусії з спеціалістами в галузі міжнародної комунікації, іміджевої політики, кулінарної дипломатії, дипломатичного протоколу. Дуже важливою була ініціатива дружини колишнього посла України в Турецькій Республіці Тетяни Сибіги щодо створення Асоціації подружжя послів України, а також спільноти подружжя українських дипломатів. Ця асоціація є унікальним майданчиком для обміну досвідом подружжя дипломатів, а також для організації різних тематичних зустрічей, дискусій, семінарів, для актуалізації певних знань в галузі міжнародних відносин. Я дуже вдячна пані Тетяні за цю ініціативу, вона справді дає чудовий результат і почуття того, що ми є об'єднані в одну велику дипломатичну родину, для якої основний пріоритет — це м'яку силу дипломатії перетворити на потужну силу української держави, яка бореться за свою незалежність.

З якими об'єктивними і суб'єктивними труднощами Ви стикнулися після призначення чоловіка на високу посаду? Які виклики довелося долати після приїзду в країну призначення?

В нашій ситуації я не можу сказати, що були якісь труднощі, оскільки ми прибули в країну, яка була нам уже відома. До того часу ми працювали вже багато років в Польщі, ще коли чоловік працював на інших нижчих посадах в посольстві. Ми обоє володіємо польською мовою, розуміли специфіку країни, менталітет польського народу, побут був для нас зрозумілий, відомий, і, загалом, досить сприятливі обставини дозволили нам з самого початку зосередити свою повну енергію і увагу на роботі. Як кажуть, не було коли «розкачуватися», ми відразу кинулись в «дипломатичний бій». Звісно, передусім — мій чоловік як посол, але я його у всьому підтримувала і допомагала. Можливо, єдиною незручністю було те, що дуже мало часу або практично взагалі не було на сімейні справи. Однак і це не назвемо труднощію, враховуючи, в яких умовах зараз, в часи війни, перебувають українські сім'ї. Особливо ті родини, чії рідні і близькі знаходяться на передовій.

Чи можете ви працювати за фахом у країні призначення?

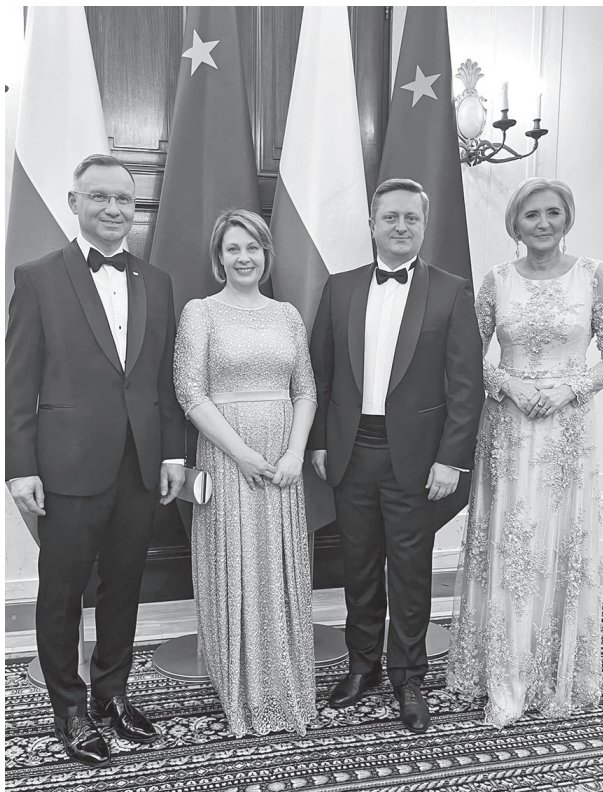
Я вважаю, що так. Для цього в мене вже є достатньо досвіду, знання польської мови, розуміння особливостей країни перебування, звичаїв культури і традицій. І найголовніше — я розумію і знаю, чого потребує сьогодні моя країна. Крім того, я бачу, як зміцнюються українсько-польські економічні відносини, де ми маємо значний потенціал,

в яких сферах ми є конкурентами, і що потрібно зробити, щоб наші партнерські відносини з Польщею зміцнювались, в тому числі в контексті просування України на шляху до членства в ЄС.

Чи є Ви членом спільноти подружжя послів? Чи Ви берете участь в заходах дружин послів дипломатичного корпусу країни призначення?

У Варшаві, як і в багатьох інших столицях, діє спільнота подружжя послів, акредитованих в Польщі. Вона створена ще в 1999 р., а в 2014 р. була офіційно зареєстрована як організація. Основна мета цієї організації — залучити можливості, якими володіють подружжя послів для допомоги потребуючим. Звісно, одразу після прибуття до Польщі я долучилася до лав цієї організації і беру активну участь у її діяльності. Це дає величезні можливості для ознайомлення представників інших держав з історією України, самобутністю нашої нації, нашою культурою і традиціями. А також, що дуже важливо, привернути увагу до потреб українців, які щоденно змушені жити під загрозами

в Україні, та тих матерів і дітей, які зараз знаходяться в Польщі. Цікавим моментом в діяльності спільноти є активна співпраця з Першою Леді Польщі Агатою Корн-Хаузер Дудою, під патронатом якої проходить щорічний Різдвяний ярмарок. Вже два роки поспіль ми з колегами з посольства та дружинами наших дипломатів сприяли в організації цього заходу та брали в ньому активну участь. Завдяки цьому більшість коштів, зібраних під час ярмарку, було скеровано на допомогу українським жінкам та дітям.

*Новорічне прийняття Президентської пари
Республіки Польща для дипломатичного корпусу.
Варшава, січень 2024 року*

*Зустріч Спільноти подружжя послів, акредитованих в Польщі, присвячена Україні.
14 листопада 2023 року*

Які заходи Ви організовували особисто? На чию допомогу спиралися?

Серед заходів, організованих особисто мною, особливо запам'ятований захід — представлення України, організоване для подружжя іноземних послів та польських почесних учасників спільноти. Метою було не тільки наблизити іноземців до нашої історії, культури, архітектури, традицій, але, головне, достукатися до їхніх сердець, показати внутрішній світ українців, пояснити, за що ми боремося, і закликати до підтримки України. На мою думку, мені це вдалося, завдяки відповідно підібраним відеоматеріалам, виступу українського музичного гурту, а також стравам вишуканої української кухні. Не буду приховувати, емоційно такі заходи створюють більший ефект, ніж офіційні ноти та листи. Звичайно, самій організувати такий захід неможливо, на допомогу завжди приходять колеги-дипломати та їхні дружини. Також на заклик допомогти і підтримати радо відгукуються наші рідні українці, зокрема музичні гурти та ресторатори.

Чи маєте Ви друзів в країні призначення?

У нас залишились друзі в Польщі ще з попередніх років роботи, але звісно, в умовах війни ми знайшли і нових, дійсно щирих друзів, які готові були віддати останнє задля допомоги своєму ближньому, українцям, які дійсно такої допомоги потребували. Це люди, які відкрили свої домівки, свої серця для матерів з дітьми з України. І так себе поведуть не просто друзі, а дійсно рідні люди. Я думаю, що дружба, перевірена воєнним часом, найміцніша і залишиться назавжди.

*Відвідання дітей-сиріт, евакуйованих з окупованих територій,
м. Ольштин, червень 2023 року*

Чи часто Вам доводилось давати інтерв'ю для ЗМІ? На які питання найчастіше доводилося відповідати?

Я мала такий досвід і дуже вдячна за таку можливість. Звісно, допомогло мені те, що я володію польською мовою і можу пояснити свою думку польському глядачеві. Серед питань, на які доводилось найчастіше відповідати: як живуть українці в Україні, якої допомоги потребують. Часто доводилось чути слова вдячності українському народу за те, що захищає не лише себе, але і Польщу, а також слова подиву, як в умовах війни українці демонструють свою незламність, діти ходять до школи, бізнес працює, держава функціонує. Враховуючи те, що значно побільшало українців в Польщі, польське суспільство стало більше цікавитись українськими традиціями, особливостями кухні, кіно, культури та історії українського народу.

Де і коли Ви дізналися про широкомасштабний напад Росії?

На момент повномасштабної агресії Росії ми всією родиною перебували в Києві, і, як мільйони українців, з першими вибухами ракет зрозуміли, що почалася війна. І хоча Указ Президента про призначення мого чоловіка Послом в Польщі був підписаний ще 8 лютого, переїзд до Варшави довелося відкласти до червня через обов'язки в МЗС.

Бути дружиною Посла — це виклик чи місія?

Передусім бути дружиною посла — це велика відповідальність, тому що ти так само представляєш країну за кордоном, і по твоїх діях

створюється враження про країну і твій народ в цілому. Але тут найважливіше — це зберегти синергію між відповідальністю як дружини Посла і відповідальністю як просто дружини свого чоловіка, мами своїх дітей, берегині сімейного вогнища. Як часто кажуть дипломати, дуже важливо мати вдома «надійний тил», який з розумінням ставиться до вимог цієї професії і допомагає бути ще більш ефективним на роботі.

Які поради Ви б дали молодим подружжям послів?

Я думаю, що важливо передусім з розумінням ставитись до професії своїх чоловіків чи дружин-послів і намагатися надавати максимальну підтримку. Бо особливо в умовах війни дипломати виконують надзвичайно важливу роботу, і значною мірою від них залежить, чи матимуть українські воїни чим воювати, і чи світ захистить Україну. А друга моя порада — бути максимально активними в країні перебування, і не лише розповідати про проблеми і потреби своєї країни, але також щиро і з розумінням цікавитись проблемами, з якими стикаються жителі країни, в якій ви працюєте, мешканці вашого міста, розуміти їхні потреби і проблеми. Адже відносини — це завжди рух в обидва напрямки, і це завжди про взаємність.

*Відвідання Центру допомоги українським мамам з дітьми.
Варшава, квітень 2024 року*

Людмила Недільська

*Дружина Генерального консула України
в Стамбулі (з листопада 2021 р.),
представника України
при Організації Чорноморського
Економічного Співробітництва
за сумісництвом Романа Недільського.*

Кандидат політичних наук. Закінчила Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за спеціальністю «Міжнародні відносини», політолог-міжнародник, перекладач з мови гінді. Виконувала обов'язки Генерального консула України в Торонто (2014-2017). Володіє англійською, гінді, французькою мовами.

Чи Ви думали до одруження, що будете дружиною дипломата?

Ні, до одруження ніколи не думала, що стану дружиною дипломата, навіть незважаючи на те, що працювала в Міністерстві закордонних справ України, сама будучи дипломатом. Ще юною дівчинкою, захоплюючись історичними романами Жюльєтти Бенцоні, завжди мріяла про сильні, справжні та щирі почуття, які долають усі перепони. Знала, що коли зустрінеш свою долю, то відчую це серцем. Ніколи не могла собі уявити: яким буде мій чоловік? Якою буде його професія? Звідки він буде родом? Певно, є в тому якась іронія долі, що саме тут, в МЗС, я зустріла Його — моє справжнє кохання. Мого Романа Недільського.

Чи Ви мріяли про професію дипломата для себе?

Відповідь на це питання однозначна — так. Усім серцем. Зростаючи в атмосфері безмежної любові до України, до українських традицій, що завжди панувала в моїй родині, я не розуміла, чому про мою країну так мало знають у світі? Чому плутають нас з росіянами? Ще не могло дитяче серденько досягнути тоді, що ота вишиванка, яку моя бабуся мала в домі, могла коштувати їй свого часу свободи або навіть життя. Що пекти паску на Великдень, зберігати вишиту сорочку чи

навчити онуків співати «Червону калину» (про те, що це — гімн УПА, я дізналася вже в дорослому віці) було справжнім героїзмом для родини, яка дивом вижила після звірячого «розкуркулення» радянської влади. Бо «влада рад» вважала, що має право просто прийти в дім, відібрати все, що чесною працею століттями створювали покоління господарів-українців, а самих їх — вивезти до Сибіру. Або убити на місці. Просто за те, що вони — українці і створюють українське. Що російська пропаганда століттями заперечувала Україну та все українське у світі. Тоді... в перші роки незалежності України, в квітучому, патріотичному Тернополі, розуміння цих страшних сторінок української історії ще мало стати для мене болючим відкриттям, яке, проте, ще більше мотивувало.

Дуже яскраво пам'ятаю момент, коли відчула, що хочу присвятити життя тому, аби розповідати про свою країну у світі. В затишній, прикрашеній вишитими рушниками кімнаті, ми сиділи після заняття з української мови та літератури з моїм прекрасним, любимим педагогом — Христиною Вацлавівною Білоус. І розмовляли про те, який великий шлях пройшла Україна, виборюючи свою незалежність. І наскільки довгий шлях ще нам треба пройти, аби утвердитися у світі. Щоб нас поважали, знали і любили. В моїй родині ніколи не було дипломатів. У той момент я навіть і не замислилася про цей фах. Але моє серце вже обрало свою дорогу.

В якому виші Ви навчалися? Яку професію обрали? Хто був Вашим кумиром?

У 1999 р. моя сім'я переїхала жити до Києва. І це місто, разом з Тернополем, стало моїм рідним. Моїм місцем сили. І також відкрило для мене нові можливості, зокрема — можливість отримати фахову вищу освіту у сфері міжнародних відносин та зовнішньої політики. Ніколи не забуду день — 5 липня 1999 р., коли стала студенткою відділення «Міжнародні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Дякую кожному педагогу ІМВ КНУ, хто протягом п'яти років вірив у мене, навчав та ділився своїм досвідом. Кожне ім'я та кожен урок з теплом зберігаю у серці.

Світова історія загалом та історія України зокрема демонструють нам сотні надихаючих прикладів успішності та визначних досягнень жінок у найрізноманітніших сферах суспільного життя, і кожен такий приклад цінний для мене особисто. Кожен випадок — урок.

Завжди надихаюся прикладом першої жінки — прем'єр-міністра Великої Британії, баронеси Маргарет Тетчер. Можливо, тому, що нам, жінкам-дипломатам вільної та незалежної України, як і пані Прем'єр-міністру свого часу, доводиться працювати у надскладні для своєї країни часи, долаючи виклики, з якими дипломатична служба зустрічається вперше. Працювати і перемагати.

Чи вдалося Вам реалізувати себе в професії?

Відчуваю себе повністю реалізованою і як дипломат, і як дружина дипломата. Відрядження до Генерального консульства України в Торонто (2014-2017), де протягом трьох років працювала консулом, виконуючи одночасно обов'язки керівника установи, стало для мене безцінним професійним досвідом, який зараз можу також застосовувати, допомагаючи моєму чоловікові, генеральному консулу України в Стамбулі, під час довготермінового відрядження.

Які отримані знання найбільше згодилися в практичній діяльності під час каденції чоловіка на посаді Генерального консула і чому?

Відповідаючи на це питання, одразу подумала про знання іноземних мов та дипломатичного етикету і протоколу. Бо, як на мене, саме ці навички дозволяють нам почуватися впевнено та результативно виконувати свої обов'язки і на дипломатичних посадах, і в ролі дружин дипломатів.

Чи мали Ви план діяльності як дружина Генерального консула, коли дізналися про призначення чоловіка?

Завжди знала, що буду поруч з ним і допомагатиму всюди, де це буде потрібно. Вбачала за доцільне брати активну участь у роботі з українською громадою в межах консульського округу Генерального консульства України в Стамбулі, а також — здійснювати проекти в рамках публічної, культурної та освітньої дипломатії.

Адже місто, що поєднує Європу та Азію, щомісяця приймаючи тисячі туристів з усіх куточків світу, місто, з яким з часів Настуні Лісовської, славетної султани-хасекі Хюррем, Україну і Туреччину пов'язують теплі, навіть родинні зв'язки, для дружини українського дипломата — унікальний майданчик для популяризації нашої Батьківщини. Вдячна долі за таку можливість.

Чи є спеціальний вишкіл/курси для дружин дипломатів у Вашій країні?

Наскільки мені відомо, таких курсів немає.

З якими об'єктивним і суб'єктивними труднощами Ви стикнулися після призначення чоловіка на високу посаду? Які виклики довелося долати після приїзду в країну призначення?

Ми — дипломатична сім'я, тож ті виклики, які постають перед дипломатами та їхніми родинами у довготермінових відрядженнях, для мене не були новими. Повномасштабне вторгнення Росії на територію нашої Батьківщини, що відбулося через три місяці після нашого приїзду до Стамбула, стало для нашої сім'ї та для нашого колективу, як і для усієї дипломатичної служби України, потужним викликом. Усі сили було кинуто на виконання професійних обов'язків і, в першу чергу, це — допомога громадянам України, які опинилися в межах нашого консульського округу через війну.

Чи можете/ могли Ви працювати за фахом у країні призначення?

Так, за певних умов. Зокрема, відповідно до законодавства України про запобігання корупції, державні службовці, якими є дипломати, не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

Чи є Ви членом спільноти подружжя генеральних консулів? Як взаємодіють члени спільноти подружжя генеральних консулів?

Так, беру активну участь в роботі Асоціації подружжів іноземних генконсулів у Стамбулі. Ми співпрацюємо як в рамках Асоціації, так і кожна з нас має свої власні проекти, презентуючи свою країну як на міжнародних заходах, що проводяться турецькою стороною, так і в межах роботи своїх Генеральних консульств. Завжди намагаємося підтримувати одна одну та відвідувати подібні заходи.

Чи Ви берете/брали участь у заходах дружин консульського корпусу у країні призначення? Які заходи Вам найбільше запам'яталися?

Асоціація подружжів іноземних генконсулів у Стамбулі веде активну діяльність, ми можемо зустрічатися по 3-4 рази на місяць. Зустрічі Асоціації часто присвячені знайомству з освітою, наукою, культурою як Туреччини, так і усіх країн-учасниць. В травні 2024 р., спільно з колегами з Генерального консульства України в Стамбулі, ми провели в рамках роботи Асоціації презентацію культури України. Оскільки саме в травні світове українство відзначає Всесвітній День вишиванки, то і темою нашої презентації ми обрали саме українську вишивку сорочки. Розповіли про її історію та пояснили, чому вона — наш генетичний код. Ознайомили іноземних колеганок з різноманітними

орнаентами і техніками вишивки, що різняться в Україні від регіону до регіону, разом з українським Кримом з його унікальними зразками кримськотатарських орнаментів. Окремо говорили про російську війну проти України та про те, як вона вплинула на український вишитий одяг. Згадали про вишиванки у військовому стилі та про нову їхню символіку — Хаймарси і Байрактари, які сьогодні допомагають Збройним силам України захищати українців.

Як Ви визначили свою місію під час каденції чоловіка на посаді генконсула?

Бути там, де це необхідно, і стільки, скільки це потрібно для успішної реалізації завдань, що постають перед Генконсульством та Генконсулом.

Які заходи Ви організовували особисто? На чий допомогу спиралися?

Спільно з нашим консулами та громадою ми створили ряд успішних проєктів, через які розповідаємо про Україну в Стамбулі. Це — проєкт про українську вишиванку «Вишиваний вечір», який ми демонстрували протягом 2023-2024 рр., як на відкритих майстер-класах для української громади та наших турецьких друзів, такі і на окремих заходах, які були організовані у різний час для студентів факультету україністики Стамбульського університету та для учасників Асоціації подружжів іноземних генконсулів у Стамбулі. В рамках проєкту ми демонструємо виставку українського вишиваного одягу та рушників, робимо презен-

Свято великодня. Зустріч громади й дипломатів з Патріархом

Печемо паски з громадою

тацію про історію та сучасність вишиваних традицій України, а також проводимо для учасників майстер-клас з вишивання.

Окремої уваги заслуговують проекти в галузі кулінарної дипломатії. Зокрема, презентація українського борщу «Український борщ — нематеріальна культурна спадщина ЮНЕСКО» для шеф-кухарів, учасників телешоу «Майстер-шеф. Туреччина» та преси в Стамбулі, яку ми провели спільно з моїм чоловіком, Генконсулом Романом Недільським восени 2023 р. у стамбульському ресторані «Дераліє» із зіркою «Мішлен». Ми розповіли, що борщ — українська національна страва, та навчили турецьких найвідоміших шефів готувати справжній український червоний борщ.

Цікавим досвідом стало випікання на професійній кухні п'ятизіркового готелю великодніх пасок для парафіян українського храму святого Миколая, що діє в Стамбулі з благословення Його Всесвятості Вселенського Патріарха Варфоломія в травні 2023 року. У той час в межах нашого консульського округу перебувала велика кількість українців, які знайшли тут тимчасовий прихисток через війну. Звичайно, більшість цих людей не мала можливості спекти паску чи розмалювати великодні писанки. Тож за підтримки наших колег з Генконсульства та спільно з українською громадою, ми закупили продукти та випекли 120 пасок, якими у світле свято Великодня пригостили усіх прихожан храму. Спільно з українською громадою передали одну з пасок Його Всесвятості Вселенському патріарху Варфоломію на особистій аудієнції, привітавши Його Всесвятість з Великоднем та подякувавши за підтримку України.

Майстер-клас з приготування українських вареників для студентів факультету україністики Стамбульського університету відбувся в травні 2024 р. та зібрав десятки учасників й океан позитивних відгуків і емоцій. Наші турецькі студенти-україністи навчилися готувати українські вареники, почули багато про їхню історію, як і про історію української кухні загалом.

Особливо важливими для колективу генконсульства, для нашої громади та для нас з Генконсулом особисто є проекти, спрямовані на підтримку українських дітей, які постійно або тимчасово проживають в межах нашого консульського округу. Щороку, за ініціативи дружини Генконсула, колектив Генконсульства і громада вітають з Днем святого Миколая усіх дітей, які проходять у медичних закладах Стамбула лікування від онкологічних хвороб. Миколай особисто відвідує їх у лікарняних палатах та дарує омріяні подарунки.

У 2022 р. на продовження ініціативи пані Лесі Воронюк, засновниці Всесвітнього Дня вишиванки, ми також започаткували в рамках роботи Генконсульства акцію «Народжені у вишиванці» та кожному малючку, який народився в межах нашого консульського округу та отримав громадянство України, даруємо його першу маленьку вишивану сорочечку. Акція триває вже третій рік, і щорічно ми даруємодесь 300-400 вишиваночок.

Щороку перед Великоднем та перед Різдвом, спільно з майстринями з української громади Стамбула та нашими консулами, ми проводимо відкриті безкоштовні тематичні майстер-класи для дітей з України. Малюки мають можливість не лише розважитися, виготовляючи яскраві новорічні іграшки або розмальовуючи великодні писанки, але й можуть відчутти емоційний зв'язок з Батьківщиною, почути про українські традиції та вірування.

Після повномасштабного вторгнення Росії на територію України, за ініціативи та на прохання дружини Генконсула, турецьким благодійним фондом «Майя Вакфі» взимку 2023 р. було організовано для педагогів українських шкіл, що діють в Стамбулі, безкоштовні курси з надання психологічної підтримки дітям, які постраждали від війни, а також — проведено безкоштовні сеанси арт-терапії для малюків та їхніх батьків.

Український борщ для турецьких шеф-кухарів

*Перші вишиванки
від генконсульства*

Які проєкти були для Вас найважливішими?

Напевне, кожний проєкт є важливим, бо у кожен ми вкладаємо усю душу, увесь свій професіоналізм. Але найближчими нашим серцям завжди є проєкти, що пов'язані з українськими дітками. Щасливі очі наших дітей у ці непрості часи — це наша найбільша мотивація працювати та перемогати. У співпраці з мерією міста Стамбул допомагаємо влаштувати літній відпочинок юних українців з міста-побратима Одеси. Українські дітки відволікаються під мирним небом від повітряних тривог та бомбосховищ — реалій, які принесла на нашу землю росій-

ська агресія проти України. А захоплюючі екскурсії і нові знайомства із турецькою історією і культурою приносять малечі позитивні емоції і надихають перед початком нового навчального року.

Надзвичайно важливим для нас був проведений 1 Червня до Дня захисту дітей концерт та благодійний ярмарок у торговому центрі Marmara Forum у Стамбулі. У дітей має бути щасливе дитинство! Саме з думкою про це ми зробили нашим дітям свято разом з партнерами: почесними консулами України в Текірдагу Bilal Ahmadov, та Бурсі Görkem Şehsuvar, Українським товариством Взаємодопомоги в Стабулі, Українським культурним товариством, Товариством українців у Бурсі, Українським товариством у Коджаелі, Почесним консульством у м. Текірдаг.

Чи маєте Ви друзів у країні призначення?

Ми з чоловіком вдячні долі, що під час цього відрядження отримали можливість професійного спілкування з широким колом людей, серед яких зустріли тих, хто став нашої Батьківщині та нам особисто справжньою, щирою підтримкою і дружнім плечем у найскладніші часи російсько-української війни.

Чи часто Вам доводилося давати інтерв'ю для ЗМІ? На які питання найчастіше доводилося відповідати?

Інтерв'ю, зазвичай, даю поруч з чоловіком. Найчастіше говоримо, звичайно, про російсько-українську війну і про те, яке велике горе принесли окупанти на українську землю.

Де і коли Ви дізналися про широкомасштабний напад Росії? Чи мали Ви на той момент план дій як дружина Генконсула?

Про початок повномасштабного вторгнення ми дізналися вдома, коли чоловік лише повернувся з роботи. Маючи досвід консульської роботи, я розуміла, що такий жажливий форс-мажор вимагатиме від наших колег та від нас з чоловіком максимальної мобілізації та найефективнішого виконання своїх обов'язків. Була готова підтримувати чоловіка та наш колектив у їхній роботі, де і скільки це було б потрібно.

Чи продовжилися розпочаті до війни проекти під час широкомасштабного вторгнення?

Так, усі проекти ми продовжили й розпочали багато нових. Зокрема вдалося в межах проекту Першої Леді України Олени Зеленської з упровадження україномовних аудіогідів запровадити україномовний аудогід на екскурсійних автобусах. І тут не можу не згадати з подякою за підтримку мерію міста Стамбул та особисто мера Стамбула пана Ekrem İmamoğlu, компанію BusForus Group, одного з найвідоміших організаторів екскурсійних автобусних турів Стамбулом. Ми з чоловіком стали першими екскурсантами разом з нашими юними гостями, які приїхали на відпочинок до Туреччини, і мали можливість послухати розповідь про історію Стамбула українською мовою. Радіємо, що усі гості цього прекрасного міста на Босфорі, які прибуватимуть з України, матимуть можливість відвідувати саме україномовні екскурсії.

*Під час візиту Першої Леді України Олени Зеленської
до Стамбульського університету*

Тісно співпрацюємо з українськими громадами і Стамбульським університетом, який готує українців. Пишаюся тим, що Міністерство закордонних справ через Генеральне консульство України в Стамбулі сприяло підготовці презентації другого доповненого видання казок народів України турецькою мовою «Ukrayna'nın halk masalları». До цієї книги увійшли українські та кримськотатарські народні казки. Важливо було долучитися до цього проєкту, унікального тим, що ілюстрації до казок створили діти зі Стамбула та Сімферополя, переклад творів зробили діти з українсько-турецьких родин, студенти україністики Стамбульського університету та члени товариства Şebnem Sözen Serpil Mafke Kırım Türkleri Derneği İstanbul Anadolu Yakası Şubesi.

Намагаємося якомога ширше розповідати про українських героїв через покази фільмів, документальні виставки, особисті зустрічі. Напередодні початку Олімпійських ігор у Парижі 2 липня 2024 року організували у Французькому культурному центрі в Стамбулі показ документального фільму «Атлети війни» про українських спортсменів, які віддали своє життя в боротьбі за Батьківщину та атлетів, які продовжують воювати. Наша головна мета заходу полягала в недопущенні участі російських та білоруських спортсменів в Олімпійських іграх у Парижі влітку 2024 року.

*День кримськотатарського прапора та традиційний щорічний фестиваль
«Тебрус» Червень 2024 року*

Порівнюючи свої відрядження до Торонто та поруч із чоловіком до Стамбулу відзначаю важливість співпраці з нашою діаспорою.

Кожного року ми відзначаємо День кримськотатарського прапора, а також вшановуємо жертв Депортації кримськотатарського народу 1944 року.

Ці зустрічі завжди дуже теплі, надзвичайно важливі. Адже, Крим — це Україна!

Як каже Президент України Володимир Зеленський: Два прапори — одна Країна.

Віримо, що так і буде і працюємо заради спільної мети.

Дуже дорогим особисто моєму серцю став проект Українського товариства взаємодопомоги в Стамбулі «Вишивана Україна». Жінки нашої діаспори в Стамбулі, кожна власноруч, вишивали карту України, включно з українським Кримом. З молитвою про перемогу України мала честь долучитися до створення карти.

Більше десяти років не тримала голку та нитку з п'яльцями в руках, а як почала вишивати, то руки самі пригадали все.

Вірю, що вишита карта України стане потужним оберегом нашої громади.

Що давало Вам силу і натхнення для продовження праці?

Мої діти, приклад мого чоловіка і безмежна гордість за мою відважну Країну та мій незламний Народ.

Які поради ви б дали молодим подружжям дипломатів?

Бути дружиною дипломата — це велика відповідальність. Хоч ви і не обійматимете штатну посаду, але на вас також будуть дивитися як на офіційного представника чи представницю своєї країни. Тож ставтеся, будь ласка, до цього відповідально і готуйтеся до вашого майбутнього відрядження. Вивчайте іноземні мови, дипломатичний етикет і протокол, знайомтеся із традиціями та культурою країни, де будете жити і працювати мінімум три роки свого життя. Не соромтеся цікавитися досвідом тих, хто вже жив та працював у цій державі. Корисним стане будь-який досвід наших колег-дипломатів, їхніх подружжів чи громади.

Бути дружиною Генконсула — це виклик чи місія?

Звичайно, це — почесна місія. Навіть якщо спочатку здається викликом, з плином часу і набуттям досвіду приходить розуміння, що це — праця, яка є важливою для нашої Батьківщини і може стати дійсно важливим вкладом у розвиток двосторонніх відносин і дружби між Україною та державою перебування.

Науково-популярне видання

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ НАРИСИ, СПОГАДИ, ІНТЕРВ'Ю

Частина перша

Автор-упорядник Ірина Матяш

Верстка, макетування
Олена Тунік

Дизайн обкладинки
Руслан Піотровський

Формат 70х100/16. Ум. друк. арк. 23,40.
Зам. № 0287.

ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"»
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А.
тел.: 073 101 22 33

Свідоцтво серія ДК №7412 від 27.07.2021 р.

Друк та палітурні роботи ФОП О.О. Євенок
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А
тел.: 073 101 22 33, e-mail: bookovych@gmail.com

Свідоцтво серія ДК №3544 від 05.08.2009 р.